

**DENETİMLİ SERBESTLİK HİZMETLERİ KAPSAMINDA
KAMUYA YARARLI BİR İŞTE ÇALIŞTIRMA YAPTIRIMININ
SOSYO-EKONOMİK AÇIDAN İNCELENMESİ
(DENİZLİ İLİ ÖRNEĞİ)**

Rabia KIVRAK

**Ocak 2021
DENİZLİ**

**DENETİMLİ SERBESTLİK HİZMETLERİ KAPSAMINDA
KAMUYA YARARLI BİR İŞTE ÇALIŞTIRMA YAPTIRIMININ
SOSYO-EKONOMİK AÇIDAN İNCELENMESİ
(DENİZLİ İLİ ÖRNEĞİ)**

Pamukkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi

Sosyoloji Anabilim Dalı

Genel Sosyoloji ve Metodoloji Bilim Dalı

Rabia KIVRAK

Danışman: Dr. Öğr. Ü. Mustafa GÜLTEKİN

Ocak 2021

DENİZLİ

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulguların analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiği ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Rabia KIVRAK

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde danışmanlığımı üstelene ve her daim değerli katkılarını sunan çok kıymetli hocam Doktor Öğretim Üyesi Mustafa GÜLTEKİN'e,

Lisans hayatımdan bugüne kadar bilgi ve birikimlerinden faydalandığım Pamukkale Üniversitesi, İşletme Bölümü ve Sosyoloji Bölümü'ndeki tüm hocalarıma,

Çalışmanın yapılması noktasında gerekli izni veren Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı'na,

Saha çalışmasında destek ve imkânları ile yanımda olan Denizli Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'ne,

Görüşmeyi kabul ederek deneyimlerini paylaşan katılımcılara,

Ve çalışmanın her anında beni dinleyen, motive eden sevgili dostlarım ve değerli aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

DENETİMLİ SERBESTLİK HİZMETLERİ KAPSAMINDA KAMUYA YARARLI BİR İŞTE ÇALIŞTIRMA YAPTIRIMININ SOSYO-EKONOMİK AÇIDAN İNCELENMESİ (DENİZLİ İLİ ÖRNEĞİ)

KIVRAK, Rabia

Yüksek Lisans Tezi

Sosyoloji ABD

Genel Sosyoloji ve Metodoloji

Tez Yöneticisi: Dr. Öğr. Ü. Mustafa GÜLTEKİN

Ocak 2021, XII + 199 Sayfa

Bu çalışmada, denetimli serbestlik hizmetleri kapsamında koşullu salıverilme tarihine kadar kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımına tabi yükümlülerin cezaevi sonrası iş bulma/kurma, istihdam ve çalışma süreçleri mercek altına alınarak, sosyo-ekonomik durum ve ilişkileri sosyolojik suç kuramları ve güven(ce)sizlik/prekarite kavramı merkezli sosyolojik açıklamalar üzerinden analiz edilmiştir. Bu kapsamda öncelikli olarak; suç olgusu, sosyolojik suç teorileri, güven(ce)sizlik/prekarite, çalışma olgusu ve güven(ce)sizlik merkezli başlıca sosyolojik yaklaşımlar açıklanmıştır. Araştırma sahası Denizli Denetimli Serbestlik Müdürlüğü olan çalışmada hem nitel hem de nicel bakış açısı birbirini tamamlayıcı bir mantıkla benimsenmiş olup, mülakatlarda yarı yapılandırılmış görüşme kullanılmıştır. Araştırmanın örnekleme amaçsal örnekleme yoluyla oluşturulmuş olup, toplam 75 yükümlüyü kapsamaktadır. Yükümlülerin demografik, aile, suç, kamuya yararlı bir işte çalıştırma ve meslek ve sosyal güvenceye ilişkin bilgileri belirlenerek, veriler SPSS programı vasıtası ile mütakabiliyet analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular ışığında damgalanma deneyimi yaşayan yükümlülerin iş bulma/kurma, işsizlik süreçlerinde duydukları istihdam ihtiyacının karşılanmadığı ve iş gücü piyasası içerisinde güvencesiz çalışma koşullarına maruz kaldığı görülmektedir. Bu bağlamda, modern toplumun güvencesiz istihdam koşullarında toplumsal bütünleşme noktasında dışlanan yükümlülerin hem prekaryalaşması hem de suçlu bireyler haline gelmesinin birbiri ile bağlantılı olduğu sonucuna varılmış olup, sunulan önerilerle bu tez çalışması tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ceza Adalet Sistemi, Denetimli Serbestlik, Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma, Suç, Suç Sosyolojisi, Güvencesizlik, Prekarya, Denizli ve İş.

ABSTRACT**SOCIO-ECONOMIC EXAMINATION OF THE COMMUNITY SERVICE
WORK SANCTION WITHIN THE SCOPE OF PROBATION SERVICES****(SAMPLE OF DENIZLI)**

KIVRAK, Rabia

Master Thesis

Department of Sociology

General Sociology and Methodology

Thesis Advisor: Assistant Professor Mustafa GÜLTEKİN

January 2021, XII + 199 Pages

In this study, the post-prison job finding / establishment, employment and working processes of obliged people who are subject to community service work sanction until the date of their conditional release within the scope of the probation services are taken into consideration and the socio-economic situation and relations were analyzed through sociological theories of crime and sociological explanations centered on the concept of precarity. In this context, primarily; the crime phenomenon, sociological crime theories, precarity, working case and precarity-centered main sociological approaches are explained. Both qualitative and quantitative perspectives were adopted with a complementary logic, and semi-structured interviews were used in the interviews in the study, whose research area was Denizli Probation Directorate. The sample of the study was created by purposeful sampling and includes a total of 75 obliged persons. The information of the obliged parties on demographic, family, crime, community service work, occupation and social security was determined, and the data were analyzed with the correspondence analysis method through the SPSS program. In the light of the findings obtained, it is seen that obliged people who have experience of stigmatization are not meeting their employment needs during the processes of finding / starting a job and unemployment and are exposed to precarious working conditions in the labor market. In this context, it has been concluded that both precariousness and criminalization of obliged parties excluded at the point of social integration under the conditions of insecure employment of modern society are interrelated, and this thesis study has been completed with the suggestions presented.

Keywords: Criminal Justice System, Probation, Community Service Work, Crime, Sociology of Crime, Precarity, Precariate, Denizli and Job.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar DİZİNİ	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	x
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN TASARIMI: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Suç Olgusu	9
1.2. Sosyolojik Suç Teorileri.....	11
1.2.1. Sosyal Yapı Teorileri	12
1.2.1.1. Fonksiyonalist (Yapısalcı Fonksiyonalist) Teoriler	12
1.2.1.2. Gerilim Teorileri	14
1.2.1.3. Alt-Kültür Teorileri.....	18
1.2.1.4. Sosyal Ekoloji (Sosyal Düzensizlik/Organizasyonsuzluk) Teorileri	19
1.2.2. Sosyal Süreç Teorileri	21
1.2.2.1. Etiketleme (Damgalama) Teorileri	21
1.2.2.2. Kontrol Teorileri	24
1.2.2.3. Sosyal Öğrenme ve Davranış Teorileri	25
1.2.3. Sosyal Çatışma Teorileri	25
1.3. Çalışma Olgusu ve Tarihsel Gelişimi	31
1.4. Güven(ce)sizlik/Prekarite Kavramı.....	34
1.5. Güvencesizlik Merkezli Sosyolojik Açıklamalar.....	36
1.5.1. Ulrich Beck'in 'Risk Toplumu Teorisi Ekseninde Güvencesiz İşgücü'	36
1.5.2. Guy Standing'in 'Yeni Tehlikeli Sınıfı: Prekarya'	38
1.5.3. Robert Castel ve 'Sosyal Güven(ce)sizlik'	41

İKİNCİ BÖLÜM

DENETİMLİ SERBESTLİK SİSTEMİ VE

KAMUYA YARARLI BİR İŞTE ÇALIŞTIRMA YAPTIRIMI

2.1. Denetimli Serbestlik Sistemi.....	45
2.1.1. Tanımı	45

2.1.2. Doğuşu	47
2.1.3. Ülkemizdeki Tarihsel Gelişimi	50
2.1.4. Türk Denetimli Serbestlik Sisteminin Yapısı ve İşleyişi	54
2.2. Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma Yaptırımı	61
2.2.1. Tanımı	61
2.2.2. Doğuşu	63
2.2.3. Ülkemizdeki Tarihsel Gelişimi	64
2.2.4. Türkiye'deki İşleyişi	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN UYGULAMA SAFHASI:

DENETİMLİ SERBESTLİK HİZMETLERİ KAPSAMINDA KAMUYA YARARLI BİR İŞTE ÇALIŞTIRMA YAPTIRIMINA TABİ YÜKÜMLÜLER İLE YAPILAN GÖRÜŞMELERİN ANALİZİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Araştırmanın Modeli	68
3.2. Araştırmanın Yeri ve Zamanı.....	69
3.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklem	70
3.4. Araştırmanın Hipotezleri.....	70
3.5. Araştırmanın Veri Toplama Araçları ve Yöntemi	71
3.6. Araştırmanın Sınırlılıkları	72
3.7. Araştırma Verilerinin Analizi	73
3.8. Araştırma Bulguları ve Yorumları	74
3.8.1. Verilerin Tek Yönlü Analizi	74
3.8.1.2. Katılımcıların Demografik Bilgilerine İlişkin Bulgular.....	74
3.8.1.2.1. Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı.....	75
3.8.1.2.2. Katılımcıların Yaş Dağılımı	76
3.8.1.2.3. Katılımcıların Medeni Durum Dağılımı.....	79
3.8.1.2.4. Katılımcıların Doğum Yerlerinin Dağılımı.....	80
3.8.1.2.5. Katılımcıların Yaşadıkları Yerlerin Dağılımı	83
3.8.1.2.6. Katılımcıların Birlikte Yaşadıkları Kişilerin Dağılımı	85
3.8.1.2.7. Katılımcıların Eğitim Düzeyleri.....	86
3.8.1.3. Katılımcıların Aile Bilgilerine İlişkin Bulgular	88
3.8.1.3.1. Katılımcıların Babalarının Eğitim Durumu	88
3.8.1.3.2. Katılımcıların Annelerinin Eğitim Durumu	90
3.8.1.3.3. Katılımcıların Babalarının Çalıştığı İş Bilgisi.....	92
3.8.1.3.4. Katılımcıların Annelerinin Çalıştığı İş Bilgisi	94

3.8.1.3.5. Katılımcıların Kardeş Sayısı	97
3.8.1.3.6. Katılımcıların Eşlerinin Çalıştıkları İş Bilgisi.....	99
3.8.1.3.7. Katılımcıların Sahip Oldukları Çocuk Sayıları ve Bakmakla Yükümlü Oldukları Çocuk Sayıları.....	100
3.8.1.3.8. Katılımcıların Kim Tarafından Büyütüldüklerine İlişkin Bilgileri	102
3.8.1.4. Katılımcıların Suç Bilgilerine İlişkin Bulgular	104
3.8.1.4.1. Katılımcıların ‘Denetimli Serbestlik Tedbirine’ Tabi Tutuldukları Suç Türü	104
3.8.1.4.2. Katılımcıların Geçmiş Suç Bilgileri.....	106
3.8.1.4.3. Katılımcıların Yaşadıkları Yer ile Suç İlişkisi Hakkındaki Düşünceleri	111
3.8.1.4.4. Katılımcıların Arkadaş Çevresi ve Suç İlişkisi Hakkındaki Düşünceleri	113
3.8.1.4.5. Katılımcıların Suçun Önlenmesine İlişkin Düşünceleri.....	114
3.8.1.5. Katılımcıların ‘Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma’ Yaptırımına İlişkin Bulguları	116
3.8.1.5.1. Katılımcıların ‘Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma’ Yaptırımını Yerine Getirdikleri Gün ve Saat Bilgileri	116
3.8.1.5.2. Katılımcıların ‘Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma’ Yaptırımını Yerine Getirdikleri İş Kolu	120
3.8.1.5.3. Katılımcıların ‘Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma’ Yaptırımı Hakkındaki Düşünceleri	121
3.8.1.6. Katılımcıların Meslek ve Sosyal Güvencelerine İlişkin Bulgular.....	124
3.8.1.6.1. Katılımcıların Esas Meslek Bilgileri.....	124
3.8.1.6.2. Katılımcıların En Son Çalıştıkları İş Bilgileri.....	127
3.8.1.6.3. Katılımcıların En Son Çalıştıkları İş Kolunun İktisadi Faaliyet Alanındaki Sektörel Dağılımı	129
3.8.1.6.4. Katılımcıların En Son Çalıştığı İşte Ne Kadar Süre Çalıştığına İlişkin Bilgiler	130
3.8.1.6.5. Katılımcının Aylık Gelirine İlişkin Bilgiler.....	132
3.8.1.6.6. Katılımcıların Sosyal Güvencelerine İlişkin Bilgileri.....	133
3.8.1.6.7. Katılımcıların Mal Varlığına İlişkin Bilgileri	135
3.8.1.6.8. Katılımcıların Cezaevi Öncesi ve Sonrası Çalışma Durumlarına İlişkin Bilgileri ve Düşünceleri.....	136
3.8.1.7. Katılımcıların Araştırma ve Değerlendirme Formuna (ARDEF) Göre Risk Düzeylerine İlişkin Bilgiler.....	140
3.8.2. Verilerin Çift Yönlü (İlişkisel) Analizi	144
3.8.2.1. Suç ve Medeni Durum Arasındaki İlişkinin Mütakabiliyet Analizi Üzerinden İncelenmesi	145

3.8.2.2. Suç ve İkamet Edilen Yer Arasındaki İlişkinin Mütakabiliyet Analizi Üzerinden İncelenmesi	148
3.8.2.3. Suç ve Eğitim Durumu Arasındaki İlişkinin Mütakabiliyet Analizi Üzerinden İncelenmesi	152
3.8.2.4. Suç ve En Son Çalışılan İş Arasındaki İlişkinin Mütakabiliyet Analizi Üzerinden İncelenmesi	157
3.8.2.5. Suç ve Esas Meslek Arasındaki İlişkinin Mütakabiliyet Analizi Üzerinden İncelenmesi	160
3.8.2.6. Suç ve Gelir Durumu Arasındaki İlişkinin Mütakabiliyet Analizi Üzerinden İncelenmesi	164
3.8.2.7. Suç ve Sosyal Güvence Arasındaki İlişkinin Mütakabiliyet Analizi Üzerinden İncelenmesi	167
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	172
KAYNAKLAR	181
EKLER	187
EK-1 Adalet Bakanlığı İzin Yazısı	188
EK-2 Anket Formu	189
EK-3 Bilgilendirilmiş Onam Formu	197
EK-4 Etik Kurul Kararı	198
ÖZGEÇMİŞ	199

TABLOLAR DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 1. Cinsiyet Dağılımı.....	75
Tablo 2. Yaş Dağılımı.....	76
Tablo 3. Medeni Durum Dağılımı.....	79
Tablo 4. Doğum Yeri Dağılımı.....	81
Tablo 5. Güncel İkamet Edilen Yer Dağılımı.....	84
Tablo 6. Katılımcıların Birlikte Yaşadıkları Kişi Dağılımı.....	85
Tablo 7. Katılımcıların Eğitim Düzeyleri Dağılımı.....	87
Tablo 8. Katılımcıların Babalarının Eğitim Düzeyi Dağılımı.....	89
Tablo 9. Katılımcıların Annelerinin Eğitim Düzeyi Dağılımı.....	90
Tablo 10. Katılımcıların Babalarının İş Dağılımı.....	93
Tablo 11. Katılımcıların Annelerinin İş Dağılımı.....	95
Tablo 12. Kardeş Sayısı Dağılımı.....	97
Tablo 13. Katılımcıların Eşlerinin Çalıştıkları İş Dağılımı.....	99
Tablo 14. Katılımcıların Sahip Oldukları Çocuk Sayısının Dağılımı.....	100
Tablo 15. Katılımcıların Bakmakla Yükümlü Oldukları Çocuk Sayısı Dağılımı.....	101
Tablo 16. Katılımcıların Büyüten Kişi/Kurum Dağılımı.....	103
Tablo 17. Katılımcıların ‘Denetimli Serbestlik Tedbirine’ Tabi Tutuldukları Suç Türü Dağılımı.....	105
Tablo 18. Katılımcıların Daha Önce Suç İşleme Sebebi ile Hüküm Giyme Durumu Dağılımı.....	106
Tablo 19. Katılımcıların Daha Önce İşledikleri Suç Dağılımı.....	107
Tablo 20. Katılımcıların Daha Önce Cezaevi Girme Dağılımları.....	108
Tablo 21. Katılımcıların Cezaevinde Kaldıkları Süre Dağılımı.....	109
Tablo 22. Katılımcıların Yaşadıkları Yer ile Suç İlişkisi Hakkındaki Risk Dağılımı ..	111
Tablo 23. Arkadaş Çevresi ile Suç Arasındaki İlişki Dağılımı.....	113
Tablo 24. Katılımcıların Suçun Önlenmesine İlişkin Düşüncelerinin Dağılımı.....	115
Tablo 25. Katılımcıların ‘Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma’ Yaptırımını Yerine Getirdikleri Gün Sayısı Dağılımı.....	117
Tablo 26. Katılımcıların ‘Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma’ Yaptırımını Yerine Getirdikleri Günlük Çalışma Saati Dağılımı.....	119
Tablo 27. Katılımcıların ‘Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma’ Yaptırımını Yerine Getirdikleri Günlük Çalışma Saati Zaman Aralığı Dağılımı.....	119
Tablo 28. Katılımcıların ‘Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma’ Yaptırımını Yerine Getirdikleri İş Kolu Dağılımı.....	120
Tablo 29. Katılımcıların ‘Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma’ Yaptırımını Hakkındaki Düşüncelerinin Dağılımı.....	121
Tablo 30. Katılımcıların Esas Meslek Dağılımı.....	124
Tablo 31. Katılımcıların En Son Çalıştıkları İş Dağılımı.....	127
Tablo 32. Katılımcıların En Son Çalıştıkları İş Kolunun İktisadi Faaliyet Alanındaki Sektörel Dağılımı.....	129
Tablo 33. Katılımcıların En Son Çalıştığı İşte Çalıştıkları Süre Dağılımı.....	130
Tablo 34. Katılımcıların En Son Çalıştığı İşte Çalıştıkları Zaman Dağılımı.....	131
Tablo 35. Katılımcının Aylık Gelir Durumu Dağılımı.....	132
Tablo 36. Katılımcının Sosyal Güvence Dağılımı.....	134

Tablo 37. Katılımcıların Mal Varlığı Bilgisine İlişkin Dağılımı	135
Tablo 38. Katılımcıların Cezaevi Öncesi Bir İşte Çalışma Durumu Dağılımı	136
Tablo 39. Katılımcıların İş Başvurularında Cezaevi Geçmişini/Sabıka Kaydını Söylemelerine İlişkin Tutumlarının Dağılımı	136
Tablo 40. Cezaevi Geçmişini/Sabıka Kaydına İlişkin İşveren Tutumunun Dağılımı...	137
Tablo 41. Katılımcıların İş Bulmada Karşılaşılan Zorluklara İlişkin Dağılım	138
Tablo 42. TESİR Dağılımı	141
Tablo 43. BASRİ Dağılımı	141
Tablo 44. RUHSAR Dağılımı	141
Tablo 45. SEKİ Dağılımı	142
Tablo 46. RİKİ Dağılımı	142
Tablo 47. ZAVİ Dağılımı.....	142
Tablo 48. SUDAR Dağılımı.....	142
Tablo 49. SUFİ Dağılımı	142
Tablo 50. DESİR Dağılımı.....	143
Tablo 51. Suç ve Medeni Durum Arasındaki İlişkinin Çapraz Tablosu	146
Tablo 52. Suç ve Medeni Durum Arasındaki İlişki Alanı (Mütekabiliyet Haritası)....	147
Tablo 53. Suç ve İkamet Edilen Yer Arasındaki İlişkinin Çapraz Tablosu	149
Tablo 54. Suç ve İkamet Edilen Yer Arasındaki İlişki Alanı (Mütekabiliyet Haritası)	151
Tablo 55. Suç ve Eğitim Durumu Arasındaki İlişkinin Çapraz Tablosu	153
Tablo 56. Suç ve Eğitim Durumu Arasındaki İlişki Alanı (Mütekabiliyet Haritası)	154
Tablo 57. Suç ve En Son Çalışılan İş Arasındaki İlişkinin Çapraz Tablosu.....	158
Tablo 58. Suç ve En Son Çalışılan İş Arasındaki İlişki Alanı (Mütekabiliyet Haritası)	159
Tablo 59. Suç ve Esas Meslek Arasındaki İlişkinin Çapraz Tablosu	161
Tablo 60. Suç ve Esas Meslek Arasındaki İlişki Alanı (Mütekabiliyet Haritası)	162
Tablo 61. Suç ve Gelir Durumu Arasındaki İlişkinin Çapraz Tablosu	164
Tablo 62. Suç ve Gelir Durumu Arasındaki İlişki Alanı (Mütekabiliyet Haritası).....	165
Tablo 63. Suç ve Sosyal Güvence Arasındaki İlişkinin Çapraz Tablosu.....	167
Tablo 64. Suç ve Sosyal Güvence Arasındaki İlişki Alanı (Mütekabiliyet Haritası) ...	169

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 1. Agnew'in Genel Gerilim Teorisi	17
Şekil 2. Türk Denetimli Serbestlik Sistemi Merkez Teşkilatı Şeması	55
Şekil 3. Türk Denetimli Serbestlik Sistemi Taşra Teşkilatı Şeması	58
Şekil 4. Yıllara Göre Denetimli Serbestlikteki Dosya Sayısı	60
Şekil 5. Cinsiyet Dağılımı Grafiği	76
Şekil 6. Yaş Dağılımı Grafiği	78
Şekil 7. Medeni Durum Dağılımı Grafiği	80
Şekil 8. Doğum Yeri Dağılımı Grafiği.....	83
Şekil 9. Güncel İkametgâh Dağılımı Grafiği	85
Şekil 10. Birlikte Yaşadığı Kişi Dağılımı Grafiği.....	86
Şekil 11. Eğitim Durumu Dağılımı Grafiği	88
Şekil 12. Baba Eğitim Durumu Dağılımı Grafiği	90
Şekil 13. Anne Eğitim Durumu Dağılımı Grafiği.....	91
Şekil 14. Baba İş Dağılımı Grafiği.....	94
Şekil 15. Anne İş Dağılımı Grafiği	96
Şekil 16. Kardeş Sayısı Dağılımı Grafiği.....	98
Şekil 17. Katılımcıların Eşlerinin Çalıştıkları İş Dağılımı Grafiği	100
Şekil 18. Çocuk Sayısı Dağılımı Grafiği	101
Şekil 19. Bakmakla Yükümlü Olduğu Çocuk Sayısı Dağılımı Grafiği	102
Şekil 20. Katılımcıyı Büyüten Kişi/Kurum Dağılımı Grafiği.....	103
Şekil 21. Suç Dağılımı Grafiği.....	106
Şekil 22. Geçmiş Suç Dağılımı Grafiği	108
Şekil 23. CİK'de Kalınan Süre Dağılımı Grafiği.....	109
Şekil 24. Sosyal Çevre Suç Risk Düzeyi Dağılımı Grafiği.....	113
Şekil 25. Suçun Önlenmesinde Olası Tedbirler Dağılımı Grafiği	116
Şekil 26. Kamu Hizmetinde Çalışılan Gün Sayısı Dağılımı Grafiği.....	118
Şekil 27. Kamu Hizmetinde Çalışma Saat Aralığı Dağılımı Grafiği	120
Şekil 28. Kamu Hizmetinin Yerine Getirildiği İş Kolu Dağılımı Grafiği.....	121
Şekil 29. Katılımcıların Kamu Hizmetine İlişkin Görüş Dağılımı Grafiği	123
Şekil 30. Esas Meslek Dağılımı Grafiği.....	126
Şekil 31. Güncel Çalışılan İş Dağılımı Grafiği	128
Şekil 32. İktisadi Faaliyet Sektör Dağılımı Grafiği	130
Şekil 33. En Son Çalışılan İşte Çalışma Süresi Dağılımı Grafiği	131
Şekil 34. Aylık Gelir Dağılımı Grafiği	132
Şekil 35. Sosyal Güvence Dağılımı Grafiği.....	134
Şekil 36. 2019 yılı TÜİK Suç-Eğitim Durumu İlişkisi Grafiği.....	156

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	Ana Bilim Dalı
akt.	Aktaran
AMATEM	Alkol ve Uyuşturucu Madde Bağımlıları Tedavi ve Araştırma Merkezi
ARDEF	Araştırma ve Değerlendirme Formu
BAĞKUR	Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu
BASRİ	Bağımlılık Risk İndeksi
Bkz.	Bakınız
CGTİHK	Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun
CİK	Ceza İnfaz Kurumu
CIA	Central Intelligence Agency
CMK	Ceza Muhakemesi Kanunu
çev.	Çeviren
ÇKK	Çocuk Koruma Kanunu
DESİR	Denetimli Serbestlik İhlal Riski İndeksi
Dr.	Doktor
drl.	Derleyen
DSHK	Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanunu
DSHY	Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği
ed.	Editör
İŞKUR	Çalışma ve İş Kurumu
ILO	International Labour Organization
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
md.	Madde
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
Öğr.	Öğretim
pp.	Pages (sayfalar)
R.G.	Resmi Gazete
RİKİ	Riskli Kişilik İndeksi
RUHSAR	Ruh Sağlığı Sorunları İndeksi

s. / ss.	Sayfa
SEKİ	Sosyo-Ekonomik Riskler İndeksi
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences
SUDAR	Suç Davranışıyla İlgili Risk İndeksi
SUFİ	Suç İten Faktörler İndeksi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TCK	Türk Ceza Kanunu
TESİR	Tekrar Suç İşleme Riski İndeksi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UYAP	Ulusal Yargı Ağı
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve devamı/diğerleri
yy	Yüzyıl
ZAVİ	Zarar Verme Riski İndeksi

GİRİŞ

Sosyal bir varlık olan insan, ideal yaşam standartlarını oluşturabilmek ve bunun devamlılığını sağlayabilmek için toplumun bir gerekliliği olan diğer insanlar tarafından kabul edilme ve toplumsal bir gruba ait olma ihtiyacı gütmektedir (Baumeister vd., 2005: 589-604). Bireyin ait olma ve kabul görmeye olan ihtiyacı, beklentisi doğrultusunda karşılanmaması ve dışlanması halinde ortaya çıkan çeşitli yoksunluklar sağlıksız sonuçları beraberinde getirmektedir (Baumeister ve Leary, 1995: 497-529).

Toplumsal beklentiler ile bireysel beklentilerin çakıştığı noktada dengeyi kuran otorite ise hukuk kurallarıdır. Bu noktada toplumsal bütünleşmenin sağlanması için bireyin, toplumsal beklentilerin bir getirisi olan hukuk kurallarına uyması gerekmektedir. Hukuken suç olarak kabul edilen fiillerden herhangi birisini yapmış ve ceza almış bireyler (şüpheli¹, sanık² ve hükümlüler³) ‘suçlu’ olarak ‘etiketlenme’ktedir (Timurturkan vd., 2017: 138-157). Bu etiket suç davranışını yaşamı boyunca tekrarlayan bireyler kadar, hayatında bir kez dahi olsa bu davranışı gerçekleştiren bireyler için bile yaşam boyu devam eden bir dinamik haline dönüşebilmektedir.

Suç davranışı gereği yargılama sonucu suçluluğu kesinleşen bireylerin kanunca belirlenen cezaları sosyal hayatlarından soyutlanmak suretiyle belirlenen süre kadar ceza infaz kurumlarında kalmaları sonucu gerçekleşmektedir. Suçlarının karşılığı olan cezayı tamamlamalarına müteakiben ise sosyal hayatlarına geri dönebilmektedirler.

Ancak bu süreçte yaşanan ailevi/sosyal ilişkilerde uzaklaşma/kopma, gelir yoksunluğu/yoksulluğu, etiketlenme/damgalanma, iş bulma/kurma sürecinde ayrımcılığa uğrama gibi birçok sorun bu bireylerin sosyal hayata dönüşlerini zorlaştırmakta, toplumla olan bağlarını zayıflatmakta ve belki de suç tekrarına neden olabilmektedir.

Bu bağlamda sosyal hayata dönüş yani toplumsal hayata katılımı sadece bireysel bir çaba olarak görmek yetersiz bir değerlendirme olacaktır. Karmaşık bir fenomen olan toplumsal katılım süreci, içerisinde bireysel, toplumsal, siyasal ve bürokratik birçok engeli barındırmaktadır. Bunları; sosyal ve ekonomik destek, sağlık ve bakım hizmetleri, eğitim, istihdam süreçlerinde yaşanan birçok engelle örneklendirmek mümkündür. Bu çıkarımdan hareketle hürriyet kısıtlayıcı ceza infaz anlayışının kişiyi rehabilite etmek ve suç tekrarını önlemek yerine birçok psikolojik ve sosyo-ekonomik sorunu ortaya çıkarması, yeni bir ceza infaz anlayışı arayışını ön plana çıkarmıştır.

¹Herhangi bir suç eyleminden dolayı hukuki anlamda kendisinden kuşku duyulan kişiyi ifade eder.

²Suç işlediği sanılarak cezai işlem yapılmak üzere hakkında dava açılan kişiye sanık denir.

³Haklarında mahkûmiyet hükmü kesinleşmiş kişilere hükümlü denir.

Bu itibarla, ülkemizde 2005 yılında yürürlüğe giren denetimli serbestlik uygulaması ile suç işleyen bireyin topluma yeniden kazandırılması, suç tekrarının önlenmesi ve toplumun korunması düşüncesiyle onarıcı adalet sistemi ortaya çıkmıştır. Onarıcı adalet düşüncesiyle suçlu bireylerin cezalarının bir kısmı toplum içerisinde denetim ve gözetim altında infaz edilerek, toplumsal uyum ve katılım süreçleri desteklenmeye çalışılırken, belirlenen yükümlülükler kapsamında tekrar suç işlemenin önlenmesi, iyileştirme, mağdurun uğradığı zararın giderilmesi hedeflenmektedir. Sosyal devlet olma anlayışının bir parçası olan birey, toplumun bir dışlisi olarak cezasını toplum içerisinde, bir denetime tabi olarak çekmektedir.

Bu bağlamda denetimli serbestlik sistemi kapsamında sosyal yaşamına geri dönen veya yeniden yapılandıran yükümlü, toplumsal yaşamını idame ettirmenin birinci koşulu olarak temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve gündelik faaliyetlerini yürütebilmek için en basit anlamıyla çalışmak ya da ekonomik destek almak durumundadır. Modern dönemin bir getirisi olarak standart bir eyleme dönüşen çalışma; işçi, işveren ve devlet güvencesi altında işgücünün ücretlendirildiği geçime dayalı faaliyetler grubu olarak nitelendirilebilir.

Çalışma faaliyetinin gelişim sürecine kısaca göz atmak gerekirse; modern kapitalist ekonomideki çalışma ilişkisinin temel çerçevesinin Fordizm ile belirlendiğini görmek mümkündür. Fordist dönemde, üretimde yaşanan verimliliğe paralel olarak çalışanların; tam/yarı zamanlı çalışma, çalışma şartlarına göre prim/tazminat alma, çalışma saati düzenlemesi, çalışma sözleşmesi, ücretli izin, sendikal faaliyet, sosyal güvence vb. birçok çalışma şartı ve haklarında kayda değer gelişmeler yaşanmıştır. Ancak, 1970'ler sonrası ekonomik sorunlarla birlikte gelen post-Fordist dönemle birlikte neo-liberal politikalar uygulamaya konulmuştur. Neo-liberal uygulamalar ile birlikte yerleşik fordist yapı neredeyse tasfiye edilmiş ve günümüz toplumsal yaşamının bir sorunu olan artan işsizlik, ekonomik krizler, yedek işgücü oluşumunda yığılma, kırdan kente göç vb. problemler gün yüzüne çıkmaya başlamıştır.

İşsizlik başta olmak üzere, iş bulma/kurma süreci ve/veya çalışma bağlamında yaşanan her türlü belirsizlik, kötü çalışma şartları, sosyal hak ve güvenceden faydalanma endişesi, düşük ücret, güvencesiz istihdam koşulları gibi birçok faktör çalışanları olduğu kadar ailelerini hatta toplumsal yaşamı derinden etkilemektedir. Bu durum, ceza infaz kurumlarından salıverilerek koşullu salıverilme tarihlerine kadar denetimli serbestlik altına alınan ve kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımına tabi tutulan yükümlüler

bağlamında değerlendirilecek olursa sosyo-psikolojik/ekonomik/kültürel problemlerin yaşanması olasıdır. Damgalanarak marjinalleştirilen bu grup (yükümlüler) kapitalist sistemin dayattığı post-Fordist çalışma anlayışı ile şekillenen neo-liberal uygulamaların (geçici, belirsiz, güvencesiz) tüm olumsuzluklarına rağmen çalışarak, toplumsal yaşamlarına tutunmaya çalışan dezavantajlı bir kitleyi oluşturmaktadır. Tüm bu güven(ce)sizlik sarmalı içerisinde, hayatlarını idame ettirebilmek adına kayıt dışı çalışma, fazla çalışma, kötü çalışma şartları, ucuza çalışma, iş güvenliği olmadan çalışma gibi sorunlarla sosyolojik bir travma içerisine giren bu yükümlüler olası bir suç tekrarına karşıda sınav vermektedir.

Denetimli serbestlik sistemi, bireyin⁴ iyileştirilmesi ve topluma kazandırılmasını amaçlayan, bu sebeple hapis cezasına alternatif tedbirlerle cezanın toplum içinde çektirilmesini, toplum vicdanının korunmasını sağlayan, insanı ve toplumu ön planda tutan bir uygulamadır. Bu uygulama ile suçlu birey sosyal becerilerinden kopmadan kendi yaşantısına devam etmekte ancak belli bir denetim otoritesi altında tutulmaktadır. Bu sayede suçlu bireyin yeniden suç işlememesi, kurallara uygun davranması ve topluma uyumu sağlanması hedeflenmektedir. Bu kapsamda, sistem içinde belli başlı yaptırımlar ve rehberlik hizmetleri yükümlülükler⁵ cezasının infazının bir parçası olarak uygulanmaktadır. Denetimli serbestlik kapsamında koşullu salıverme⁶ tarihine kadar kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımına tabi kişilerin özel hayatlarının bir gerekliliği olan iş bulma/kurma ve meslekleri ekseninde sosyal güvence ile sosyal yaşam içindeki rutin yaşantılarına yönelik denetimli serbestlik sisteminin etkilerini incelemek bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

Bu araştırma, bizlere ceza infaz sisteminde önemli rol oynayan ‘Denetimli Serbestlik Sisteminin’ etkinliğini analiz edebilme fırsatı sunarken, aynı zamanda sistemin

⁴Burada ifade edilen ‘birey’, denetimli serbestlik sistemine tabi olan kişileri kapsamaktadır.

⁵Yükümlü: Haklarında yükümlülük kararı verilen, denetim altına alınan veya tedbir kararı verilen ve denetimli serbestlik müdürlüğüne toplum içinde denetim, takip ve iyileştirilmesi yapılan şüpheli, sanık veya hükümlüyü ifade eder. Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği, Madde 4, (5 Mart 2013). T.C. R.G. Sayı: 28578. Erişim Tarihi:12.11.2019,

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/03/20130305-7.htm>

⁶Koşullu Salıverme (Şartlı Tahliye): Hakkında hapis cezası verilmiş olan hükümlünün, kanunca düzenlenen kısmını ceza infaz kurumunda ‘iyi halli’ olarak geçirmesi şartıyla, hapis cezasının geriye kalan kısmını ceza infaz kurumu dışında çektirilmesidir. Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, Madde 107, (29.12.2004). T.C. R.G. Sayı: 25685. Erişim Tarihi 10.01.2020,

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5275.pdf>

işleyen/işlemeyen yönlerini ortaya koymamızı sağlayacaktır. Araştırmacı, bu anlamda yükümlüleri etkileyen etiketlenme (damgalanma) süreci ile iş bulma/kurma-işsizlik ve meslekleri ekseninde deneyimledikleri yaşamsal süreçleri sosyolojik suç kuramları ve güven(ce)sizlik/prekarite kavramı merkezli çeşitli sosyolojik açıklamalar ekseninde incelemeyi kendisine sorunsal edinmiştir.

Yapılan literatür taraması da göstermektedir ki, artan suç oranının azaltılması, iyileştirme, rehabilitasyon ve topluma kazandırma çabasının bir yansıması olarak denetimli serbestlik sisteminin her türlü katkıya ihtiyaç duyulan bir alan olduğudur. Bu bağlamda, denetimli serbestlik sistemine ilişkin yazılan tezlerin genel olarak hukuk, kamu yönetimi, tıp, psikoloji gibi alanlar içinden yazıldığı, sosyoloji alanında yazılan tezlerin ise madde kullanımı, denetimli serbestlik personeli⁷, yükümlülerin uyum sorunları, çocuk/genç denetimli serbestlik yükümlüleri hakkında olduğu görülmektedir. Örneğin, 2015 yılında sosyoloji alanında yapılan bir tez⁸ çalışmasında Denetimli serbestlik sisteminde yararlanan çocuklar üzerine sosyolojik bir inceleme yapılmış ve çocuk suçluluğunun azaltılması ve denetimli serbestlik sistemindeki işleyişin daha iyi hale getirilmesi yönünde bazı önerilere yer verilmiştir. Yine, 2019 yılında yapılan bir tez⁹ çalışmasında ise Denetimli serbestlik sisteminden faydalanan madde bağımlıları üzerine yapılan bir sosyolojik incelemeyi görmek mümkündür. Bu araştırmada denetimli serbestlik sisteminin, sisteme tabi madde bağımlılarına sağladığı fayda ve iyileşmeye olan katkısı belli başlı öneriler ekseninde aktarılmıştır. Bu çalışmanın odağında yer alan konu ise, yukarıda bir kaçına değindiğimiz sistemi ele alan sosyolojik tezlerden gerek içerik gerekse yöntem açısından farklılık göstermektedir.

Çalışmanın amacı Denizli Denetimli Serbestlik Müdürlüğü örneği üzerinden, denetimli serbestlik hizmetleri kapsamında koşullu salıverilme tarihine kadar kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımına tabi yükümlülerin demografik, sosyo-ekonomik, iş, meslek, suç ve infaz süreci gibi çeşitli değişkenler üzerinden iş bulma/kurma, işsizlik, meslek ve sosyal güvence arasındaki ilişkinin suç sosyolojisi kuramları ve güven(ce)sizlik/prekarite kavramı merkezli çeşitli sosyolojik açıklamalar üzerinden

⁷Denetimli serbestlik müdürü, müdür yardımcısı, şefi, denetimli serbestlik uzmanı, denetimli serbestlik memuru ve diğer görevlileri kapsamaktadır.

⁸Ayrıntılı bilgi için Bkz. Gökser, E. (2015). *Denetimli Serbestlik Sisteminden Yararlanan Çocukların Sosyolojik Bir İncelemesi (Ağrı İl Merkezi Örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

⁹Ayrıntılı bilgi için Bkz. Aydın, S.N. (2019). *Denetimli Serbestlik Sisteminden Faydalanan Madde Bağımlıları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: İstanbul Anadolu Denetimli Serbestlik Müdürlüğü Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

incelenmesidir. Ayrıca bu ana amaç doğrultusunda aşağıda yer alan temel sorular ışığında araştırmanın sisteme sunacağı katkıların neler olabileceği hususu görünür kılınmaya çalışılmıştır.

1. Yükümlülerin demografik, aile dinamikleri ve yaşadıkları çevreye ilişkin özellikleri nedir?
2. Yükümlülerin suç, denetimli serbestlik ve kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımı sürecine ilişkin özellikleri nedir?
3. Yükümlülerin meslek, iş yaşamları, sosyal güvence ve sosyo-ekonomik yapıları üzerinde kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımı nasıl bir etki göstermektedir?
4. Yükümlülerin denetimli serbestlik süreçlerinin çalışma hayatlarına ne gibi etkileri vardır?

Bu araştırma ile aynı zamanda yükümlülerin denetimli serbestlik süreçleri farklı açılardan analiz edilerek, yükümlülerin denetimli serbestlik sistemine olan bakış açıları ve sistemin kendine özgü getirdiği etiketleme (damgalanma) deneyimlerinin yükümlüler üzerinde yarattığı dışlanmanın sosyo-ekonomik etkilerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Bu çerçevede; araştırmanın örnekleme, uygulanan yöntem, kullanılan veri analizi ve bulgulara ilişkin olarak araştırmamızın hipotezleri şu şekildedir:

(H1) Denetimli serbestlik sisteminin bireyi topluma kazandırma sürecinde hapis cezasına göre daha etkili olduğu söylenebilir.

(H2) Denetimli serbestlik sistemi kapsamında kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımı bireye farklı mesleki beceri ve deneyim kazandırmaktadır.

(H3) Denetimli serbestlik sistemi kapsamında kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımının infazı toplum içerisinde gerçekleştiği için bireyin topluma uyum sağlaması ve toplumun suçluya karşı oluşturduğu önyargıların değişmesinde etkili olmaktadır.

(H4) Denetimli serbestlik sistemi kapsamında kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımının ara verme¹⁰ koşullarından biri olan iş bulma/kurma süreci yükümlüleri düzenli çalışmaya sevk etmektedir.

---

¹⁰Ara Verme: Hükümlünün; çalışmasına engel bir sağlık problemi olduğunu, örgün eğitime devam ettiğini, bir iş sözleşmesine dayanarak çalıştığını, kendi işini kurduğunu ve işlettiğini belgelendirmesi ve bu nedenle kamuya yararlı bir işte çalışma yükümlülüğünün kaldırılmasını talep etmesi durumunda, ileri sürülen mazeretin doğruluğu ve haklılığı araştırılır. Gerekirse komisyon tarafından yükümlülüğün infazına ara verilir. Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği, Madde 84, (5 Mart 2013). T.C. R.G. Sayı: 28578. Erişim Tarihi: 12.11.2019, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/03/20130305-7.htm>

(H5) Denetimli serbestlik sistemi kapsamında kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımının ara verme koşullarından biri olan iş bulma/kurma sürecine bağlı SGK/BAĞKUR vb. kaydı yükümlülere sağlık, eğitim, sosyo-ekonomik açıdan fayda ve güvence sağlamaktadır.

Becker'in (2014: 55-56) da ifade ettiği gibi 'boş bir hipotezin yanlışlığının ispatı bir başka şeyin doğru olmak zorunda olduğunun kanıtıdır.' Buradan hareketle araştırma tezimizde yer alan bu hipotezlerin, bulgularımız ışığında doğruluğunu ve/veya yanlışlığını ortaya koymuş olacağız. Unutulmamalıdır ki 'boş hipotezin'¹¹ inceliği istatistiki usulün nitel veya teorik versiyonunda yatmaktadır. Bu itibarla, şeylerin¹² gidişatı iddiamızın aksi yönünde bir gelişme seyrediyorsa, bu kusurlu imge, meselenin aslının ne olduğu ve nasıl şekillendiği konusunda bize yol gösterici olacaktır (Becker, 2014: 55).

Bahsedildiği üzere, denetimli serbestlik sistemi ile ceza infaz anlayışına getirilen değişiklik kapsamında suç işleyen bireylerin infazı belirli kısıtlamalar ve yüklenen yükümlülükler kapsamında aile, iş ve sosyal çevrelerinden kopmadan toplum içinde yerine getirilmesi sağlanmıştır. Alternatif bir ceza infaz sistemi olarak 2005 yılından beri ülkemizde uygulandığını görmek de mümkündür. Bu araştırma, 'onarıcı adaletin'¹³ önemli bir uygulaması olan 'denetimli serbestlik sisteminin' etkinliğinin araştırılması yönünden büyük bir önem arz etmektedir. Araştırma da, denetimli serbestliğe tabi tutulan yükümlülerin görüşlerine dayanarak bir değerlendirilme gerçekleştirilmiştir. Suçun önlenmesinden, cezaevi sonrası aile ve sosyal yaşamın tekrar yapılandırılmasına, meslek

¹¹Ayrıntılı bilgi için Bkz. Becker, H. S. (2014). *Mesleğin İncelikleri (Sosyal Bilimlerde Araştırma Nasıl Yürütülür)*, (çev. L. Ünsaldı, B. Öztürk, H. E. Mescioğlu, Ş. Geniş ve G. Metin), Heretik Yayınları, Ankara.

¹²Toplumsal olguların birer 'nesne/şey' olduğundan bahseden Durkheim (2014, 71-88), bu olguların nesnel/şeyler olarak ele alınması gerektiğini, gözlemlenen her şeyin nesne/şey olduğunu aktarmakla; toplumsal olguları açıklamak amacıyla şeylerin doğasını dışsal olarak incelememiz için nasıl bir yol izlememiz gerektiğini şu şekilde aktarmaktadır: '1. Bütün ön nosyonlar sistematik bir biçimde tasfiye edilmelidir.2. Sosyologların ilk işi, ele aldığı şeyleri tanımlamak olmalıdır, ta ki, söz konusu olan şeyin ne olduğu hem kendisi hem de başkaları tarafından iyice anlaşılsın. Apaçıktır ki, bu tanımın nesnel olması için, fenomenleri zihin ürünü bir ideye göre değil, fakat bu fenomenlerin özünde yer alan özelliklere göre ifade etmesi gerekir.3. Bilim nesnel olmak için, duyumsuz meydana gelmiş olan kavramlardan değil, duyumdan hareket etmek zorundadır. Bilimin yeni kavramlar yaratması, bunun için de şeyleri ifade eden ortalama sözcük ve kavramları tasfiye ederek, bütün kavramların ilk ve zorunlu maddesi olan duyuma başvurması gerekir. 4. Ne var ki kolaylıkla öznelleşir duyum. Bundan dolayı, sadece ve sadece yeterli bir nesnellik derecesi gösteren verileri muhafaza etmek üzere, gözlemci için pek kişisel olma tehlikesi duyulan verileri tasfiye etmek doğa bilimlerini alanında kuraldır ve Sosyolog da böyle olmalıdır. Araştırmasının objesini belirlerken başvurduğu dış karakterlerin mümkün olduğu kadar nesnel olması gerekir.'

¹³Hukuk kurallarını ekseninde 'onarıcı adalet' sistemini Durkheim perspektifinde değerlendirirsek Durkheim, hukuk kurallarını baskıcı (repressive-penal) ve onarıcı (restitutive-cooperative) olarak iki kategoride tanımlar. Baskıcı hukuk, ceza hukukunu, onarıcı hukuk ise medeni, usul, idare, ticaret ve en önemlilerinden biri olan anayasa hukukundan oluşmaktadır. Durkheim onarıcı hukuku uzlaşma ile ilişkilendirirken böyle toplumlarda organik dayanışma varlığından bahsetmektedir. (Durkheim, 2006)

ve sosyal güvence gibi birçok veri değerlendirilerek sistemdeki başarılı uygulamaların yanı sıra aksaklıkların neler olduğu tespit edilerek, sistemin geliştirilmesine katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Toplum düzeninin korunması ve güvenliğinin sağlanması dezavantajlı grup olarak niteleyebileceğimiz ve toplumun bir parçası olduğu yadsınamayacak olan hükümlülerin yeniden sosyalizasyon sürecine katılımları ile mümkündür. Bu noktada; hükümlülerin sürece dahil olması denetimli serbestlik sisteminde uygulanan kısıtlama, yükümlülük ve rehabilitasyon hizmetlerinin ne şekilde etkili olduğu ile doğru orantılıdır. Bu sebeple, denetimli serbestlik sisteminin etkinliğinin hükümlülerin görüşleri üzerinden ortaya konularak geri bildirimlerin alınması sistemin sosyalizasyon sürecine katılmadaki verimli uygulamaların tespit edilmesine yardımcı olunması açısından bu çalışma önemlidir.

Özetle, bu çalışmada, ceza infaz kurumlarından salıverilerek koşullu salıverilme tarihlerine kadar denetimli serbestlik altına alınan ve kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımına tabi tutulan yükümlülerin cezaevi sonrası iş bulma/kurma, istihdam, geçim kaynakları ve çalışma süreçleri mercek altına alınarak, sosyo-ekonomik durum ve ilişkileri sosyolojik suç kuramları ve güven(ce)sizlik/prekarite kavramı merkezli sosyolojik açıklamalar ekseninde analiz edilerek değerlendirilmiştir.

Henüz yeni bir sistem olan denetimli serbestlik sürecinin güçlü ve aksayan yönlerinin tespitinde bu sürece tabi yükümlülerin ihtiyaç ve beklentilerinin analizi şüphesiz ki kritik bir öneme sahiptir. Üzerinde çalıştığımız bu tez ışığında gerek sisteme gerekse literatüre faydalı verilerin sunulmasına imkân oluşturulabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda tez, çalışma amacını yansıtacak şekilde üç bölümden oluşmaktadır;

Birinci bölümde araştırmanın tasarımı, kavramsal ve kuramsal çerçeveye yer verilmiştir. Bu kapsamda suç olgusu ve sosyolojik suç teoriler açıklanmış ve her bir teori kendi içerisinde çeşitli literatür araştırmaları temelinde değerlendirilmiştir. Ayrıca, araştırmanın diğer bir kavramsal/kuramsal temelini oluşturan güven(ce)sizlik/prekarite kavramı açıklanarak, çalışma olgusu hakkında Fordist/post-Fordist dönemler ışığında neo-liberal uygulamaların etkileri sosyo-tarihsel süreç üzerinden irdelenmiş ve güven(ce)sizlik merkezli başlıca sosyolojik açıklamalar izah edilmiştir.

İkinci bölümde, denetimli serbestlik sistemi ve kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımı kavramları tanımlanmıştır. Sistem ve yaptırım ayrı ayrı kendi tarihsel süreçleri içerisinde genel hatlarıyla ele alınmış ve ülkemizdeki işleyişine kısaca yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise araştırmanın evreni ve örneklemini ortaya konarak genel bağlamda araştırmanın veri analizinde kullanılan metodolojik yöntem açıklanmıştır. Araştırma modeli, sınırlılıkları, veri toplama ve analiz teknikleri çalışmanın tüm aşamalarının nasıl ortaya çıktığının anlaşılmasında büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple, katılımcılardan elde edilen verilerin analizi ışığında her bir veri kendi kategorik çerçevesinde değerlendirilerek tanıtıcı bulgular ve ilişkiselliği olan bulgular kendi alt başlıkları içerisinde sunulmuş ve yorumlanmıştır. Bu bulguların değerlendirilmesinin her bir aşamasında kavramsal ve kuramsal çerçeveye yer verilmiştir. Araştırmanın amacına uygun olarak yorumlanan her bir bulgu ışığında geliştiren öneriler sonuç ve değerlendirme başlığı altında ele alınarak tez çalışması sonlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN TASARIMI: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Suç Olgusu

Suç her disiplin açısından farklı açıklamaları olan bir olgudur. Suç ve suç davranışını gerçekleştiren kişiler hakkında birçok çalışma yürüten kriminoloji; suçun altında yatan nedenleri ve bireyi suça iten davranışları psikoloji, hukuk, ekonomi, antropoloji, biyoloji ve sosyoloji gibi birçok disiplinler arası ilişkiden yola çıkarak inceler (Sokullu, 2012: 28-29). Bu sebeple, her disiplinin suç ve suçluya yaklaşımı, değerlendirmesi ve tanımlaması farklıdır. Burada ilgisi gereği suç olgusunun, sosyolojik boyutu değerlendirilecek ve açıklanmaya çalışılacaktır. İçli'nin de ifade ettiği gibi, 'suçun nedenlerini, doğasını ve yayılmasını çözümleyen kuramlar içerisinde en kapsamlı ve sistematik bakış açısını sunan teorilerin, sosyolojik nitelikli teorilerin' olduğu ortadadır (Kızmaz, 2005: 154).

İnsan sosyal bir varlıktır ve kişiliği, duyguları, düşünceleri, kültürel ve sosyo-ekonomik donanımları ile her birey birbirinden farklıdır. Sağlıklı bir sosyalleşme sürecinin gerçekleşebilmesi için toplum içinde bir arada yaşayan bireylerin belli başlı kurallara riayet etmeleri gerekir. Bu kurallar yazılı veya sözlü olabileceği gibi her kuralın ihlali basit anlamda suç davranışı olarak değerlendirilebilir.

Öyleyse, suç tüm zamanlarda varlığını sürdüren evrensel bir olgudur. Ancak, toplumdan topluma değişen suç davranışı veya eylemleri 'suç kavramının' genel anlamsal bütünlüğünün aksine evrensel nitelik taşıyamaz (Sümer, 2006: 89). Çünkü bir toplumda suç teşkil eden bir eylem başka bir toplumda ahlaklı bir davranış olabilir. Ya da başka bir örnekle açıklamak gerekirse basit hırsızlık eyleminin varlığı çalma niyetinin kanıtlanması halinde suç teşkil eder.

Tarihin her döneminde birçok düşünür ve filozofun farklı suç tanımlamaları yaptığını görmek mümkündür.

Platon 'Kanunlar' adlı kitabında suçu ruhun hastalığı olarak görmüş ve bu hastalığa haz arama alışkanlığı ve bilgisizlik yüzünden oluştuğunu ifade etmiştir (Bozkurt, 2015: 36). Aristoteles ise suçlu bireyleri toplum düşmanları olarak nitelendirilmiş ve cezalandırılmalarının gerekliliğine vurgu yaparak, suç davranışının oluşumunda yoksulluk ve devrim gibi toplumsal koşulların etkili olduğunu ifade etmiştir

(Yavuzer, 2011: 35). Suçu bütün toplumlar için önemli bir sorun olarak nitelendiren Foucault, suçun hata veya günah ile alakalı bir durum olmadığını, topluma zarar verme isteğini barındıran haksız eylem ve davranışları içerdiğini belirtmiştir (Foucault, 2011: 219).

Durkheim ise suçu, doğal ve işlenmesi normal bir eylem olarak görmüş ve belirli bir ölçüde toplumsal bağların güçlenmesinde pozitif bir işlevi olmakla beraber belirli bir ölçüde ise topluma zarar vermekte olduğunu ve bu haliyle de cezai yaptırım gerektiğine vurgu yapmıştır. Durkheim'a göre suç yararlı, normal ve zorunludur. Yararlıdır çünkü toplumu durgunluktan kurtarır. Normaldir çünkü tüm toplumlarda var ola gelmiştir. Zorunludur çünkü insanı suç eylemine iten duygu bütün insanlarda vardır (Bilgiç, 2012: 19). Yani suç özünde insan iradesine bağlı ama toplundan topluma farklı nitelikleri olan ve her zaman her yerde aynı olan bir olgudur (Durkheim, 2006: 99). Durkheim, toplumdaki insanların 'ortak bilinci' olduğunu söyler. Bu ortak bilinç, topluluğa ait olma ve bunun gerektirdiklerine uymak için kendini ahlaki olarak zorunlu hissetme duygusudur. Durkheim suçun bu ortak bilinci incittiğini ifade eder ancak 'bir davranışın suç olduğu için ortak bilinci incittiğini' değil 'ortak bilinci incittiği için suç' olduğuna vurgu yapar (Durkheim, 2006: 111).

Öyleyse suç Julia Schwendinger ve Herman Schwendinger'in dediği gibi sağlık için zorunlu olan beslenme, barınma ve herkese karşı korunma gibi ihtiyaçları karşılamak için yine bu hakları ihlal etmeyi içeren her türlü zararlı faaliyettir (İçli, 2013: 24). Bu durumda suçun varlığının zorunlu olduğunu ve toplumsallaşmanın koşullarından biri olan ahlak ve hukuku şekillendirdiğini söylemek mümkündür. Durkheim da dediği gibi suç, toplumsal sağlığa ait bir faktördür ve bu bağlamda bütün sağlıklı toplumların tamamlayıcı bir parçası olduğu ortadadır (Durkheim, 2014: 95).

Sonuç olarak baktığımızda suçun birçok tanımlamasını görmek mümkündür. Tüm tanımlamalarda ortak olan nokta ise suçun geçmişten bugüne varlığını sürdüren evrensel bir kavram olmasıdır. Ayrıca suç toplumsal yönü itibariyle de sosyolojik bir olgu olma özelliği de taşımaktadır. Bu bağlamda, suç olgusunu daha iyi anlamlandırabilmek ve detaylı bir açıklama getirebilmek için aşağıdaki bölümde sosyolojik suç teorileri belli başlı alt başlıklar ile sınıflandırılarak ele alınmaktadır.

1.2. Sosyolojik Suç Teorileri

Suç, suç türleri, kişiyi suça iten nedenler, tarih boyunca suç ve suçlu davranışında yaşanan değişimler birçok disiplinin inceleme konusu olmuştur. Ve haliyle birçok farklı disiplin tarafından değişik teoriler geliştirilmiştir. Bu sebeple hem çalışmanın sosyolojik tabanlı bir araştırma olması hem de suç olgusuna sistemli ve detaylı açıklama getirmesi açısından sosyolojik suç teorileri (Şahinli, 2012: 33) üzerinden suç ve suç davranışı izah edilmeye çalışılacaktır.

Suç sosyolojisinde sosyolog suçlu davranışı bir sonuç olarak kabul eder ve bu sorunun üzerinde etkili olan değişkenleri araştırmaya çalışır. Bağımlı değişkenin üzerinde etkili olduğunu düşündüğü diğer olası bağımsız değişkenleri sahada sistematik gözlem yaparak oluşturur. Bu kapsamda sosyolog suç sosyolojisinin içindeki araştırmalarda 2 (iki) farklı zorlukla karşılaşabilir. Bunlardan ilki, olmuş-bitmiş bir suçlu davranış üzerinde çalışılması sebebi ile suça şahit olmadan bir çözümleme yapmaya çalışılması, diğeri ise suçlu davranışın oluşuna ilişkin çoğunlukla kapalı bir veri sistemi (emniyet inceleme tutanakları ve/veya duruşma tutanakları gibi.) üzerinden incelemede bulunmasıdır. İşte bu noktada suçlu davranışın ölçülmesi, suçlu davranışın açıklanması ile doğru orantılıdır (Güzel, 2018: 4).

Suçlu davranışın açıklanmasında sosyoloji disiplininde yer alan birçok teoriden bahsetmek mümkündür.

Bu çalışmada ise, Siegel'in yaptığı üç ana sınıflandırma üzerinden bir açıklama getirilmeye çalışılacaktır;

1. Sosyal Yapı Teorileri,
  - Fonksiyonalist (Yapısal Fonksiyonalist) Teoriler,
  - Gerilim Teorileri,
  - Alt-Kültür Teorileri,
  - Sosyal Ekoloji (Düzensizlik/Organizasyonluk) Teorileri,
2. Sosyal Süreç Teorileri,
  - Etiketleme (Damgalama) Teorileri,
  - Kontrol Teorileri,
  - Sosyal Öğrenme ve Davranış Teorileri,
3. Sosyal Çatışma Teorileri (İçli, 2013: 96).

1.2.1. Sosyal Yapı Teorileri

Sosyal yapı teorileri, suç davranışını açıklarken insan davranışlarına, sosyal yapının dinamiklerine ve değişimine odaklanır. Suç, bireysel nedenlerin yanı sıra savaş, göç, ekonomik krizler ve hatta doğal afet gibi birçok sosyal ve çevresel dağılımdan kaynaklanabilir (Başbüyük ve Karakuş, 2012: 50).

Bu kategorideki teorilere baktığımızda suçu ve suçlu davranışı sosyal yapının çeşitli dinamiklerine bağlamakta ve sosyal yapının değişimi ile suçun değişimi arasında doğru bir orantı kurmaktadır.

Sosyal yapı teorilerini; fonksiyonalist (yapısalcı fonksiyonalist) teoriler, gerilim teorileri, alt-kültür teorileri ve sosyal ekoloji (düzensizlik/organizasyonluk) teorileri şeklinde alt başlıklar halinde inceleyeceğiz.

1.2.1.1. Fonksiyonalist (Yapısalcı Fonksiyonalist) Teoriler

Sosyolojinin kurucularından da olan Durkheim, fonksiyonalist teorisyenler denilince aklımıza ilk gelen kişilerden biridir. Bu anlamda, Durkheim'ı fonksiyonalist yaklaşımla sınırlandırmak mümkün değildir. Birçok alanda olduğu gibi fonksiyonalist teoriye getirdiği yorumlar da kendi içerisinde büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda, suç olgusuna ilişkin ortaya koyduğu çeşitli açıklamalarla kriminolojiye önemli katkıları olan Durkheim 1895 yılında 'Suçun Yapısal Fonksiyonel Sınırlanması Teorisi'ni geliştirmiştir. Dönemin patolojik kuramlarının aksine, suç O'na göre 'her yaşta, hem yoksullukta, hem zenginlikte var olan' toplumsal bir gerçekliktir (İçli, 2013: 98).

Durkheim suçun, normal ve fonksiyonel olduğunu ifade ederken bireyle değil grup ve organizasyon ile açıklanabileceğini belirtmiştir. Durkheim'a göre suçun olmadığı bir toplum yoktur. Suçu, toplumdaki var olan farklılıklar şekillendirmektedir. Hatta suç toplum için faydalı bile olabilir (İçli, 2013: 16). Durkheim'a göre bir toplumda suç oranları yükselmeye başlamış ise o toplumda sosyal değişime ihtiyaç vardır. İnsanların farklı ihtiyaç ve arzulara sahip olması sonucu sergiledikleri kimi davranışların suçu oluşturduğunu ifade eden Durkheim, bazı bireylerin sergileyeceği davranışların toplumda sapma veya suç davranışı olarak görülebileceğini belirtmektedir. Ancak Durkheim, sapma veya suçun belli sınırlar dâhilinde gerçekleşmesi halinde toplum için olumlu olabileceğini de ifade etmiştir (İçli, 2013: 16-23).

Merton ‘Sosyal Yapı ve Anomi’ adlı makalesi ile Durkheim’in teorisini daha da geliştirilmiş ve hatta Durkheim’den da ileri giderek; kişinin toplum içinde hedeflediği amaca ulaşabilmesi için yürüdüğü yasadışı yolla, toplumun onayladığı yasal yolun arasında bir uyumun olması gerektiğine vurgu yapmıştır. Yani toplumsal düzen şarttır. Merton’a göre, toplumdaki kültürel yapı ile sosyal yapı bütünleşmemişse ‘anomi’ gerçekleşecektir (Merton, 1973: 139-210). Basit bir gözlemden yola çıkarsak örneğin, alt tabakadaki bir bireyin üst tabakaya ulaşabilmesinin önünde sınırlı kaynaklar, ekonomik yetersizlik ve kültür farklılıkları gibi sayılabilecek birçok engel vardır. Bu bağlamda, Merton, mal sahibi olma, zenginlik ve statü gibi isteklerin, bazı arzu ve ihtirasların sonucu olduğunu ve bunları kazanabilmek yolunda temin edilecek araçların ise toplumsal yapı tarafından kısıtlandığını ve sapma davranışının geliştiğini ve gerçekleştiğini söylemektedir (Merton, 1938: 670-685).

‘Toplumsal İş Bölümü’ (1893) ve ‘İntihar: Sosyolojik Bir Araştırma’ (1897) başlıklı çalışmalarından hareketle geliştirdiği anomie kavramında, Durkheim ‘anomie’ halini sosyal normların gücünün azalması/yitirilmesi sonucu toplumsal ilişkilerin ortadan kalktığı durumu açıklamak için kullanmıştır. Anomie, toplumda ortaya çıkan kuralsızlık ve düzensizliklerdir. Yani anomie suç getirir. Örneğin, bir toplumda içerisinde patlak veren ekonomik bir kriz sonucunda insanlar bir takım sosyo-ekonomik bocalama içine girecektir. Bu durumda gelir düzeyinde değişim yaşayan insanlar kriz öncesi hayat tarzını dönebilmek adına illegal davranışlara yönelme ve haliyle suç işleme eğilimi gösterecektir.

Bu bağlamda, Durkheim suçun normal olduğuna vurgu yapmakta ve fonksiyonel bir yönünün olduğunu ifade etmektedir. Bu haliyle suç, toplumsal yaşamın bir parçasıdır. Merton’a göre ise, toplum, alt tabakadakilere (fakir/yoksul) daha az fırsat sunar ve bu sebeple onlar sosyal refaha uzak kalarak işe yaramaz bireyler olarak görülmeye başlarlar. Bu durumda, asıl suçlu olan toplumun kendisi iken bu kişilerin suçlanması, onları sapma ve suç davranışına itmektir.

Tüm bu açıklamalardan hareketle, durumu çalışma sahası üzerinden değerlendirmek gerekirse, denetimli serbestlik hizmetleri kapsamında koşullu salıverilme tarihine kadar kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımına tabi tutulmak üzere ceza infaz kurumundan salıverilen yükümlülerin de gerek aileleri gerekse toplumsal aktörler tarafından çeşitli gerekçelerle dışlanması sonucu anomieye sürüklendiklerini söylemek

mümkündür. Bu durumda ise bireylerin anomi halinde suç tekrarına düşmeleri de olasıdır. Bireyi toplum içerisinde tutacak bağların azalması suça eğilimi arttırırken, Durkheim'ın yaklaşımı üzerinden hareket edecek olursak mevcut ahlaki ve hukuk kurallarının evriminin gerçekleşmesi de bir yerde suçun varlığı ve devamlılığı ile açıklanabilmektedir. Bu bağlamda, yükümlünün toplumsal düzene uyumlu bir şekilde dâhil olabilmesi anominin aksine düzen ve uyum için büyük bir öneme sahiptir.

1.2.1.2. Gerilim Teorileri

Bir önceki bölümde kısaca giriş yaptığımız bu teori Durkheim'ın 'anomi' teorisi üzerine kurulmuş ve Merton tarafından geliştirilmiştir. Merton, Amerikan toplumunda suçun nedenlerini araştırırken ekonomik gelir düzeyinin düşük olduğu insanların suç işleme oranlarının daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Toplumsal yapıda alt sınıfta olanların sosyo-ekonomik statüye çıkmalarını engelleyen bir yapı mevcuttur. Bu sebeple, Amerika'da alt sınıf ve azınlıkların suç işleme oranları daha yüksektir. Merton, alt sınıftakilerin statülerini yükseltecek hedeflere yasal yollardan ulaşabilme olanaklarının engellendiğini düşünmektedir. Merton'a göre suç toplumsal yapıda ani bir değişimle (savaş, kriz, devrim, vb.) meydana gelen bir durum değildir, sosyal yapının bizzat kendisinde aramak gerekmektedir (Merton, 1968: 175-249).

Merton bu teori üzerinden suçluluğu sapma kavramına yönelerek açıklamıştır. Sosyal yapının birtakım bireyler üzerinde uyum yerine uyumsuz davranışa sebep olarak tahakküm gösterdiğini ifade eder. Buradan yola çıkarak sapma teorisini geliştirirken işlevselci çözümlemenin unsurları olan kültürel amaç ve normlarından faydalanmıştır. Merton da Durkheim gibi 'anomi'den yola çıkarak suç problemini analiz etmiş ve burada anomiyi bağımsız değişken olarak değerlendirmiştir. Merton, anominin toplumsal yapıdaki kültürel hedefe bağlı oluştuğunu belirtir ve bu sebeple kültürel hedeflerle sosyal yapı arasındaki çekişmeye odaklanır. Yani gerilim kaynağı para eksenlidir. Bu yolda yaşanan çekişme sonucu kuralsızlık, normsuzluk ve belirsizlik durumu ortaya çıkar (Dolu, 2010: 312). Merton, bir bireyin sapma davranışı üzerine değil bunun nedenselliği altında yatan sosyal sonuçlar üzerinde durur. Merton'a göre, 'iyi düzenlenmiş toplumlarda amaçlar ve yollar ahenkli bir şekilde bütünleşir. Amaçlar ve yollarda oransız bir etki olduğu zaman bütünleşmenin bozulması söz konusudur' (İçli, 2013: 103).

Merton insanların oluşan gerilime karşı farklı farklı tutumlar geliştirdiğini ve buna göre davranışlarının şekillendirdiklerini belirtir. Bu davranışsal tepkileri 5 (beş) boyutta açıklamıştır (Kızmaz, 2005: 154-155):

1. ‘Uyumluluk (confirmity): Bireylerin, hem kültürün tanımladığı amaçları ve hem de bu amaçları gerçekleştirecek yolları kabul ettikleri durumu belirten davranış kodudur. En yaygın adaptasyon modelidir.
2. Yenilikçilik (innovation): Bireyler bazı durumlarda toplumda genel kabul gören amaçları kabul etmelerine rağmen, söz konusu bu amaçları yasal yollardan gerçekleştirme imkânları/yolları sınırlı olduğu için yeni yollar keşfederler. Bu kategori içerisinde değerlendirilebilecek bireyler; amaçlarını gerçekleştirmek için, hırsızlık veya zimmete para geçirmek gibi bazı suçlar işleyerek, araçsal olarak toplumda kurumsallaşmış bazı normların dışına çıkmaktadırlar.
3. Şekilcilik (ritualism): Bu davranış modeli, daha önceden belirledikleri amaçlarını gerçekleştirmekten vazgeçenleri ve o andaki yaşam biçimlerine kendilerini bırakanları tanımlamaktadır. Bunlar, kurallarına göre oynarlar. Bu grupta yer alanların, kurumsallaşmış normlara uyumları devam ettiği için bunların davranış biçimlerinin sapma olup olmadığı tartışılmaktadır.
4. Geri çekilme (retreatism): Toplumda genel kabul gören toplumsal amaçlar ve yollar açısından yabancılaştıran bireyleri tanımlayan bir davranış biçimidir. Geri çekilme davranış kalıbı, serserilik/boş gezme, alkolizm ve uyuşturucu bağımlılığı gibi, toplumu terk etme ve yabancılaştırma şeklinde kendini dışa vurur. Merton bu davranış biçiminin, yasal yollardan amaçlarını gerçekleştirmek için yoğun çaba gösterdikleri halde genelde başarısız olan bireylerde daha çok ortaya çıktığını belirtmektedir. Geri çekilenler olarak tanımlanan bu kategorideki bireyler, bir anlamda yaratıcı ve mücadeleci kimliklerini de terk etmişlerdir. Bu görüşlerin dile getirildiği 1938’li yıllarda, bu davranış biçimi en az adaptasyon modeliyken, günümüzde bu davranış biçiminin yaygın bir tarz olmaya başladığını görmek dikkat çekicidir.
5. İsyan (rebellion): Kültürel amaç ve yolları ret etmenin yanı sıra devrimci bir tutumla yeni amaç ve yolları yaratma amacını güdenleri tanımlayan bir davranış modelidir. Bir anlamda bu davranış biçimi, yeni bir düzenin oluşabilmesi için önceki kurumsal yapının değişimini öngörmektedir.’

Bu anlamda, Merton’un tipolojisinin iki yönden sosyolojik temellere dayandığını söylemek mümkündür. Bunlardan birincisi, biyoloji teorisyenlerinin aksine sapmanın

biyolojik temelli olduğunu reddeder. İkincisi ise bireylerin seçimlerinin türlerini belirleme maksadı taşımasıdır (İçli, 2013: 104).

Merton'un teorisi suç odaklı birçok alt kültür teorisinin gelişmesinde etkili olmakla beraber bazı belli başlı eleştirilere de maruz kalmıştır. Bu eleştirileri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Tierney'in başlıca eleştirileri, teorinin; resmi istatistiklere çok güvenmesi, suç olgusunu alt-sınıfa özgü alması, geliştirilen bireysel adaptasyon modellerinin gerçek yaşamda sınıflandırma güçlüğü, sapmayı yapıya dayandırması ve suçluluğu açıklamada kültürel değerleri ihmal etmesi vd.,
- Regoli ve Hewitt de, teorinin; temel kavramları yeterli düzeyde tanımlayamaması, gerçekleştirilen araştırmaların birbirleriyle örtüşmeyen sonuçlar ortaya koyması ve özellikle beyaz yakalı suçları ihmal etmesi,
- Kornhauser ise Merton'un yaptığı amaç ve araç arasındaki ayırımın, keyfi ve yanıltıcı olduğunu ileri sürmektedir (Kızmaz, 2005: 156-157).

Bu teoriye yapılan en belirgin eleştiri ise farklı bireylerin aynı gerilim veya anomi yaşamasına rağmen bazılarının neden suç işlemedikleridir (Dolu, 2010: 330).

Kurama yöneltelen bu eleştiriler kapsamında birçok teorisyen kuramı tekrar gözden geçirmiş ve yeniden bazı düzenlemeler yapmıştır.

Bu teorisyenlerden birisi olan Robert Agnew 'Genel Gerilim Teorisi' ile Merton'un teorisini genişleterek, insanların sadece bir hedefe bağlı gittiği yolda gerilim yaşamadığı, gerilimin, yaşadıkları ortamdan uzaklaşamamaları, değer verdikleri insan veya ortamların yok olması sebebi ile de oluşabileceğini belirtmiştir.

Agnew, gerilimin 3 (üç) kaynağa bağlı olarak suç ve sapmaya neden olduğunu ifade etmektedir:

1. Pozitif değer yüklenen hedefe ulaşmadaki başarısızlık,
2. Ölüm, boşanma, taşınma ve değişme ile pozitif değer yüklenen uyaranların yok olması,
3. Şiddet, ayrılık, çatışma, ceza gibi negatif uyaranların oluşması (Güçlü ve Akbaş, 2016: 55).

Şekil 1. Agnew'in Genel Gerilim Teorisi

Suçlu davranışın nedeni diğer bireylerle olan olumsuz etkileşimin bir sonucu olmakla, Agnew bunu 'negatif ilişkiler' olgusu olarak ifade etmiştir.

Buradan hareketle, bireyin gerilimle başa çıkabilmek için suça başvurup başvurmayacağı tamamen yasal ya da yasadışı baş etme yollarını kullanma becerisi ile ilintilidir. Ayrıca suçun neye mal olacağı veya bireyin suça eğilimi de etkili unsurlardandır. Bu nokta da, birçok değişkenden etkilenmek mümkündür.

Bir diğer teorisyen Carter Hay ise, hayatta yaşanan deneyimler ve bazı negatif ilişkilerin bireyde baskı uyguladığını ve onu suça yönelttiğini ileri sürmüştür. Yani yanlış aile disiplin mekanizmaları, istismar ve arkadaş ilişkileri sonucu bir suçun mağduru durumuna düşme ihtimali gibi olaylar negatif duygusal durumları tetiklemekte ve birey ya bu durumu düzeltici bir adım atmakta ya da suç eylemine yönelmektedir (Saltık, 2011: 17).

Öte yandan Hay, erkeklerin kızlara nazaran daha fazla suç işlemesini ise 3 (üç) neden üzerinde analiz etmiştir. Bunlardan birincisi, erkeklerin kızlara oranla daha farklı gerginliğe maruz kalma olasılığı sebebi ile erkeklerin suça yönelmeye daha yatkın olması, ikincisi, erkeklerin bu gerginliklere daha baskın ve değişik tepki vermesi sebebi ile suça daha yakın olması, son olarak ise erkekler de yaşanan gerilimin, öfke veya sosyal alanda azalan kontrolün ve suç odaklı rol modellerle olan bağın suça neden olmasıdır (Saltık, 2011: 18).

Bu kapsamda birçok yönü ile açıklamada bulunduğumuz gerilim teorisi ekseninde, çalışmada seçilen örneklem üzerinden denetimli serbestlik sürecindeki yükümlülerin aile yapıları, iş/meslek durumları, arkadaş ve yaşam alanları ile olan

ilişkileri ve diğer veriler üzerinden hareketle yapacağımız analiz ile yükümlülerin yaşadıkları tatsizlik duygularının suçlulukla olan ilişkileri araştırılacaktır.

1.2.1.3. Alt-Kültür Teorileri

Kızmaz'a göre, 'Alt kültür teorilerini genel olarak, çocuk veya genç çeteler içerisinde yer alan alt sınıfa mensup bireylerin, sapma ve suçluluk durumları üzerine odaklanmış kuramlar olarak görmek mümkündür' (Kızmaz, 2005: 157).

Bu teori, gruplar, akranlar ve çeteler gibi belli bir oluşumun, yerleşik düzenin normlarını, değerlerini kabullenmeyip kendi değerlerini savunan bir karşı gelmeyi ve suç davranışı sergilemelerine odaklanır (Giddens, 2000: 238). İşsizlik, yoksulluk ve sosyo-ekonomik sorunları olan ve düzensiz bir çevrede yaşayan gençler bu alt-üst farkını içselleştirerek yasa dışı eylemlere başvurarak bu sorunları yenmenin bir yolunu geliştirirler. Ve bu durum suça yönelime sebep olur.

Aynı zamanda Merton'un öğrencisi de olan Albert Cohen suçun ortaya çıkış şeklinin sosyal yapının hangi özelliklerine dayandığını araştırırken suçun ne doğuştan kazanıldığını ne de sonradan icat edildiğini söylemiştir. O'na göre, genç ve çocuklar suçu ve suçlu olmayı, suçun kök saldığı gruplar üzerinden onların bir üyesi olarak öğrenmektedir (Dolu, 2010: 348). Cohen, 'Suç Alt Kültürü-Tepki Teorisi' ile şekillenen bu düşünce aynı zamanda da bu teoriye bir yaklaşım getirmiştir. Cohen, suçu bir alt kültür sorunu olarak tanımlamış ve her toplumda farklı alt kültürlerin olduğunu ve bu kültürün sahip olduğu inanç ve değerler doğrultusunda gençlerin suç işlemeye itildiğini ifade etmiştir (Dolu, 2010: 344). Cohen, suç alt kültürünün; alt ve orta sınıf kültürü arasındaki çatışmanın bir sonucu olduğunu, 'Ona göre, alt sınıfa mensup olan çocuklar, bir statü arayışı olarak, orta sınıfa mensup olan çocukların amaçlarını, yaşam biçimlerini gerçekleştirmeye çalışırlar. Ancak, alt sınıfa mensup ailelerinin çocuklarının bu hedeflerini, toplumsal olarak kabul edilir bir yolla gerçekleştirmeleri oldukça güçtür. Çünkü içinde buldukları sınıfsal ve ekonomik konum buna imkân tanımamaktadır. Bu güçlük, bireylerde bir statü engellemesi yaratmaktadır. Bu durum da, çocukların, kendilerine olan güvenlerini kaybetmelerine ve karşıt bir tepki geliştirmelerine yol açarak, suçluluk alt kültürünün ortaya çıkmasında etkili olmaktadır' (Kızmaz, 2005: 158).

Miller'in ise 'İlgi Odakları Teorisi' üzerinde bu teoriye bir yaklaşım getirmiştir. Miller, suçu alt sınıf kültürün bir tutumu olarak değerlendirmiş ve alt sınıfın orta ve üst sınıfa göre farklı kaynak, imkân ve sosyo-ekonomik duruma sahip olmalarının sonucu

gerçekleşen suçun sebebini orta-üst sınıf değerlerinin reddedilmesi sonucu değil alt sınıfa ait olmanın bir ürünü olduğunu belirtmiştir (Dolu, 2010: 352). Miller, alt sınıftaki bireylerin kendilerine özgü ilgi odaklarının varlığından bahseder. Bu kişilerin eylem biçimleri; sertlik, bela arama, zekilik, kadercilik, heyecan ve başına buyruk olma şeklinde altı başlıkta toplanır (Dolu, 2010: 352-354).

Miller'in 'İlgi Odakları Teorisi' için günümüz alt-orta sınıf gençliğinin davranışlarını kısmen de olsa tanımladığını söylemek mümkündür. Örneğin, belaya bulaşmak birçok genç tarafından heyecan olarak nitelendirilmekte ve sınıfta akıllı olmak yerine kötü okul performansı sergileyip onun yerine hayatta kalma mücadelesi vermek ve hayatı 'kaderin' yönettiğine inanmak genel geçer bir davranış kalıbı haline dönüşmüştür.

Alt-Kültür teori üzerinden sosyal çevrenin çocuk ve genç nüfus başta olmak üzere sınıf üzerindeki etkisini görmek mümkündür. Hedeflenen amaç doğrultusunda giden yolların kapalı olması halinde bu hedefe ulaşmak yolunda yasadışı yollara başvuruda bulunmanın alt-kültürel açıdan sebeplerini görmek bu teori ışığında mümkün olmuştur. Ama sadece belli bir sınıf ve azınlık dâhilin de incelenmesi gereği toplumsal anlamda geneli yansıtan bir teori olarak değerlendirmek de mümkün gözükmemektedir.

Sonuç olarak, bu teorinin ceza infaz kurumundaki kişilerin neden suç tekrarına düştükleri yönündeki görüşleri destekler nitelikte olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin, genç yaşta ceza infaz kurumuna giren bir kişinin yeni suç türlerinin öğrenmesi ve ceza infaz kurumu içinde ve sonrasında aynı çevreyi paylaşmaya devam etmesi halinde bu suçlu kimliği kazanması söz konusu olacaktır. Bu yaşam şeklinin devamlılığı ise cezanın caydırıcılığı üzerindeki inancı şüpheye düşürmektedir. Bu teoriden hareketle suç ve suçluluğun önlenmesinde alternatif bir ceza infaz şekli olan denetimli serbestlik sisteminin etkisi nedir? Caydırıcı bir yönü olduğu söylenebilir mi? Tüm bu sorulara bu çalışmada cevap aranırken, suç ortamından uzaklaşılmasında sistemin önleyici yönünün bulunup bulunulmadığı analiz edilmiş olacaktır.

1.2.1.4. Sosyal Ekoloji (Sosyal Düzensizlik/Organizasyonsuzluk) Teorileri

Bu kuram, Chicago kentinde, Park ve Burgess'in çalışmalarından esinlenilerek ortaya çıkmıştır. Chicago kentindeki, sanayileşme, göç ve buna bağlı hızlı nüfus artışının bir sonucu olarak kentte ekonomik, sosyal, kültürel ve demografik sorunların meydana gelmeye başlamış ve bu bazı bilimcilerin dikkatini çekmiştir. Park ve arkadaşları, kent nüfusunun artmasıyla oluşan bu gelişmeleri, çevre-insan etkileşimi kapsamında

incelemişlerdir. Park ve Burgess tarafından geliştirilen insan ekolojisi teorisi, sonradan Shaw ve McKay'ın suçluluk çalışmalarına uygulanmasıyla daha gelişmiş bir düzeye ulaşmıştır. Bu teori, suçluluğu; suçluluk alanları (delinquency areas), gelişme bölgeleri (growth zones) ve çemberler teorisi (concentric zone) şeklindeki kavramsallaştırmalarla incelemiştir (Kızmaz, 2005: 151).

Shaw ve McKay yaptığı çalışmada, Chicago kentinde suçun yoğun olarak işlendiği yerler ve suç oranlarının yüksek olmasının sebeplerini incelenmiş ve özellikle bu yerlerde yoksul, azınlık ve göçmenlerin yoğun olduğunu, bu kişilerin zamanla buradan ayrılmasına rağmen bölgedeki suç oranında bir değişikliğin olmadığı tespit etmiştir. Suçun yoğunlukla yaşandığı bu bölgeler, genellikle sanayi bölgelerini çevreleyen mahalleler ile sosyo-ekonomik yapısı düşük ve kent merkezinin yakınında olan mahallelerdir. Shaw ve McKay, mahallelerin toplumsal özellikleri ve suç oranı arasındaki ilişkiyi incelemek için mahalle sakinleriyle görüşmüş ve suçlu yaşamlarını araştırmıştır. Çalışmalar sonunda düşük gelir düzeyine sahip, iç-dış göç nedeniyle etnik farklılaşmanın olduğu mahallelerde suç oranlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Kızmaz, 2005: 151-152).

Sonuç olarak, sosyal ekoloji kuramı, suçluluğu şehirde yaşanan çevre ve bu çevrenin özellikleriyle ilişkili olduğunu ve bu bölgelerde yaşayan bireylerin suça eğilimlerinin daha çok olduğunu ortaya koymuştur. Teori, suçluluk ile yer arasındaki ilişkiye yaptığı açıklama ile suçluluğu sosyal problemlerle (işsizlik, fakirlik vb.) bağlantılı bir olgu olarak ele almıştır.

Öte yandan teoride, resmi suç kayıtlarının sınırlı olması, suçluların yaşamış olduğu yerle suçun olduğu yer arasında açık ayrımın yapılmaması, kentteki eşitsiz güç dağılımının ve sınıfsal çatışmaların göz ardı edilmesi, çevresel etkenler dışında diğer faktörleri dikkate almaması, suç üzerindeki kültürel kaynakların yeterince vurgulanmaması, genellikle fakir mahallelerde kuramın test edilmiş olması gibi sebeplerden ötürü belli başlı eleştirilerinde getirildiği görülmektedir (Kızmaz, 2005: 153-154).

1.2.2. Sosyal Süreç Teorileri

Bu teoriler, bireyin toplum içindeki etkileşimi, iletişimini ve bunun sonucunda doğan davranışlarının sergilenmesindeki suç olgusunun oluşumunu incelemektedir. Bu teoriye göre suç öğrenilen ve kültür yoluyla aktarılan bir süreçtir.

Bu bağlamda, sosyal süreç teorilerini; etiketleme (damgalama) teorileri, kontrol teorileri ve sosyal öğrenme ve davranış teorileri üzerinden inceleyeceğiz.

1.2.2.1. Etiketleme (Damgalama) Teorileri

Bu teorinin temelleri sembolik etkileşim yaklaşımına dayanmaktadır. Sembolik etkileşime göre bireyin etkileşimde bulunduğu diğer insanların kendisi hakkında ne düşündüğü, nasıl tanımladığı ve konumlandığı bireyin kendisi için bir kimlik bilinci oluşturmasını sağlamaktadır. Bu itibarla kişinin çevresinden aldığı olumlu/olumsuz bildirimler karakterinin belirlenmesinde etkili olabilmektedir. Örneğin, aldığı olumsuz bildirimler kendisini değersiz hissetmesine sebep olabilir (Dolu, 2010: 444).

Bu noktada da etiketleme teorisi, geleneksel suç kuramlarının aksine eylem ve eylemi gerçekleştiren bireye karşı gösterilen tepkilere odaklanmaktadır (Dolu, 2010: 215). Yani teori, hukuk sistemini ve insan davranışlarının sınırlarını belirleyen ilkeleri sorgular.

Etiketleme teorisi 1938 yılında ‘Kötülüğün Tiyatrosu’ adlı makale ile Frank Tannenbaum tarafından açıklanmıştır. Tannenbaum, istenmeyen durumun üzerinde durmanın durumu büyüteceğini belirterek, kötülüğü dramatikleştirmekten vazgeçmek ve istenmeyen durumdan mümkün oldukça az konuşmak gerektiğini ifade etmektedir (Tannenbaum, 1951: 19-20). Tannenbaum, burada ‘kötülüğün dramatize edilmesi’ kavramını kullanmaktadır. Toplumun oluşturduğu tavır, davranışın kötü olarak tanımlanmasının kişinin de kötü olarak tanımlanmasına dönüşmektedir. Böylelikle, etiketlenen birey toplumdaki her davranışında bu etiket üzerinden yorumlanacaktır (Tannenbaum, 1951: 17-18). Tannenbaum, kişinin tutuklanması veya hüküm giymesi yolu ile ceza infaz kurumuna alınmasının kamusal anlamda tanınabilme işlemi olduğunu belirtir. Böylelikle bu kişiye bir etiket yapıştırılmış olur ve toplum içinde o kimsenin suçlu olduğu bilinir. Bu teori suçun açıklanma şekli suçlu ile ilintili değildir suçluya yönelik toplumsal tepki (damga) ile bağlantılıdır. Suç davranışı, toplumun sosyal tepkisine uyan

eylemin sonucudur. Toplumsal otorite, bu bağlamda kişinin davranışını değerlendirir ve bir müdahale veyahut ceza gerektirip gerektirmediğine karar verir.

Frank Tannenbaum tarafından açıklanmaya çalışılan etiketleme teorisinin önemli isimlerinden biri de Becker'dır. Becker, suç olgusunun, toplumdaki egemen güçler tarafından yapılandırılmış bir hukuki tanımlama olduğunu ifade eder. Yani toplumdaki bazı bireylerin damgalanmasında kullanılan sapmaya konu bazı kuralların olduğu ve insanların adapte olma durumlarına göre sapkın veya uyumlu olarak etiketlendiklerini söyler. Becker'a göre, suçlu ile suçsuz arasındaki en önemli ayrım suçlu olarak etiketlenme durumudur. Bu bireyler 'öteki/harici (outsider)' olarak sınıflandırılır (Becker, 2015: 1-22).

Etiketleme teorisinin diğer bir savunucusu da Edwin Lemert'tir. Lemert'in, 'birincil' ve 'ikincil' sapma kavramları ile teorisinin gelişmesine önemli katkısı olmuştur. Buna göre birincil sapma kavramı, toplum için kabul edilebilir bir davranış içinde olup, daha sapkın rolünü benimsememiş bireyin basit davranışını ifade eder (Jacoby vd., 2012: 351). Eğer birey, gerçekleştirdiği eylem sonucu aldığı sosyal tepkiyle kendisine dayatılan özelliği, kendi benliğinin bir özelliği olarak görmeye başlamış ise artık kimliğini bu yeni özelliğe göre yeniden yapılandırmıştır. Birey bu rolü benimseyip diğer insanlara karşı bir araç olarak kullanmaya başlamasıyla ikincil sapma gerçekleşir ve birey rolüne uygun sembolik değerleri sergilemeye başlar (Jacoby vd., 2012: 352). Lemert'e göre birincil sapmadan ikincil sapmaya giden süreç şu şekildedir: Birincil sapma sonucu birey toplumsal cezalandırmaya tabi tutulur, bunun üzerine birey tekrar sapma eyleminde bulunur ve daha fazla cezalandırılır. Akabinde birey, cezalandırılana karşı duyduğu kızgınlıkla sapma eylemini arttırır ve bu durum bireyin resmi olarak etiketlenmesi ile sonuçlanır. Artık birey rolünü benimsemiştir (Jacoby vd., 2012: 352-353).

Bir diğer etiketleme teorisini Braithwaite ise, 'birleştirici ve ayrıştırıcı utandırma' kavramları ile teoriye farklı bir yorum getirmiştir. Suç kimliğinin oluşumunu toplumun gösterdiği tutum ile bağlantılandırılarak, bireyin cezalandırılmasından çok utandırılması gerektiğini savunmuştur. Utandırma ile bireye davranışının kabul edilmediği gösterilmektedir (Barlow, 1995: 191). Braithwaite, utandırmanın iki farklı şekilde gerçekleştiğini ifade eder: Birleştirici utandırma (reintegrative shaming) ve damgalama (stigmatization). Birleştirici utandırma da bireye suç eyleminin kabul edilemez olduğu ama aynı zaman kişiye duyulan saygının devam ettiği aynı anda ifade

edilmektedir. Damgalayıcı utandırma ise bireyin eylemi değil, kendisi kınanır. Böylelikle, birleştirici utandırma suç oranlarının azalmasını sağlarken damgalayıcı utandırma suç oranlarının artması üzerinde etkilidir (Barlow,1995: 193-194).

Etiketleme teorisini, Goffman'ın 'Damga' adlı eseri üzerinden analiz etmek gerekirse; Goffman damgayı, 'nitelik/sıfat ile stereotip arasındaki bir nevi özel ilişki' olarak tanımlamaktadır. Ama bir yandan da 'toplumun hemen hemen her alanında itibarsızlaştırıcı etki yaratan nitelikler/sıfatlar olmasından' ötürü böyle bir ifadeden de kaçınmaktadır. Goffman damgayı farklı üç tip üzerinden açıklar. Birincisi, 'bedenin korkunçları-muhtelif fiziki deformasyonları', ikincisi 'zayıf irade, doğal olmayan tutkular, sapkın ve katı inançlar ve ahlaksızlık olarak algılanan bireysel karakter bozuklukları' bunlara Goffman hapis yatmak, ruh bozukluğu, bağımlılık, alkolizm, eşcinsellik, işsizlik, intihara girişim gibi bilindik bir liste ile örneklendirmektedir. Son olarak ise, 'ırk, ulus ve din gibi etnolojik damgalar' olarak sıralamaktadır. Goffman'a göre, bunlar soy bağı ile aktarılabilir ve bir ailenin bütün bireylerine eşit bir şekilde sirayet edebilir (Goffman, 2014: 30-31). Goffman, bu süreçte o bireyin kimliği yönündeki inancının toplumun inancı ile aynı yönde bir inanma eğiliminde olduğunu ve bunun esasında çok önemli bir olgu olduğunu belirtir (Goffman, 2014: 34). Bunun olağan bir getirisi olarak da Goffman, damgalı insanlar, diğer insanların 'ötekilerin' kendileri hakkında 'gerçekten' ne düşündükleri noktasında 'bilmek' yönünde bir hisse kapıldıklarını belirtir (Goffman, 2014: 43).

Etiketleme teorisine ilişkin farklı teorisyenlerin açıklamalarının yanı sıra getirilen belli başlı eleştiriler de bulunmaktadır. Buna göre etiketleme teorisi, sadece yakalanan suçlular üzerinden damgalanmayı ortaya koymaktadır. Oysaki suçluların yalnızca yakalananlardan ibaret olmadığını ve hatta yakalananların bilgi ve tecrübeden yoksun acemi suçlular olduğu, profesyonel suçluların ise rahatlıkla sistemdeki boşluklardan faydalanarak cezadan kurtulduğu ortadadır (Dolu 2010: 412). Diğer bir önemli eleştiri ise herhangi bir tepkiye maruz kalmamalarına rağmen birçok insanın neden hala suç işlediğinin açıklanamamasıdır. Ayrıca, suça neden olan pek çok faktör varken gerek ilk gerekse tekrara düşen suçlarda etiketlenmeden kaynaklı yeniden suç işlemeye yönelik bir senaryonun olmamasıdır. Son olarak ise etiketlemelerin kalıcı olmadığı, kişinin hapisten çıktıktan sonra etiketlemenin de ortadan kalkabileceği durumudur (Dolu 2010: 412-413).

Bu çalışma ışığında bir değerlendirme yapmak gerekirse, suça karışmış bireylerin suç tekrarına düşmemesi için önleyici çalışmaların önemi büyüktür. Bu sebeple, denetimli

serbestlik sisteminin, etiketleme teorisyenlerinin belirtmiş olduğu belli başlı suç önleme politikalarına uygun bir sistem olup olmadığının gözlemlenmesi noktasında bu çalışmanın belirleyici olacağı düşünülmektedir.

1.2.2.2. Kontrol Teorileri

Sosyal kontrol teorileri, suçluluğu, bireyin sosyal norm ve değerlere bağlılığı üzerinden inceler. Eğer birey, ailesine, okuluna, arkadaşlarına veya dinine bağlı ise suça olan yönelimi yok denecek kadar azdır. Bu teoride ‘uyum’ ve ‘sosyalleşme’ kavramı ön plandadır (Kızmaz, 2005: 165).

Bu teorinin en tanınmış teorisyeni Travis Hirschi’dir. Hirschi, insanların neden suçla ilgilendiklerini ‘Sosyal Bağlantı’ teorisi üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Hirschi’ye göre insanların hepsi yasaları ihlal etme potansiyeline sahip olduklarını, toplumsal ilişkileri başarılı olanların suçlu davranışlara yönelimlerinin başarısız olanlara göre yok denecek kadar az olduğunu ifade etmiştir. Çünkü bu insanlar sosyal konumlarını zedelemek istemeyecektir. Dikkat edilirse burada Hirschi’n suç ve suçluluğun motive eden nedenlerini değil, suçun bireysel içeriğine değinmektedir. Hirschi’nin teorisi dört bileşende şekillenir: aile, arkadaş ve sosyal çevreye bağlılık, geleneksel etkinliklere bağlılık, davranışların olagelmiş düzenine bağlılık ve ahlaki norm ve değerlere bağlılık. Bu itibarla, eğer bireyin bu bağlardaki ilişkileri düşük ise suçlu davranışları gözlemlenebilir (Özbay, 2004: 55-56).

Özet olarak, kontrol teorisi etkili bir suç önleme için öncelikli olarak daha çocukluk döneminde insanlara öz kontrolün öğretilmesi gerektiğini böylelikle öz kontrol geliştikçe suç işleme eyleminin de azalacağını vurgulamaktadır. Bu teorinin özgün ve güçlü yanındır. Önemli olan diğer bir hususun ise bireyin kaybedecekleri arttıkça suçtan uzak durma eğiliminin azaldığını belirtmesidir. Ayrıca, insanların çevreleriyle olan bağları güçlendikçe bireyin içinde yaşadığı toplumun kurallarına daha bağlı olduğu ve toplumca önemsendiğini bilen bireyin suça yöneliminin olmadığı görülmektedir. Ama insanların başıboş bırakılmaları durumunda suç işleyebileceği veya sosyal normlardan uzaklaşacağı düşüncesi ise bu teoriye getirilen eleştirilerden biri olup teorinin insanları özü itibarıyla kötü görmesi ve suç işlemeye, toplumsal normlardan sapmaya eğilimli olarak nitelendirmesi zayıf yönlerini ortaya koymaktadır (Dolu 2010: 291).

1.2.2.3. Sosyal Öğrenme ve Davranış Teorileri

Bu teoriye göre, suçluluk ‘öğrenme’ faaliyetinin bir sonucudur. Teori, bireylerin anti-sosyal akran gruplarıyla etkileşime girmelerini ve suça meyilli hale gelmelerinin önemli bir risk faktörü olarak görür (Kızmaz, 2005: 161).

Bu teorinin kökeni, Gabriel Tarde’in ‘taklit yasaları’na dayanır. Bu yasaya göre bireyler, temas içinde oldukları bireyleri ya da grupları taklit etmektedirler (Kızmaz, 2005: 162). Tarde, Lomborso’nun suçu psikolojik ve biyolojik anormalliklere bağlayan görüşünü reddederek, suçun sonradan öğrenildiğini ifade etmektedir. Ona göre, birey kıyafet modelini kopyalar gibi davranışları taklit etmektedirler. Tarde, taklidi üç şekilde ifade etmiştir: Bir insan ilişkisinin yakınlığı ölçüsünde bir diğerini taklit eder. Alt tabakadakiler üst tabakadakileri taklit eder ve son olarak iki davranış arasındaki çatışma durumunda biri diğerinin yerine geçebilir (Bal, 2008: 246-247).

Teoriyi destekleyen bir diğer teorisyen Edwin Sutherland ise ‘Ayrımcı Birliktelikler Teorisi’ni geliştirmiştir. Sutherland, suçlu davranışın çocukluktan itibaren geliştiğini söyler. Sutherland'a göre suç öğrenilen, yakın çevre ile karşılıklı etkileşim ile oluşan ve haklı uygulandığına inanılan davranışlardır. Böylelikle birey hem suç işleme motivasyonu kazanır hem de vicdani bir yük taşımaz. Birey suç tanımlamalarından yola çıkarak bazı suçları suç olarak görmez. Suçlu davranışların öğrenilmesi diğer davranışların öğrenilmesi gibidir (Kızmaz, 2005: 162).

Akers ve Burgess tarafından geliştirilen ‘Ayrımcı Güçlendirme (Pekiştirme)’ teorisinde Akers, sosyal çevrenin suçun pekişmesinde etkili olduğuna vurgu yapar. Akers’e göre, bireyler hem sapkın davranışları hem de bunlarla ilgili tanımları, şartlanma yoluyla doğrudan ya da taklit ederek dolaylı yollardan öğrenirler. Aynı yolla öğrenilen davranışlar, pekiştirme ile güçlendirilir veya ceza yoluyla azaltılabilir (Bal, 2008: 247).

1.2.3. Sosyal Çatışma Teorileri

Çatışma teorisyenleri suç ve suçun sebeplerinden ziyade, ekonomik ve siyasi gücü elinde bulunduranların bu gücü kullanma yoluyla hem suçu hem de suçluyu üretme şekillerine odaklanmıştır. (Muş, 2016: 193-194):

‘Çatışma teorilerine göre, suçu önlemek ve suçlularla mücadele etmek için mevcut yasaları ve ceza adalet sistemini kullanmak sorunu çözmekten ziyade daha da kötüleştirmektedir. Makro düzeyde ekonomik ve siyasi eşitsizlikten kaynaklanan suç sorununu, daha çok

fail yakalamak ve daha uzun süreli hapis cezası gibi cezalandırıcı politika ve uygulamalar ile çözmek mümkün değildir. Bunun yerine, suça sebep olan makro düzeydeki sosyal eşitsizlikleri ve güç dengesizliklerini ortadan kaldıracak daha kapsamlı politikalar ortaya konulmalı ve uygulanmalıdır. İşsizlik ve yoksullukla mücadele, evsizlik sorununa çözüm, eğitimde imkân ve fırsatların eşit dağılımı ile daha adil bir ceza adalet sistemi gibi politikalar suçun önlenmesinde ve suçlularla mücadele önerilen çözüm yolları arasındadır.’

Çatışmacı teorinin temsilcilerinden olan Marx’a göre, gücü elde etmenin yolu toplumsal kurumlara (eğitim, bilim, hukuk, din, ekonomi vd.) hâkimiyetten geçer (İçli, 2013: 134-138). Çatışma teorisi, Engels’in ve Marx’ın ifade ettiği bu sorunu sosyalist ve komünist bakış açısıyla ele alır (Dolu, 2010: 419). Marx, çatışmayı burjuva sınıfı ile proletarya arasındaki uçurumdan yola çıkarak açıklama getirmiştir.

Marxist teoriler, suç ve suçlu davranışı iktisadi anlatımlar yoluyla açıklarlar (Burkay, 2008b: 13).

Marksist kuramcı W.A. Bonger ‘Suçluluk ve Ekonomik Şartlar’ adlı eserinde, kapitalizmin insanları bencilliğe ve açgözlülüğe yöneltmesinin bir sonucu olarak suçun alt sınıflarda meydana geldiğini ifade etmiştir. Adalet sistemi fakiri suçlu yaparken, zengini bencil isteklerine kavuşması için hukuki açıdan destekler. Bonger, suçun ortadan kalkması için zenginliğin toplumun tamamına yayıldığı sosyalist bir toplum anlayışını savunmaktadır. Zengin kimi zaman suçu egemenliğini korumak için kullanırken, fakir yaşam mücadelesinin bir sonucu veya zengin kesimin denetimi dâhilinde kalmak için kullanılan bir olgudur (Dolu, 2010: 438).

Thorsten Sellin, suçu anlamak için ‘Kültür Çatışması ve Suç’ isimli çalışmasında çatışmayı kullanmıştır. Sellin, sanayileşme ve kentleşme ile birlikte kültürel ve sosyal çatışmalarında ilerleme göstereceğini belirterek, suçun doğuşunu modern toplumdaki çatışmadan kaynaklanan sosyal organizasyonsuzlukların ve normların bir sonucu olarak değerlendirir. Sellin’e göre kültür çatışması, bireyin kültürel rolleri arasında çelişki yaşaması sebebiyle ortaya çıkar ve bu çatışma ‘birincil ve ikincil kültür çatışması’ olmak üzere iki şekilde sonuçlanır. Birincil kültür çatışması; farklı kültürel normların çatışması sonucu meydana gelir ve bir kültürün üyelerinin başka bir kültürün olduğu yerlere göç ettiği zaman yaşanabilmektedir. İkincil kültür çatışması ise; bir toplumun genel kültürel niteliklerinin değişmesi ve eşitsizliklerin oluşması sonucu ortaya çıkar. Sellin’e göre suçluluğun önemli nedenlerinden biri de kültürel çatışmadır (Beirne ve Messerschmidt, 2006: 388-390).

Diğer bir teorisyen Austin Turk, ‘Suçluluk ve Yasal Düzen’ isimli eserinde toplumsal düzeni çatışmanın bir modeli olarak yorumlamış ve suçu psikolojik ve davranışsal yaklaşımlarla açıklamak yerine toplumsal düzeni merkezde olduğu bir açıklama getirmiştir. Turk'e göre toplumdaki bireyler üstünde kontrolün sağlanması hukuk ile mümkündür. Hukuk bir güçtür ve suç gruplar arasında çatışmanın doğal bir sonucudur (Schmallegger, 2006: 294).

Her ne kadar bütünleşik suç teorileri içerisinde değerlendirilse de çatışmacı teoriler perspektifinde suça yorum getiren ‘Suçun Siyasal Ekonomik Teorisi’ Quinney tarafından geliştirilmiştir. Quinney, ‘Sınıf, Devlet ve Suç’ adlı eserinde suç olgusuna sınıf eksenli bir çözümleme ile yaklaşmış ve suçluluğu kapitalizmin çelişkileri ile gelişen siyasal ekonomik yapı analizine dayandırmıştır (Kızman 2006: 310). Quinney, üretim ilişkilerinden hareketle birbiriyle bağlantılı olan 2 (iki) suç türünden bahsetmektedir:

1. Kapitalist sınıf ve onların denetleyici birimleri tarafından gerçekleştirilen tahakküme ve baskıya dayalı suçlar,
2. İşçiler ve sıradan insanlar tarafından işlenen uyum ve karşı koyma suçları (Kızmaz, 2006: 310).

Quinney, kapitalizmin gelişimi ile suçluluğun kazandığı anlam ve boyutu incelerken suçu 4 (dört) ana grupta çözümlemeye çalışmıştır. (Kızmaz, 2006: 310):

- ‘1. Suçun anlaşılabilmesi için; kapitalist siyasal ekonominin gelişmesi, üretim güçleri ve ilişkileri, kapitalist devlet ve işçi sınıfı ile sermaye sahibi arasındaki sınıf mücadelesinin incelenmesi,
2. Kapitalist sınıfın kar elde etmek için tarihsel olarak kullandığı baskı ve tahakküm sistemlerinin açığa çıkarılması,
3. Suçun anlaşılabilmesi için baskı altında tutulan insanların geliştirdiği tepkiler/karşı koyuşlar ve durumlarına razı olma hususlarının ifşa edilmesi,
4. Kapitalist siyasal ekonominin genel koşullarına olan direnme ve diyalektik olarak razı olma ilişkilerinin aydınlatılması gerekmektedir.’

Quinney, kapitalist üretim sisteminden kaynaklanan suç türlerini şu şekilde belirtmektedir. ‘Polisler tarafından rüşvet vb. işlenen ‘kontrol suçları’ (crime of control), Watergate ve CIA suikastları gibi siyasal suçları içeren ‘hükümet tarafından işlenen suçlar’ (crimes of government), şirket suçları gibi ‘ekonomik tahakkümden kaynaklanan

suçlar' (crimes of economic domination) ve temel insan haklarını ret eden 'toplumsal haksızlıklar' (social injuries) olarak kategorileştirilebilen suçlar' (Kızmaz, 2006: 310).

Kapitalist sınıfın baskısıyla karşı karşıya gelen işçi veya ezilen sınıfların itaat etme çerçevesinde işledikleri suçlar da şunlardır: 'Hırsızlık, gasp ve uyuşturucu satıcılığı gibi davranışları içeren ve doğal olarak da asalak olarak nitelenen 'yırtıcı suçlar' (predatory crimes), işçi ve alt sınıf bireylerine yönelik olarak işlenen tecavüz, cinayet, yaralama gibi doğrudan bireyi hedef alan 'kişisel suçlar'. Bu suçlar, doğrudan kapitalizmin yırtıcı/vahşi yapısından kaynaklanmaktadır. Son olarak da, 'karşı koyma suçları' (crimes of resistance) ise, işçi sınıfı tarafından işyerinde makine kırma, sabotaj yapma gibi işlenen suçlardır' (Kızmaz, 2006: 310).

Görüldüğü gibi Quinney'in suçluluk modeli sınıf eksenli ve Marksist bir yaklaşımla açıklanmıştır. Öyleyse suç davranışının bireyin toplumdaki sosyo-ekonomik konumu ile yakından ilişkili olduğu rasyonel bir tercih olarak değerlendirilebiliriz. Ancak, toplumda kapitalist yapı veya sınıf olgusu ile ilişkisi bulunmayan çok sayıda suç olayına da rastlamak mümkündür. 'Özellikle suç olgusunun analizinde bireysel özelliklerin (kişilik bozuklukları, düşük zekaya sahip olma, sinirlilik vb.), yerleşim yerinin nitelikleri (uyuşturucu, fuhuş, ahlaki kayıtsızlık vb. gibi sapkın davranışların yoğun olarak gerçekleştiği çöküntü veya kriminojen alanların olup olması), kültür ve dinsel yapı, toplumdaki enformel ve formel denetim unsurlarının etkinliği gibi çok sayıda değişkenin suçta etkili olduğu bilinmektedir' (Kızmaz, 2006: 310-311).

Marksist perspektifte alt sınıf ve üst sınıf karşıtlığının bulunması sebebi ile alt sınıfın suçluluk düzeyinde üst sınıfı (kapitalist yapı) sorumlu tutmaktadır.

Bu bağlamda, Shoemaker kapitalizm ile suçluluk arasındaki suçluluk ilişkisini 3 (üç) noktada sorunlu bulmaktadır (Kızmaz, 2006: 310-311):

1. Orta ve üst sınıfa mensup çocuklar arasında işlenen suçluluğun yaygınlığı,
2. Çocuklar arasında ekonomik ve işgücü statüsüne olan ilginin görece yoksunluğu,
3. Kapitalizm ve kurumsal veya demokratik koşullar arasında kendiliğinden gerekli bir bağlantının yokluğu'

Başka bir Marksist teorisyen olan Colvin ve Pauly, geliştirdikleri 'Suçun Yapısal Marksist Teorisi' ile suçluluk oluşumunu kapitalist üretim ilişkileri ve sınıf yapısının

yeniden üretilmesinin gizli bir sonucu olarak görmektedir. Yani suçluluk, radikal ve neo-marksist yaklaşımlara özgü varsayımlar ile açıklanmalıdır (Kızmaz, 2006: 312).

Colvin ve Pauly, kapitalist ekonomik yapı sonucu ortaya çıkan iş ve çalışma koşulları üzerinden, ailelerin sosyalleştirici kalıplarının suçluluk üzerindeki etkilerini incelemektedir. Colvin ve Pauly, suçluluğun nedenlerini; aile büyüklerinin sosyalleştirme örüntülerinde ve aile ilişkileri ve akran grupları arasında aramaktadır. Bu teorinin önemli bir özelliği, sınıf kavramını tekrardan kavramsallaştırmış olmalarıdır (Kızmaz, 2006: 312). Colvin ve Pauly' göre; çağdaş kapitalist toplumlar, üç temel sınıf arasındaki mücadele üzerinden açıklanmalıdır: Kapitalist sınıf, işçi sınıfı ve küçük burjuva. Bu sınıflar arası mücadele farklı fraksiyonlar ortaya çıkarmaktadır. 'Özellikle işçi sınıfı içerisinde ortaya çıkan üç farklı fraksiyondan söz edilmektedir. Bu fraksiyonlar, kendi aralarında sahip oldukları iş güvenlikleri ve kazançları açısından farklılaşmaktadır. Aynı şekilde bu fraksiyonların her birine karşılık gelen, sosyal denetim biçimleri ve sosyal bağlılıklar da farklılık arz etmektedir' (Kızmaz, 2006: 312).

Bu teori kapsamında suçun meydana geliş süreci şu şekilde açıklanmaktadır. 'Suçun meydana gelmesi, işçi sınıfının olumsuz koşulları ile aile ve okuldaki sosyalleşme biçimi arasındaki ilişkiye bağlıdır. Ebeveynlerin iş koşulları ile ilgili sıkıntıları, çocukların sosyalleşmesini olumsuz etkilemektedir. Olumsuz bir sosyalleşme sürecini yaşayan çocukların okula ve aileye olan bağlılıkları da negatif yönde etkilenmektedir' (Kızmaz, 2006: 313).

Kısacası bu kuramın suç olgusunu; iş koşulları, sınıf, kapitalist yapı, aile, akran ve eğitimsel süreçler üzerinden analiz edilmekle, düşük sınıfa mensup işçiler, ev dışındaki baskıcı iktidara maruz kalmaktadır. Ebeveyn olarak bu baskıya maruz kalan işçiler bu durumu zamanla çocuklarına yönelik cezalandırıcı bir baskı niteliğinde göstermektedir. Bu durumda, çocuklar ve ebeveynler arasındaki bağ ve uyum zayıflamakta, bağlılıkların zayıflaması ile bireyin suç işleme olasılığı artmaktadır. Ayrıca, Colvin ve Pauly, alt sınıfa mensup bireyler üzerinde uygulanan baskıcı denetim sonucu işçiler, işlerini kaybetme korkusu ve ekonomik desteklerin kesileceği kaygısı ile çalıştırılmaktadır. Colvin ve Pauly buradan yola çıkarak bu kaygı ve korkunun işçilerin bağlılıklarını çözerek onları suç işlemeye iteceğini ileri sürmektedir.

Özetle, çatışmacı teoriler suç olgusunu ve suçluluğu kapitalist sistem, sınıflar arası çatışma, işsizlik, yoksulluk, emeğin sömürülmesi ve ekonomik eşitsizliklerin ortaya

çıkardığı sorunlar üzerinden açıklamaktadır. Suçluluğu özellikle kapitalist yapının neden olduğu sınıfsal çatışma üzerinden açıklaması teorinin suçu açıklama alanını daraltmaktadır. Kısacası, çatışma teorileri; sosyal, ekonomik, kültürel, hukuksal, demografik gibi birçok suç değişkenini içermemektedir. Bu durum da teorinin suçu açıklama düzeyinin oldukça sınırlı olduğunu göstermektedir (Kızmaz, 2006: 313-314).

Genel olarak tüm suç teorilerine baktığımızda suç ve suçluluğu farklı nedenler üzerinden anlamaya çalıştıklarını görmek mümkündür. Değişen dünya düzeni içindeki siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel ve daha birçok gelişmenin ve farklılaşan toplumsal yapının oluşumunda suç ve suçluluk unsuru da değişkenlik göstermektedir. Suç ve suçluluğu birçok disiplin açısından değerlendirmek mümkündür. Çalışmamızın alanı kapsamında ortaya koyduğumuz sosyolojik suç teorileri 3 (üç) ana başlık altında incelenmiştir; Sosyal Yapı Teorileri, Sosyal Süreç Teorileri ve Sosyal Çatışma Teorileri.

Sosyal Yapı Teorileri ekseninde değinilen fonksiyonalist teori ile suçun normal ve fonksiyonel bir olgu olduğu, tam anlamıyla ortadan kaldırılamayacağı noktalarına değinilirken, gerilim teorisi ekseninde suçun toplumsal yapı içerisinde konumu ve olası baskının oluşturabileceği sapmanın neden olacağı suç unsuru üzerinde durulmuştur. Diğer bir sosyal yapı teorisi olan alt kültür teorisi kapsamında ise yaygın kültürü paylaşan insanların yakın özelliklere sahip olduğu ve çeteler ile toplumsal normlara karşı sapkın davranışların beraberinde getirdiği suç ve suçluluk unsurlarına yer verilmiştir. Son olarak teorinin son alt başlığı olan sosyal ekoloji teorisi ile suç ve yaşanan bölge arasında ilişki irdelenmiş ve ekonomik durum, etnik yapı, göç ve yoksulluk ile bölgelerin suç üzerine olan etkisi incelenmiştir.

Sosyal Süreç Teorisi başlığında açıklama getirilen etiketleme teorisi ile suç, sosyal etkileşimin bir sonucu olup, bireye karşı verilen tepki ve bireyin etiketlenme süreci ortaya konulmuştur. Kontrol teorisi ile ise bireylerin kendi kendine ya da sistem tarafından kontrol altında alınmaları halinde suçun önüne geçilebileceği tartışılmıştır. Sosyal öğrenme ve davranış teorisinde ise suçlu davranışın öğrenilme yolu ve şekli açıklanmıştır.

Son olarak Sosyal Çatışma Teorisi içerisinde; kapitalist sınıf ile alt sınıf arasındaki mücadelenin doğurduğu suç unsuru incelenmeye çalışılmıştır.

Görüldüğü üzere sosyolojik suç kuramlarının hiç biri tek başına suç ve suçluluğu açıklamada yeterli değildir. Bu bağlamda, suç, suçun nedenleri, nasıl önlenebileceği ve suçluluğun farklı yönlerini anlayabilmek için suç teorilerini bir bütün olarak analiz edilmesi büyük önem taşımaktadır.

Bu bölüme kadar olan kısımda suç olgusu ve sosyolojik suç teoriler açıklanmaya çalışılmıştır. Bundan sonraki bölümde ise tez çalışmasının diğer bir ayağını oluşturan ve yükümlülerin sosyo-ekonomik durumlarının incelenmesinde önemli bir unsur olan çalışma olgusu, güven(ce)sizlik/prekarite kavramı ve güven(ce)sizlik merkezli sosyolojik açıklamalar izah edilmeye çalışılacaktır.

1.3. Çalışma Olgusu ve Tarihsel Gelişimi

Çalışma kavramına ilişkin farklı tanımlamaları ve buna bağlı şekillenen yaklaşımları görmek mümkündür. Etimolojik olarak, batı dillerinde çalışma kavramı olan ‘travail’ in Latince de işkence aleti olan ‘tripalium’ dan türediği görülmekle, Yunanlılar ve Romalıların çalışma anlamına gelen ‘labour’ sözcüğünün ise ‘zahmet, yorgunluk, acı, ıstırap’ gibi anlamlara geldiği görülmektedir (Lordoğlu vd., 1999: 1). Çalışma kavramının anlamı, geçen yüzyıllar içerisinde farklılaşsa da birey için yaşam ilgisinin merkezini oluşturmaktadır. Özellikle refah ve eğitim düzeyindeki artışa paralel olarak ücretin yanı sıra güvenlik ve iyi çalışma koşulları daha da önem kazanmıştır (Tınar, 1996: 3).

Çalışmayı, zihinsel ve fiziksel bir çaba harcama olarak temellendiren Giddens çalışma yerine ‘iş’ tanımını kullanmakla, çalışmayı tüm kültürler içerisinde ekonominin temeli olarak ifade etmektedir (Giddens, 2000: 326-237). Yani Giddens’a göre iş, ‘amacı insan ihtiyaçlarını gidermek olan mal ve hizmetlerin üretiminde zihinsel veya fiziksel çaba harcanmasını gerektiren bazı görevlerin yapılması’ olarak tanımlanmaktadır (Giddens, 2000: 355). Marx ise çalışma olgusuna, emeğin maddi sonuçları açısından bakarak onun araçsallığına değinir. Yani çalışma, bireyin güç ve potansiyeline karşılık gelen, dönüştüren ve toplumsal olan bir faaliyettir (Ritzer, 2011: 53). Durkheim ise iş bölümü üzerinden, modern toplumun temel düzenleyicisi olarak çalışma olgusunu somutlaştırmaktadır. Yani Durkheim’a göre, Marx’ın ileri sürdüğü gibi işçi, işveren ve mal sahibi arasında bir çıkar çatışması yoktur. Sadece ortak ahlaki bir yapıya ihtiyaç duyulmaktadır (Ritzer, 2011: 106-107). Weber açısından baktığımızda ise çalışma olgusunu belirli bir ahlaki ödev çerçevesinde (Protestan Çalışma Ahlakı) açıklayabiliriz. Kapitalizm ile Protestan ahlak arasındaki bağı vurgulayan Weber’e göre çalışma, belirlenen ödüle ulaşmak için yapılması gereken belirlenmiş bir ödevdir (Ünal ve Çelik, 2010: 223-225).

Çalışma olgusuna değer değişkenleri üzerinden baktığımızda ise artık sadece kapitalizme özgü olmadığını, yapılandığı üretim ve toplum biçimlerine ilişkin olarak da değişiklikler gösterdiğini söyleyebiliriz. Ronald Inglehart’ın söylemi ile duyduğumuz

değer değişimiyle kast edilen, basit anlamı ile ücret ve istihdam güvencesi gibi değerlerin yerini otonomi ve kendini gerçekleştirme gibi değerlerin aldığıdır. Bu tanımlamanın kısmi gerçeklikleri olsa da genel geçerlilik arz etmemektedir. Çünkü kapitalist üretim organizasyonu bir şekilde ideolojik ve kurumsal dönüşümler çerçevesinde süregelen farklılaşmaların bir parçası olmuştur (Baştürk, 2013: 10). İnsanlık tarihi boyunca bazı konjonktürel istisnalar dışında ihtiyaçtaki önceliklerin farklılaşması beraberinde değer önceliklerinin de niteliğini belirlemede saptayıcı olmuştur. Ancak risk, belirsizlik ve güven(ce)sizliğin bir şekilde devamlılığını sürdürdüğü mevcut kapitalist düzen içerisinde güvence, ücret gibi unsurlar halen önemini korumaktadır.

Öyleyse çalışma olgusu bireyler açısından taşıdığı önem çerçevesinde yaşamın devamlılığı için ekonomik bir kaynak, statü odağı, aidiyet, düzen, sosyalleşme, kimlik, psikolojik tatmin gibi birçok unsurla ilişkilendirilebilir.

Görüldüğü üzere modern öncesi dönemlerde temel ihtiyaçların karşılanması amacını taşıyan çalışmanın modern dönem ile birlikte yeniden inşa edildiği ortadadır. Modern kapitalizm ile birlikte çalışma; işçi, işveren ve devlet arasında güvence altına alınan istikrarlı bir ilişki ağı etrafında yapılandırılmıştır. Modern kapitalizm ile birlikte hayatımıza giren Fordizm ise çalışma ilişkileri sil baştan değiştirmiştir. Fordist dönem ile birlikte üretimde verimlilik artışları gözlemlenmiştir. Buna paralel olarak da çalışma şart ve haklarında yarı zamanlı ya da tam zamanlı çalışma, deneyime göre ücret, prim ve tazminat, düzenli çalışma saatleri, çalışma sözleşmesi, hafta sonu tatilleri için ücretli izin, sendikal faaliyetlere katılım gibi iyileştirmeler yapılmıştır (Belek, 2010: 23). Ancak bu dönemde yaşanan kırdan kente yoğun göçler, yabancılaşma, işsizlik gibi problemler yapısal bir soruna dönüşmeye başlamış ve yaşanan krizlerle işsizlik oranlarında artış, intihar, suç vb. anomiler artmıştır. Kapitalist sistem çözüm olarak Fordist anlayış yerine esnek uzmanlaşma çerçevesinde bilgi/iletişim teknolojilerinin kullanıldığı post-Fordist döneme geçiş yapmıştır. Post-Fordist anlayış ile esnek/az/talebe göre üretim, taşeron iş verme, yatay iş örgütlenmesi, işbaşında öğrenme gibi değişkenler ön plana çıkmıştır. Esneklik ve değişen piyasa şartları istikrarsız bir yapı doğurmuş ve istihdam ortadan kalkarken iş güvencesi yok olmaya yüz tutmuştur. Dünya ölçeğinde ücretlerin aşağı çekilmesi ve çalışma koşullarının düşürülmesi ile ucuz ve kolay iş gücünün olduğu kıtalara kaydırılan iş ile işsizliğin kol gezdiği küresel ölçekte güvencesiz çalışma (precarious work) anlayışı ortaya çıkmıştır. Özellikle Post-Fordist dönem ile birlikte neo-liberal politikaların uygulamaya konulmasıyla radikal farklılaşmalar yaşanmış göç ve nüfus yoğunlaşması ile işsizlik başta olmak üzere güvencesiz istihdam anlayışını

yapılanmıştır. Özellikle 1980 ve sonrasında neo-liberalizm, sosyal ve ekonomik hayatı tamamen etkisi altına almaya başlamıştır. Bu dönemde, devlet sosyo-iktisadi hayatın dışına ötelenirken, sosyal devlet olma yönündeki uygulamalar sonlandırılmış ve sosyal politikaların devlet elinden finansı durdurulmuştur. Ancak aslında devlet harcamalarındaki azalma hedefi daha ziyade toplumun refahına yönelik harcamalar alanında olmuştur. Gelişmiş ülkeler de ise, yasamanın, iş dünyasının ve askeriyenin çıkarlarına hizmet eden fonların artışı ile paralel olarak devlet bütçeleri artışını sürdürmüştür. Aksi yöndeki birtakım iddialara karşın, neo-liberal devlet, firma ve finans çevrelerinin ortak çıkarları doğrultusunda ekonomik planlamasını yapılandırmakla bu bağlamdaki icra yetkilerini düzenlemiştir. Yani, karar verici 'sermaye'dir. Neo-liberal devlet, kapitalist gelişimi küresel sermayenin ortak çıkarları doğrultusunda düzenlemektir. Sosyal devlet anlayışı yerine neo-liberal devletin ikamesi ile sermayenin birtakım radikal politikaları sosyo-iktisadi sisteme dönüştürülmüştür. Aslına bakılırsa, neo-liberalizm, sistemi kendi içerisinde iş/çalışma hayatı üzerinden dönüştürmüştür. Bu bağlamda, attığı en kapsamlı adım iş ve çalışma hayatını esnek örgütlenme temelinde yeniden kurgulamasıdır. Genel bağlamda, şirketlerin, istihdam yapısını değiştirip aynı şekilde iş bölümünü de değişen koşullara uyumlu hale getirmeleri, esneklikle beraber geçici çalışma biçimlerinin maliyet avantajına dönüşmesi ile; ücretlerin düşük olması, çalışanların sağlanan hakları almalarının zorlaşması, işverenin sağlık/emeklilik sigortası primlerini ödemekten kaçınabilmesi, özellikle kısa vadeli sözleşmelerle işçilerin sık görev değişikliğine maruz kalması, sözleşmelerin firmanın değişen koşullarına göre değiştirilebilmeleri sonucu alım ve çıkarmaların kolaylaşması gibi (Standing, 2014: 61) durumlar esnekliği neredeyse sermaye için varoluşsal kılmaktadır. Castel'in de (Bora, 2012: 22-23) değindiği gibi, sosyal refah devleti anlayışının yürürlükte olduğu 1970'lerin ortalarında, Avrupa ülkelerinde ücretli olarak çalışanların yaklaşık %80'i süresiz iş sözleşmesine tabiyken, bugün iş sözleşmelerinin neredeyse üçte ikiden fazlası süreli ve geçici durumdadır.

Günümüzde giderek yaygınlaşan; part-time çalışma, evden çalışma, ücretsiz stajyer çalıştırma, sürekli koşullu işlerde çalıştırma, sosyal hayattan izole şekilde internet temelli çalıştırma vb. (Standing, 2017: 81) çalışma koşulları emeğin çaresizleştirildiği temel etkenler olarak öne çıkmaktadır. Öte yandan, sendikalar gibi emeği koruyucu örgütlerin güçsüzleştirilmesi ve emeğe yönelik hukuksal güvencelerin neredeyse ortadan kaldırılması ve 'yedek işsizler havuzu'nun sermaye için sürekli ve ucuz istihdam seçeneği oluşturması da sermayenin emek üzerindeki keyfi otoritesini katlanarak arttırmaktadır.

Bu denli kapsamlı ve her yönden saran uygulamalar, emeği güvencesizlik sarmalına almaktadır. Tüm bu; kötü çalışma şartları, düşük ücret, güvencesizlik gibi sorunlar tek başına sorun olmaktan çıkıp beraberinde bireysel ve toplumsal ilişkileri etkileyen sosyo-psikolojik/kültürel problemleri de ortaya çıkarmaktadır.

Artık Marksist literatürün proletarya tanımından günümüzün proletaryasına geçiş yapıldığı ve yeni proletarya ile güvencesiz ve esnek çalışanların yer aldığı yetenekli/yeteneksiz, vasıflı/vasıfsız ve hatta yükseköğretim mezunlarının da bu kategoriye girdiği emeğin köleleştiği bir 'prekarya'dan söz etmek mümkündür (Gorz, 2011: 13).

Bu bağlamda, bir sonraki bölümde güven(ce)sizlik ve prekarite kavramlarına açıklama getirilerek, günümüz koşullarındaki prekaryanın konumlandığı nokta, çalışmanın araştırma konusunu oluşturan bireyler üzerinden analiz edilecektir.

1.4. Güven(ce)sizlik/Prekarite Kavramı

Prekarya kavramının köken olarak Türkçe de 'güvencesizlik, eğretilik, istikrarsızlık' gibi anlamlara çevrilen 'Précarité' kavramından türediği görülmektedir. Etimolojik anlamda kökenine baktığımızda ise Précarité sözcüğü, Latince 'dua etmek' anlamına gelen 'precarius'dan gelen 'precarious, precor' kelimelerine dayanmaktadır. Burada çaresiz kalınan güvencesiz, belirsiz bir duruma karşı sadece dua ederek elde edilebilecek bir şeye vurgu yapılmaktadır (Barbier, 2004: 3).

Précarité kavramı ilk olarak birkaç sosyolog tarafından işsiz ve düzensiz çalışma ortamında olan kişilerin mevcut ortak mücadelelerini vurgulamak için Fransa da kullanılmıştır. (Barbier, 2004: 3). Bu anlamda, 'Précarité' kavramını ilk kullanan sosyolog ise Bourdieu'dir. Bourdieu bu kavramı, 1963 yılında Cezayir'de çalışma koşulları üzerine yaptığı bir araştırmada düzenli/düzensiz işlerde çalışan işçilerin yaşam koşulları arasındaki ayrıma vurgu yaparak dikkatleri buraya çekmek için kullanmıştır (Oğuz, 2012: 234). Yine André Malraux, edebi yazılarında 'l'homme Précaire (güvencesiz insan)' ifadesi ile uygarlık karşısında insanlığın durumunu betimlerken, Pitroubir çalışmasında 'précarité' kavramını devletten sosyal yardım alamayan ailelerin gelecek endişelerini ve güvencesiz yaşam koşullarını resmetmeye çalışmıştır (Oğuz, 2012: 234). Chomsky (2013: 13), prekaryayı, 'toplumun periferisinde gelecekte emin olmadan yaşamlarını sürdüren insanların oluşturduğu bir topluluk' olarak tanımlarken; Harvey'in (2013: 34-35) prekaryayı 'yarınının ne olacağını bilmeden yaşayan insan grupları' olarak tanımladığı görülmektedir.

Prekarya yani güvencesizliğin dönemin koşulları ve imkânları çerçevesinde değişen ve dönüşen bir süreç olduğu düşünülürse güvencesiz çalışmanın ilk tanımlanmasına OECD ve ILO'nun 1985 yılındaki neo-liberal politikalar çerçevesinde çalışma şartlarının dönüşümüne ilişkin yapılan çalışmalarına dayandırmak mümkündür. Bu çalışmalar ekseninde devam eden çalışmalarda güvencesiz istihdam (precarious employment) ve güvencesiz çalışma (precarious work) kavramlarının ilk kez kullanılmaya başlandığını görülmektedir (Savul, 2012: 127). Bourdieu, çalışmaya dayanan güvencesizliğin (precarity) özel ve kamu sektörlerinde belli/belirsiz, kısa/uzun/geçici süre ve pozisyonların olduğu endüstri sektöründe ve hatta kurumlarda (eğitim, medya vb.) yaygın olduğunu 'güvensizlik şimdi her yerde' söylemi ile duyurmaktadır. Ayrıca Bourdieu, işsizliğin fazlaca gözlemlenebilir hale geldiğini belirtmektedir (Bourdieu, 1998: 82).

Genellikle kısa ve belirsiz süreli çalışma, iş/meslek garantisinin olmaması, az ücret (asgari ücretin de altında olabilen), en düşük değer üzerinden sigorta primi ödenmesi, iş sağlığı ve güvenliğinin sınırlandırılması, çalışanların tazminat gibi ödemelerden mahrum bırakılması, toplu sözleşme/grev/sendikal haklardan kısıtlanma güven(ce)sizliğin oluşumunda etkili unsurlar olarak göze çarpmaktadır (Özsever, 2012: 275). Böylelikle, değişken bir statünün oluşumu, işin kimliksizleşmesi, iş/gelir belirsizliği, yasal haklarda desteksiz bırakılma, kontrol kapasitesi kısıtlı ve korku, kaygı, yabancılaşma, öz-benlik duygusu aşınmış, her şeyin metalaştığı ve tüm bunların normalleştirildiği bir toplumsal düzen anlayışı hafızalarda yer etmeye başlamaktadır (Standing, 2014: 23-48).

Kavramın bu anlamda dönüşümü ve politik bir içerik kazanması 2000'li yıllarda Avrupa'da güvencesiz çalışmaya karşı başlayan yeni bir toplumsal hareketin yükselişiyle yakından ilişkilidir. Teorik öncülleri ise Maurizio Lazzarato'nun 1996 yılında kullandığı 'maddi olmayan emek (immaterial labor)' kavramına dayanmaktadır. Bu anlamda Chainworkers Crew (Zincir İşçileri Ekibi) Milano'da politik bir hareket başlatmıştır. Alışveriş vb. yerlerde çalışan Chainworkers ve yüksek ücretli ama güvencesiz çalışan brainworkers arasında dayanışma ağı kurma amacıyla başlatılmıştır. Benzer bir şekilde Fransa'da ise 1995'de Collectif de Solidarite (Dayanışma Kolektifi) adlı grup liderliğinde başka bir hareket daha başlatılmıştır. Yine 2003'de İntermittent (Düzensizler) adıyla kısmi zaman dilimi içinde düzensiz çalışanların çalışma şartlarına ilişkin yürütülen harekette kamuoyunda ses getirmiştir (Oğuz, 2012: 235-238).

2000 yılında McDonalds ve Pizza Hut'da part-time çalışan işçilerin 'Stop Précarité (Güvencesizliği Durdur)' sloganıyla başlattığı grev ve 2001'de Milano'da 1

Mayıs kutlayan ve aktivistlerden oluşan 5000 protestocuyla MayDay adını verdikleri mücadele ile Avrupa'ya kadar taşan ve Euro May Day kutlamaları ile birçok kentte yer alan protestolar ile 1 Mayıs kutlamaları küresel bir karaktere bürünmüştür. Zamanla enternasyonalist bir hal alan bu hareket ile göçmenler de bu prekarya gösterilerinde yerlerini almaya başlamıştır (Standing, 2014: 12-13).

Marxist çizgi açısından değerlendirirsek sınıf mücadelesinin yeni parçalarından birini de güvencesizlik olarak kabul etmemiz mümkündür. Bu itibarla, küresel bağlamda çalışan kitlelerin yaşadığı güvencesizlik durumuna karşı bir direniş olarak görülebilecek olan prekarya hareketi başta işçi, genç, göçmen, kadın, yaşlı, emekli ve hatta orta sınıfa ait eğitimli çalışan ya da beyaz yakalı insanların oluşturduğu genel dağılımın günümüz sosyo-ekonomik koşullarında 'güvencesizlik' ortak paydasında toplanmış ve eleştirel kimliğe sahip sosyal bir hareket olarak değerlendirilebilir.

1.5. Güvencesizlik Merkezli Sosyolojik Açıklamalar

Genel anlamda güven(ce)sizliğin günümüz çalışma ilişkilerini derinden etkilediği, hukuki koruyucu düzenlemelerin gerek teorik gerekse uygulama boyutunda yetersiz ve/veya kısıtlı kaldığı iş piyasası birçok önemli sosyal bilimci tarafından yorumlanmıştır. Bunlarda bazıları olan Beck, Giddens, Castel, Bauman, Lazzarato, Bourdieu, Standing ve daha birçok sosyal bilimci güven(ce)sizliği farklı boyutları açısından birey ve toplum üzerindeki etkileri üzerinden analiz etmiştir.

Bu bağlamda güvencesizlik merkezli açıklamaları ile Ulrich Beck, Guy Standing ve Robert Castel'in değerlendirmeleri sosyolojik bir perspektif ışığında bu çalışmada sunulmaktadır.

1.5.1. Ulrich Beck'in 'Risk Toplumu Teorisi Ekseninde Güvencesiz İşgücü'

İlk insandan bugüne değin birey ve toplumun farklı sebep ve gerekçeler içerisinde risk, tehdit veya tehlikelerle maruz kaldığını söylemek mümkündür. Bu durumu bir 'korku atmosferi' olarak nitelendirecek olursak, bu atmosfer her ne kadar değişimlere ve oluşumlara maruz kalsa da varlığını sürdürmüştür. Günümüzde bu atmosferin karşılığını 'risk toplumu' olarak tanımlayabiliriz.

Risk toplumunu en iyi açıklayan düşünürlerden birside muhakkak ki Ulrich Beck'tir. Beck'e göre risk toplumu modernleşmenin bir ürünüdür. Yani toplumun yaşadığı risk modernliğin bir yan etkisidir. Beck, bu noktada modernliğin yan etkisi olarak oluşan bu toplumsal sorunlara çözüm noktasında dönüşlü (reflexive) modernleşmeden bahsetmektedir (Beck, 2011: 30).

Beck, risk toplumunu, iki farklı toplumun iç içe geçtiği bir süreç olarak değerlendirmekte ve bu iki toplumu da iki aşamada açıklamaktadır. İlk aşamada tehditler ortaya çıkmıştır fakat burada bahsi geçen tehditler siyasi çatışmaların konusu değildir. İkincisinde ise, bahsi geçen sanayi toplumu içindeki kurumların bu tehlikelerin asıl üreticisi haline gelmesi ve üzerine bu tehlikeleri kontrol edememesidir. Yani Beck'e göre risk toplumu, ilk dönemden bu yana modern toplumlarda baskın olan kültürler karşısında, asıl olan bugüne bağlı olarak ve henüz şekillenmekte olan geleceği gündeme getirmek gibi ayırt edici bir iddiaya sahiptir. Bu durumda bizler 'modernliğin ötesinde' bir toplum aramaktan ziyade, 'düşünsel modernlik' olarak tanımlayabileceğimiz yeni bir modernleşme evresinde yer almaktayız. Bu evrede, çağdaş toplum, aydınlanma temelinden uzak gelişmekte ve değişmektedir. Artık geleneksel toplumun ve endüstri modernliğinin yerini risk toplumu almaktadır (Beck, 2011: 23-44).

Beck, risk toplumu teorisi içinde risklerin yedi belirgin özelliğinden bahsetmektedir:

1. Riskler, önceden tahmin edilemeyen bir yapıya sahiptir. Bu sebeple tedbir almak zordur.
2. Risklerin bilinmezliği ve belirsizlik hali 'sigortalanamazlık' kavramını ortaya çıkarmıştır.
3. Günümüzde risk ve zenginlik dağılımı değişmiştir. Riskler artık hem zengini hem de yoksulu etkilemektedir. Riskler, tıpkı bir 'bumerang' gibidir.
4. Riskler tüm dünyada yayılarak evrenselleşmektedir.
5. Risk toplumunda ortaya çıkan çeşitli riskler, uzmanlara bağımlılığı artırmaktadır.
6. Ormanların yok olması, kirlenme risklerin görünen yüzü iken toksit atıklar, nükleer faaliyetler görünmeyen yüzdür. Beck bunları 'gölge krallık' olarak nitelendirmektedir.
7. Son olarak ise geleceğe yönelik tehlikeleri içeren risklerdir. Beck, önceki çağlarda yaşanan risklerin tesadüflere bağlı olduğunu bu sebeple de geleneksel toplumlardaki risk kavramı ile modernleşme ve sanayileşme dönemlerindeki risk kavramını farklı değerlendirmek gerektiğini vurgulamaktadır (Beck, 2011: 45-53).

Beck, modernlik üzerine Alman geleneğinin sahip olduğu görüşleri benimsemektedir. Bu nedenle de modernliğin bitmediğini aksine halen devam eden bir kavram olduğunu savunmaktadır. Buradan hareketle de basit modern dönemde bireylerin

‘açım’ söyleminin yerini ikinci modernlik döneminde ‘korkuyorum’ söyleminin aldığını ifade etmektedir (Beck, 2011: 71). Beck’e göre, artık ‘yaşam için çalışma’ ortadan kalkmakta, tüm işlerde ücretli veya ücretsiz iş değiştirme tehdidi olağan görülmektedir. Sosyal refah devleti için ‘işgücü pazarı esnekliği’ politik bir söyleme dönüşmektedir (Beck, 2000: 1-2). İşi olan ile herhangi bir işi olmayan birey arasındaki sınırlar birçok güvencesizlik neticesinde belirsizleşmektedir. Bu durum, toplumsal emek ve üretim süreçleri arasındaki bağı zayıflamaktadır (Beck, 2011: 214-215). Bu anlayış ile çalışmanın istikrarı bozulmakta ve çalışanların zamansal/mekânsal kontrol duyguları aşınmaktadır.

Son dönemlerde, yeni çalışma hayatındaki belli başlı standart yapıların esnetilmesi çalışanlar için belirsiz, riskli bir iş dünyası oluşturmuştur. Çalışanlar sürekli değişen iş, işyeri, ücret sebebi ile istikrarsız bir çalışma hayatına mecbur bırakılmaktadır. Bu bağlamda, güvencesiz istihdam ilişkilerinin yaşanılan dönem içerisinde kendi şartlarına uygun bir çalışma şekli dayattığı söylenebilir. Garantisiz, eğreti, belirsiz, sözleşmesiz çalışmanın kural haline dönüşmesi, güvencesizlik kaynaklı sosyal, ekonomik, politik, psikolojik problemleri daha etkili hissetmesine yol açmaktadır. Bu durum toplumsal açıdan alt ve orta sınıfı başta olmak üzere artık toplumun tüm kesimini ilgilendirmektedir (Beck, 2011: 132).

Güvencesiz çalışma ilişkileri, topluma bilinçli olarak belirsizlik ve risk enjekte ederek insani ilişkilerin kökten değişmesine yol açmaktadır. Böylece çalışma dünyası içerisinde yer alan birey yaptığı işe, iş yerine, işverene karşı hiçbir aidiyet duygusu hissedememekte ve zamanla sosyal yaşamda süreklileşen bir belirsizlik, güvencesizlik hali yer almaktadır. Beck’e göre çözüm ve çözümsüzlük burada ortaya çıkmaktadır. ‘Risk toplumu siyasi tartışmalar sırasında seçilecek ya da vazgeçilecek bir seçenek değildir’ (Beck, 2000: 34). Bu nedenle risk toplumu, yaşanması gereken bir süreçtir. Mesele piyasa koşullarını analiz edebilmek ve bu bağlamda önlemleri geliştirilebilmekte yatmaktadır.

1.5.2. Guy Standing’in ‘Yeni Tehlikeli Sınıfı: Prekarya’

Standing, ‘küreselleşmenin çocuğu’ olarak gördüğü ‘prekarya’ olgusunu ‘oluşumun sürecine olan sınıf’ olarak ifade ederken ‘işçi sınıfı ya da proleterya’ olmadığını da vurgulamaktadır. Bu oluşumun sürecinde olan sınıf Standing için aynı zamanda da tehlikelidir. Prekaryanın ‘toplumu felakete sürüklenme tehlikesi’ sebebi ile tehlikeli oluşuna özellikle vurgu yapılmaktadır. Standing prekaryayı, gündelik/geçici ve

kısa dönemli işlerle yaşamını idame ettiren ve güvence adına hiçbir ayrıcalığa sahip olmayan bireylerin oluşturduğunu belirtir. Ve bu sebeple de prekaryanın ‘geleceğin gölgesi’nden mahrum olduklarını, kısmi bir vatandaşlığa sahip olduklarını ve hatta tam olarak bir vatandaş bile ol(a)madıklarını vurgulamaktadır (Standing, 2014: 20).

Standing, prekarya tahlilinde öncelikle ‘aktüel olarak herkes’i prekaryaya dâhil etmektedir. Sonrasında girdiği ayrıntıda kadınların küresel neo-liberal çalışma hayatında ucuz/kısa dönemli/kırılgan bir işgücü olduğunu belirtmektedir. Kentli genç nüfus ise güvencesiz şartlara maruz kalmış önemli gruplardan bir diğerini oluşturmaktadır. Eğitimin metalaştırılması ile belli bir sınıflandırmaya tabi tutulan genç nüfus kapitalizmin direktiflerine hazır bireyler olarak yetiştirmektedir. Diğer bir değinebileceğimiz etnik azınlıklar ise prekarya içindeki diğer bir kesimi oluşturmaktadır. Var olan kapitalist sistem içinde neo-liberal politikaların etkili kullanımı, rekabetin sınırsızlığı, girişimci bireyciliğin artması ve özellikle küresel dünyada artan eşitsizlikler prekaryanın büyümesinde etkili unsurlar olmuştur (Standing, 2014: 24-26).

Prekarya artık zamanımızın proletaryasıdır. Esnek istihdamın hızlı yayılması, sınıf yapısının farklılaşması ile parçalı bir sınıf görüntüsünün oluşması sonucu prekaryanın sınıfsal pozisyonu artık ‘işçi sınıfı’ ya da ‘proletaryanın’ bir parçası olmaktan çok daha ötedir. Proleterya uzun dönemli, güvencenin olduğu, sendikalaşma ve sözleşmelerden bahsedilebilen bir sistem içinde bulunmakta iken, prekarya çalışanların esnek ve geçici pozisyonlarının bulunduğu ve bir kategoriye dâhil edilemeyen bir pozisyondadır. Aynı zaman da prekarya bir ‘orta sınıf’ da değildir. Çünkü bu sınıfa dâhil insanlara özgü olan sabit, belirli ve düzenli bir maaş ya da statüye de sahip değildir (Standing, 2014: 20-22).

Bu bağlamda, Standing prekaryayı üç yönde tanımlamaktadır. Kendine özgü üretim ilişkileri, dağıtım ilişkileri ve devlete özgü ilişkiler. Böylelikle reform ve sosyal politikaların ‘kendine özgü’ bir ‘bilinci’ ortaya çıkabilecektir. Öncelikle kendine özgü üretim ilişkileri vardır. Esnek çalışma, geçici iş sözleşmeleri, belirsiz çalışma saatleri prekaryayı mesleki bir kimlikten ve geleceğe ilişkin bir plandan uzak tutar. Bu belirsizlik durumu sürekli bir stres hâlini doğurur. Diğer bir unsur ise kendine özgü dağıtım ilişkilerinden yoksun olmasıdır. Belirsizlik her yönü ile maddi ve manevi anlamda yıpratıcıdır ve böyle bir koşulda güvenlikten ya da sigortadan bahsedilemez. Son olarak devletle ilişkilerde prekarya ise var olan hakları kaybetmektir ki bu durum korunmaya ihtiyaç duyana kadar fark edilemez (Standing, 2018: 3-6).

Prekaryaya dâhil edilemeyen grupları açıkladık peki öyleyse hangi gruplar prekaryaya dâhil edilebilir? Standing prekaryayı üç farklı grupta izah etmektedir. İlki, eski işçi sınıfı ve ailelerinin çocuklarıdır. Standing bunları atavist olarak isimlendirmektedir. Bu grup genel itibari ile eğitimsiz, yoksunluk ve hayal kırıklığı duygularını geçmişle ilişkilendiren kesimdir. Genellikle aşırı sağın gerici olarak nitelendirilebilecek popülist seslerini dinlemekte ve mevcut sorunlarının kaynağı olarak ikinci veya üçüncü grubu görme eğilimindedir. İkinci grup ise göçmenler ve azınlıkları kapsamaktadır. Yoğun yoksulluk durumu içerisinde olan grubu temsil etmektedir. Üçüncü gruba baktığımızda ise düzensiz işlerde çalışan ve düzensiz yaşam hikâyeleri olan, statü konusunda belli başlı hayal kırıklığı yaşamış eğitimlilerdir. Bu gruplar üzerinden bir değerlendirilmeye gidildiğinde görünen odur ki modern prekaryanın bir sosyal hafızası yoktur. Ve dahası böyle bir hafıza oluşturma ya da bir gruba ait olma temennileri de bulunmamaktadır. Ayrıca, prekarya, birlikte hareket etme yetisine de sahip değildir ve vatandaş değil sadece bir kesime mukim olan birey olduğu ortadadır. Sınırlı sayıda ekonomik hakları olan, cüz'i miktarı göçmen olan bu grup, doğduğu ülkede o ülkenin vatandaşından daha az hakka sahiptir (Standing, 2014: 107-154).

Standing (2014: 26) İkinci Dünya Savaşı sonrası sosyal demokratlar, işçi partileri ve sendikalarca 'sanayi vatandaşlığı' kavramı kapsamında prekaryanın yedi tip güvenceden yoksun olduğunu ifade etmektedir:

1. Emek piyasası güvenliği
2. İstihdam güvenliği
3. İş güvenliği
4. Çalışma güvenliği
5. Vasıfların yeniden üretiminin güvenliği
6. Gelir güvenliği
7. Temsil güvenliği

Bu güvencelerin yoksunluğu ise toplumda öfke, kaygı, yabancılaşma, dışlanmışlık vb. unsurların artmasına neden olmaktadır (Standing, 2014: 40-48).

Standing'in bakış açısı üzerinden yola çıkarsak prekaryayı güvencesiz kesimlerin sınıfsal pozisyonları ve mücadele potansiyelleri üzerinden işlevsel ve de bütünleştirici bir kavram olarak değerlendirebiliriz. Bu bağlamda sınıf mücadelesi açısından güvencesiz

bireylerin özne olarak ele alınması ve güvencesizlik ortak paydasında birleşerek kapitalizme karşı ortak hedefler noktasında özellikle işçilerin, gençlerin, kadınların, göçmen kesimlerin ‘yeni tehlikeli bir sınıf’ oluşturabilme potansiyellerine yapılan vurgu önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra Standing’in prekarya kavramsallaştırması güvencesizliğin oluşu ve işleyişini açıklama noktasında önemli köşe başlarına değinmektedir.

1.5.3. Robert Castel ve ‘Sosyal Güven(ce)sizlik’

Castel, iki büyük güvenceden bahseder ve bunların birbirinden ayrılması gerektiğini vurgular. Bunlardan biri sivil güvenceler olup, temel özgürlükleri garanti eder ve bir hukuk devletinin gerekliliği olarak mülklerin ve kişilerin güvenliğini sağlar. Bir diğeri ise sosyal güvenceler olup, genel olarak hastalık, kaza, yaşlılık, belli başlı beklenmedik olaylara karşı korumayı kapsar (Castel, 2004: 9). Castel, çalışmanın toplumsal işlevlerini sosyali anlama ve üzerinde etkin olabilme noktasında sorgular ve bunu sosyalin içinde sorunların odağında okumaya çalışır (Bailleau, 2014: 32). Bu bağlamda Castel’in ziyadesiyle çalışma/iş/meslek odaklı sosyal güvenceler üzerinde durduğu ve bunun üzerinden toplumsal bağları ve bu ilişkisellik üzerindeki olası sosyal problemleri analiz ettiği söylenebilir.

Castel’e göre günümüzde güven içerisinde olmak aynı zamanda tehdit altında olmayı da ifade eder. Bu bağlamda güven(ce)sizlik üzerine inşa edilen modern toplumlar, ‘ne kendileri ne de yakın çevreleri sayesinde kendilerini güvence altına alabilen bireyler toplumu’dur (Castel, 2004: 11). Modern toplumlarda hemen hemen tüm toplumun sosyal güvence altında olması çalışmayla güçlü güvenceler arasında bağ kurarak ve aynı zamanda mülk sahibi olmayanlar için rehabilitasyonu sağlamak adına özel tasarlanmış ve uygulamaya konulmuş yeni bir mülkiyet türü olan ‘toplumsal mülkiyeti’ inşa etmekle mümkündür (Castel, 2004: 36).

Castel, toplumsal bağ ve sosyal güvence arasındaki ilişkiden hareketle farklı bir sosyolojik sorunsaldan bahseder ve birey ya da toplumsal gruplar arasındaki aidiyetler, mensubiyetler ve ilişkiselliklerden oluşan toplumsal bağın, farklı sosyal güvence politikalarına paralel olarak değişmesi ve bu değişimin bireysel-kolektif ilişkilerde sebep olduğu sonuçların güvencesizliğe yol açtığını vurgulamasıdır. Ona göre güvenceler, hak ve korumalar, kişinin birey olarak toplumun içinde var olabilmesi ve ‘yakınların himayesine’ bağımlı olmadan toplumu oluşturmaya devam edebilmesi için temel öneme sahip olan ‘desteğe’ ihtiyaç duyar (İrtiş ve Özatalay, 2014: 11).

Castel, bireyin mevcut ekonomik koşullar içerisinde yaşadığı güvencesizlik/eğretilik halinden bahsederken bu halin emek gücünü satan ile siparişi veren arasındaki gözlemlenen eşitsiz koşullardaki alışverişten beslendiğini ortaya koymaktadır. Burada emek gücüyle kastedilen ise hiçbir düzenlemenin olmadığı bir ortamda, hiçbir şekilde korunmaksızın, günü kurtarmak üzere durmadan çalışmaktır. Ücretli çalışma, aşamalı olarak uygulanacak koruma yöntemleri ile güvence altına alınırken dar alana sıkışan emek gücü pazarı, minimum güvence ile minimum geliri sağlayacaktır. Bu bağlamda sosyal mülkiyet, mülksüzler için mülkiyet anlamına gelmektedir. Bu mülkiyet anlayışında artık esas olan mülk ya da mal sahibi olmaktan ziyade korunma sisteminde yer alabilme mantığıdır (Bailleau, 2014: 39).

Castel sosyal bağlamda oluşan sorunların dönüşümünü proleterler, işçiler ve ücretliler üzerinden analiz etmektedir. Ona göre proleteryanın durumu toplumsal düzlemde kısmi bir dışlanma ile ifade edilmektedir. Proleter, sanayileşme sürecinin temel bir halkasıdır ancak yine de kendini yeniden üretebilmek adına çalışmak zorundadır. İşçilerin ise toplumla olan ilişkisi daha karmaşıktır ve artık ücret bir işin anlık karşılığı olmaktan ziyade bazı haklar sağlamakta sosyal hayata katılımı teşvik etmektedir. Ücretliler toplumu ise artık toplumsal kimliğini ücretlilik ilişkisinden yola çıkarak tanımlamaktadır (Castel, 2017: 297-298).

Baktığımızda Proleterlik; işin eğretiliği, çalışma koşullarının ağırlığı, ücretlerin düşüklüğü ile ilgili olduğu kadar aile bağlarının zayıflığı, ahlaki değerlerin yozlaşması, suça bulaşma oranının yüksekliği gibi etkenlerle ayırt edilmektedir. İşçilik ise proleterlik koşullarından farklılaşarak ücretlinin toplumla bütünleşmesi açısından önemli görülebilmektedir (Özatalay, 2014: 135-136).

Ücret sistemi içerisinde var olan bir toplum sadece çalışan nüfusun büyük çoğunluğu ücretli olan bir toplum olmanın yanı sıra sosyal yurttaşlık haklarına sahip bir toplum hüviyetine de sahiptir (Castel, 2004: 37). Bu açıdan bakıldığında ücretlilik, iyi gelir elde etme, prestijli konumlara sahip olma gibi belirli bir kesime has bir durum değildir. Artık 1970’li yıllar itibarıyla geçici, mevsimsel gibi istikrarsız istihdam şekillerinin dayattığı ve genelinin göçmenlerden oluştuğu ‘çevre işçiler’ çalışma hayatının genel gerçek halini almıştır (Özatalay, 2014: 137).

Küreselleşmeyle birlikte ücretliler toplumunun parçalara ayrılması sosyal koruma ve istihdam ilişkilerindeki standart-dışılık ile kırılanlaşma iç içe geçmektedir. İstihdam yapısının zeminindeki kayganlaşmayı kitlesel bağlamda işsizliğin bir sonucu olarak değerlendiren Castel’e göre işsizlik, daha fazla şey ifade etmektedir. Yani, işsizlik oranı

konjonktürel, hatta yapısal olarak düşmeye yönelmiş olsa bile ortaya çıkanın tam istihdam veya tam zamanlı istihdam olmadığı, aksine ‘atipik’, eğreti, güvencesiz bir istihdam olduğu ifade edilmektedir. Yeni işe alımların %70’nin ‘atipik’ istihdam şekilleri olduğunu savunan Castel’e göre, istihdam dışında kalmanın sonucu olarak eğretilişmenin, güvencesizliğin oluşmasıyla klasik ve atipik istihdam yan yana yer almaktadır. Yarı zamanlı, kesintili ve devlet destekli; eksik istihdamın yaygın hale geldiğini vurgu yapan Castel, eğreti istihdamın yükselişini (prekaryayı) klasik ücretliliğin yer alan bir ücretlilik durumu olarak ifade etmektedir (Gajac, 2014: 97-98).

Eğreti istihdam sürekli ve belirsiz olan bir ücretliliğe karşılık gelmekle devamlılığını koruyan güvencesizliğe, belirsizliğe ve eğretiliğe maruz kalan prekarya; beyaz yakalı işsizler, çalışan yoksullar, devlet destekli istihdamdan yararlananlar, güvencesiz/eğreti çalışanlar, göçmenler, gençler giderek daha heterojen bir kesimde yer almaktadır. Prekarya, insanların sadece maddi olanaklarını değil aynı zamanda kolektif aidiyetlerden de yoksun oluşları ile de tanımlanmaktadır. Bu insanlar hem iş hem de ilişkisellik açısından mensubiyet yitimine uğramış kesimi oluşturmaktadır. Castel’in ifade ettiği gibi ‘bunlar bireydirler ama olmak istedikleri bireyler olamama çelişmesini yaşayan bireyler’ ya da bu isteklerini karşılayabilmekten yoksun olmaları sebebiyle istedikleri bireye dönüşmek noktasında gerekli enstrümanlara sahip olamayan insanlardır. Bu bireye ‘yitik bireyler (individu par défaut)’ nitelmesiyle bakan Castel, düşüncelerini ‘Tam olarak, birey özgürlüklerini gerçekten sağlamak için gerekli kaynaklardan yoksun olanlara yitik bireyler diyorum.’ ifadeleriyle aktarmaktadır (Gajac, 2014: 98-99).

Kısaca günümüz modern toplumu için çalışma hayatı merkezli yeni bir sosyal sorunun varlığına vurgu yapan Castel, toplumsal bağ ve güvence arasında var olan ilişkilerde yaşanan dönüşümler neticesinde belirsizliğin/güven(ce)sizliğin kronikleştiğini söylemek mümkündür. Bu eğretilişen, belirsizleşen ve standart-dışılaşan çalışma ilişkilerine mecbur bırakılan emekçinin sosyal mülkiyet, toplumsal dayanışma ağları bakımından gücünü kaybetmesi ile birlikte ‘yitik birey’lerin varlığı katlanarak süreklileşmektedir. Bu durumu çalışan kesim açısından değerlendirirsek güven(ce)sizliğin artarken çalışanların toplumsal bağlamda desteksiz ve korunaksız kalmaya mecbur bırakıldığı söylenebilir.

Çalışmanın bu bölümünde, araştırma tasarımına yer verilmiş ve bu bağlamda kavramsal ve kuramsal çerçeveyi oluşturan; suç olgusu, sosyolojik suç teorileri, çalışma olgusu, ‘çalışma’ eyleminin tarihsel gelişim süreci, güven(ce)sizlik ve prekarite

kavramları ve güven(ce)sizlik merkezli Ulrich Beck, Guy Standing ve Robert Castel'in izahatta bulunduğu sosyolojik açıklamalar literatür taraması çerçevesinde aktarılmıştır.

Araştırmanın evreni ve örneklemini oluşturan katılımcıların profilini daha açıklayıcı ve anlaşılır bir şekilde analiz edebilmek için denetimli serbestlik sistemi içindeki konumlarını ve tabi oldukları yükümlülüğün hukuksal boyutunu anlamak büyük önem arz etmektedir.

Bu sebeple bir sonraki bölümde, 'denetimli serbestlik sistemi' ve bir yükümlülük türü olan 'kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımının' tanımı, doğuşu, ülkemizdeki tarihsel gelişimi ve Türk hukuk sistemindeki işleyişine yer verilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

DENETİMLİ SERBESTLİK SİSTEMİ VE

KAMUYA YARARLI BİR İŞTE ÇALIŞTIRMA YAPTIRIMI

2.1. Denetimli Serbestlik Sistemi

2.1.1. Tanımı

Çağdaş ceza adalet sisteminde, suçla mücadele ve cezalandırma anlayışında, cezanın insan onuruna yakışan uygulamalarla infaz edilerek, suçlunun ıslah edilmesi ve iyileştirilerek topluma yeniden uyum sağlamaları planlanmaktadır (Sieh, 2006: 6).

Suç işleminin sıralanabilecek birçok nedeni bulunmakla, özellikle suç işleyen kişilerin fiziki yapılarına bağlı özellikleri, psikolojik farklılıkları ve içinde yaşadıkları toplumun özellikleri suç işleme eylemlerinde farklılıklar gösterebilmektedir (Arrigo, 2006: 7). Suç davranışının ortaya çıkmasında kişisel ve yaşanan çevrenin özelliklerinin etkili olması suçlu kişilerin iyileştirilmesinde ve cezalandırılmasında uygulanacak tedbirlerin bireyselleştirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Nursal ve Ataç, 2006: 33). Bu anlayıştan hareketle denetimli serbestlik sistemi, cezalandırmanın yanı sıra suçluların topluma uyum sağlamalarını kolaylaştıran alternatif bir ceza adalet sistemi olarak Türk hukukunda yerini bulmuştur.

Denetimli serbestliğin birçok tanımı görmek mümkündür. Ceza infaz anlayışı içerisinde Denetimli serbestlik sistemini uygulayan birçok ülkenin tedbirin infaz anlayışına göre denetimli serbestlik tanımı değişebilmektedir.

Dönmezer ve Erman'a göre denetimli serbestlik; özel şartlar dâhilinde seçilmiş suçlular hakkında kamu davasının açılmasının veya duruşma yapılmasının ya da cezaya hükmedilmesinin şartlı olarak geri bırakılmasını ve serbest bırakılan suçlu hakkında onun kişiliğini hedef tutan bir kontrol, yöneltme ve idare sisteminin uygulanmasını belirleyen bir tedbirdir (Dönmezer ve Erman, 1994: 6). Bu tanımlamanın kamu davasının açılmasının ertelenmesi ve hükmün açıklanmasının geri bırakılması ile sınırlandırıldığı görmek mümkündür.

Erbaş ise denetimli serbestliği; 'Haklarında hükmolunan cezanın teciline karar verilerek serbest hürriyet ortamı içine bırakılan mahkûmların, tecilin deneme süresi boyunca kendi hallerine terk edilmeyerek, onların uslanıp, ıslahı nefis etmeleri, kişilik

bozukluklarını düzeltmeleri, böylece yeniden topluma adapte olmaları ve sosyal çevre içerisindeki eski yerlerini alabilmeleri için ihtiyaç duyacakları her türlü maddi ve manevi yardım, destek, koruma ve gözetimin kendilerine temin edilmesi, bu amacın gerçekleşmesi için lüzumlu görülen önlemlerin alınması, bu cümleden olarak mahkûma rızası ile bazı vecibeler empoze edilmesi ve empoze edilen bu öneri ve önlemlere uyulup uyulmadığının, ayrıca bu vecibelerin yerine getirilip getirilmediğinin kontrolüne dair esasları da içeren bir kurum' olarak tanımlamış (Erbaş, 1996: 13) ve yaptığı tanımlama ile sistem tecil ile sınırlandırmıştır.

Mutz'a göre denetimli serbestlik kavramı, suç davranışında bulunanların topluma kazandırılması ve sosyalizasyonunu sağlayan her şeyi kapsamaktadır. Denetimli serbestlik, suçluların topluma kazandırılmasını ve böylelikle toplumun yeniden düzelmesini sağlayan bir sistemdir (Kamer, 2007: 7).

Nursal ve Ataç denetimli serbestlik sistemini 'Sınırları yasal bir çerçeveye belirlenmiş olan, belirli kategorilerdeki suçlar için öngörülen veya bu yasal çerçevede, belirli suçlular hakkında usulüne uygun olarak adli merciler tarafından hükmedilen ceza ve tedbirlerin, kararda öngörülen bir yaptırıma uygun biçimde bir hapis dışı infaz kurumunun veya bir sivil toplum kuruluşunun elemanlarının denetimi altında toplum içinde çektirilmesi, mahkemenin en doğru karara ulaşmasına yardımcı olmak amacıyla bu kişiler hakkında sosyal araştırma raporlarının düzenlenmesi, mahkûmların tahliye sonrasında korunmasına ve iş sahibi olmalarına yardımcı olunması, suçlu ile mağdur arasında arabuluculuk yaparak mağdurun zararının giderilmesi, infaz sürecinde suçluya psikolojik, sosyal, pedagojik veya tıbbi yardım ve danışmanlık sağlanması, hükümde öngörülen mükellefiyetlere uyulmaması halinde ise, ceza veya tedbirin yasada belirtilen mercilerin kararıyla hapis cezasına dönüştürülmesi esasları üzerine kurulmuş bir sistem' olarak tanımlamıştır (Nursal ve Ataç, 2006: 34). Tanımın uygulamanın yanı sıra sistemin tüm görevlerini ortaya koyduğu görülmekle beraber, suçlu-mağdur ilişkisinde arabulucu sıfatıyla mağdurun zararının giderildiğinin ifade edilmesi sistemin görev tanımıyla birebir uyuşmayan bir tanımlama olmuştur.

Tüm tanımlamalardan yola çıkarsak denetimli serbestlikte, suç işleyen kişinin ıslahı ve topluma kazandırılması esastır. Yani denetimli serbestlik; alternatif bir infaz sistemidir. Hürriyet bağlayıcı cezanın bir alternatifi olarak denetimli serbestlik,

koşula/şarta bağlı olarak serbest bırakılan hükümlülere bir takım yükümlülükler yüklemektedir.

Türk hukuk sistemindeki uygulamasına ışık tutan ve mevzuatta yer alan tanımlaması ile Denetimli Serbestlik kavramı; Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliğinin 4'üncü maddesinde sırasıyla 2005 tarihli yayımında 'Mahkemece belirtilen koşullar ve süre içinde, denetim planı doğrultusunda suça sürüklenen çocuk, şüpheli, sanık veya hükümlünün topluma bütünleşmesi açısından ihtiyaç duyduğu her türlü hizmet, program ve kaynakların sağlandığı toplum temelli bir uygulama' (DSHY, 2005: md. 4) olarak, 2007 tarihli yayımında 'Mahkemece belirtilen koşullar ve süre içinde, denetim ve denetleme planı doğrultusunda şüpheli, sanık veya hükümlünün topluma bütünleşmesi açısından ihtiyaç duyduğu her türlü hizmet, program ve kaynakların sağlandığı toplum temelli bir uygulama' (DSHY, 2007: md. 4) olarak tanımlanırken, son ve güncel olan 2013 tarihli yayımında 'Şüpheli, sanık veya hükümlünün toplum içinde denetim ve takibinin yapıldığı, iyileştirilmesi ve topluma kazandırılması için ihtiyaç duyulan her türlü hizmet, program ve kaynakların sağlandığı alternatif bir ceza ve infaz sistem' (DSHY, 2013: md. 4) olarak tanımlanmıştır.

Sonuç olarak, denetimli serbestlik kavramının iki husus üzerinde odaklandığını ve tüm tanımlamalarda da buna vurgu yapıldığını söyleyebiliriz. Bu itibarla, denetimli serbestliğin birincil unsuru 'suç işleyen kişinin ıslahı' iken ikincil unsuru 'toplumun korunması ve suçlunun sosyalizasyonunu kapsarken, denetim ve takibin esas alındığı bir alternatif ceza infaz anlayışı mevcuttur.

2.1.2. Doğuşu

Çağdaş ceza adalet anlayışının temel amacı, cezaların bireyselleştirilmesi, hürriyet bağlayıcı cezalara alternatif olarak yaptırımların ortaya konulması, sistemle beraber tedbirlerin geliştirilmesi ile suç tekrarının önüne geçilmesi ve bireyin yeniden topluma kazandırılmasıdır. Denetimli serbestlik sistemi de tam manasıyla bu amacı desteklemektedir. Ancak, tarihsel sürece baktığımızda denetimli serbestlik sisteminin tarihçesi ile hapisane ya da hapsedme anlayışının yakından ilişkili olduğunu görmek mümkündür. Bu bağlamda denetimli serbestlik sisteminin doğuşunu 19. yy ortalarına doğru aramak daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Çünkü bu dönem yeni bir ıslah anlayışı ile beraber iyileştirme fikrinin ortaya çıktığı bir dönemdir (Yavuz, 2011: 13-17).

Esas itibariyle, ortaçağa baktığımızda günümüzün modern ceza infaz anlayışını destekler ceza infaz kurumları bulunmadığını görmek mümkündür. O dönemin hapishanesi olarak değerlendirilebilecek hücreler, suç işleyen kişinin idam cezasını ya da fidye karşılığı serbest kalması için beklediği geçici bekleme yerleriydi. Hapishane ya da hapsetme ortaçağ ceza infaz sistemine oldukça uzak bir anlayıştı (Bayrak, 2013: 6). (Foucault, 2011: 127):

‘Foucault, Büyük Kapatılma isimli kitabında o dönemi şu şekilde özetlemektedir; ‘Cezalandırma olarak hapishane on dokuzuncu yüzyıl başının keşfidir. On dokuzuncu yüzyılın ilk ceza yasası uzmanlarının metinlerine bakarsanız hapishaneler üzerine bölümlerine her zaman şöyle diyerek başladıklarını görürsünüz: ‘Hapishane geçen yüzyılda bilinmeyen bir cezadır. ‘Ve ilk uluslararası cezaevi kongrelerinden 1847 yılında Brüksel’de toplanan kongrede başkan şöyle diyordu: ‘Ben çok yaşlıyım, fakat insanların hapishaneyle cezalandırılmadıkları, ama Avrupa’nın çeşitli işkence hanelerle, suçluların boyunlarına halka geçirilip insanlara seyrettirildiği yerlerle, giyotinlerle dolu olduğu, bir kulağını, iki parmağını veya bir gözünü kaybetmiş sakat insanların ortalıkta görüldüğü dönemleri hala hatırlıyorum. Mahkûmlar böyleydi. Şimdi bütün bunlar hapishanenin tekdüze duvarları ardına kapatıldı.’

17’nci yüzyılın başından 18’nci yüzyılın sonuna kadar serseriler, dilenciler, eşcinseller, yaşlılar, sakatlar, akıl hastaları, işsizler ve suç işleyenler toplumsal güvenliği sağlamak adına hapishanelere kapatılmıştır (Foucault, 2011: 127). Rönesans ve Reform hareketleriyle beraber ve akabinde gerçekleşen Fransız Devrimi ile 19’ncü yüzyılda ceza politikasına olan bakış değişmiştir. Suç davranışında bireysel önlemenin ön planda olduğu, suç tekrarını engelleyici, pişmanlığın ön plana çıktığı, suç davranışının nedenselliğinin irdelendiği hümanist bir yaklaşım ortaya çıkmıştır (Yavuz, 2011: 13-17). 19’uncü yüzyıl ile birlikte hürriyet bağlayıcı cezalar esas itibariyle suç davranışında bulunan kişiyi toplumdan koparan ve topluma yabancılaştıran bir işlev görmektedir. Bireyin ceza infaz kurumunda kaldığı süre ile eş zamanlı olarak topluma olan bağlılığı da zayıflatmaktadır. Sosyalleşmeyi azaltan hatta yok eden hapsetmenin (Kızmaz, 2007: 44-68) tekrar suç işlemede tek başına yeterli olmaması (Topçuoğlu, 2015: 445-455) alternatif bir çözüm yolu olarak denetimli serbestlik sistemini ortaya çıkarmıştır.

Denetimli serbestlik sistemi ilk olarak Anglo-Amerikan hukukunda ortaya çıkmış daha sonrasında Kıta Avrupası’na yayılarak günümüzdeki şeklini almıştır. Bu anlamda uygulamanın ilk örneklerini Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere’de görmek mümkündür (Nursal ve Ataç, 2006: 35-42).

İngiltere’de denetimli serbestlik sisteminin sığınma hakkı (right of sanctuary) ile doğduğunu söylemek mümkündür. Ortaçağ döneminde kilise suç kaçkınlarına sığınma imkânı sunuyordu. Sonrasında sığınma hakkı yerini ruhban sınıfa tanınmış olan imtiyaz hakkı (benefit of clergy) almış ve böylelikle denetimli serbestlik dönemin İngiltere’inde ilk uygulamalarını ortaya koymuştur (Nursal ve Ataç, 2006: 35-42). İlk olarak 1841 yılında yargıç Mathew Hill tarafından denetimli serbestlik sistemi uygulanmış ve suç işleyen kişilerin ıslah edilebileceği inancı ile hükmün ertelenmesi yoluna gidilmiştir. Bu kapsamda, denetim ve takip için genç suçlulara ilk memur atanmıştır (Nursal ve Ataç, 2006: 35-42). 2001 yılı ile denetimli serbestlik sistemi ‘Ceza Adaleti ve Mahkeme Hizmetleri Yasası’ kapsamında Ulusal Denetimli Serbestlik Servisi bünyesinde toplanmış ve teşkilatlanarak İngiltere ve Galler’de faaliyet göstermeye başlamıştır (İlgün, 2010: 7).

Amerika Birleşik Devletleri’ndeki denetimli serbestlik sisteminin ilk örnek uygulamasının ise John Augustus tarafından ortaya konulduğu kabul edilmektedir (Yavuz, 2011: 13-17). Ayakkabı tamircisi olan John Augustus, üyesi olduğu derneğin çalışmaları çerçevesinde suç davranışını gerçekleştiren bireylerin topluma kazanımları için gönüllü olarak faaliyet göstermiştir. Takip eden süreç içerisinde 1878 yılında Massachusetts eyaletinde kabul edilen kanunla denetimli serbestlik sistemi yürürlüğe girmiş ve akabinde sırasıyla 1897 yılında Missouri, 1899 yılında Rhode Island, 1900 yılında New Jersey ve Vermont eyaletleri ve daha sonra 1957 yılı itibariyle tüm eyalet yasalarında yer almıştır (Yavuz, 2011: 13-17).

20’nci yüzyılın başları itibariyle bütün Avrupa’da yayılan sistemle suçlunun iyileştirmesi ve topluma kazandırılması önem kazanmış ve kamuya yararlı bir işte çalıştırma veya diğer toplum faydası odaklı tedbirlerin ortaya çıkması sağlanmıştır. Böylelikle, suçlunun sosyalleştirilerek topluma kazandırılması, cezaların ve cezaların infazının bireyselleştirilmesi yoluyla bireyin ıslahının birey odaklı olarak uygulanması sistemde yerini bulmuştur (Turhan ve Altıkat, 2012: 5). Sonra ki yıllar içerisinde denetimli serbestlik hem bireysel hem de toplumsal faydayı odak alan bir anlayış olarak dünyanın birçok ülkesinde ‘ıslah, iyileştirme, sosyalizasyon’ yaklaşımıyla ‘denetim ve takip’ kapsamındaki tedbirleri ile kabul görmeye başlamıştır.

2.1.3. Ülkemizdeki Tarihsel Gelişimi

Ülkemiz ‘Türk Adalet Sistemine’ modern anlamda ‘Denetimli Serbestlik Sistemi’nin girmesi 01/06/2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK, 2004) ve 5402 sayılı Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu (DSHK, 2005) ile gerçekleşmiştir.

Tarihsel süreç içerisinde ise sistemin ilk düzenlemelerini Osmanlı Devleti dönemi ve hatta Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar uzandığını söylemek mümkündür.

Tanzimat dönemine kadar ceza hukuku ‘İslam Hukuku’ ve ‘Padişah Fermanı’nı esas alan cezalandırma usulleri ile gerçekleşmekteydi (Üçok vd., 2017: 330). Günümüzde hürriyeti kısıtlayıcı cezaların infaz edildiği hapisaneler bu dönemde asıl cezaların infazına kadar kişilerin tutuldukları yerlerdi. Bundan farklı olarak ‘taziren cezalandırılan suçlarda, padişah ve onun adına bu yetkiyi kullananlar, suçun nitelik ve derecesine göre cezayı belirlerlerdi. Bu cezalar arasında, hapis cezası da bulunmaktaydı. Bu bakımdan, tazir ve kanunnameler hapis cezasının başlıca dayanağını oluşturmuşlardır. 1274 tarihli Ceza Kanunname-i Hümayûnu hürriyeti bağlayıcı ceza olmak üzere kürek, kalebentlik, hapis ve nefî cezalarını belirtmiştir’(Kale, 2009: 11). Tanzimat Fermanının ilan edilmesi ile birlikte kanunun üstünlüğü, namus, şeref ve mülkiyet haklarının korunması ve eşitlik ilkesi kabul edilmiştir (Üçok vd., 2017: 330).

03 Mayıs 1840 tarihinde ‘Ceza Kanunnamesi’ yürürlüğe girmiş ve tüm Osmanlıyı kapsayan bu kanun ile birlikte cezaların kanuniliği ve yargısız infazın getirilemeyeceği hükme bağlanmıştır. Ayrıca, suçlar gruplandırılmış, ölüm cezası gerektiren suç davranışları belirlenmiştir (Üçok vd., 2017: 343).

14 Temmuz 1851 tarihinde ise ‘Kanun-u Cedit’ yürürlüğe girmiş ve böylece ilk defa tekerrür ve iştirake ilişkin hükümler yasada yer almıştır. Kısas halinde devleti bağlamamak kaydı ile kamu davası anlayışı ortaya çıkmıştır (Üçok vd., 2017: 344).

09 Ağustos 1858 tarihinde ‘Ceza Kanunname-i Hümayûnu’ yürürlüğe girmesiyle yeni bir ceza infaz anlayışını başladığını söylemek mümkündür. ‘1858 tarihinde yürürlüğe giren ve bazı tadillerle devletin sonuna kadar yürürlükte kalan bu kanun kendisinden önce hazırlanmış ve uygulanmış bulunan 1840 ve 1851 tarihli ceza kanunlarından önemli farklılıklar gösterir. Öncekiler, büyük ölçüde klasik dönem kanunname geleneğine uygun olarak hazırlanmış iken, 1858 tarihli kanunun

hazırlanmasında, hem sistem olarak hem de muhteva olarak batılı kanunlardan, özellikle de Fransız ceza kanunundan önemli ölçüde istifade edilmiştir' (Gayretli, 1-3).

Genel itibariyle Tanzimat dönemine bakıldığında denetimli serbestliğe yakın uygulamalar görmek mümkündür. Osmanlı döneminde hapis cezasına alternatif olarak 'Kalebentlik Cezası' ve 'Kürek Cezası', hürriyeti kısıtlayıcı tedbir olarak 'Nefy' ve 'Zaptiye Nezareti Altında Bulundurulma' cezalarını bunlara örnek olarak verilebilir (Yavuz, 2012: 317-342). Bu cezalardan kısaca bahsetmek gerekirse:

Kalebentlik cezası, 1274 tarihli kanunnamede yer almakla, suçlunun devletin belirlediği bir kalede hapsedilmesini ifade etmektedir. Süreli hapis cezası ise 3-5 yıl arası, müebbet hapis cezası ise suçlunun ölümüne kadar devam etmektedir. Kalebentlik cezası temyiz merciince tasdik olunduktan sonra hükmedilir (Yavuz, 2011: 152).

Kürek cezası, 1256, 1267 ve 1274 tarihli Kanunlar da yer almakla, suçlu hükmün kesinleşmesi ile devletin belirlediği yerlerde zorunlu olarak beden işinde çalışmaktadır. Çalışılacak işin niteliği yönetimce belirlenirken, genellikle bu cezalar gemilerde yerine getirilirken, hükümlüye yaptığı çalışma karşılığı belli bir ücret verilmektedir (Kamer, 2012: 22).

Nefy (sürgün) cezası, suçlunun devletin belirlediği bir bölgeye gönderilmesi ve artık yaşamını orada devam ettirmesini kapsıyordu. Bu ceza belli bir süre olabileceği gibi ömür boyu da olabilirdi. Nefy cezasının uygulandığı kişilerin kişisel hürriyetine dokunulmaz sadece yerleşim mecburiyeti getirilirdi (Kamer, 2012: 23).

Zaptiye nezaretinin altında bulundurulma cezası ise, bir nevi göz hapsini içermektedir. Cezalandırılmanın amacı ise kişinin tekrar suç işlemesini engellemektir. Kişi kalacağı yeri, geçeceği yoları memura bildirir ve bir yol tezkeresi alır. Hükümlü bu tezkereyi oradaki zaptiye memuruna yirmi dört saat içinde ibraz etmelidir. Buna riayet etmemesi, ev veya yolunu değiştirmesi halinde yirmi dört saatten bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır (Bayrak, 2013: 18-19).

Yukarıda bahsi geçen ceza türleri denetimli serbestlik sisteminin denetim ve takip anlayışıyla ne derecede uyduğu ortadadır. Bu ceza infaz anlayışlarında Osmanlı Devleti'ndeki Denetimli Serbestlik Sisteminin izlerini yakalamak mümkündür.

Cumhuriyet dönemine bakıldığında ise, Osmanlı dönemi ceza kanunnamelerinde olduğu gibi denetimli serbestliğe benzer uygulamaları görmek mümkündür. 765 sayılı

Türk Ceza Kanun'unda, 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun'da ve 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da günümüz denetimli serbestlik sistemine benzer tedbirler görülmektedir (Yavuz, 2012: 321-322).

Özellikle 1926 yılında yürürlüğe giren ve 2005 yılına kadar yürürlükte kalan 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda yer alan sürgün cezası, emniyeti umumiye idaresinin nezareti altında bulundurma cezası ve tedbiri, uyuşturucu madde bağımlıları hakkındaki güvenlik tedbirleri, alkol bağımlıları hakkındaki güvenlik tedbirleri ve dilenciler için boğaz tokluğuna çalışma tedbiri denetimli serbestlik sistemi ile benzeşen yaptırımlardır. Bu ceza ve tedbirleri kısaca açıklamak gerekirse:

Sürgün cezası, Kanunun 18'nci maddesinde düzenlenmiş olup, 1965 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Osmanlı Ceza Kanunnamelerindeki nefy cezası ile benzerlik göstermekle, mahkemece verilen kararlar suçlu bir yere gönderilip belirli süre orada yaşamaya mecbur bırakılmaktadır (Yavuz, 2012: 324).

Emniyeti umumiye idaresinin nezareti altında bulundurma cezası ve tedbiri ise, hapis cezasının ardından belirlenen bir süre kolluğun gözetimi altında bulundurulmayı ifade etmektedir (Yavuz, 2012: 324). Kanun'un 28'nci maddesinde yer alan bu tedbir kapsamında hükümlü oturmak istediği yeri yetkili makama bildirmekle mükellef olup, kendisine yapılan uyarılara uymak zorundadır (Kamer, 2012: 24)

Diğer bir tedbir olan uyuşturucu madde bağımlıları hakkındaki güvenlik tedbirleri, Kanunun 404'üncü maddesinde yer almakla, bağımlının bir sağlık kurumuna alınarak tedavi altına alınmasını içermektedir. 1933 yılında yapılan değişiklikle, madde bağımlısının en az 6 (altı) ay süre ile tedavi altına alınmasına, 1942 yılındaki değişiklikle tedbirin süresiz olarak uygulanabileceğine ve 1991 yılında yapılan değişiklikle ise bağımlının kendi isteği ile başvuruda bulunarak tedavi olmak istemesi halinde kovuşturma yapılmayacağına karar verilmiştir (Yavuz, 2012: 324).

Alkol bağımlıları hakkındaki güvenlik tedbirlerine bakıldığında ise tedbirin Kanun'un 573'üncü maddesinde düzenlendiği ve esas itibarıyla bağımlının bağımlılıktan kurtuluncaya kadar belirlenen bir sağlık kuruluşunda tedavi altına alınmasını öngördüğü görülmektedir (Yavuz, 2012: 327).

Son olarak dilenciler için boğaz tokluğuna çalışma tedbirine Kanun'un 544'üncü maddesinde rastlamaktayız. Bu tedbire göre, dilencilerin 1 (bir) haftadan 1 (bir) aya kadar özel idare ve belediye işlerinde boğaz tokluğuna (ücretsiz olarak) çalıştırılmaları, davranışın tekrarı halinde ise bu sürenin 15 (on beş) günden 2 (iki) aya kadar arttırılmasını kapsamaktadır. Bu yaptırım günümüz denetimli serbestlik sisteminde yer alan 'kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımı' tedbiri ile benzerlik göstermektedir (Yavuz, 2012: 328).

1965 yılında yürürlüğe giren 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun'da yer alan yasal düzenlemelere baktığımızda ise, Kanun'un 4'ncü maddesinde günümüz denetimli serbestlik sisteminin temellerini görmek mümkündür. Kanun kısa süreli hapis cezaları yerine bazı seçenek yaptırımlar öngörmüştür. Bu cezalar 765 sayılı yasanın aksine güvenlik tedbirlerini 'Ceza' veya 'Tedbir' olarak sınırlandırmamış, kısa süreli hapis cezalarının hapishanede çektirilmesinin hükümlü nazarında pozitif etkisi olmayacağı düşüncesi ile ıslaha yönelik tedbirlere çevrilmesinin önü açılmıştır (Yavuz, 2011: 160-161). Ve böylelikle modern anlamdaki denetimli serbestliğin temellerinin 647 sayılı yasa ile atıldığını söylemek yerinde olacaktır.

Çocuklar hakkındaki yasal düzenlemeyi ise 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da görmek mümkündür. Yasanın 10'ncü maddesinin 'küçüklere uygulanacak tedbirler' başlığı altında düzenlenen tedbirler kapsamında yaşları gereği hapis cezasına çarptırılmayacak çocukların korunma ve desteklenmesini kapsamaktadır. Kanun'un 17'nci maddesinde düzenlenen 'gözetici ya da gözetme işinin sorumluluğunu alan kimse' ile günümüz denetimli serbestlik sistemindeki denetimli serbestlik personelinin kastedildiği görülmektedir. Kanun'un 29'ncü maddesinde yer alan 'gözetim' kavramı ile günümüzün denetim ve takip anlayışını görmek mümkündür (Yavuz, 2011: 163-164).

Sonuç olarak günümüz modern şekliyle olmasa da, Osmanlı döneminden Cumhuriyet Dönemi'ne doğru denetimli serbestlik sistemine evrilen yasal düzenlemelerin izlerini görmekteyiz. 2005 yılında denetimli serbestlik sistemine geçilmesiyle beraber bu cezaların ve tedbirlerin her biri yerini modern düzenlemelere bırakmıştır. İngiltere Galler'den ithal edilen bu sistemin en önemli yenilikleri ise şüphesiz koşullu/şartlı salıverilme kararı ve kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımıdır.

2.1.4. Türk Denetimli Serbestlik Sisteminin Yapısı ve İşleyişi

Denetimli Serbestlik Kurumunun oluşturulmasına 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu zemin olmuştur. Ve bunu sonrasında 3 Temmuz 2005 tarihli 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, 1 Haziran 2005 tarihli 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve 1 Haziran 2005 tarihli 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanun izlemiştir.

5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri İle Koruma Kurulları başlıklı 104'ncü maddesinde '(1) Cezaları ertelenen, salıverilen veya haklarında hapis cezası dışında herhangi bir tedbire hükmedilen hükümlülerin toplum içinde izlenmesi, iyileştirilmesi, psikososyal problemlerinin çözülmesi, salıverme sonrası korunması ve yargılanan kişiler hakkında sosyal araştırma raporlarının düzenlenmesi ve mağdurun korunması gibi görevleri yerine getirmek üzere denetimli serbestlik ve yardım merkezleri kurulur. (2) Salıverilme sonrasında hükümlülere iş sağlanması için koruma kurulları kurulur. (3) Denetimli serbestlik ve yardım merkezleri ile koruma kurullarının kuruluşu, çalışma yöntem ve esasları, ilgili kanununda düzenlenir. ' denilmekle (CGTİHK, 2005: md. 104) sistemin kuruluşunun ilk adımı atılmıştır. Akabinde 5402 sayılı Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu 20/07/2005 tarihinde 25881 sayılı Resmi Gazete de yayımlanarak yürürlüğe girmiş (Işık, 2014: 153) fakat sonrasında 05/04/2012 tarihli 6291 sayılı yasanın 6'ncı maddesi ile 5402 sayılı yasanın adı Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanunu olarak değiştirilmiştir (DSHK, 2005).

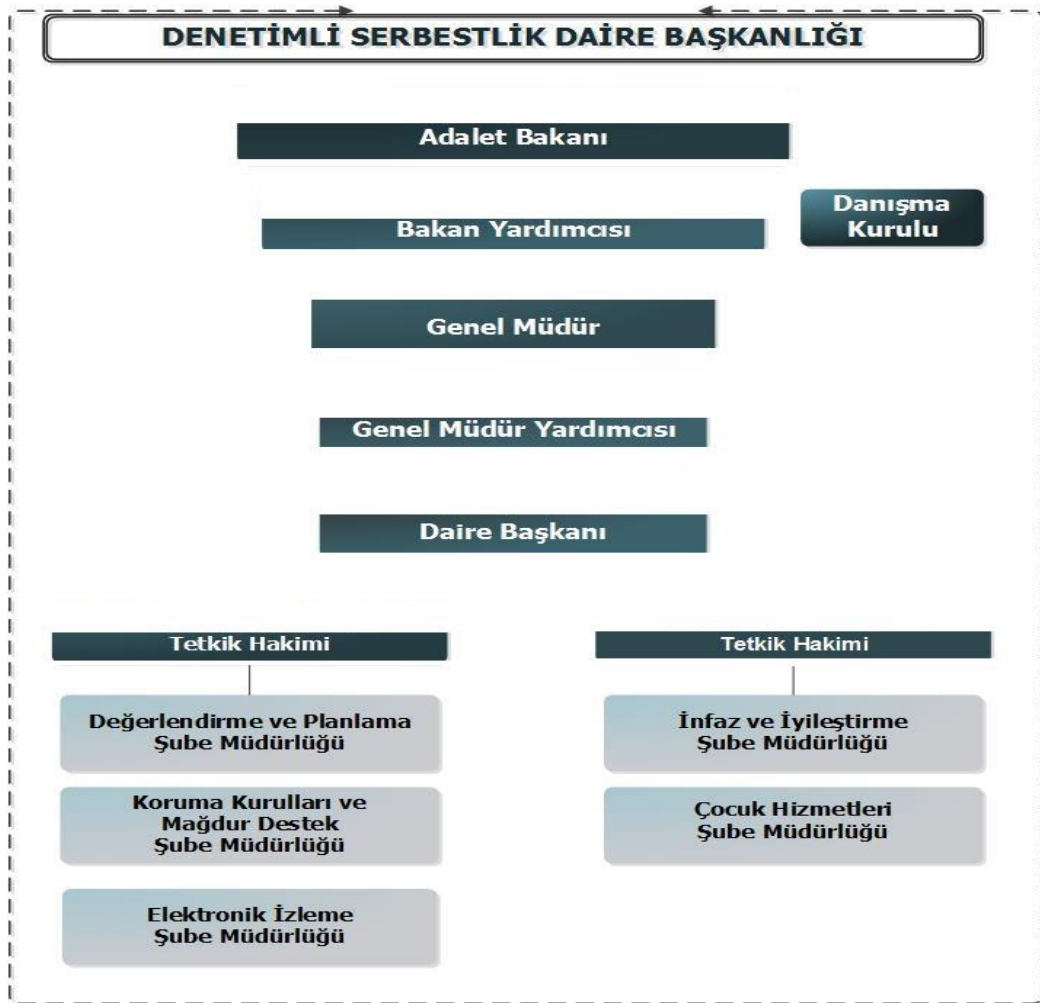
Denetimli serbestlik sisteminin teşkilat yapısı ülkenin büyüklüğü, denetimli serbestlik hizmetinin kapsamı, sağlık ve yardım sistemiyle ilişkisi, sosyo-kültürel özellikler gibi etmenler ışığında (Nursal ve Ataç, 2006: 51) 5402 sayılı Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanun'unun Kuruluş başlıklı 6'ncı maddesinin 1'inci fıkrasında düzenlenerek merkez ve taşra teşkilatı olmak üzere iki temel yapı üzerinde örgütlenmiştir.

Merkez teşkilat yapılanması, Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü Denetimli Serbestlik Hizmetleri Daire Başkanlığı'na bağlı olarak çalışmalarını yürütmektedir. Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı 5402 sayılı yasanın 8'nci maddesi gereği bir Daire Başkanı, yeteri kadar tetkik hâkimi, uzman personel ve en az üç şubeden oluşmaktadır. Bu kapsamda Daire Başkanlığında beş Şube Müdürlüğü bulunmaktadır (DSHK, 2005: md. 8).

Bunlar sırası ile:

- İnfaz ve İyileştirmeden Sorumlu Şube Müdürlüğü,
- Değerlendirme ve Planlamadan Sorumlu Şube Müdürlüğü,
- Çocuk Hizmetlerinden Sorumlu Şube Müdürlüğü,
- Elektronik İzlemeden Sorumlu Şube Müdürlüğü,
- Koruma Kurulları ve Mağdur Destek Hizmetlerinden Sorumlu Şube Müdürlüğü, olarak adlandırılmaktadır.

Şekil 2. Türk Denetimli Serbestlik Sistemi Merkez Teşkilatı Şeması

Kaynak: <http://www.cte-ds.adalet.gov.tr>, Erişim Tarihi: 12/11/2019

Daire Başkanlığının görevleri 5402 sayılı yasanın 9'nci maddesinde şu şekilde belirlenmiştir (DSHK, 2005: md. 9):

- a) 'Müdürlükler ile koruma kurullarının genel amaç ve politikalar çerçevesinde düzenli ve verimli çalışmalarını sağlamak.

- b) Denetimli serbestlik, yardım ve koruma hizmetlerini geliştirmek, hükümlülerin yeniden suç işlemesinin önlenmesi ve topluma kazandırılmasını sağlayıcı etkenleri güçlendirmek amacına yönelik çalışmalar yapmak.
- c) Müdürlükler ve koruma kurullarınca hazırlanan yıllık iş programları ve projeleri ile çalışma raporlarını Genel Müdürlüğe sunmak; Genel Müdürlükçe yayınlanacak yıllık faaliyet raporunu hazırlamak.
- d) Müdürlük bulunmayan ilçelerde büroların kurulmasını veya kaldırılmasını Genel Müdürlüğe önermek.
- e) Müdürlükler ve koruma kurullarının yönetim, denetim ve gözetim görevlerini yürütmek.
- f) Müdürlükler ve koruma kurullarının çalışmaları ile ilgili her türlü karar ve işlemi yürütmek ve görevleri ile ilgili bakanlık, diğer kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, kamu yararına çalışan vakıf ve dernekler ile uygun görülen gönüllü gerçek ve tüzel kişilerle işbirliği yapmak.
- g) Görev alanına giren kanun ve düzenleyici işlemlerdeki ihtiyaçlara ilişkin inceleme ve araştırma yaparak Genel Müdürlüğe öneride bulunmak, bu konuda gerekli tasarıları hazırlamak.
- h) Toplum için tehlike hli taşıyanlara özel dikkat gösterilmesini sağlamak ve bunlara özgü iyileştirme tedbirlerini geliştirmek.
- i) Görev alanına giren konularda ocuk ve gençlere özel dikkat gösterilmesini, özellikle uyuru, uyarıcı veya bu etkiyi doğuran her türlü madde kullanma ve aile içi şiddet söz konusu olduğunda, koruyucu ve tedavi edici yöntemlerin özenle uygulanmasını sağlamak.
- j) Danışma Kurulunun yazı işleri hizmetlerini yürütmek.
- k) Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak.’

5402 sayılı Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanununun 19. Maddesine göre Denetimli serbestlik, yardım ve koruma hizmetlerine ilişkin olarak danışma organı niteliğinde görev yapmak üzere Bakanlıkta, Bakanlık Müsteşarının başkanlığında Denetimli Serbestlik Hizmetleri Danışma Kurulu kurulur (DSHK, 2005: md. 19).

Danışma Kurulu, ‘Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürü, Bakanlık Kanunlar Genel Müdürü, Bakanlık Personel Genel Müdürü, Türkiye Barolar Birliğinin görevlendireceği bir temsilci, Yükseköğretim Kurulunca görevlendirilecek (niversitelerin hukuk fakültelerinin ceza ve ceza usul hukuku ana bilim dalından bir, sosyal hizmetler yüksekokulu veya bölümünden bir, fakültelerin sosyoloji ve psikoloji bölümlerinden birer

profesör veya doçent unvanına sahip öncelikle bu Kanunun içerdiği konularda çalışmaları bulunan) öğretim üyesi, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürü, Kadının Statüsü Genel Müdürü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürü, Milli Eğitim Bakanlığı Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürü, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığında üst düzey bir temsilci, Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanı, Jandarma Genel Komutanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğünün asayişten sorumlu genel müdür yardımcısı veya daire başkanı, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğinden bir temsilci, Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonundan bir temsilci ve Denetimli Serbestlik Daire Başkanı'ndan (DSHK, 2005: md. 19) oluşan bir üye topluluğuna sahip olup, görevleri şunlardır (DSHK, 2005: md. 20):

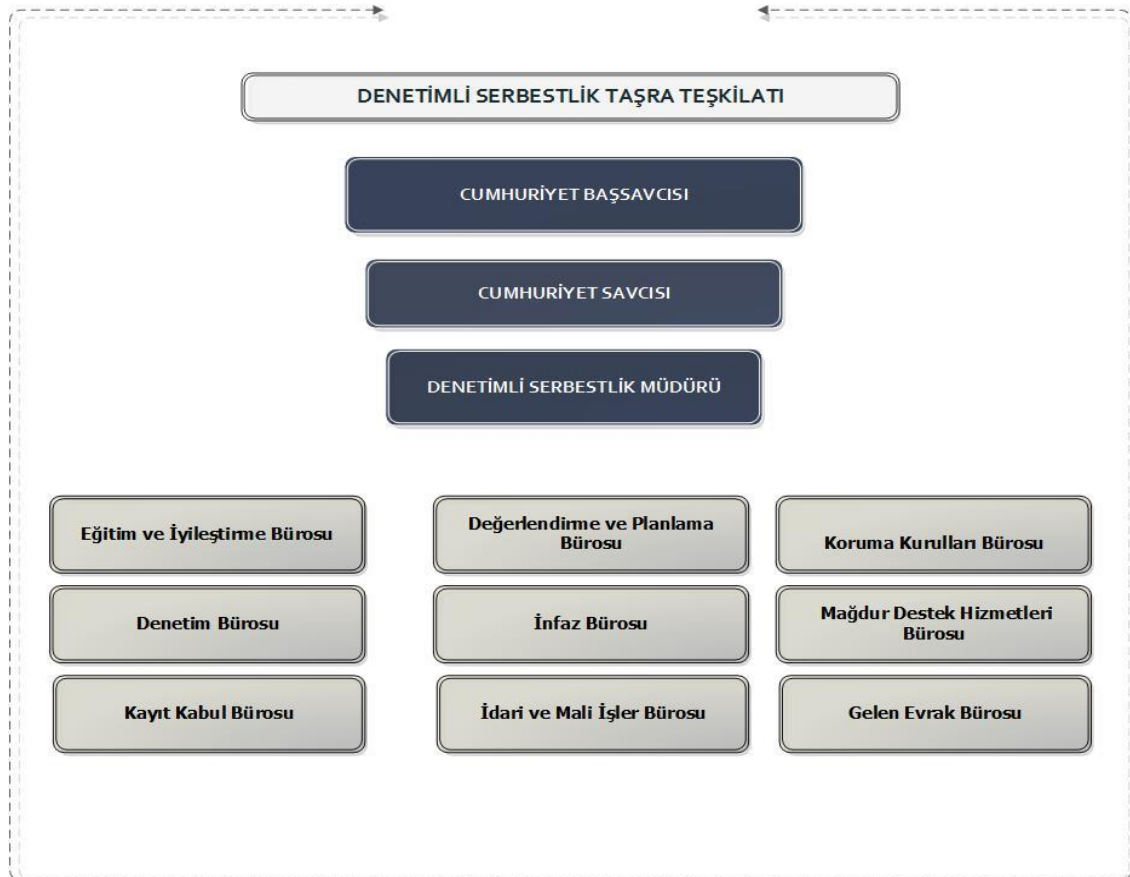
- a) 'Denetimli serbestlik, yardım ve koruma hizmetlerine ilişkin temel ilkeleri belirlemek, öneri niteliğinde kararlar almak ve bu kararları ilgili kurum ve kuruluşlara iletmek.
- b) Genel Müdürlük tarafından sunulan, müdürlükler ve koruma kurullarının yıllık faaliyetlerini değerlendirmek ve önerilerde bulunmak.
- c) Müdürlükler ve koruma kurullarının görevleri ile ilgili olarak hazırlanan mevzuat taslaklarını incelemek ve önerilerde bulunmak.
- d) Kanunla verilen diğer görevleri yapmak.'

Taşra yapılanması ise, 5402 sayılı Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanununun 7'nci maddesine göre müdürlükler ve koruma kurulları tarafından oluşur ve yürütülür (DSHK, 2005: md. 7). Taşra yapılanması, ağır ceza mahkemelerinin bulunduğu yerlerdeki Cumhuriyet Başsavcılıklarına bağlı olarak çalışmalarını yürütmektedir. Müdürlükler aynı Kanununun 10'ncü maddesi kapsamında Adalet komisyonunun bulunduğu yerdeki Cumhuriyet başsavcılığına bağlı olarak kurulur. İş durumu ve coğrafi konum göz önüne alınarak Genel Müdürlüğün önerisi ve Bakanlık onayı ile müdürlük bulunmayan ilçelerde de denetimli serbestlik ve yardım hizmetlerini yürütmek üzere müdürlüğe bağlı büro kurulabilir. Müdürlüklerin yetki alanı, adalet komisyonunun; müdürlük bulunmayan ilçelerde kurulan büroların yetki alanı ise, buldukları ilçenin yargı çevresi ile sınırlıdır. Müdürlükler de, bir müdür, yeterli sayıda müdür yardımcısı, bürolarda birer şef, denetimli serbestlik personeli bulunmaktadır. 5 Mart 2013 tarihli 28578 sayılı Resmi Gazete de yayımlanan Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliğinin 10'ncü maddesi kapsamında Denetimli Serbestlik Müdürlükleri kendi içerisinde:

- Gelen evrak bürosu,
- Kayıt kabul bürosu,
- Değerlendirme ve planlama bürosu,
- İnfaz bürosu,
- Eğitim ve iyileştirme bürosu,
- Denetim bürosu,
- Mağdur destek hizmetleri bürosu,
- Koruma kurulları bürosu,
- İdari ve mali işler bürosu, olmak üzere 9 (dokuz) bürodan oluşmaktadır (DSHY, 2013: 10).

Şekil 3. Türk Denetimli Serbestlik Sistemi Taşra Teşkilatı Şeması

Kaynak: <http://www.cte-ds.adalet.gov.tr>, Erişim Tarihi: 12/11/2019

Müdürlüklerin görevleri kısaca şu şekilde sıralanabilir:

- a) 5402 sayılı Kanunla ve diğer kanunlarla verilen görevleri, soruşturma ve kovuşturma evreleri ile hükümden ve salıverilmeden sonraki denetim, takip ve rehberlik süreçlerini yerine getirmek.

- b) Çocuk ve aile mahkemelerine denetimli serbestlik, yardım ve koruma hizmetleri alanında görev esaslarına göre yardımda bulunmak.
- c) Kanunlarla öngörülen denetimli serbestlik tedbirine ilişkin görevleri yapmak (DSHK, 2005: md. 11-15).

Koruma kurulları ise adalet komisyonunun bulunduğu yerlerde Cumhuriyet başsavcısının veya görevlendireceği Cumhuriyet başsavcı vekili ya da Cumhuriyet savcısının başkanlığında; baro temsilcisi, belediye başkanı veya görevlendireceği yardımcısı, Cumhuriyet başsavcısı tarafından belirlenecek bir ceza infaz kurumu müdürü, denetimli serbestlik müdürü, milli eğitim müdürü, sosyal hizmetler müdürü, sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfı temsilcisi, teşkilâtı bulunan yerlerde Türkiye İş Kurumu müdürü, Ziraat ve Halk Bankası müdürleri, varsa ticaret ve sanayi odaları, ziraat odaları, borsalar, esnaf ve sanatkârlar birliği yöneticileri ile; varsa kamuya ait fabrikalar ile istekleri hâlinde o yerde şubesi bulunan kamuya yararlı dernek veya vakıflar ve özel bankaların yönetici seviyesindeki temsilcilerinden Cumhuriyet başsavcısı tarafından uygun görülenlerin katılımı ile oluşur (DSHY, 2013: md. 112). Koruma kurulları, ceza infaz kurumlarından salıverilen hükümlülerin meslek veya sanat edinmelerinde, iş bulmalarında, işyeri açmak isteyenlere yardım edilmesinde, çocuk ve genç hükümlülerin öğrenimlerine devam etmelerinin sağlanmasında yapılan talepler doğrultusunda yardımcı olmaktadır (DSHK, 2005: md. 17).

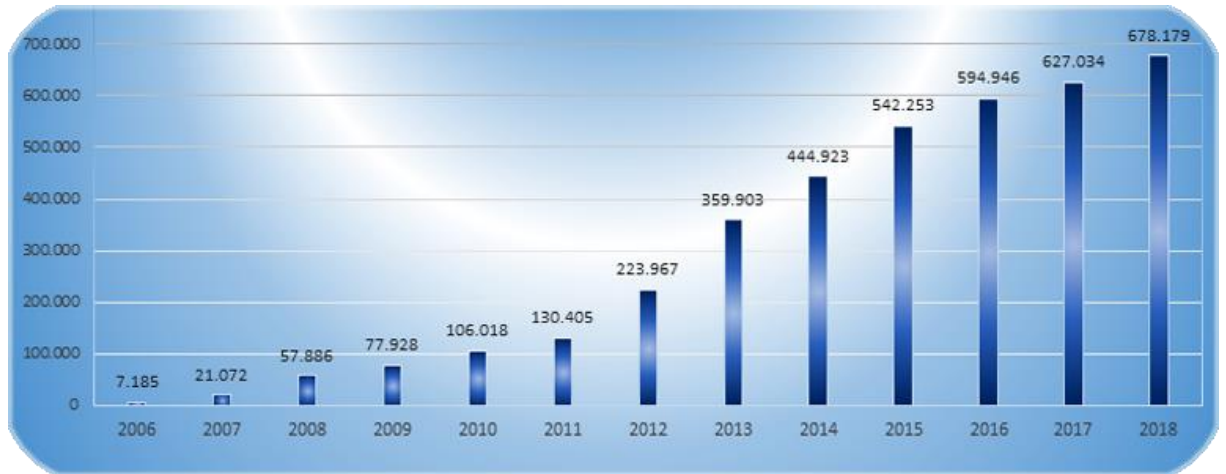
Denetimli serbestlik sisteminin uygulama alanı 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun üçüncü kısmında düzenlenen ‘Yaptırımlar’ başlığı kapsamında ‘Cezalar ve Güvenlik Tedbirleri’ bölümlerinde düzenlenmiştir. Söz konusu cezalar ‘hapis ve adli para’ cezaları olmak üzere ayrılmışlardır (TCK, 2004: md. 45-60). Bu ceza anlayışının yanı sıra 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 50’inci maddesindeki ‘Kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar’, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 109’uncu maddesindeki ‘Seçenekli yaptırımların uygulanması’, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 231’inci maddesindeki ‘Seçenek Yaptırımlar’ ise tedbir olarak değerlendirilmektedir.

28578 sayılı Resmi Gazete de yayımlanarak yürürlüğe giren Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği kapsamında, Mahkemelerce Cumhuriyet başsavcılığına gönderilen denetimli serbestlik kararları gelen evrak bürosunca aynı gün kayıt kabul bürosuna gönderilir. Kayıt kabul bürosunca UYAP bilişim sistemine kaydedilen kararlar, yasal tebliğ sürecine müteakiben müdürlüğe yapılan müracaat doğrultusunda karar

türlerinin nev'ine göre risk ve ihtiyaçlarının belirlenmesi için değerlendirme ve planlama bürosuna veyahut derhal infaz işlemleri için infaz bürosuna yönlendirilir. Değerlendirme ve planlama bürosuna yönlendirilen yükümlü ile işbirliği içerisinde, risk ve ihtiyaçlara uygun yükümlülükleri belirlenir ve iyileştirme çalışmalarını içeren bir denetim planı hazırlanır. Mevcut plan kapsamında yükümlünün toplum içindeki denetim ve takibi yüklenen yükümlülükler kapsamında takip edilir. 2005 yılından bugüne değin birçok yükümlünün denetim ve takibi Denetimli Serbestlik Müdürlüklerince yerine getirilmiştir.

Şekil 3'de yıllara göre denetimli serbestlik müdürlüklerine gelen karar sayılarının dağılımını görmek mümkündür. Grafikten de anlaşılacağı üzere denetimli serbestlikteki dosya sayısı her geçen yıl artış göstermektedir.

Şekil 4. Yıllara Göre Denetimli Serbestlikteki Dosya Sayısı

Kaynak: <http://www.cte-ds.adalet.gov.tr>, Erişim Tarihi: 12/11/2019

Denetimli serbestlik kapsamında, ilgili kanunlarla düzenlenmiş olan karar türleri şu şekildedir. (Işık, 2014: 154):

- Adli Kontrol (CMK 109),
- Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması (CMK 231),
- Kısa Süreli Hapis Cezasına Seçenek Yaptırımlar (TCK 50),
- Hapis Cezasının Ertelenmesi (TCK 51),
- Tedavi ve Denetimli Serbestlik (TCK 191),
- Belirli Hakları Kullanmaktan Yoksun Bırakılma (TCK 53),
- Etkin Pişmanlık (TCK 221),
- Hapis Cezasının Konutta İnfazı (CGTİHK 110),
- Denetim Altına Alınan Çocukların İyileştirilmesi (ÇKK 36),

- Adli Para Cezası Karşılığı Kamuya Yararlı Çalışma (CGTİHK 106),
- Koşullu Salıverilme Sonrası Denetim ve Takip (CGTİHK 107),
- Salıverilen Mükerrirlerin Toplum İçinde Denetim ve Takibi (CGTİHK 108),
- Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanacak Cezaların İnfazı / Şarta Bağlı Erken Tahliye (CGTİHK 105/A).

‘Hükümlülerin dış dünyaya uyumlarını sağlamak, aileleriyle bağlarını sürdürmelerini ve güçlendirmelerini temin etmek amacıyla, açık ceza infaz kurumunda veya çocuk eğitim evinde bulunan ve koşullu salıverilmesine bir yıl veya daha az süre kalan iyi hâlli hükümlülerin talebi hâlinde, cezalarının koşullu salıverilme tarihine kadar olan kısmının denetimli serbestlik tedbiri uygulanmak suretiyle’ (CGTİHK, 2004: md.105/A) Müdürlüklerde infaz edilir.

CGTİHK’nun 105/A maddesinde, denetimli serbestlik müdürlüğüne süresinde müracaat eden yükümlünün risk ve ihtiyaçları dikkate alınarak DSHY’nin 83’ncü maddesi kapsamında yükümlüler belirlenir. Bu yükümlülükler sırasıyla:

- Kamuya yararlı bir işte ücretsiz olarak çalıştırılma,
- Bir konutta denetim ve gözetim altında bulundurulma,
- Bir bölgede denetim ve gözetim altında bulunma,
- Belirlenen yer veya bölgelere gitmeme,
- Belirlenen programlara katılmadır. (bireysel görüşme, grup çalışması, tedavi ve iyileştirme programları, seminer, sosyal, kültürel ve sportif etkinlikler vb.).

Geniş bir infaz alanını kapsayan denetimli serbestlik kararlarından ‘Şarta Bağlı Erken Tahliye’ tedbiri (CGTİHK 105/A) içinde yer alan ‘Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma Yaptırımı’ ise gerek toplum gerekse yükümlü açısından farklı yönleriyle değerlendirilmesi noktasında bu tezin çalışma alanını oluşturmaktadır.

2.2. Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma Yaptırımı

2.2.1. Tanımı

Kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımı 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’un 105’nci maddesinde tanımlanmıştır. Buna göre, kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımı ‘hükümlünün, ücretsiz olarak iki saat çalışması karşılığı bir gün olmak üzere bir kamu kurumunun veya kamu yararına hizmet veren bir özel kuruluşun belirli hizmetlerinde çalıştırılmasıdır.’ (CGTİHK, 2004: md. 105)

Kamuya yararlı bir işte ücret almaksızın zorunlu olarak çalıştırma bu yaptırımın cezalandırıcı özelliğini gösterirken (Morris ve Tonry, 1990: 166) yükümlü sebep olduğu zararı toplum yararına ödemektedir (Dönmezer ve Erman, 1994: 4). Bu haliyle de yaptırım temelinde onarıcı olma özelliği göstermektedir.

Bununla birlikte kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımı ile yükümlüler topluma faydalı işlerde çalıştırılarak iyileştirilmeleri ve suç tekrarının azaltılması öngörülmektedir. Kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımı böylelikle hem cezalandırıcı hem de onarıcı bir yaptırım olmanın yanı sıra rehabilite edici özelliğini de ön plana çıkarmaktadır.

Kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımı ile cezanın bireyselleştirilmesi ve toplumun bütünlüğünün korunmasına yönelik bir infaz rejimi gerçekleştirilmiş olur (İçel vd., 2000: 329).

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Üye Devletlere Hapis Cezasına Alternatif Belirli Ceza Tedbirleri Hakkında 10 Sayılı Tavsiye Kararında (karar 9 Mart 1976 tarihli 255. oturum) kamu hizmetlerinde çalıştırmanın avantajlarını ‘Suçlu bakımından, kamu hizmetlerinde çalışarak ıslah olmak; toplum bakımından, gönüllü çalışmada işbirliğini kabul ederek suçlunun yeniden topluma kazandırılmasına katkıda bulunmak.’ şeklinde belirtmiştir.

Yaptırım ayrıca yükümlünün normal hayatına devam edebilmesine de olanak sağlamaktadır (İnce, 2007: 107). Böylece yükümlü aile ve sosyal çevre ile ilişkilerini sürdürmüş olur. Eğer hürriyeti bağlayıcı bir cezaya hükmedilmiş olsa idi, yükümlü ne sosyal hayatına devam edebilir ne de ailesinin geçimini sağlayabilir. Hatta ceza infaz kurumuna giderek damgalanan yükümlü, toplumsal hayattan kopacağı gibi tahliye sonrası toplumsal hayata uyumda birçok sorun yaşayacaktır (Nursal ve Ataç, 2006: 50).

Kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımının ülke ekonomisi açısından da getirisi bulunmaktadır. Ceza İnfaz Kurumunda kişi başına düşen harcamalar devlet bütçesinden yapılacak harcamalar olup, bunun önüne geçme notasında devlet hapis cezasının yüksek maliyetin yaptırım sayesinde belli bir oranda da olsa kurtulmuş olacaktır (Morris ve Tonry, 1990: 166).

2.2.2. Doğuşu

Kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımını ilk olarak 1966 yılında Amerika'nın Kaliforniya eyaletine bağlı Alameda bölgesinde trafik suçları için uygulanmaya başlanmıştır (Morris ve Tonry, 1990: 150). Örneğin bu dönemde, bu suçlular hastanelerde trafik kazasından yaralanan insanlara bakmışlardır. Sonraki süreçte bütün Amerika Birleşik Devletlerine yayılan bu yaptırım, daha ziyade beyaz yaka suçluları, çocuk suçlular ve basit suç işleyen suçlulara uygulanmıştır (Junger, 1994: 25).

Avrupa'da ise ilk olarak İngiltere'de görülmüştür. İngiltere'de kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımını Ceza Sisteminde Tavsiye Konseyi önerisi üzerine toplum hizmeti emri (community service order) adıyla 1972 yılında mevzuatta yer almıştır (Rex, 2002: 168). 2000 yılında Ceza Adaleti ve Mahkeme Hizmetleri Yasası ile toplum cezası emri (community punishment order) olarak daha sonra ise ücretsiz çalıştırma yükümlülüğü (unpaid work requirement) olarak adlandırılmıştır.

İngiltere'yi Almanya takip etmiş ve Almanya'da, 1975 yılında mevzuata girmiş olup, (Junger, 1994: 25) ilk başlarda ödenmeyen para cezalarında hapis cezasına alternatif olarak getirilmiştir (Junger, 1994: 25). Sonrasında Alman Ceza Kanunu'nda 13 Kasım 1998'de yapılan değişiklikle kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımını denetimli serbestlik sistemine bağlı bir yükümlülük olarak düzenlenmiştir (Nursal ve Ataç, 2006: 434).

Fransa'da ise kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımını 1984 yılında faaliyete geçmiştir (Junger, 1994: 25) ve hapis cezası yerine 40 (kırk) saatten 240 (ikiyüzkırk) saate kadar kamu yararlı bir işte ücretsiz olarak çalıştırılma yaptırımını uygulanmıştır. Kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımını Fransa'da üç şekilde uygulanmıştır. İlk olarak, yaptırıma hapis cezası yerine temel ceza olarak hükmetmek (Kensey, 2002: 218). Fakat bu durum da belli şartlara bağlanmıştır. Bunlar; sanığın duruşmada hazır bulunması, beş sene öncesine kadar tecilsiz dört ayı aşan bir hükümlülüğünün olmaması gerekir. Yaptırımın süresi 40 (kırk) saatten az, 120 (yüzyirmi) saatten fazla olamaz. 16-18 yaş arası küçükler için süre 20 (yirmi) ile 120 (yüzyirmi) saat arasındadır. Süre her halükarda 18 aydan fazla olamaz. Yükümlü süresini iyi halli olarak tamamlarsa cezası infaz edilmiş sayılır ancak aykırı hareket ederse, geri kalan ceza hapis cezası olarak infaz edilir (Sıvacıoğlu, 1997: 119). İkincisi, hapis cezasının ertelenmesi ile yaptırıma hükmetmek.

Sonuncusu ise, 1987 tarihli Karayolları Trafik Kanunu'na göre alkollü araç kullanma suçlarında yaptırıma hükmetmek (Kensey, 2002: 218).

Hollanda örneğinde ise, 1989 tarihli Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma Yasası kapsamında Ceza Kanunu'na temel ceza olarak girmiştir (Kalmhout, 2002: 383). Bu düzenlemeye göre yaptırıma hükmedilebilmesi için kişinin rızasının olması ve çalıştırılacak işin kamuya yararlı bir iş olması gerekir. Bu düzenleme 2001 tarihinde kaldırılmış, (Kalmhout, 2002: 387) yeni düzenlemeyle cezalar 'çalışma cezası' ve 'eğitim cezası' olarak belirlenmiştir.

Kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımı yasası Belçika'da ise 1994 yılında yasalasmıştır (Alıcı, 2011: 136). 2002 yılında yapılan bir kanuni düzenlemeyle yaptırım 'çalışma cezası' adı altında sistemde yer almıştır.

İspanya'da, çocuklar için uygulanan bu yaptırım 1995 yılında yetişkinler için ceza kanununda yer almıştır. Yasada daha az ağır suçlarda 31 (otuz bir) günden 180 (yüz seksen) güne kadar, hafif suçlarda 1 (bir) günden 30 (otuz) güne kadar hükmedilebileceği belirtilmiştir. Çalıştırılacak olan iş yükümlünün onurunu zedeleyecek nitelikte ve ekonomik çıkar sağlayacak bir iş olamayacağı ifade edilmiştir. 2003 yılında yapılan Ceza Kanun'u değişikliği ile yaptırım hapis cezasının yerine müstakil bir ceza olarak kabul edilmiştir (Port ve Doleres, 2002: 517).

Bugün ise Avrupa Konseyine bağlı ülkeler olmak üzere Amerika, Asya ve hatta Afrika'da bu yaptırımın farklı uygulamalarını görmek mümkündür.

2.2.3. Ülkemizdeki Tarihsel Gelişimi

Osmanlı döneminde kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımının ilk örneğini kürek cezası olarak değerlendirebiliriz. 16. yüzyıldan itibaren yaygın bir cezalandırma şekli olan kürek cezası hapis cezasının devletin donanmalarında kürek çektirilerek uygulanmaktadır (Cin ve Akyılmaz, 2009: 230). Özellikle harp zamanı ihtiyaç duyulan mürettebat ihtiyacı sebebi ile suçlular bu ihtiyacın kaynağı haline gelmişlerdir. Kürek cezası; hırsızlık, adam öldürme, kumar, sahtekârlık, fuhuş ve idari makamlara itaatsizlik durumlarında verilmiştir (Heyd, 2002: 650).

Tanzimat dönemiyle birlikte 1840, 1851 ve 1858 tarihli ceza kanunları ile kürek cezasına süresi bakımından bazı düzenlemeler getirilmiştir.

Osmanlı döneminde kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımı uygulaması olan diğer bir tedbir ise 1909 tarihinde Meclis-i Mebusan tarafından kabul edilen ‘Serseri ve Mazannai Sui Eşhas Hakkında Kanun’unda düzenlenmiştir; ‘Hiç bir vasıta-i maişeti bulunmadığı ve çalışma kudreti olduğu halde lâakal iki aydan beri bir gûnâ kâr ve kisb veya sanatla meşgul olmayan ve bu müddet zarfında iş bulmak için teşebbüsât-ı lâzımede bulunduğunu dahi ispat edemeyip şurada burada dolaşan kimselere serseri itlak olunur. Çalışmaya muktedir iken tese’ülü vesile-i maişet ittihaz edenler dahi serseri addolunurlar’.

Bu itibarla polis iki ay içinde çalışmayan, bu konuda çaba sarf etmeyen işsizleri ve dilencileri kanun gereği savcılığa teslim etmekte ve mahkemece yargılamaları yapılmaktadır. Yargılama sonucu serseri olduğuna karar verilen kişinin kamuya yararlı işlerde, kamu kurumlarında veya belediye işlerinde iki aydan dört aya kadar çalıştırılmasına, eğer bu mümkün değilse memleketine veya iş bulması mümkün olan bir yere gönderilmesine karar verilir. Cezanın infazı esnasında da serseriye belirli bir ücret ödemesi çalışması karşılığı yapılır. Çalışma süresini tamamlayan ve bu süre zarfında iş bulan serseriler serbest bırakılacaktır. Ancak çalışmayan veya bu yaptırımın infazından sonra bir yıl içinde tekrar serseri olması halinde, üç aydan bir yıla kadar sürgününe karar verilebilmektedir (Özbek, 1999: 34-43).

1909 tarihli Kanun ile günümüzün modern uygulaması kıyaslanırsa tedbir mantığı aynı olmakla Osmanlı da durum serseriler ile sınırlandırılmıştır. Osmanlı da denetim ve takip işi mahkemelerce direkt olarak kolluk kuvvetlerine verilirken günümüzde Denetimli Serbestlik Müdürlükleri denetim ve takip işini kendi kadrosu ile yürütürken gerekli gördüğü hallerde kolluk kuvvetine vermektedir.

2.2.4. Türkiye’deki İşleyişi

Türk ceza adalet sisteminde ‘kamuya yararlı bir işte çalıştırma’ kavramı, 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’un 105. Maddesinde tanımlanmıştır. Buna göre, kamuya yararlı bir işte çalıştırma kararının verilebilmesi için öncelikle genel ve özel şartların gerçekleşmesi gerekir.

Kamuya yararlı bir işte çalışma yaptırımı; kamu kurumlarında, devlete ait park ve bahçelerde, ibadethanelerde, mezarlıklarda, bakım ve temizlik işleri gibi farklı iş kollarında gerçekleştirilebilir. Eğitim durumu, mesleği, sosyal statüsü göz önünde

bulundurularak kişiye, bir iş yüklenebilir. Örneğin kişi, doktor, öğretmen, hasta bakıcı olması halinde mesleğine uyumlu kamuya yararlı bir iş yüklenebilir (Özgenç, 2014: 670).

CGTİHK'nın 105. Maddesinde de belirtildiği üzere Denetimli Serbestlik Müdürlükleri yargı çevresindeki ilgili kurumlardan hangi iş kollarında ne kadar yükümlü talep ettiklerinin tespit eder ve noktada aldığı bilgi ışığında oluşturulan hizmetler listesi ile yükümlünün yerleştirilmesi yapılır. Kamuya yararlı bir işte çalıştırılma yaptırımını kapsamında, kişiye herhangi bir ücret ödenmez.

Kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımını yükümlünün kurallara uyma becerisi ve çalışma disiplini kazanmasını, başkalarının haklarına saygı göstermesini, zamanı planlamasını, bir meslek edinerek kendi işini kurmasını veya bir iş edinmesini amaçlayan, iyileştirme ve topluma kazandırmayı esas alan bir yükümlülüktür (DSHY, 2013: md. 84). Denetimli serbestlik tedbiri uygulanarak cezasının infazına karar verilen her yükümlü hakkında kamuya yararlı bir işte çalıştırma yükümlülüğünün uygulanmasına karar verilir (DSHY, 2013: md. 83). Ancak, yükümlünün çalışmasına engel bir sağlık problemi olması, örgün eğitime devam etmesi, bir iş sözleşmesine dayanarak veya kendi işini kurarak çalışması (belgelendirmek kaydıyla), on sekiz yaşından küçük olması, sıfır-altı yaş arasında çocuğu bulunan kadın olması, altmış yaş üstü olması veya hayatını yalnız başına idame ettiremeyen bir kişi olması ya da doğumuna on hafta kalan hamile kadın olması durumunda 'Kamuya yararlı bir işte ücretsiz olarak çalıştırılma' yaptırımının kaldırılmasına veya ara verilmesine karar verilebilir (DSHY, 2013: md. 84).

Çalıştırılacak iş belirlenirken; hükümlünün iyileştirilmesi, mesleği, becerileri, mağdurun ve toplumun güvenliği dikkate alınır. Çalıştırılacak gün ve saatler, hükümlünün işi, aile yaşamı veya eğitimi dikkate alınarak belirlenir. Hükümlünün çalıştığı iş, kurum veya yer denetimli serbestlik müdürlüğüne değiştirilebilir (DSHY, 2013: md. 84).

Yükümlülüğün infazı, hükümlünün müdürlüğe başvurmasından itibaren on gün içinde başlatılır ve belirlenen sürenin sona ermesiyle, her halde koşullu salıverme süresinin tamamlanmasıyla sona erer (DSHY, 2013: md. 84).

Kamuya yararlı bir işte ücretsiz çalışma yaptırımını, yükümlünün denetimli serbestlik altında geçirdiği toplam sürenin üçte birini kamuya yararlı bir işte çalışmak suretiyle yerine getirecektir. Örneğin, denetimli serbestlik ceza infaz usulünden yararlanan hükümlünün koşullu salıverilmesine altı ay kala ceza infaz kurumundan

çıkması durumunda, hükümlünün en fazla 20 (yirmi) gün kamuya yararlı bir işte ücretsiz çalıştırılması söz konusu olacaktır (Turhan ve Altıkat, 2012: 37). Ayrıca hükümlünün günde en fazla dört saat, haftada ise yirmi saat çalıştırılmasına karar verilebilecektir. Ancak bu süreler içerisinde kalmak şartı ile hükümlü hafta sonları da çalıştırılabilir.

Kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımı, denetimli serbestlik tedbiri uygulanarak cezalarının infazına karar verilen yükümlülüklerden sadece biri olup, yükümlünün genel yükümlülüklerinden birini haklı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilir bir mazereti olmaksızın bir yıl içerisinde 2 (iki) kez ihlal etmesi durumunda denetimli serbestlik kaydı kapatılarak cezasının kalan kısmını hürriyet bağlayıcı ceza olarak infaz edilir (DSHY, 2013: md. 90).

Buraya kadar, çalışmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesi çizilmiş ve çalışma alanına konu yaptırım türü ve Türkiye'deki işleyişi aktarılmıştır. Bir sonraki bölümde ise araştırmanın metodolojik çerçevesi ayrıntılı bir şekilde aktarılmaya çalışılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN UYGULAMA SAFHASI:

DENETİMLİ SERBESTLİK HİZMETLERİ KAPSAMINDA KAMUYA YARARLI BİR İŞTE ÇALIŞTIRMA YAPTIRIMINA TABİ YÜKÜMLÜLER İLE YAPILAN GÖRÜŞMELERİN ANALİZİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde; araştırmanın modeli, araştırmanın gerçekleştirildiği yer ve kapsayan zaman dilimi, araştırma grubunu oluşturan örneklem ve örnekleme temsil eden evren, araştırmanın hipotezleri, veri toplamada kullanılan araç ve verilerin toplanması sürecinde izlenen yöntem, verilerin analizi, bulguların ortaya konulması ve çözümlenmesine ilişkin bilgiler ve çalışma sürecindeki sınırlılıklar yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Konu üzerinde yürütülen çalışma anlayışı, elde edilmesi planlanan veri türü ve araştırmacının yaklaşımından yola çıkılacak olursa çalışmada hem nitel hem de nicel bakış açısı birbirini tamamlayıcı bir mantıkla benimsenmiştir. Nitel ve nicel araştırma pek çok açıdan birbirinden farklılıklar arz etse de aynı zamanda birbirini tamamlamaktadır. Tüm toplumsal araştırmacının, yaşamı anlamak ve açıklamak için sistematik anlamda ampirik verileri topladığını, analiz ettiğini ve örüntülerini dikkatlice incelediğini görmek mümkündür (Neuman, 2017: 229-231).

Bu bağlamda araştırmada, nicel araştırma tekniği olarak ‘anket’ ile nitel araştırma tekniği olarak ‘yarı yapılandırılmış görüşme’ ve ‘yapılandırılmamış gözlem’ kullanılmıştır.

Nicel veri toplama tekniklerinden biri olan anket, daha öncesinde hazırlanmış ve katılımcılara yüz yüze, posta ya da internet aracılığı ile iletilen ve bu yolla verilerin toplanmasına imkân tanıyan, hem kapalı hem de açık uçlu soruların bir arada bulunulabileceği bir araştırma tekniğidir (Neuman, 2017: 229-231). Araştırmada yer alan anket formunda ise bir kısım sorular kapalı uçlu, bir kısım sorular ise açık uçlu olarak hazırlanmış ve bu bağlamda araştırmanın bir bölümünde nicel araştırma tekniğinden faydalanılmıştır.

Nitel veri toplama tekniklerinden biri olan yarı yapılandırılmış görüşme, araştırmacının soracağı soruların konu bağlamında belirlenmesine karşın açıkça herhangi bir sorunun yer olmadığı soruların araştırmacı tarafından görüşme esnasında ortaya çıktığı

bir araştırma tekniğidir (Neuman, 2017: 229-233). Bu noktada araştırmanın temel problematiği doğrultusunda belirlenen amaca uygun olarak bu araştırma tekniği içerisinde temel alt sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır. Gerek ‘yarı yapılandırılmış görüşme’ ve gerekse ‘yapılandırılmamış gözlem’ tekniği ile nicel araştırmada kullanılan ‘anket’ yöntemi ile açıklanması güç olan bir takım sosyal gerçekliklerin ortaya çıkartılması ve katılımcıların suçlu davranışa yönelimleri ve sisteme olan bakış açılarının görünürlük kazanması ön planda tutulmuştur.

Bu noktada, tez çalışmasında araştırmacının bakış açısının ön planda tutulduğu ve alandaki deneyimlerinden faydalanarak hem konu hem de kuramsal çerçeve açısından bütünsellik arz eden bir çalışma anlayışının tasarlandığını görmek mümkündür. Ayrıca istatistiksel eğilimlerin yanı sıra katılımcıların deneyimlerinden hareketle sürecin anlaşılması ve bu yolla yorumlanması yönünde bir amaç benimsenmiştir. Alan araştırması içerisinde araştırmacının alandaki deneyim ve literatür okumalarından hareketle kavramsal ve kuramsal çerçeve belirlenmiştir. Bu süreçte çalışmanın başından itibaren ana kuramı oluşturan sosyolojik suç teorileri ile güven(ce)sizlik/prekarite arasındaki fikirsel uygunluk tekrar tekrar gözden geçirilerek geriye dönük teyitler ışığında kuramsal uyum ön planda tutulmuştur. Çalışmanın çıkış noktasında belirlenen araştırma soruları ise araştırmanın amacı ve temel kuramı çerçevesinde tasarlanmıştır.

Görüşmelerde katılımcıların demografik özellikleri, aile yapıları, suçla ilişkileri ve bakış açıları, kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımına ilişkin bilgileri ve yaptırıma yönelik düşünceleri, güncel ve geriye dönük meslek ve sosyal güvence durumları her bir görüşmeci ile birebir yapılan görüşmeler ışığında gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte araştırma sarmal bir gidişat içerisinde yer yer geriye dönük gözden geçirmelerle tamamlanmıştır. Ayrıca araştırma, verilerin belirli bir zaman dilimi içinde toplanması yönü ile de kesitsel (cross sectional) bir çalışma özelliği de taşımaktadır.

3.2. Araştırmanın Yeri ve Zamanı

Araştırma uygulamaları, T.C. Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün 22.01.2020 tarih ve 46985942/45/12584 sayılı resmi izinleri (Bkz. EK-1) ile 2020 yılı 03 Şubat - 03 Ağustos tarihleri arasında Denizli Denetimli Serbestlik Müdürlüğü’nde gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunun 03.06.2020 tarih ve 04-11 karar nolu etik

kurul toplantısında alınan karar ile de tez çalışması etik olarak uygun bulunmuştur (Bkz. EK-4).

Araştırmada kullanılan anket formu katılımcılara, vaka sorumlusu ile olan görüşmeleri kapsamında uygulanmıştır. Bu görüşmeler öncesinde uygulamanın bir denetimli serbestlik yaptırımı olduğu yönünde katılımcılarda kaygı ve/veya yanlıgı oluşmaması adına yükümlülere, araştırmaya katılımın gönüllülük esasına bağlı olduğu ve araştırmaya katılıp katılmayacağına ilişkin tercihlerinin denetimli serbestlik süreçlerini etkilemeyeceği hem sözlü olarak hem de bilgilendirilmiş onam formu (Bkz. EK-3) ile yazılı olarak katılımcılara aktarılmış ve araştırmaya katılan yükümlülerin bilgilendirilmiş onam formunu okuyup imzalamalarına müteakiben görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

3.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Ulusal Yargı Ağı ve Bilişim Sistemi'nde (UYAP) yapılan sorgulama neticesinde 03.02.2020 – 03.08.2020 tarihleri arasında Denizli Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'ne Nakil Dosyası olarak kaydı yapılan toplam 1153 yükümlü içerisinde '413 yükümlüyü'¹⁴ kapsamaktadır.

Araştırmanın örnekleme ise amaçsal örnekleme yoluyla oluşturulmuş olup, toplam 75 yükümlüyü kapsamaktadır. 'Bu örnekleminin temeli, araştırmanın amaçları doğrultusunda bir evrenin temsilci bir örneği yerine, amaçlı olarak bir ya da birkaç alt kesimini örnek olarak almaktır. Başka bir deyişle amaçlı örnekleme, evrenin soruna en uygun bir kesimini gözlem konusu yapmak demektir' (Sencer, 1989: 386). Bu kapsamda evrenin soruna uygun katılımcı kesiminden 68'i erkek 7'si ise kadın olmak üzere toplam 75 yükümlü ile görüşme gerçekleştirilmiştir.

3.4. Araştırmanın Hipotezleri

- Denetimli serbestlik sisteminin bireyi topluma kazandırma sürecinde hapis cezasına göre daha etkili olduğu söylenebilir.
- Denetimli serbestlik sistemi kapsamında kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımı bireye farklı mesleki beceri ve deneyim kazandırmaktadır.

¹⁴ Covid-19 salgını önlemleri kapsamında, Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün 23.03.2020 tarih ve 41803213/244/54749 sayılı yazıları gereği '5275 sayılı CGTİHK'nun 105/A maddesi kapsamında kamuya yararlı bir işte ücretsiz çalıştırma yükümlülüğüne ara verilmesi' sebebi ile 03/02/2020 – 03/08/2020 tarihleri arasında Denizli Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'ne Nakil Dosyası olarak kaydı yapılan toplam 1153 yükümlüden sadece 413 yükümlünün ilgili yazı öncesi iş ve işlemlerinin yapılması, ara verme işleminin bulunmaması ve kamuya yararlı bir işte ücretsiz çalıştırma yükümlülüğüne tabi olması sebebi ile bu 413 yükümlü araştırma evreni olarak belirlenmiştir.

- Denetimli serbestlik sistemi kapsamında kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımının infazı toplum içerisinde gerçekleştiği için bireyin topluma uyum sağlaması ve toplumun suçluya karşı oluşturduğu önyargıların değişmesinde etkili olmaktadır.
- Denetimli serbestlik sistemi kapsamında kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımının ara verme koşullarından biri olan iş bulma/kurma süreci yükümlüleri düzenli çalışmaya sevk etmektedir.
- Denetimli serbestlik sistemi kapsamında kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımının ara verme koşullarından biri olan iş bulma/kurma sürecine bağlı SGK/BAĞKUR vb. kaydı yükümlülere sağlık, eğitim, sosyo-ekonomik açıdan fayda sağlamaktadır.

3.5. Araştırmanın Veri Toplama Araçları ve Yöntemi

Bu araştırmada nicel araştırma tekniklerinden ‘anket’ (Bkz. EK-2) ve yine anket içine yerleştirilmiş açık uçlu sorular yolu ile nitel araştırma tekniklerinden ‘yarı yapılandırılmış görüşme’ ve ‘yapılandırılmamış gözlem’ kullanılmıştır.

Gerekli yasal izinlerin alınmasına müteakiben 03 Şubat 2020 tarihi ile 14 Şubat 2020 tarihleri arasında hazırlanan anket formu pilot olarak uygulanmış ve uygulama sonuçlarına göre anket formu tekrar revize edilmiştir. Uygulamaya hazır hali ile anket formu beş bölümden ve 43 sorudan oluşmaktadır. Formun birinci bölümünde demografik bilgiler, ikinci bölümünde aile bilgileri, üçüncü bölümde suça dair bilgiler, dördüncü bölümde kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımı hakkında bilgiler ve beşinci bölümde meslek ve sosyal güvence bilgileri yer almıştır.

Tüm görüşmeler araştırmacı tarafından bizzat gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler genellikle kurum içinde müdürlükçe uygun görülen ve müsait olan alanlarda sadece katılımcı ve araştırmacının olduğu ortamlarda gerçekleştirilmiştir. Ses kaydına ilişkin yasal izin olmaması sebebi ile görüşmelerde ses ve/veya görüntü kaydı alınmamıştır. Bu sebeple, veri kaybını engellemek adına görüşme esnasında araştırmacı tarafından görüşme günlüğü tutulmuş ve görüşmelere ilişkin ayrıntılı notlar alınmıştır. Ayrıca alandaki gözlemler sonucu elde edilen verilerin, görüşmeler ışığında elde edilen verilerle paralellik gösterip göstermediği ve aynı zamanda birbirini destekleyen verilerin olup olmadığını görebilmek adına araştırmada gözlem tekniğinden yararlanılmıştır. Bu bağlamda, bu çalışma kapsamında, yapılandırılmamış gözlem tekniği de kullanılmıştır. Özellikle nitel araştırmalarda tercih edilen yapılandırılmamış gözlem, ‘bir kültürel

topluluğu anlamak, topluluk üyelerinin nesnelere, olaylara ne anlam yüklediğini belirlemek için' zamana yayarak gerçekleştirilen araştırmaları ifade etmektedir (Bal, 2014: 211).

Son olarak, anket formunun 42 ve 43. sorusuna ilişkin cevaplarda Müdürlüğün Değerlendirme ve Planlama Bürosunda uygulanan Araştırma ve Değerlendirme Formunun (ARDEF)¹⁵ sonuç dökümünde yer alan verilerinden faydalanılmıştır. Bu formun sonucunda elde edilen istatistiki bilgi araştırmacı tarafından anket formunun ilgili bölümlerine işaretlenerek kodlamalar gerçekleştirilmiştir.

3.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma koşullu salıverilme tarihine kadar ceza infaz kurumundan çıkarak denetimli serbestlik altına alınan ve kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımına tabi ve takibi Denizli Denetimli Serbestlik Müdürlüğü tarafından yapılan yükümlüler ile sınırlıdır.

Araştırmaya katılan 75 yükümlüden sadece 7'sinin kadın olması araştırmanın bir diğer sınırlılığı olarak kabul edilmektedir. Erkeklerin kadınlara nazaran suç işleme oranının yüksek olması (İçli, 2013: 424) ve haliyle Denizli Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde kadın yükümlü oranının düşük olması sınırlı sayıda kadın yükümlü ile görüşülmesine neden olmuştur.

Araştırmaya katılan yükümlülerin böyle bir çalışma deneyimi yaşamamaları, görüşmeyi kısa sürede bitirmek istemeleri sebebiyle görüşmenin ortalama 15. dakikasından sonra dikkatlerinin dağılmasına, cevapları geçiştirmelerine ve sorulan soruların anlaşılabilirliğinin güçleşmesi sebebi ile araştırmacının bazı maddeleri katılımcıya açıklamada bulunmasına sebep olmuş ve bu durum uygulama sürecini uzatmıştır.

Araştırmaya katılan bireylerin denetimli serbestlik tedbiri kapsamında adli bir sürece tabi olmaları, yapılan ön bilgilendirmeye rağmen verdikleri cevapların kendilerine

---

¹⁵ARDEF: T.C. Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığının standart bilgi formudur. Yarı yapılandırılmış bir risk-ihtiyaç ve uygunluk belirleme aracı olup, değerlendirme ve planlama bürosunca Müdürlüğe müracaat eden hükümlülere uygulanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği, Madde 34, (5 Mart 2013). T.C. R.G. Sayı: 28578. Erişim Tarihi: 12.11.2019,

yasal yaptırım olarak geri dönme endişesi taşımalarının güvenilir cevap vermelerini zorlaştırmıştır.

Araştırmada elde edilen bulgular araştırma için kullanılan değerlendirme araçlarına verdikleri cevaplarla sınırlıdır. Araştırma da elde edilen istatistiksel bulgular, elde edilen verileri için geçerli ve güvenilir olduğu varsayılan veri analiz yöntemleri ile sınırlıdır.

3.7. Araştırma Verilerinin Analizi

Araştırmaya katılan her bir katılımcı G1'den G75'e kadar harflerle kodlanmıştır. Ayrıca görüşmeler esnasında katılımcıların yaşadıkları deneyimler ışığında yaptıkları anlatılarda kullandıkları kişi isimleri kadınlar için X erkekler için Y harfleri ile kodlanmıştır.

Anket formu içine yerleştirilmiş açık uçlu sorular yolu ile nitel araştırma tekniklerinden 'yarı yapılandırılmış görüşme' doğrultusunda katılımcıların verdiği cevaplar ve yapılan gözlem sonucu edinilen tespitler ayrıntılı olarak not edilmiştir. Bu notlar tekrar gözden geçirilerek verilere eklenmiş ve sonra veri grubu analitik kategorilere ayrılmış yani kodlanmıştır. Bu süreçte katılımcıların söylemlerinde en çok kullandıkları paylaşımlar irdelenerek cevaplarını en yakın şekilde tanımlayan kavram ve/veya cümleler ile genel kategoriler oluşturulmuştur. Örneğin, katılımcıların suç işlenmesinin önlenmesinde ki düşüncelerine verdikleri cevaplar aile, eğitim, arkadaş çevresi ve ekonomik durum gibi unsurların iyileştirilmesinde yatmaktadır. Bu bağlamda katılımcıların verdiği cevaplar bu kavramlarla ilişkileri doğrultusunda o grup altında kategoriye dâhil edilmiş ve değerlendirilmiştir. Bu kategoriler ekseninde katılımcıların verdiği cevaplar çalışmaya sunduğu katkı çerçevesinde doğrudan alıntılanarak bulgular bölümünde yansıtılmıştır.

Araştırma anket formundaki verilerinin analizinde SPSS for Windows 22.0 paket programı kullanılmıştır. Katılımcıların anket sorularına verdiği her bir cevap kodlanmış ve her bir soru için ayrı ayrı frekans tabloları oluşturulmuştur. Bu tablolar, betimsel istatistik (descriptive statistics) yöntemiyle tek yönlü olarak analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Ayrıca, belirlenen belli başlı diğer veri sonuçları ile suç arasındaki ilişkisellik correspondence (mütekabiliyet) analiz yöntemi ile çift yönlü olarak incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Correspondence (mütekabiliyet) analizi, ‘ayrı ve ayırt edici yatkınlıklar sistemi içinde ilkesini bulan, kendi aralarında sürdürdükleri ilişkiyle olduğu kadar onları üretimlerinin toplumsal koşulları ile bağlayan ilişkiyle tanımlanan, farklı tutarlı tercih kümelerini, art arda gelen bölümler halinde yalıtıma olanak sağlayan’ (Bourdieu, 2015: 385) bir analiz yöntemidir. Mütekabiliyet analizi vasıtası ile resmin bütününe görme ve bu bağlamda parçaları bütün temelinde anlama fırsatı yakalamış olacağız. Bu kapsamda araştırmada, oluşturulan çapraz tablolar ile elde edilen niceliksel veriler arasındaki ilişki haritalarla verilerin birbirlerine olan yakınlık ve uzaklıkları analiz edilmiştir. Tüm veri analizlerinin araştırma bulguları tek tek ortaya çıkartılmış olup, kuramsal ve kavramsal çerçeve ile olan ilişkisellikleri sonuç bölümünde değerlendirilmiştir.

3.8. Araştırma Bulguları ve Yorumları

Bu bölümde, araştırma evreninin örneklemini oluşturan 75 katılımcıya uygulanan ‘Anket Formu’ dan alınan verilerin istatistiksel olarak çözümlenmesi ile ortaya konulan bulgu ve yorumlara yer verilmiştir.

Anket çalışmasına ilişkin bulgular iki başlık altında incelenmiştir. İlk bölümde her bir anket sorusuna verilen cevabın verileri kendi istatistiki sonucu bağlamında frekans tablosu oluşturularak tek yönlü olarak analiz edilmiştir. İkinci bölümde ise araştırma konusu ve amacına uygun olarak belirlenen 7 (yedi) verinin (medeni durum, yaş, oturlan yer (ikametgâh yeri), eğitim, en son yapılan iş, esas meslek ve sosyal güvence) suç ile olan ilişkiselliği bağlamında oluşturulan çapraz tablolar eşliğinde mütekabiliyet analizi yöntemiyle karşılıklı olarak çift yönlü analiz yapılmıştır.

3.8.1. Verilerin Tek Yönlü Analizi

Bu bölümde, katılımcılara anket formundan yöneltilen beş bölüm içerisindeki toplam 43 soruya ilişkin verilen cevaplardan elde edilen bulgular yer almaktadır. Her bir cevap demografik bilgiler, aile bilgileri, suça dair bilgiler, kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımı hakkında bilgiler, meslek ve sosyal güvenceye ait bilgiler başlıkları altında tek yönlü olarak analiz edilmiştir.

3.8.1.2. Katılımcıların Demografik Bilgilerine İlişkin Bulgular

Demografik bilgiler başlığı altında her bir katılımcının demografik özellikleri; cinsiyet dağılımı, yaş dağılımı, medeni durum, doğum yerleri, güncel ikamet ettikleri yer, birlikte yaşadıkları kişiler ve eğitim düzeyleri başlıkları altında incelenmiştir.

3.8.1.2.1. Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

Çalışmadaki örnekleme yer alan yükümlülerin cinsiyet dağılımı (Tablo 1.) incelendiğinde; katılımcıların %90,7'sine karşılık gelen 68 kişinin erkek, %9,3'ne karşılık gelen 7 kişinin ise kadın olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Cinsiyet Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Kadın	7	9,3	9,3	9,3
	Erkek	68	90,7	90,7	100,0
	Toplam	75	100,0	100,0	

Suç ve suçluluğa ilişkin birçok çalışma içerisinde suç ile cinsiyet arasındaki ilişkiselliğin incelendiğini görmek mümkündür. Bir değişken olarak cinsiyet üzerinde durduğumuzda iki unsurun ön plana çıktığını söyleyebiliriz: Suçu işleyen kişinin cinsiyeti ve suçun mağduru olan kişinin cinsiyeti. Bu bağlamda, Lombroso 1895 yılında yayınladığı 'Kadın Suçlu' adlı çalışmasında kadınların bizzat aktif olmadığı yerlerde suça yok denecek kadar az katıldıklarını bulmuştur. W.I. Thomas ise kadın suçluları daha ziyade alt sınıfa dâhil olan ve genellikle heyecan arayan ve tatmin isteyen kişiler olarak tanımlamıştır (İçli, 1992: 22-23). Mannheim'ın 1965 yılında suçlu kadın konusunda yaptığı bir araştırmada, kadınların erkeklere göre fiziksel anlamda daha güçsüz olmasının daha az suç işlemeleri ile ilişkili olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, kadınların erkeklere göre yasalara daha fazla uyum gösterdikleri ve toplumsal koşullardaki değişime daha hızlı ve kolay adapte olduklarını belirterek, bu davranışsal özelliklerinin kadınları suçtan uzaklaştırdığını ifade etmiştir (Burkay, 2008a: 89).

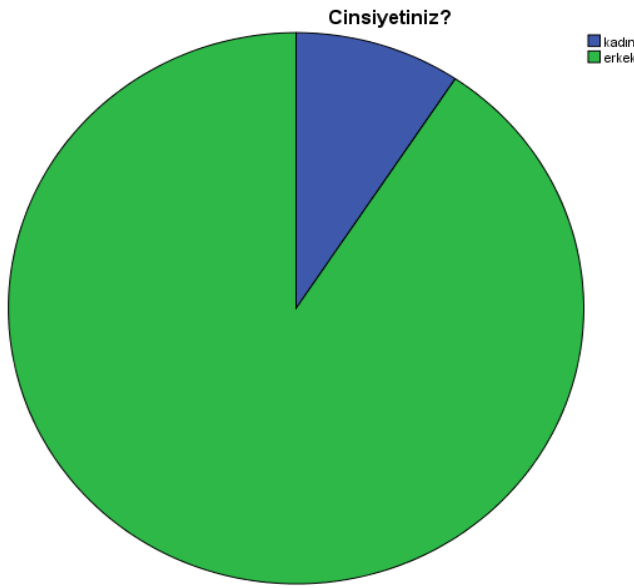
Çalışmadaki verileri incelediğimizde erkek yükümlülerin kadın yükümlülere oranla denetimli serbestlik sisteminde daha fazla yer aldığını söylemek mümkündür. TÜİK'in 2019 yılı Ceza İnfaz Kurumu İstatistiklerine baktığımızda ceza infaz kurumlarındaki 31 Aralık 2019 tarihindeki kişi sayısının 2018 yılının aynı tarihine göre %10,1 artarak 291 bin 546 olduğu ve bu kişilerin %96,1'ini erkeklerin, %3,9'unu kadınların oluşturduğu görülmektedir.

Toplumsal cinsiyet bağlamında kadın yükümlü sayısının erkek yükümlü sayısına göre az olmasının ataerkil toplumlarda görülen tipik bir olgu olduğunu söylemek

mümkündür. Türkiye de kadının kamusal alandaki ve/veya çalışma hayatındaki yerinin erkeğe kıyasla az olması erkek egemen toplum anlayışının bir sonucudur. Toplum bu anlamda erkek ve kadına biyolojik farklılıklarına göre belli roller atfetmiş olup, cinsiyete göre atanmış olan roller toplumsal benliği oluşturmaktadır.

Bu bağlamda araştırmada yer alan denetimli serbestlik sistemine tabi yükümlü sayısının büyük oranının erkek olduğunu söylemek mümkündür.

Şekil 5. Cinsiyet Dağılımı Grafiği

3.8.1.2.2. Katılımcıların Yaş Dağılımı

Çalışmadaki örnekleme yer alan yükümlülerin yaş dağılımı (Tablo 2.) incelendiğinde; katılımcıların %6,7'sine karşılık gelen 5 kişinin 19-24 yaş arası olduğu, %28'ne karşılık gelen 21 kişinin 25-35 yaş arası olduğu %38,7'sine karşılık gelen 29 kişinin 36-45 yaş arası olduğu ve son olarak %26,7'sine karşılık gelen 20 kişinin 46-60 yaş arasında olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Yaş Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli 19-24	5	6,7	6,7	6,7
25-35	21	28,0	28,0	34,7
36-45	29	38,7	38,7	73,3
46-60	20	26,7	26,7	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Cinsiyet değişkeni kadar yaş değişkeni de suçla ilgili birçok araştırmada karşımıza çıkan önemli sosyolojik değişkenlerden biridir. Coleman ve Moynihan 1996 yılındaki bir çalışmada genç suçluların suçlarını genellikle bir çete psikolojisi ile grup olarak gerçekleştirdiğini, genç olmayan kesimin ise daha çok yalnız suç işlediklerini belirtmiştir. Arkadaş çevresinin eğilimi de göz önünde bulundurulduğunda grup suçluların yalnız suçlulara nazaran suç işleme noktasında daha istekli olduklarını görmek mümkündür (Burkay, 2008a: 83). Goutrfredson ve Hirschi'ye göre orta ve genç yaşta işlenen suçların oranları en üst seviyede gözükmetedir. Bu yaşlarda görülen suçların ise zamanla azaldığı, bunun en önemli sebebinin ise yaşla birlikte fiziki güçte görülen azalma ile ilgili olduğudur (Adler vd., 1991: 42). Hirschi'nin sosyal bağ teorisinden yola çıkarsak genç bireyin aile, arkadaş, öğretmen, gelenek, ahlak gibi unsurlara bağlılığı yoksa ya da düşük ise bu genç bireyin suç işleme eğilimi göstermesi daha kuvvetlidir. Yani sosyal bağ düşük ise suç davranışı gösterme durumu daha kuvvetlidir (Özbay, 2004: 4).

TÜİK'in 2019 yılı Ceza İnfaz Kurumu İstatistiklerine baktığımızda ceza infaz kurumlarındaki 31 Aralık 2019 tarihi itibari ile toplam 281.605 kişi sayısının %35,4'ünü (99.649) 25-34, %28,5'ini (80.319) 35-44, %15,5'ini (43.777) 45-54, %13'ünü (36.489) 18-24, %5,6'sını (15.771) 55-64, %1,4'ünü (3921) 65 yaş ve üstü, %0,6'sını (1598) ve %0,0'ını (81) 12-14 yaş grubunun oluşturduğu görülmektedir.

Bu araştırmaya katılan yükümlülerin büyük bir bölümünü 36-45 yaş arası ve bu yaş aralığına da yakın bir ara ile 25-35 ve 46-60 yaş aralığının takip ettiğini görmek mümkündür. Bu araştırma örnekleme; hakkındaki suçlamaya ilişkin soruřtırma¹⁶, kovuřtırma¹⁷, yargılama süreçlerini tamamlayan ve hükmün açıklanması ile cezaları kesinleşen ve belli bir süre ceza infaz kurumunda cezalarını çekmiş olan kişilerden oluşmaktadır. Bu sebeple, ceza infaz sisteminin son aşaması olarak değerlendirilebilecek denetimli serbestlik sistemine tabi yükümlülerin genç ve ziyadesiyle orta yaş aralığında olduğunu söylemek mümkündür.

Güven(ce)sizlik ekseninde yaş unsuru değerlendirildiğinde, güven(ce)sizliğin yaşa göre farklı durumları içermesi söz konusu olabilmektedir. Genç yaştaki bireyler için çalışma koşullarında olası belirsizliklerin algılanması, çalışma şart ve olanakları, düşük ücret, herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmak ve/veya olmamak gibi

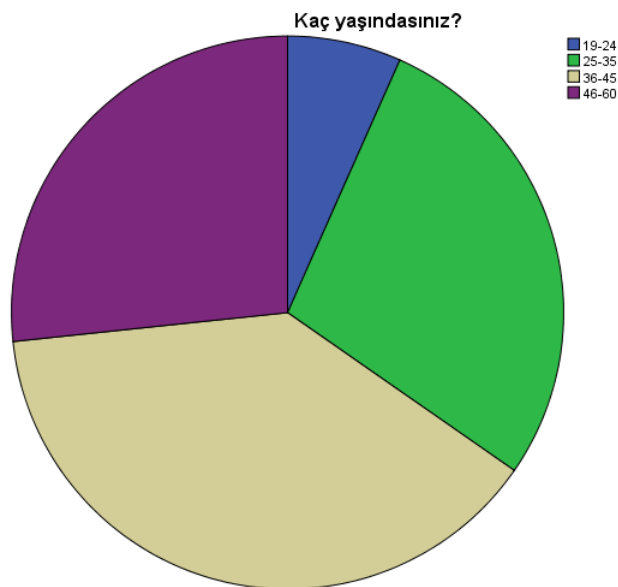
¹⁶ Soruştırma: Suç şüphesinin öğrenilmesine müteakiben iddianamenin mahkemece kabulüne kadar olan evredir. (İddianame: Savcının dava açtığını bildiren yazılı belgedir.)

¹⁷ Kovuştırma: İddianamenin kabulünden hükmün kesinleşmesine kadar olan evredir.

durumlar ikinci plandadır. Genç yaş grubunda günü kurtarma, geçici çalışma gibi durumların daha normal karşılandığı söylenebilir. Kendi ihtiyaçlarını karşılayabiliyor olma, aileye yük olmama gibi durumlar genç yaş bireylerin düşünce sistemini şekillendirmektedir. Ancak orta yaş grubunda yuva kurma vb. gibi nedenlerle ücret getiren bir işte çalışma mecburiyeti doğmaktadır. Orta yaş grubu bu çalışma zorunluluğunun bir getirisi olarak daha fazla güvencesizlik unsuru ile karşılaşabilmektedir. Tüm yaş grubunun ise mevcut sabıka kaydının varlığı ile doğan dezavantajlı pozisyonu toplumsal yaşamın dayattığı zorluklarla mücadele etmenin yanı sıra iş yaşamında karşılaşılan kötü muamele ve çalışma koşullarına mecbur kılmaktadır. Bu grup bireyde yaşanan karamsarlık ve umutsuzluk hali, bireyi kendi hukukunu oluşturma eylemine sevk edebilmektedir. Genç yaş grubunda, günü yaşama, kurtarma algısı, kendi için yaşama dürtüsü uyuşturucu ve şiddet suçlarına eğilimi açıklanabilir kılarken, orta yaş grubunun geçim derdi, sorumluluk bilinci, alternatifsiz bir yaşam algısının oluşması mala karşı ve şiddet suçlarına olan eğilimini açıklanır kılmaktadır.

Bu çalışmada orta yaş grubunun yoğun olduğu anlaşılma, suç türlerinden mala karşı ve şiddet suçlarındaki yoğunluk ile çalışma durumu ve iş/meslek çeşitliliği ekseninde gözlemlenen güvencesizlik durumu arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunduğu gözlemlenmektedir. Ve bu durumun bireyin bulunduğu yaş ile de dolaylı yoldan bir ilişkisinin olduğunu göstermektedir.

Şekil 6. Yaş Dağılımı Grafiği

İçli'nin (2016: 424-425), yaş ve cinsiyet ile suç arasındaki ilişkiyi incelediği bir çalışmada, kriminolojide önemli iki temel görüşün kabul edildiğini belirtmektedir. Bunlardan birincisi ilerleyen yaş ile paralel olarak suç işleme olasılığının düştüğü; bir diğeri ise her yaş grubunda erkeklerin suç işleme olasılığının kadınlara oranla daha yüksek olduğudur. Gerek bu araştırma, gerekse literatürdeki birçok suç eksenli araştırma yaş ile cinsiyet değişkenleri üzerindeki bu kanıyı sayısal birçok veri ile desteklemektedir.

3.8.1.2.3. Katılımcıların Medeni Durum Dağılımı

Çalışmadaki medeni durum dağılımı incelendiğinde; (Tablo 3.) katılımcıların %45,3'üne karşılık gelen 34 kişinin evli, %26,7'sine karşılık gelen 20 kişinin bekâr, %25,3'üne karşılık gelen 19 kişinin boşanmış ve son olarak %2,7'sine karşılık gelen 2 kişinin dul olduğu görülmektedir.

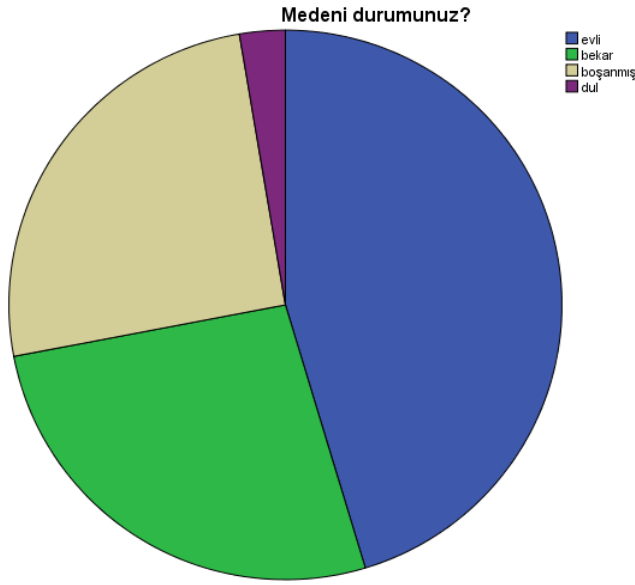
Tablo 3. Medeni Durum Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Evli	34	45,3	45,3	45,3
Bekâr	20	26,7	26,7	72,0
Boşanmış	19	25,3	25,3	97,3
Dul	2	2,7	2,7	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

TÜİK'in 2019 yılı Ceza İnfaz Kurumu İstatistiklerine baktığımızda ceza infaz kurumlarındaki 31 Aralık 2019 tarihi itibari ile toplam 281.605 kişi sayısının %48,1'ini (135.439) evli, %35'ini (98.544) hiç evlenmemiş, %15,9 unu (44.910) boşanmış, %0,8'ini (2184) dul (eşi ölmüş) ve %0,2'sini bilinmeyen grubunu oluşturduğu görülmektedir.

Bu araştırmaya katılanların ise yarısına yakınının (%45,3) evli olduğu, evli olmayanlarının (bekâr, boşanmış ve dul) oranının ise %54,7 olduğu görülmektedir. Evli olmayanların, evli olanlara oranla daha fazla suçlu davranışa yöneldiği görülmektedir. Evli bireyin bakmakla yükümlü olduğu bir kesimin bulunmasına (eş, çocuk vd.) karşın evli olmayan bireyin çoğunlukla böyle bir sorumluluğunun bulunmaması, suça yönelim noktasında evli olmayanlardaki yüksek oranı daha açıklar kılmaktadır.

Şekil 7. Medeni Durum Dağılımı Grafiği

3.8.1.2.4. Katılımcıların Doğum Yerlerinin Dağılımı

Çalışmadaki doğum yerlerinin dağılımı Denizli il sınırları içerisinde doğanlar için ilçe bazında ele alınmış, il dışında doğanlar ‘diğer’ seçeneği altında değerlendirilmiştir.

Bu bağlamda doğum yerlerinin dağılımı incelendiğinde; (Tablo 4.) katılımcıların %5,3’üne karşılık gelen 4 kişinin Acıpayam, %1,3’üne karşılık gelen 1 kişinin Bekilli, %2,7’sine karşılık gelen 2 kişinin Buldan, %2,7’sine karşılık gelen 2 kişinin Çal, %2,7’sine karşılık gelen 2 kişinin Çameli, %5,3’üne karşılık gelen 4 kişinin Çivril, %2,7’sine karşılık gelen 2 kişinin Güney, %2,7’sine karşılık gelen 2 kişinin Honaz, %4’üne karşılık gelen 3 kişinin Kale, %18,7’sine karşılık gelen 14 kişinin Merkezefendi, %21,3’üne karşılık gelen 16 kişinin Pamukkale, %4’üne karşılık gelen 3 kişinin Serinhisar, %4’üne karşılık gelen 3 kişinin Tavas ve son olarak %22,7’sine karşılık gelen 17 kişinin diğer il sınırları içerisinde doğumlu olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Doğum Yeri Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Acıpayam	4	5,3	5,3	5,3
Bekilli	1	1,3	1,3	6,7
Buldan	2	2,7	2,7	9,3
Çal	2	2,7	2,7	12,0
Çameli	2	2,7	2,7	14,7
Çivril	4	5,3	5,3	20,0
Güney	2	2,7	2,7	22,7
Honaz	2	2,7	2,7	25,3
Kale	3	4,0	4,0	29,3
Merkezefendi	14	18,7	18,7	48,0
Pamukkale	16	21,3	21,3	69,3
Serinhisar	3	4,0	4,0	73,3
Tavas	3	4,0	4,0	77,3
Diğer	17	22,7	22,7	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların çoğunluğu Denizli ilinin merkez ilçeleri olan Pamukkale ve Merkezefendi doğumlu iken diğer ilçelerdeki doğum dağılımları birbirine yakın bir oran taşımaktadır. ‘Diğer’ kategorisi çerçevesinde ise sırası ile 17 kişinin; Afyonkarahisar (3), Aydın, Batman, Erzurum, Iğdır, Isparta, İzmir (2), Kahramanmaraş, Kars, Manisa, Mersin, Şanlıurfa, Tokat ve Uşak doğumlu oldukları görülmektedir. Bu bağlamda, ‘diğer’ kategorisindeki doğum yerlerinin çoğunluğunu ise Ege bölgesinde yer alan Denizli ilinin aynı bölge içerisindeki komşu illeri ve bunu Akdeniz bölgesi illeri ve diğer İç ve Doğu Anadolu bölgesi illeri takip etmektedir.

Araştırma kapsamında diğer il doğumlu katılımcıların çoğunluğunun iş kaygısı sebebi ile Denizli iline yerleştiklerini şu sözlerle ifade ettiği görülmektedir:

‘Ben Iğdır’ın Tuzca ilçesi Doğanyurt köyü doğumluyum. Bizim oralarda iş yok. Evlenmişim, yarın öbür gün çoluk çocuk olsa nasıl bakacağım ne ile bakacağım. Denizli’ye daha önce taşınmış akrabalar, köylülerimiz vardı. Sağ olsunlar ev ayarladılar iş ayarladılar geldik. Çalıştığım fabrika beni operatörlük kursuna gönderdi operatör oldum mis gibi ekmeğimi kazanıyorum şükür.’ (G15)

‘Afyonkarahisar, Sandıklı doğumluyum. Sandıklı da ya tarım yaparsın ya da kaplıcalarda çalışırsın. Bizim bağımız bahçemiz yok.

Kaplıcalarda ancak sahiplerine iyi para kazandırıyor. Deniz kenarı yerler gibi değil işçisi için kazancı az. Hep hacısı, hocası, emeklisi gelir. Bahşiş falan da vermezler. Sezonu kısıtlı. Otelde müşteri azalırsa ilk sen gözden çıkarılırsın. Ücretsiz izne ayırırlar. Bekârken neyse de evlilik çocuk derken geçim sıkıntısı arttı. Denizli sanayi bölgesi olunca şansımı deneyeyim dedim geldim. Organize sanayide çalışıyorum. Asgari ücret ama en azından yolu yemeği veriyorlar. Düzenli bir iş, gelirim belli giderim belli.’ (G23)

‘Kahramanmaraş, Elbistan da doğdum. Denizli de yaşayan eş, dost, akraba bayramda, tatilde memlekete gelirdi. Ben buralarda bir iş güç edinemedim. Boşanma noktasına geldim. Belki bir umut iş güç sahibi oluruz diye eşin dostun desteği ile Denizli’ye geldim.’ (G 57)

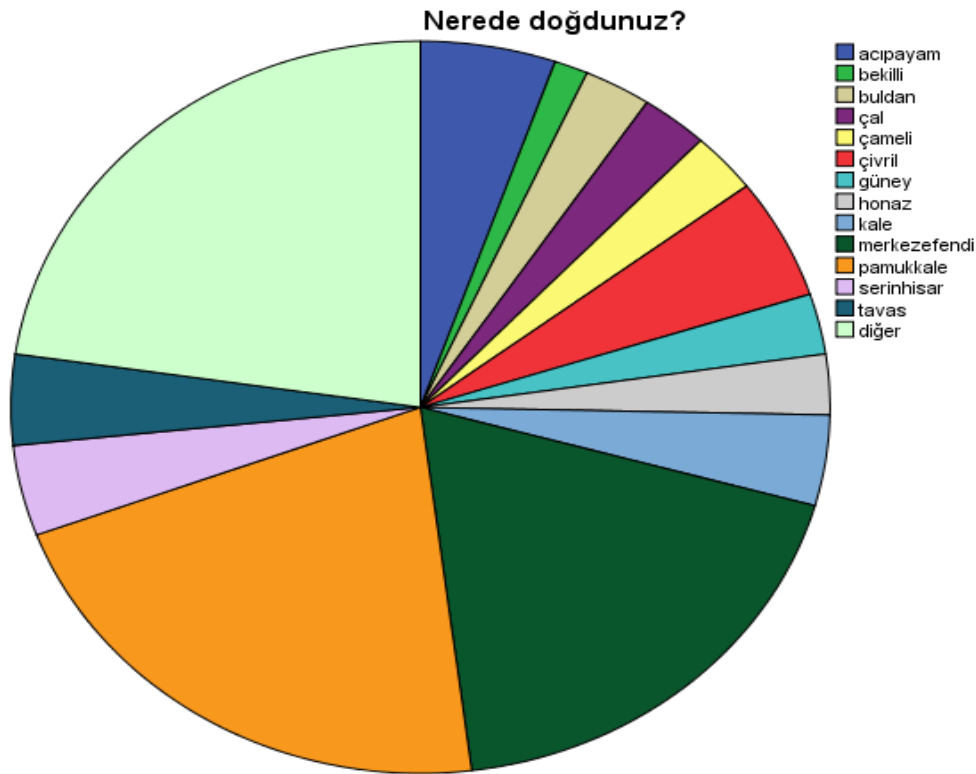
Bu bağlamda araştırma örnekleminin sadece %22,7’sinin göç ettiği görülmekle, bu göç sebepleri iş arama odaklı olup, işsizliğe dayanmaktadır. Ancak, işsizlik gerekçesiyle yapılan göçler çoğunlukla beklentilere karşılık vermemektedir. Maddi sıkıntılara ek olarak, bilmedikleri bir kentte göç ve yaşanan kültür şoku, iş bulamama ya da işe tutunamama gibi etkenler benzer şekilde katılımcılarca dillendirilen unsurlar olmuştur. Bu durum sonucu uyum sorunu, yalnızlaşma, kültür şoku, yabancılaşma gibi bireyleri suça iten güdülerin oluştuğunu görmek anlamlılık kazanmaktadır (Kızmaz, 2005: 283).

İçli 1993’ yılında yaptığı bir çalışmada, cana karşı işlenen suçların daha çok kırsal kesimlerde, mala karşı işlenen suçların ise il ve ilçe merkezlerinde daha yaygın olduğunu belirtirken, suçluların pek çoğunun yaşadığı yerin yerlisi olduğunu ve göçün suç işlemede önemli bir etkiye sahip olmadığını ortaya koymuştur (İçli, 1992: 157-172). Bu bağlamda, göç olgusu ile suç arasındaki ilişkiyi sosyal ekoloji teorisi üzerinden açıklamak görece mümkündür. Araştırma örnekleminde yer alan katılımcılardan göç ile Denizli iline yerleşenlerin çoğunlukla şehrin dış kısmında gecekondulaşmanın olduğu sanayi bölgesine yakın geçici konutlarda ikamet ettiği gözlemlenmektedir. Bölge insanın görece yoksul, farklı yerlerden göç etmiş, etnik köken değişikliğine sahip, yöresel öbekleşmelerin yaşandığı (hemşericilik) ve değerleri farklı olan kesimlerden oluştuğu anlaşılmakla, bu durumun sağlıklı arkadaşlık kurma ve sürdürme olanaklarını sınırlı kıldığı gözlemlenmektedir. Geçiciliğin hüküm sürdüğü düşence anlayışı, güvensizlik duygusu, işsizlik ve gelir düzeyindeki düşüklük, ortak değer ve menfaat noktasında buluşamayan bu insanların sosyal kontrolün olmadığı bir ortamda suça yönelimine sebep olmaktadır. Bu noktada, kontrol teorileri kapsamında Hirsch’in sosyal bağlantı yaklaşımından hareketle, bu bireylerin topluma olan kişisel bağlarının kopması

neticesinde suçlu davranışa yönelimini görüldüğünü söylemek mümkündür. Çünkü bu yaklaşım, aile, gelenek, ahlaki yapı gibi unsurlara bağlılığı esas almakla, bunun şekillenmediği bir ortamda bireysel ilişkilerin gelişmemesi, suça eğilim söz konusu olabilmektedir.

Bu kapsamda, diğer kategorisi çerçevesinde yer alan yükümlülerin, kente, yörenin insanlarına alışamadıkları yönündeki söylemleri, suçlu davranışa yönelimlerdeki sosyal pozisyonlarını açıklar kılmaktadır.

Şekil 8. Doğum Yeri Dağılımı Grafiği

3.8.1.2.5. Katılımcıların Yaşadıkları Yerlerin Dağılımı

Çalışmadaki güncel ikamet edilen yerlerin dağılımı ilçeler bazında ele alınmıştır.

Bu bağlamda katılımcıların yaşadıkları yerlerin dağılımı incelendiğinde; (Tablo 5.) katılımcıların %2,7'sine karşılık gelen 2 kişinin Acıpayam, %1,3'üne karşılık gelen 1 kişinin Beyağaç, %1,3'üne karşılık gelen 1 kişinin Bozkurt, %1,3'üne karşılık gelen 1 kişinin Buldan, %2,7'sine karşılık gelen 2 kişinin Çameli, %1,3'üne karşılık gelen 1 kişinin Çardak, %6,7'sine karşılık gelen 5 kişinin Çivril, %2,7'sine karşılık gelen 2 kişinin Honaz, %1,3'üne karşılık gelen 1 kişinin Kale, %33,3'üne karşılık gelen 25 kişinin Merkezefendi, %41,3'üne karşılık gelen 31 kişinin Pamukkale, %1,3'üne karşılık

gelen 1 kişinin Sarayköy, %1,3'üne karşılık gelen 1 kişinin Serinhisar ve son olarak %1,3'üne karşılık gelen 1 kişinin Tavas ilçesinde ikamet ettiği görülmektedir.

Tablo 5. Güncel İkamet Edilen Yer Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Acıpayam	2	2,7	2,7	2,7
Beyağaç	1	1,3	1,3	4,0
Bozkurt	1	1,3	1,3	5,3
Buldan	1	1,3	1,3	6,7
Çameli	2	2,7	2,7	9,3
Çardak	1	1,3	1,3	10,7
Çivril	5	6,7	6,7	17,3
Honaz	2	2,7	2,7	20,0
Kale	1	1,3	1,3	21,3
Merkezefendi	25	33,3	33,3	54,7
Pamukkale	31	41,3	41,3	96,0
Sarayköy	1	1,3	1,3	97,3
Serinhisar	1	1,3	1,3	98,7
Tavas	1	1,3	1,3	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların yarısına yakını Denizli ilinin merkez ilçesi olan Pamukkale ilçesinde ikamet etmektedir. Bunu diğer bir merkez ilçesi olan Merkezefendi ilçesi takip ederken diğer ilçelerdeki ikametgâh dağılımları Çivril ilçesinde 5 kişi, diğer ilçelerde 1 ile 2 kişi arasında değişmektedir.

Denizli il merkezine nazaran diğer ilçelerde özellikle gelişmişlik düzeyi ve nüfus popülasyonu yüksek olan ilçeler olan Çivril, Honaz ve Acıpayam ilçelerinde görece diğer kırsal ilçelere göre katılımcı sayısının fazla olduğunu görmek mümkündür. Kırsal kesimlerde daha çok çiftçilik üzerine bir geçim anlayışı mevcutken büyük ilçelerde ve şehir merkezinde sanayi, inşaat vb. sektörlerde çalışan kişilerin olduğunu görmek mümkündür. Sosyo-ekonomik koşullar, çevresel faktörler, sosyal ilişkiler bağlamında daha hızlı ve heterojen bir yapının mevcut olması özellikle bu ikamet bölgelerindeki mala karşı ve şiddet suçlarını daha açıklar kılabilmektedir.

Şekil 9. Güncel İkametgâh Dağılımı Grafiği

3.8.1.2.6. Katılımcıların Birlikte Yaşadıkları Kişilerin Dağılımı

Çalışmada aynı konutta birlikte yaşadıkları kişilerin dağılımı incelendiğinde; (Tablo 6.) katılımcıların %29,3'üne karşılık gelen 22 kişinin ailesi ile (ebeveyn), %44'üne karşılık gelen 33 kişinin eşi ve çocukları ile %4'üne karşılık gelen 3 kişinin arkadaşları ile, %21,3'üne karşılık gelen 16 kişinin tek başına, %1,3'üne karşılık gelen 1 kişinin bu seçeneklerin dışında 'diğer' kategorisi dâhilinde yaşadığı görülmektedir.

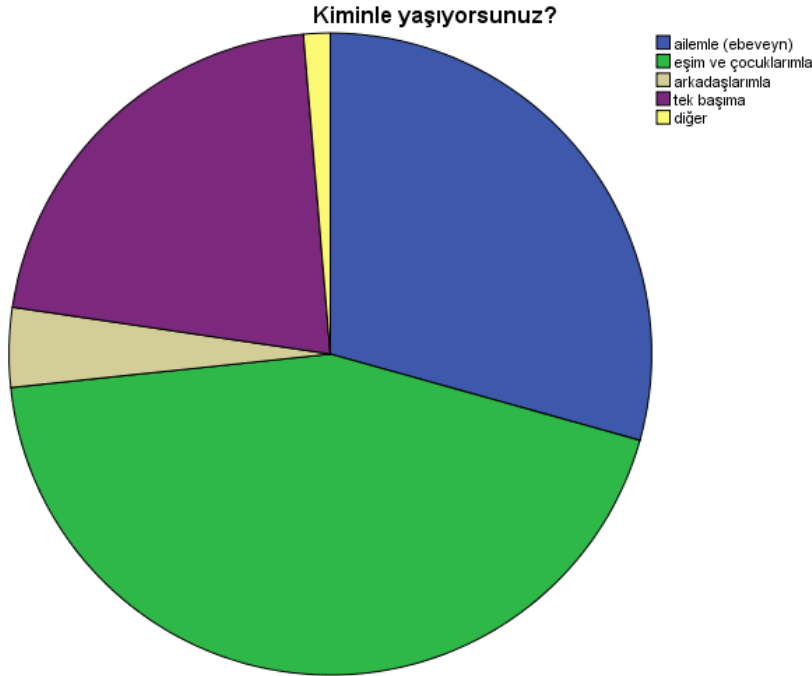
Tablo 6. Katılımcıların Birlikte Yaşadıkları Kişi Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Ailemle (ebeveyn)	22	29,3	29,3	29,3
Eşim ve çocuklarımla	33	44,0	44,0	73,3
Arkadaşlarımla	3	4,0	4,0	77,3
Tek başıma	16	21,3	21,3	98,7
Diğer	1	1,3	1,3	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların yarısına yakınının evli olması münasebetiyle eşi ve çocukları ile yaşadığı, bunu bekâr, boşanmış ve dul olanların öncelikle tercihlerine göre

aileleri (ebeveyn) başta olmak üzere tek başına ve arkadaşları ile yaşadıkları görülmektedir. ‘Diğer’ kategorisi çerçevesinde bir kişinin ise düzenli ve belirli bir yaşam şeklinin olmadığını ifade ettiği incelenen görüşme günlüğünden tespit edilmiştir.

Şekil 10. Birlikte Yaşadığı Kişi Dağılımı Grafiği

3.8.1.2.7. Katılımcıların Eğitim Düzeyleri

Çalışmadaki eğitim durumu verileri incelendiğinde; (Tablo 7.) katılımcıların %2,7'sine karşılık gelen 2 kişinin okuma yazma bilmediği, %4'üne karşılık gelen 3 kişinin okuma yazma bildiği, %1,3'üne karşılık gelen 1 kişinin ilkokul terk, %32'sine karşılık gelen 24 kişinin ilkokul bitirmiş, %2,7'sine karşılık gelen 2 kişinin ortaokul terk, %21,3'üne karşılık gelen 16 kişinin ortaokul bitirmiş, %8'ine karşılık gelen 6 kişinin orta öğretim (lise) terk, %25,3'üne karşılık gelen 19 kişinin orta öğretim (lise) bitirmiş ve son olarak %2,7'sine karşılık gelen 2 kişinin üniversite bitirmiş olduğu görülmektedir.

Tablo 7. Katılımcıların Eğitim Düzeyleri Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Okuma yazma bilmiyor	2	2,7	2,7	2,7
Okuma yazma biliyor	3	4,0	4,0	6,7
İlkokul terk	1	1,3	1,3	8,0
İlkokul bitirmiş	24	32,0	32,0	40,0
Ortaokul terk	2	2,7	2,7	42,7
Ortaokul bitirmiş	16	21,3	21,3	64,0
Orta öğretim (lise) terk	6	8,0	8,0	72,0
Orta öğretim (lise) bitirmiş	19	25,3	25,3	97,3
Üniversite bitirmiş	2	2,7	2,7	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

TÜİK'in 2019 yılı Ceza İnfaz Kurumu İstatistiklerine baktığımızda ceza infaz kurumlarındaki 31 Aralık 2019 tarihi itibari ile toplam 281.605 kişiden; 84.925 kişinin 'ortaokul ve dengi meslek okulu', 63.940 kişinin 'lise ve dengi okul', 55.152 kişinin 'ilköğretim', 41.843 kişinin 'ilkokul' 20.653 kişinin 'yükseköğretim', 10.514 kişinin 'okuryazar olup da okul bitirmeyen', 2551 kişinin eğitim durumu bilinmezken 2027 kişinin 'okuma yazma bilmeyen' grubunda olduğu görülmektedir.

Bu araştırmaya katılanların ise çoğunluğunun ilkokul bitirmiş olduğu görülmekle bunu lise ve ortaokul mezunu takip etmektedir. Diğer eğitim durumları ise bir birine yakın bir oran taşımaktadır. Bu itibarla araştırmada yer alan katılımcıların genel anlamda eğitim düzeylerini düşük olduğu görülmektedir.

Şekil 11. Eğitim Durumu Dağılımı Grafiği

3.8.1.3. Katılımcıların Aile Bilgilerine İlişkin Bulgular

Aile bilgilerine ilişkin bulgular başlığı altında her bir katılımcının baba ve annelerinin eğitim durumları, baba ve annelerinin çalıştığı iş bilgisi, kardeş sayısı, evli iseler eşlerinin iş bilgisi, varsa çocuk sayıları ve bakmakla yükümlü oldukları çocuk sayıları ve kim tarafından büyütüldükleri ayrı başlıklar halinde incelenmiştir.

3.8.1.3.1. Katılımcıların Babalarının Eğitim Durumu

Çalışmada yükümlülerin babalarının eğitim durumu verileri incelendiğinde; (Tablo 8.) katılımcıların babalarının %1,3'üne karşılık gelen 1 kişinin okuma yazma bilmediği, %30,7'sine karşılık gelen 23 kişinin okuma yazma bildiği, %2,7'sine karşılık gelen 2 kişinin ilkokul terk, %42,7'sine karşılık gelen 32 kişinin ilkokul bitirmiş, %10,7'sine karşılık gelen 8 kişinin ortaokul bitirmiş, %9,3'üne karşılık gelen 7 kişinin orta öğretim (lise) bitirmiş, %1,3'üne karşılık gelen 1 kişinin üniversite bitirmiş ve son olarak %1,3'üne karşılık gelen 1 kişinin yüksek lisans veya doktora yapmış olduğu görülmektedir.

Tablo 8. Katılımcıların Babalarının Eğitim Düzeyi Dağılımı

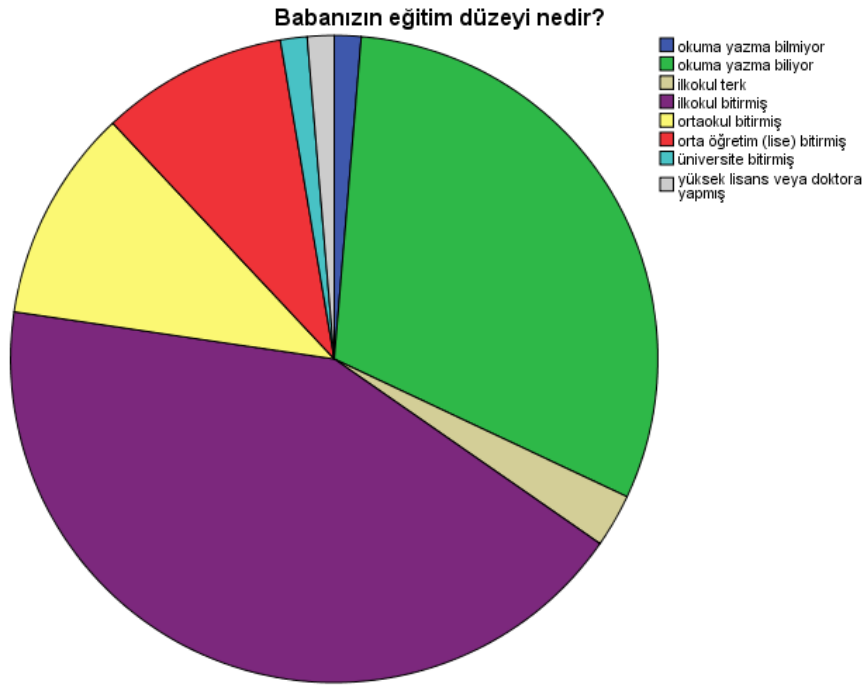
	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Okuma yazma bilmiyor	1	1,3	1,3	1,3
Okuma yazma biliyor	23	30,7	30,7	32,0
İlkokul terk	2	2,7	2,7	34,7
İlkokul bitirmiş	32	42,7	42,7	77,3
Ortaokul bitirmiş	8	10,7	10,7	88,0
Orta öğretim (lise) bitirmiş	7	9,3	9,3	97,3
Üniversite bitirmiş	1	1,3	1,3	98,7
Yüksek lisans veya	1	1,3	1,3	100,0
Doktora yapmış				
Toplam	75	100,0	100,0	

Araştırmadaki katılımcıların babalarının yarısına yakınının ilkokul mezunu olduğu görülmekle, bu eğitim düzeyini bir okul bitirmemiş ama okuma yazma bilenler takip etmektedir. Lise ve ortaokul bitirmiş sayısı görece azken üniversite ve yüksek lisans veya doktora yapmış baba sayısı sadece 1'er kişiden oluşmakla oldukça az olduğu görülmektedir. Keza okuma yazma bilmeyen ve ilkokul terk sayısı da oldukça az olduğu gözlemlenmektedir.

Bu bağlamda, katılımcıların babalarının eğitim düzeyinin oldukça düşük olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 12. Baba Eğitim Durumu Dağılımı Grafiği

3.8.1.3.2. Katılımcıların Annelerinin Eğitim Durumu

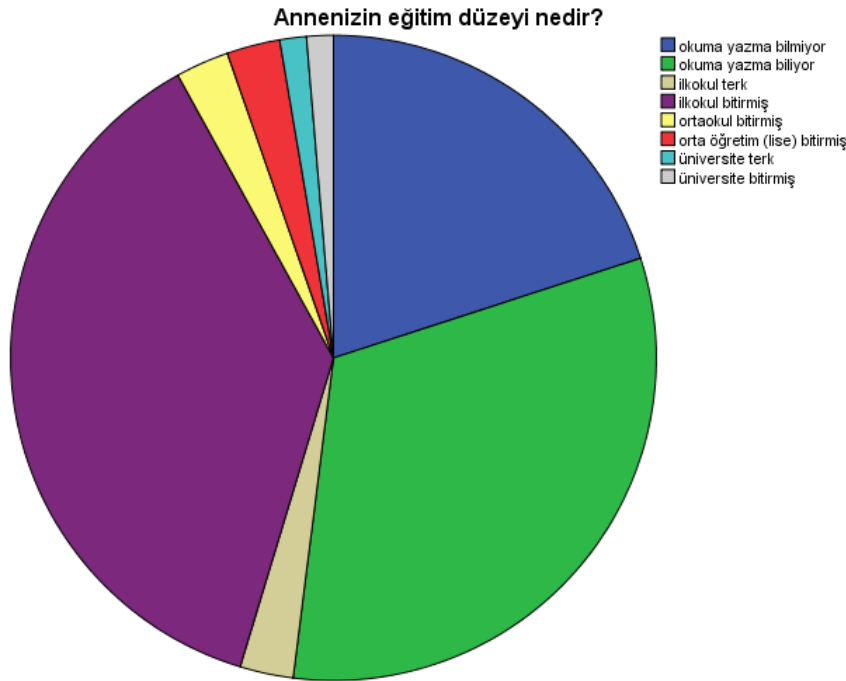
Çalışmada yükümlülerin annelerinin eğitim durumu verileri incelendiğinde; (Tablo 9.) katılımcıların annelerinin %20'sine karşılık gelen 20 kişinin okuma yazma bilmediği, %32'sine karşılık gelen 24 kişinin okuma yazma bildiği, %2,7'sine karşılık gelen 2 kişinin ilkokul terk, %37,3'üne karşılık gelen 28 kişinin ilkokul bitirmiş, %2,7'sine karşılık gelen 2 kişinin ortaokul bitirmiş, %2,7'sine karşılık gelen 2 kişinin orta öğretim (lise) bitirmiş, %1,3'üne karşılık gelen 1 kişinin üniversiteyi terk ettiğinin ve son olarak %1,3'üne karşılık gelen 1 kişinin üniversite bitirdiği görülmektedir.

Tablo 9. Katılımcıların Annelerinin Eğitim Düzeyi Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Okuma yazma bilmiyor	15	20,0	20,0	20,0
Okuma yazma biliyor	24	32,0	32,0	52,0
İlkokul terk	2	2,7	2,7	54,7
İlkokul bitirmiş	28	37,3	37,3	92,0
Ortaokul bitirmiş	2	2,7	2,7	94,7
Orta öğretim (lise) bitirmiş	2	2,7	2,7	97,3
Üniversite terk	1	1,3	1,3	98,7
Üniversite bitirmiş	1	1,3	1,3	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Araştırmadaki katılımcıların annelerinin yarısına yakınının ilkokul mezunu olduğu görülmekle, bu eğitim düzeyini bir okul bitirmemiş ama okuma yazma bilenler takip etmektedir. Lise ve ortaokul bitirmiş sayısı görece azken üniversite ve yüksek lisans veya doktora yapmış baba sayısı sadece 1'er kişiden oluşmakla oldukça az olduğu görülmektedir. Okuma yazma bilmeyen sayısı çalışmanın beşte birini kapsarken, ilkokul terk sayısının oldukça az olduğu gözlemlenmektedir.

Şekil 13. Anne Eğitim Durumu Dağılımı Grafiği

Araştırmada yer alan katılımcıların aile eğitim düzeylerine bakıldığında annelerin eğitim seviyelerinin babaların eğitim seviyelerine oranla düşük olduğu görülmektedir. Bu durumu katılımcıların söylemlerinde de görmek mümkündür:

‘Annemin okuma yazması yok, okulun önünden bile geçmişti yok.
Baba ocağından koca ocağına geçmiş.’ (G51)

‘Annem bizim zamanımızda yokluk vardı, okul yüzü göremedik derdi.’
(G62)

‘Annem ilkokulu bitirince okumamış evlendirmişler.’ (G21)

‘Babamın okuryazarlığı var.’ (G41)

‘Babam ilkokul mezunu diye biliyorum. Yazması pek yok, okuması fena değil. Eskiden zaten okullar şimdiki gibi değilmiş ki.’ (G38)

‘Babam lise bitirmiş. Ailesinin durumu olsa yüksek okul da okurdum der hep.’ (G30)

'Babam ilkokulu bitince çalışıp para kazanmış sonra liseye kadar okumuş. Lise mezunun diye biliyorum.' (G29)

Araştırma kapsamında yer alan yükümlüler, yetişkin kesimi oluştursa da eğitimin çocukluktan başladığı baz alındığında suça sürüklenen çocukların ailelerinin eğitim düzeylerinin düşük olduğu söylenebilir.

Genel itibari ile bir okula gitmeden okuma yazma bilen ve ilkokul mezunu olan sayısı fazla iken lise ve dengi okul bitirmiş, üniversite mezunu ebeveyn yok denecek kadar az olduğu görülebilmektedir. Bu konuda yer alan akademik çalışmaları incelediğimizde; bu tür ailelerde büyüyen çocukların daha çok yaşanılan bölgenin gelenek, görenek, âdet ve töreleri çerçevesinde eğitilmeleri sonucu, değişen toplumsal düzene uyum sağlayamadığı, yerleşim yerindeki bölgesel değişimlerde kendi düzenini koruma çabası vb. davranışların içine girmesi ile suçlu davranışa yönelimin hızlandığı gözlemlenmiştir.¹⁸

3.8.1.3.3. Katılımcıların Babalarının Çalıştığı İş Bilgisi

Çalışmada yükümlülerin babalarının çalıştıkları iş verileri incelendiğinde; (Tablo 10.) katılımcıların babalarının %1,3'üne karşılık gelen 1 kişinin kamu sektörü işçisi, %8'ine karşılık gelen 6 kişinin esnaf/zanaatkâr, %4'üne karşılık gelen 3 kişinin memur, %29,3'üne karşılık gelen 22 kişinin çiftçi/tarım işçisi, %9,3'üne karşılık gelen 7 kişinin gündelik/yevmiyeci, %30,7'sine karşılık gelen 23 kişinin emekli, %2,7'sine karşılık gelen 2 kişinin bir işi yok/çalışmadığı, %10,7'sine karşılık gelen 8 kişinin kendi hesabına, %1,3'üne karşılık gelen 1 kişinin ücretsiz aile işçisi ve %2,7'sine karşılık gelen 2 kişinin yaşlı, engelli veya çalışmaz halde olduğu görülmektedir.

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için Bkz.;

Gönültaş, M. B. (2009). *Adana ilinde mala ve şahsa karşı suç işleyen çocukların sosyo-demografik özelliklerinin ortaya konulması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana.

Saltık, D. (2011). *Ankara Sincan çocuk eğitim evinde kalan çocuk hükümlülerin aile ilişkileri, aile yapısı ve etkisinin suça etkisi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dalı, Ankara.

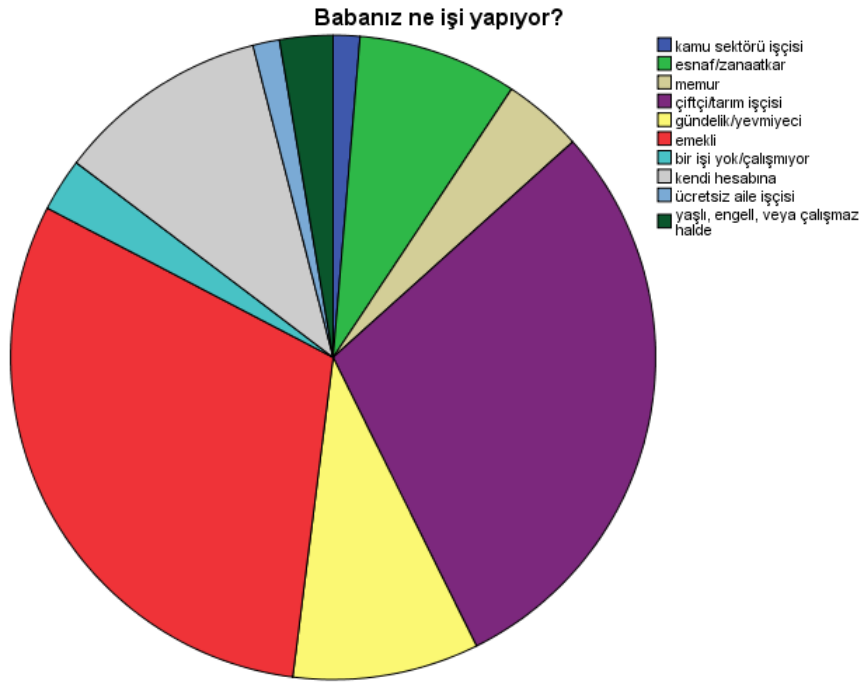
Avcı, M. (2015). *Çocuk Suçluluğu Erzurum İl Merkezi Üzerine Bir Çalışma*, Serüven Kitap, İstanbul.

Tablo 10. Katılımcıların Babalarının İş Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Kamu sektörü işçisi	1	1,3	1,3	1,3
Esnaf/Zanaatkâr	6	8,0	8,0	9,3
Memur	3	4,0	4,0	13,3
Çiftçi/Tarım işçisi	22	29,3	29,3	42,7
Günelik/Yevmiyeci	7	9,3	9,3	52,0
Emekli	23	30,7	30,7	82,7
Bir işi yok/Çalışmıyor	2	2,7	2,7	85,3
Kendi hesabına	8	10,7	10,7	96,0
Ücretsiz aile işçisi	1	1,3	1,3	97,3
Yaşlı, Engelli veya	2	2,7	2,7	100,0
Çalışmaz halde				
Toplam	75	100,0	100,0	

Araştırmada yer alan katılımcıların babalarının yarısına yakını çiftçi/tarım işçisi ve/veya emeklidir. Yapılan görüşmelerde emekli olanların çoğunlukla çiftçi/tarım işçisi olarak çalışarak bu iş kolundan emekli olduğu görülmüştür. Diğer çalışan kesimi ise kendi hesabına çalışanlar, gündelik/yevmiyeci ve esnaf/zanaatkâr kesim oluşturmaktadır. Belli başlı sebepler gereği çalışmayan veya çalışamaz durumda olan sayısı oldukça az olup sadece 4 kişiden oluşmaktadır. Katılımcılarla babalarının çalıştığı iş kolu oldukça birbirine benzer meslekleri içermektedir. Meslek seçimleri genel itibari ile niteliksiz iş kolları olmakla, bu durumun eğitim düzeyindeki düşüklükle de bağlantılı olduğu düşünülmektedir.

Şekil 14. Baba İş Dağılımı Grafiği

3.8.1.3.4. Katılımcıların Annelerinin Çalıştığı İş Bilgisi

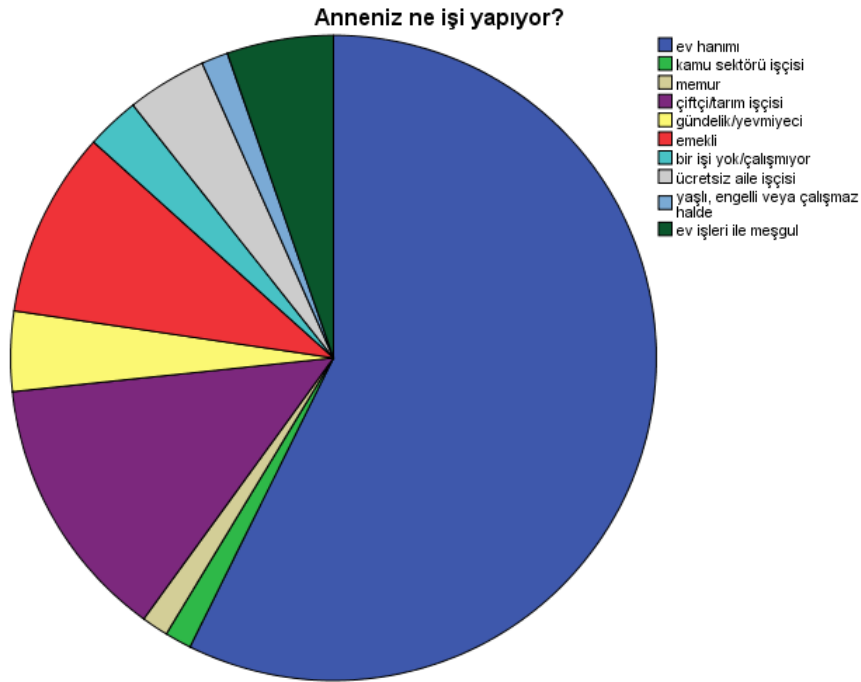
Çalışmada yükümlülerin annelerinin çalıştıkları iş verileri incelendiğinde; (Tablo 11.) katılımcıların annelerinin %57,3'üne karşılık gelen 43 kişinin ev hanımı, %1,3'üne karşılık gelen 1 kişinin kamu sektörü işçisi, %1,3'üne karşılık gelen 1 kişinin memur, %13,3'üne karşılık gelen 10 kişinin çiftçi/tarım işçisi, %4'üne karşılık gelen 3 kişinin gündelik/yevmiyeci, %9,3'üne karşılık gelen 7 kişinin emekli, %2,7'sine karşılık gelen 2 kişinin bir iş yok/çalışmadığı, %4'üne karşılık gelen 3 kişinin ücretsiz aile işçisi, %1,3'üne karşılık gelen 1 kişinin yaşlı, engelli veya çalışmaz halde olduğu ve %5,3'üne karşılık gelen 4 kişinin ev işleri ile meşgul olduğu görülmektedir.

Tablo 11. Katılımcıların Annelerinin İş Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Ev hanımı	43	57,3	57,3	57,3
Kamu sektörü işçisi	1	1,3	1,3	58,7
Memur	1	1,3	1,3	60,0
Çiftçi/Tarım işçisi	10	13,3	13,3	73,3
Günderlik/Yevmiyeci	3	4,0	4,0	77,3
Emekli	7	9,3	9,3	86,7
Bir işi yok/Çalışmıyor	2	2,7	2,7	89,3
Ücretsiz aile işçisi	3	4,0	4,0	93,3
Yaşlı, Engelli veya	1	1,3	1,3	94,7
Çalışmaz halde				
Ev işleri ile meşgul	4	5,3	5,3	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Araştırmada yer alan katılımcıların annelerinin yarsından fazlası ev hanımı iken bunu çiftçi/tarım işçisi ve emekli olan kesim takip etmektedir. Yapılan görüşmelerde emekli olanların çoğunun babalarda olduğu gibi çiftçi/tarım işçisi olarak çalışarak emekli olduğu görülmüştür. Eğitim düzeyinde görülen düşük seviyenin getirisi olarak bir kariyer çizgisi olmayan annelerin herhangi bir meslek ve/veya iş koluna yakın olmadıkları görülmektedir.

Şekil 15. Anne İş Dağılımı Grafiği

Genel olarak bakıldığında baba ve annelerin çalıştığı işlerin uzmanlık gerektiren ve/veya mesleki yeterlilik aranan işler olmadığı görülmektedir. Ağırlıklı iş tercihinin çiftçi/tarım işçisi olduğu, bu iş tercihinin de atadan miras kaldığı ve ailenin yakın geçmişinin geçimini tarım ve hayvancılıkla sağladığı ve bu işin aileye miras kaldığı görülmektedir.

‘Babam çiftçilikle uğraşiyor.’ (G18)

‘Babam çiftçidir. Mal masat bakar, bağa bahçeye gider. Bildim bileli çiftçidir.’ (G2)

‘Babam çiftçilikten emekli oldu. Ama hala devam ediyor.’ (G6)

‘Babam da annem de çiftçilikle uğraşır. Tavuğundan ineğine her bir şeyimiz vardır.’ (G34)

Annemin büyük çoğunluğunun sabit gelir getiren bir işte çalışmadığı, ev hanımı olduğu ve aile işlerine yardım ettiği görülmektedir.

‘Babam çiftçidir. Elmalarımız var. Annem de ev hanımı ama her işe koşar.’ (G73)

Babalarının hemen hemen tamamı çalışmakla beraber ailenin gelir dengesini babalarının idare ettiği, para kaynağının babadan çıktığı gözlemlenmiştir.

‘Bizde para babada dururdu. Evin ihtiyacını da o alırdı.’ (G17)

‘Babam hep bu değirmenin suyu nerden geliyor bilen eden yok. Para kazanmak kolay mı derdi. Hiç durumumuz iyi denildiği günü bilmem. Parayı kim kaybetmiş biz bulalım’ (G64)

‘Evde kim ne kazanırsa kazansın babaya verilir.’ (G50)

Bu bağlamda katılımcıların anne ve babalarının çalışma hayatlarına ilişkin elde edilen bulgularda hem anne hem de babalarının yükseköğrenim gerektirmeyen genel itibari ile düşük gelirli işlerde çalıştığı, annelerinin ise çoğunlukla ev hanımı olduğu görülmektedir. Düşük gelir seviyesinin suç davranışı üzerinde etkili bir unsur olduğu düşünülürse, katılımcıların suça yöneliminde ebeveynlerinin ekonomik kalkınmadaki yetersizliği etkili olduğu değerlendirilebilir.

3.8.1.3.5. Katılımcıların Kardeş Sayısı

Çalışmada yükümlülerin kardeş sayılarının dağılımı incelendiğinde (Tablo 12.) katılımcıların %54,7’sine karşılık gelen 41 kişinin 1-3 aralığında, %32’sine karşılık gelen 24 kişinin 4-6 aralığında, %9,3’üne karşılık gelen 7 kişinin 7-9 aralığında, %1,3’üne karşılık gelen 1 kişinin 10 ve üzeri kardeşinin olduğu, %2,7’sine karşılık gelen 2 kişinin ise kardeşinin olmadığı görülmektedir.

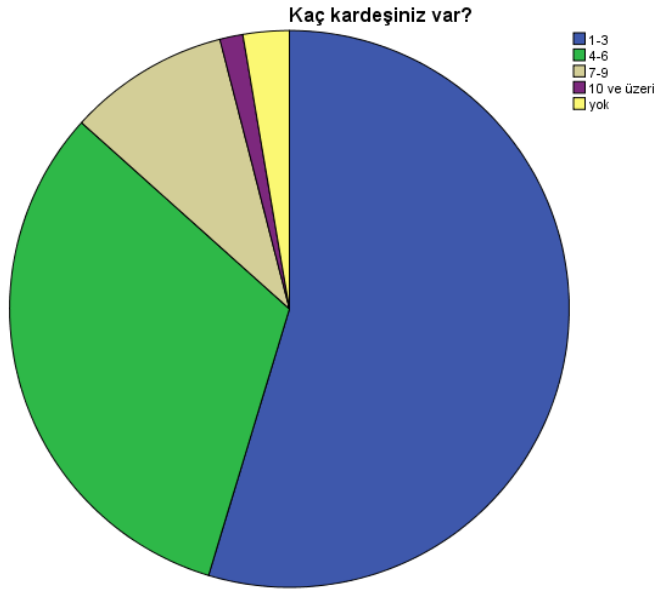
Tablo 12. Kardeş Sayısı Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli 1-3	41	54,7	54,7	54,7
4-6	24	32,0	32,0	86,7
7-9	7	9,3	9,3	96,0
10 ve üzeri	1	1,3	1,3	97,3
Yok	2	2,7	2,7	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Araştırmadaki katılımcıların yarısından fazlasının 1 ile 3 arasında kardeşi varken, yine yarısına yakınının 4 ile 6 arasında kardeşi bulunmaktadır. Kardeş sayısındaki artışa paralel olarak artacak ekonomik gereksinimlerdeki artış, ek gelir gereksinimi yaratırken, gelir yoksunluğuna bağlı olarak suçlu davranışa yönelim gözlemlenebilmektedir. Ancak bizim çalışma grubumuzda, kardeş sayısının çoğunluklu olarak 1 ile 3 arasında olması bu tespit ile negatif yönlü bir ilişki izlemektedir.

Şekil 16. Kardeş Sayısı Dağılımı Grafiği

Katılımcıların çoğunluğu, kız kardeşlerini evli, çalışmayan ve genelde evde çocuk bakan kişiler olarak tanımlamıştır. Erkek kardeşler ise evli ve/veya bekâr ama düzenli bir işi olan kişiler olarak görülmektedir.

‘2 kardeşim var. 1 ablam 1 de abim. İkisi de evli. Ablam ev hanımı. Abim ise işçi.’ (G 1)

‘4 kardeşiz. Bir ablam var evli çalışmıyor, çocukları var. 1 abim 1 de erkek kardeşim var. Abim çiftçi. Erkek kardeşim çalışmıyor şu an askerde.’ (G 10)

‘3 kız 1 erkek kardeşim var. Kızlar evli. Ev hanımı hepsi. Oğlan kardeşim işçi. O da evli çoluk çocuk sahibi.’ (G 13)

Literatürde¹⁹, kalabalık aileler ile suç arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaları bulmak mümkündür.

Tor (2008: 59), ailedeki çocuk sayısının artışına paralel olarak maddi olanakların zayıfladığını ve bu durumun bireyin suç işlemede en önemli nedenlerden biri olduğunu ifade etmiştir. Bu çıkarıma ilişkin ifade ettiğimiz üzere tez çalışmamızda bir benzerlik tespit edilememiştir.

¹⁹Ayrıntılı bilgi için Bkz.:

Başpınar, T. (2008). *Türkiye’de Öldürme ve Yaralama Suçundan Hüküm Giyenlerin Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Özellikleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
Gönen, Ç. A. (2015). *Öldürme Suçu İşlemiş Kadın Ve Erkek Hükümlülerde Suç Motivasyonu Ve Suça Etki Eden Faktörler*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Ankara.

3.8.1.3.6. Katılımcıların Eşlerinin Çalıştıkları İş Bilgisi

Çalışmada yükümlülerin evli olanlarının eşlerinin çalıştıkları iş verileri incelendiğinde (Tablo 13.) katılımcıların eşlerinin %26,7'sine karşılık gelen 20 kişinin ev hanımı, %1.3'üne karşılık gelen 1 kişinin esnaf/zanaatkar, %8'ine karşılık gelen 6 kişinin çiftçi/tarım işçisi, %5.3'üne karşılık gelen 4 kişinin gündelik/yevmiyeci, %4'üne karşılık gelen 3 ev işleri ile meşgul olduğu görülmektedir. Katılımcıların %54,7'sine karşılık gelen 41 kişi ise evli değildir.

Tablo 13. Katılımcıların Eşlerinin Çalıştıkları İş Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Ev hanımı	20	26,7	26,7	26,7
Esnaf/Zanaatkâr	1	1,3	1,3	28,0
Çiftçi/Tarım işçisi	6	8,0	8,0	36,0
Gündelik/Yevmiyeci	4	5,3	5,3	41,3
Ev işleri ile meşgul	3	4,0	4,0	45,3
Evli değil	41	54,7	54,7	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

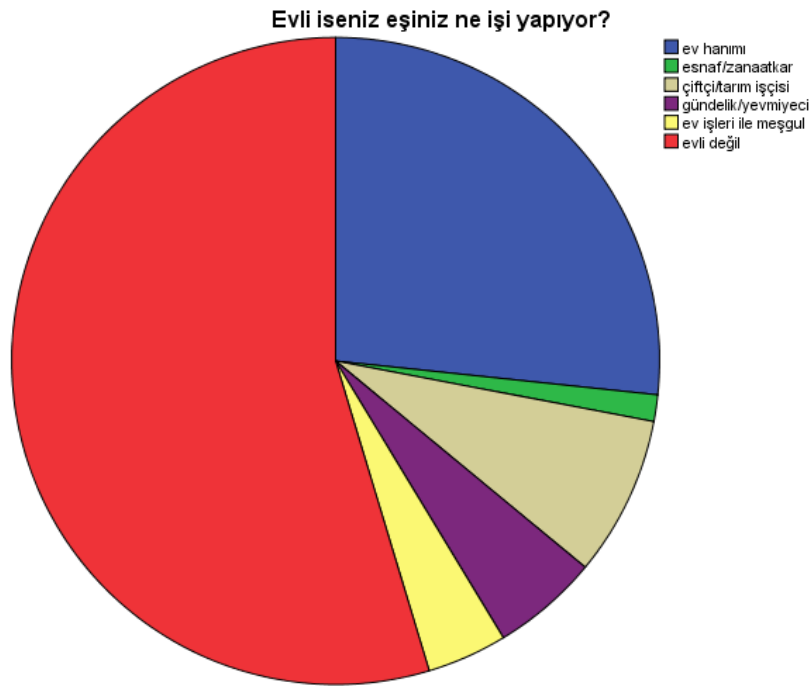
Katılımcıların yarısından fazlası evli değilken evli olan katılımcıların eşlerinin büyük çoğunluğunu ev hanımları oluşturmaktadır. Bunu çiftçi/tarım işçisi ve gündelik/yevmiyeci kesimde çalışanlar takip etmektedir.

'Eşim ev hanımı. 2 küçük çocuğumuz var. Çalışsa zaten bakıcı parası masraf bir askeri ücretten fazla. Kazandığı masrafa gidecek. O çocuklara baksın. Evi döndürsün. Ben çalışırım.' (G 42)

'Eşim ev hanımı. Aldığımda da çalışmıyordu. Evlenince öyle bir isteği olmadı. Bende istemedim.' (G 53)

Bu bağlamda evli katılımcıların hane halkının ihtiyaçlarını karşılamada birinci derecen sorumlu olduğu görülmektedir. Bu sorumluluk bilinci, bireyin yetersiz olduğunu düşündüğü noktada suçlu davranışa yönelimi açıklanabilir kılmakla (mala karşı suçlar), bir genelleme yapmakta doğru değildir. Ayrıca güvencesizlik merkezli olarak kötü çalışma koşulları, eksik maaş, işverence uygulanan baskı gibi unsurlara sorumluluk bilinci gereği mecbur kalan bireyin şiddet içerikli suç türlerine çeşitli öfke patlamaları neticesinde yöneldiğini söylemekte genel geçerliliği olmasa da katılımcı söylemlerinde rastlanılan diğer bir unsurdur.

Şekil 17. Katılımcıların Eşlerinin Çalıştıkları İş Dağılımı Grafiği

3.8.1.3.7. Katılımcıların Sahip Oldukları Çocuk Sayıları ve Bakmakla Yükümlü Oldukları Çocuk Sayıları

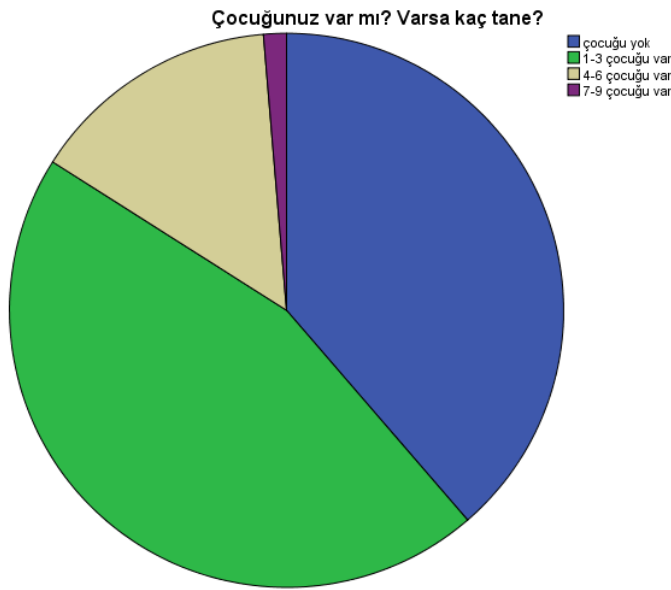
Araştırmaya katılan katılımcılardan hiç çocuğu olmayanların oranı (Tablo 14.) %38,7'ye karşılık gelmekte olup 29 kişiyi kapsamaktadır. 1 ile 3 arasında çocuğu olanların oranı %45,3 olup, 34 kişidir. 4 ile 6 arasında çocuğu olanların oranı %14,7 olup, 11 kişidir. 7 ile 9 arasında çocuğu olanların oranı %1,3 olup, 1 kişidir.

Tablo 14. Katılımcıların Sahip Oldukları Çocuk Sayısının Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Çocuğu yok	29	38,7	38,7	38,7
1-3 çocuğu var	34	45,3	45,3	84,0
4-6 çocuğu var	11	14,7	14,7	98,7
7-9 çocuğu var	1	1,3	1,3	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Çocuk sayısındaki artışa oranla yükümlü sayısında azalma olduğunu görmek mümkündür. Çocuk sahibi olmanın verdiği sorumluk ve bilincin suça yönelimi azalttığı bu veriden yola çıkarak söylenebilir.

Şekil 18. Çocuk Sayısı Dağılımı Grafiği

Araştırmaya katılan katılımcıların sahip oldukları çocuk sayısı kadar hali hazırda bakmakla yükümlü olduğu çocuk sayısı (Tablo 15.) da sosyo-ekonomik açıdan hayatlarını idame ettirmeleri noktasında büyük önem taşımaktadır.

Katılımcıların %58,7'sine karşılık gelen 44 kişinin evlenme, iş bulup çalışma vb. durumlar gereği bakmakla yükümlü oldukları çocuğu bulunmamaktadır. Bunu dışında, 1 ile 3 arasında bakmak yükümlü olduğu çocuğu olanların oranı %36 olup, 27 kişidir. 4 ile 6 arasında bakmakla yükümlü olduğu çocuğu olanların oranı %5,3 olup, 4 kişidir.

Tablo 15. Katılımcıların Bakmakla Yükümlü Oldukları Çocuk Sayısı Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Yok	44	58,7	58,7	58,7
1-3	27	36,0	36,0	94,7
4-6	4	5,3	5,3	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

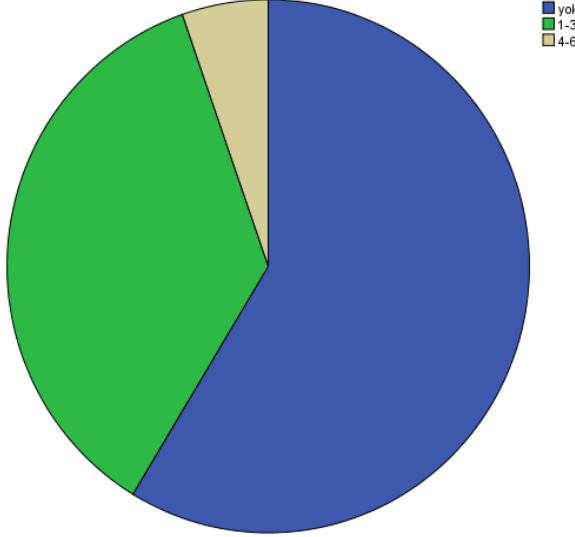
Bu verilerden de anlaşılacağı üzere çocuk sayısı ile doğru bir orantı izleyen bakmakla yükümlü oldukları çocuk sayılarının suça yönelimle ters orantılı olduğunu görmek mümkündür. Çocuk ve/veya bakmakla yükümlü çocuk sayısı arttıkça yükümlü sayısında azalma görülmektedir.

'Hocam bizim bu suçlar hep eski suçlar. Şimdi çoluğum çocuğum var. Allah korusun. Tövbe daha karışmam.' (G38)

‘Şeytana uydum. 2 çocuğum var benim. Elime bakıyor. Babam hırsız dedirtmem.’ (G41)

Şekil 19. Bakmakla Yükümlü Olduğu Çocuk Sayısı Dağılımı Grafiği

Şu anda sizinle yaşayan ve bakmakla yükümlü olduğunuz çocuğunuz var mı?
Varsa kaç tane?

Bakmakla yükümlü olunan çocuk sayısının fazlalığı bireyin külfetini arttırmaktadır. Başka bir ifadeyle hanedeki çocuk, kadın veya yaşlı sayısındaki çoğalma güvencesizliğin derinleşmesine yol açabilir. Bakmakla yükümlü olan birey sayısı arttıkça çalışma yaşamındaki güvencesiz koşullarda çalışanların oranı da artabilmektedir. Güvencesizlik bu süreçten sonra aile boyu deneyimlenen bir duruma dönüşebilmekte ve hatta güvencesizlik süreklileşebilmektedir. Bakmakla yükümlü olan birey sayısı arttıkça bakmakla yükümlü olan kişi için kötü çalışma koşulları, güvencesiz çalışma, az gelirle çalışma gibi birçok unsur kabul edilebilir olmaktadır.

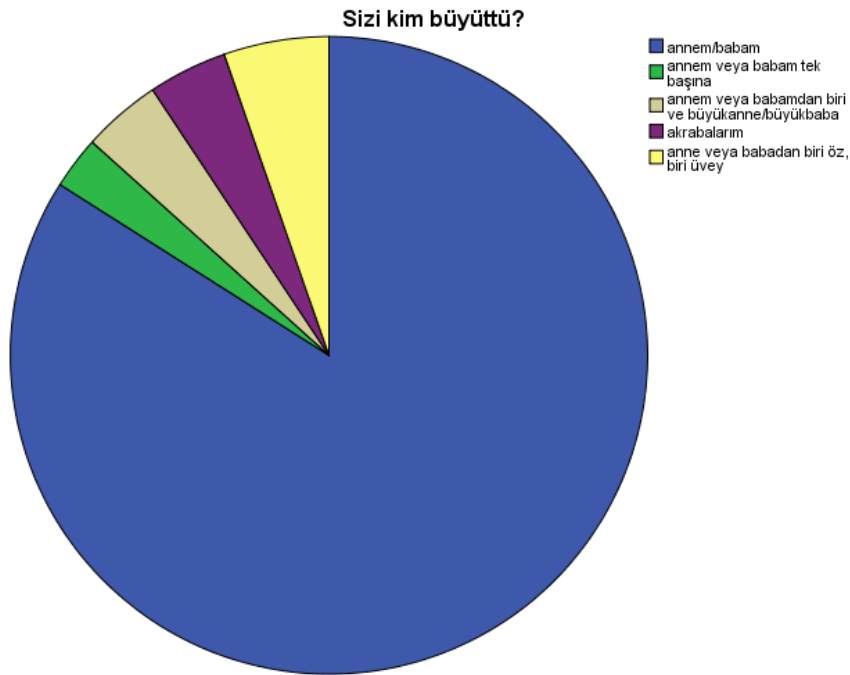
3.8.1.3.8. Katılımcıların Kim Tarafından Büyütüldüklerine İlişkin Bilgileri

Çalışmada yükümlülerin kim ile beraber büyüdüğü sorulduğunda elde edilen veriler (Tablo 16.) şu şekildedir.

Katılımcıların %84'sına karşılık gelen 63 kişi anne ve babası ile birlikte büyüdüğünü ifade etmiştir. %2.7'sine karşılık gelen 2 kişi anne veya babası tarafından tek başına büyütülürken, %4'üne karşılık gelen 3 kişi anne veya babadan biri ile beraber büyükanne/baba ile %4'üne karşılık gelen 3 kişi ise akrabaları tarafından ve %5.3'üne karşılık gelen 4 kişi ise anne babadan biri öz biri üvey anne/baba tarafından büyütüldüğü ifade ettiği görülmektedir.

Tablo 16. Katılımcıları Büyüten Kişi/Kurum Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Annem/Babam	63	84,0	84,0	84,0
Annem veya babam tek başına	2	2,7	2,7	86,7
Annem veya babamdan biri ve büyükanne/büyükbaba	3	4,0	4,0	90,7
Akrabalarım	3	4,0	4,0	94,7
Anne veya babadan biri öz, biri üvey	4	5,3	5,3	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Şekil 20. Katılımcıyı Büyüten Kişi/Kurum Dağılımı Grafiği

Katılımcıların yarısında fazlasının anne ve babaları ile birlikte büyüdüğü görülmektedir. Genel cevaplarda anne ve/veya babadan birinin ölümü sonucu anne veya babadan biri öz biri üvey, anne veya baba ile büyük anne/baba da yaşayanların olduğu, her iki ebeveynin ölümü sonucu akrabalarla yaşanıldığına ilişkin cevaplar verildiği görülmekle son olarak boşanma sonucu anne veya babadan biri ile tek başına yaşama şeklinde bir büyüme sürecinin yaşandığı görülmektedir.

Suçta karışan kişilerin anne ve babaları ile birlikte büyümeleri bu kişilerin suçta yöneliminde bir engel oluşturmadığını görmek mümkündür. Anne ve babanın fiziksel manada varlığı tek başına yeterli olmamakla, aile içindeki iletişim ve etkileşimin azlığı, sosyo-ekonomik kalkınmayı destekleyecek birçok ortak değerın zayıflığı ya da olmayışı gibi nedenler suç işlenmesini etkilemede doğrudan ve/veya dolaylı yoldan etki taşımaktadır. Her ne kadar bu araştırmada katılımcıların ebeveynleri hayatta ve birlikte olsa da özünde parçalanmış ailelerin var olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca ebeveynlerin boşanmış olması ya da ayrı yaşıyor olmaları, anne babadan birinin vefatı gibi aile bütünlüğünü bozan etkenler de aile bireylerinin suçta yöneliminde risk içeren unsurlardır. Bu duruma ilişkin bazı katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

‘Annen var mı? Var. Baban var mı? Var. Kimse ötesine bakmaz, içinde ne yaşadığını da bilmez.’ (G 9)

‘Annem ile babam bir evde iki yabancıdır. Kadın ne yapsın. Babam bizi çok döverdi.’ (G 13)

‘Baba ocağına gitmektense koca ocağına razı oldu anam. Babam çok içerdi. Köyde lakabı tuborgtu. Bize hiç hayrı olmadı. Gündelik, yevmiye işleri yapardı. Kazandığını da getirdiğini görmedik. Eş, dost, akraba ne verirse o.’ (G 22)

3.8.1.4. Katılımcıların Suç Bilgilerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların suç bilgiler başlığı altında her bir katılımcının; ‘Denetimli Serbestlik Tedbirine’ tabi tutuldukları suç türü dağılımı, geçmiş suç bilgileri, yaşadıkları yer ile suç arasındaki ilişki hakkındaki düşünceleri, arkadaş çevresi ile suç arasındaki ilişki hakkındaki düşünceleri ve suçun önlenmesine ilişkin düşünceleri ayrı başlıklar halinde incelenmiştir.

3.8.1.4.1. Katılımcıların ‘Denetimli Serbestlik Tedbirine’ Tabi Tutuldukları Suç Türü

Çalışmada yükümlülerin ‘Denetimli Serbestlik Tedbirine’ tabi tutularak ceza infaz kurumdan şartlı tahliye tarihlerine kadar salıverilmelerine konu olan suç türleri (Tablo 17.) şu şekildedir.

Katılımcıların %12’sine karşılık gelen 9 kişi hırsızlık, %6,7’sine karşılık gelen 5 kişi uyuşturucu kullanmak ve bulundurmak, %2,7’sine karşılık gelen 2 kişi uyuşturucu ticareti yapmak, %8’ine karşılık gelen 6 kişi cinayet, %22,7’sine karşılık gelen 17 kişi yaralama, %4’üne karşılık gelen 3 kişi gasp-yağma, %9,3’üne karşılık gelen 7 kişi cinsel

suçlar, %12'sine karşılık gelen 9 kişi evrakta sahtecilik, %8'ine karşılık gelen 6 kişi dolandırıcılık, %1,3'üne karşılık gelen 1 kişi içtimai ceza²⁰ ve %13,3'üne karşılık gelen 10 kişi diğer suçlardan ceza infaz kurumuna hükümlü olarak girdiği ve 'Denetimli Serbestlik Tedbirine' tabi tutularak koşullu salıverilme tarihine kadar salıverildiği görülmektedir.

Tablo 17. Katılımcıların 'Denetimli Serbestlik Tedbirine' Tabi Tutuldukları Suç Türü Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Hırsızlık	9	12,0	12,0	12,0
Uyuşturucu kullanmak veya bulundurmak	5	6,7	6,7	18,7
Uyuşturucu ticareti	2	2,7	2,7	21,3
Cinayet	6	8,0	8,0	29,3
Yaralama	17	22,7	22,7	52,0
Gasp, Yağma	3	4,0	4,0	56,0
Cinsel suçlar	7	9,3	9,3	65,3
Evrakta sahtecilik	9	12,0	12,0	77,3
Dolandırıcılık	6	8,0	8,0	85,3
İçtimai ceza	1	1,3	1,3	86,7
Diğer	10	13,3	13,3	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

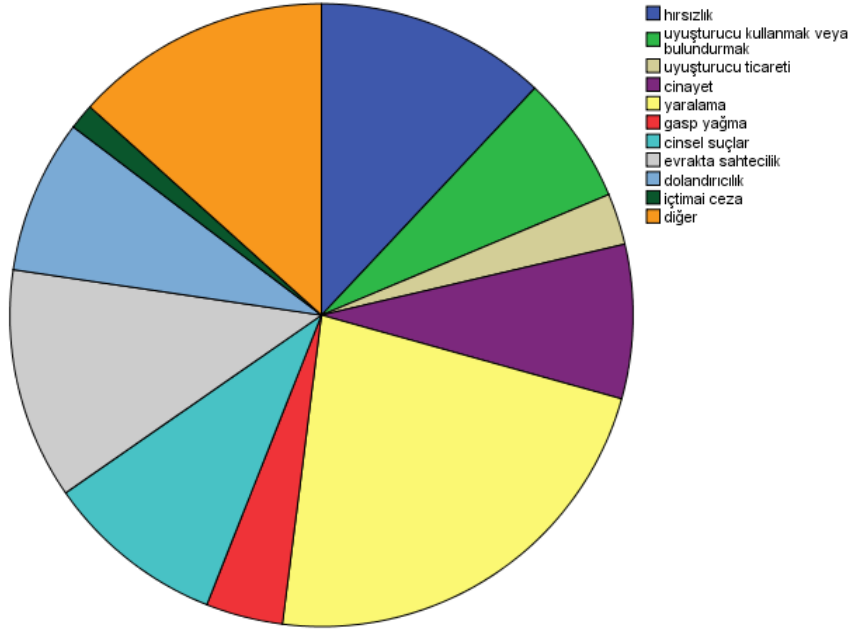
Katılımcıların yarısına yakını yaralama suçundan ceza alarak denetimli serbestliğe ayrılırken, bunu ortalama %12 gibi bir oranla hırsızlık ve evrakta sahtecilik suçları takip etmektedir. 'Diğer' kategorisi çerçevesinde yer alan suçlar; tehdit, hakaret, orman suçları, ruhsatsız silah, bıçak, mermi bulundurma ve taşıma suçu vb. gibi suç türlerini kapsamaktadır. Bu suç türleri içinde en çok hakaret, tehdit suçları yer almaktadır.

²⁰İçtimai Ceza: Bir kişi hakkında, işlediği her bir suç için ayrı ayrı hükmedilen cezaların toplanmasıdır.

Şekil 21. Suç Dağılımı Grafiği

Hangi suç nedeniyle 'denetimli serbestlik tedbirine' tabi tutulduunuz ve/veya ceza infaz kurumundan çıktınız?

3.8.1.4.2. Katılımcıların Geçmiş Suç Bilgileri

Çalışmaya katılan katılımcıların daha önce herhangi bir suç sebebi ile ceza infaz kurumuna girip girmedikleri sorulduğunda; %44'üne karşılık gelen 33 kişinin daha önce başka bir suçtan hüküm giydiğini belirtirken, %56'sına karşılık gelen 42 kişinin denetimli serbestlik tedbirine konu suç sebebi ile hüküm giydiği belirmiştir. (Tablo 18.)

Tablo 18. Katılımcıların Daha Önce Suç İşleme Sebebi ile Hüküm Giyme Durumu Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Evet	33	44,0	44,0	44,0
Hayır	42	56,0	56,0	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Bu bağlamda, 'Denetimli Serbestlik Tedbirine' tabi tutuldukları suç türü öncesinde ceza infaz kurumuna girmelerine konu hüküm giydikleri suç türleri (Tablo 19.) incelendiğinde: Katılımcıların %9,3'üne karşılık gelen 7 kişi hırsızlık, %6,7'sine karşılık gelen 5 kişi uyuşturucu kullanmak ve bulundurmak, %10,7'sine karşılık gelen 8 kişi yaralama, %5,3'üne karşılık gelen 4 kişi gasp-yağma, %1,3'üne karşılık gelen 1 kişi evrakta sahtecilik, %6,7'sine karşılık gelen 5 kişi dolandırıcılık, %5,3'üne karşılık gelen

4 kişi diğer suçlardan hüküm giydiği, %54,7'sine karşılık gelen 41 kişinin ise geçmiş suç kaydının bulunmadığı görülmektedir.

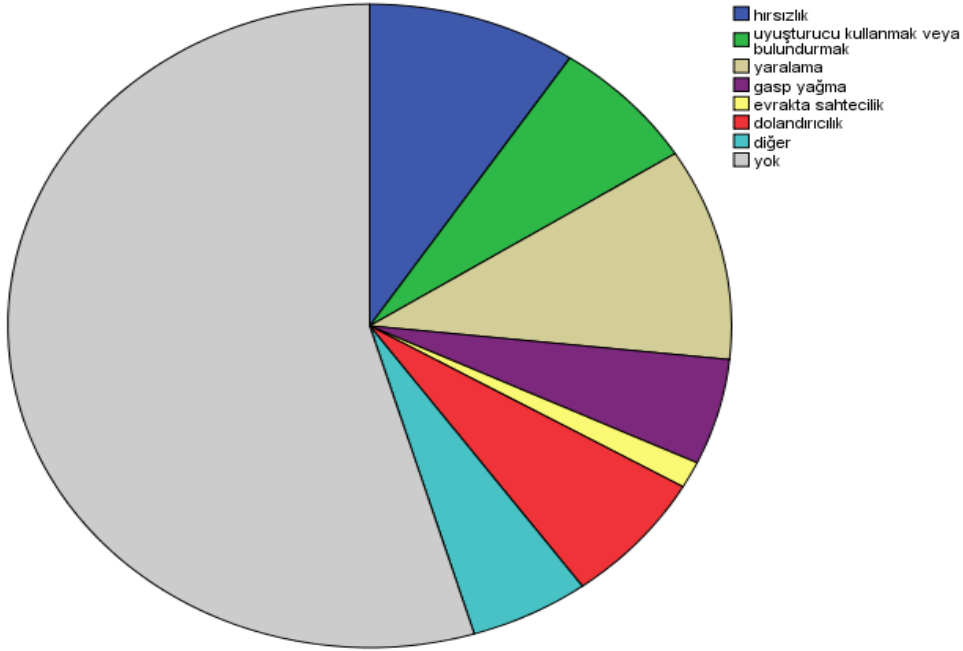
Tablo 19. Katılımcıların Daha Önce İşledikleri Suç Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Hırsızlık	7	9,3	9,3	9,3
Uyuşturucu kullanmak veya bulundurmak	5	6,7	6,7	16,0
Yaralama	8	10,7	10,7	26,7
Gasp, Yağma	4	5,3	5,3	32,0
Evrakta sahtecilik	1	1,3	1,3	33,3
Dolandırıcılık	5	6,7	6,7	40,0
Diğer	4	5,3	5,3	45,3
Yok	41	54,7	54,7	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Genel itibari ile daha önce suç işleyenlerin çoğunlukla yaralama ve hırsızlık suçlarını işledikleri görülmekle, bunları az bir oranla uyuşturucu bulundurma ve kullanma suçu ile dolandırıcılık suçu izlemektedir. Devamında ise gasp-yağma, evrakta sahtecilik ve diğer suçları görmek mümkündür. 'Diğer' kategorisi çerçevesinde yer alan suçlar; tehdit, hakaret, orman suçları, ruhsatsız silah, bıçak, mermi bulundurma ve taşıma suçu vb. gibi suç türlerini kapsamaktadır.

Şekil 22. Geçmiş Suç Dağılımı Grafiği

Daha önce hüküm giydiyseniz hangi suç veya suçlar nedeni ile hüküm giydiniz?

Çalışmaya katılan katılımcıların daha önce ceza infaz kurumunda bulunup bulunmadıkları sorulduğunda; %44'üne karşılık gelen 33 kişi ceza infaz kurumuna girdiğini ifade ederken, %56'sına karşılık gelen 42 kişi ceza infaz kurumuna girmedikini ifade ettiği görülmektedir. (Tablo 20.)

Tablo 20. Katılımcıların Daha Önce Cezaevi Girme Dağılımları

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Evet	33	44,0	44,0	44,0
Hayır	42	56,0	56,0	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Her ne kadar ceza infaz kurumu geçmişini belirten 42 kişi olsa da, çalışmaya konu araştırma örnekleminin örneğin, 1 gün dahi olsa ceza infaz kurumunda bulunmaları gerekmektedir. Çünkü araştırmamıza konu evren belli bir süre cezasını ceza infaz kurumunda çekmiş ve belli koşulları sağlamaları sonucu koşullu salıverilme tarihine kadar denetimli serbestlik tedbirine ayrılmış kişileri kapsamaktadır. Ayrıca, çoğu katılımcının şuan tabi buldukları denetimli serbestlik tedbirine ilişkin suç türüne bağlı cevap verirken geçmiş yıllara konu suç ve cezalarını dikkate almadıkları da görülmüştür. Bu bağlamda 1 gün dahi olsa ceza infaz kurumunda bulunma süreleri incelendiğinde

katılımcıların ceza infaz kurumunda kaldıkları süre dağılımları (Tablo 21.) şu şekildedir: katılımcıların %4'üne karşılık gelen 3 kişi 1-30 gün arası, %6,7'sine karşılık gelen 5 kişi 1-3 ay arası, %13,3'üne karşılık gelen 10 kişi 3- 6 ay arası, 41,3'üne karşılık gelen 31 kişi 6 ay -1 yıl arası, %13,3'üne karşılık gelen 10 kişi 1-3 yıl arası ve son olarak %21,3'üne karşılık gelen 16 kişi 3 yıldan fazla ceza infaz kurumunda bulunduğu görülmektedir.

Tablo 21. Katılımcıların Cezaevinde Kaldıkları Süre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli 1-30 gün arası	3	4,0	4,0	4,0
1-3 ay arası	5	6,7	6,7	10,7
3-6 ay arası	10	13,3	13,3	24,0
6 ay-1 yıl arası	31	41,3	41,3	65,3
1-3 yıl arası	10	13,3	13,3	78,7
3 yıldan fazla	16	21,3	21,3	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Genel olarak katılımcıların yarısında fazlası 6 ay ile 1 yıl arası ceza infaz kurumunda bulunmakla, yarısına yakınının 3 yıldan fazla ceza infaz kurumunda bulunduğu, buna nazaran 3 ile 6 ay arasında bulunanlarla 1 ile 3 yıl arasında bulunanların eşit oranda yer aldığı görülmektedir. Bu katılımcıların benzer suç türleri sonucu kanunda açıklanan benzer ceza miktarlarını aldığı düşünülmektedir.

Şekil 23. CİK'de Kalınan Süre Dağılımı Grafiği

Bu çalışmada görüleceği üzere yükümlülerin geçmiş suç dağılımı, ceza evine girip girmedikleri ve cezaevinde kaldıkları sürelerle ilişkin bilgiler suç davranışında ısrarlı olup olmama noktasında bilgi vermektedir.

Kişinin toplum tarafından suçlu olarak damgalanması, onun suç dışında bir kariyer edinmesinin önüne geçmektedir. Ceza adalet sisteminin cezalandırarak suçtan caydırmaya çalıştığı kişiler başka bir yönle suça mahkûm edilmektedir. Kişi böylelikle bir damganın sahibi olmaktadır. Bu damga durumu kişinin tekrar suç işlemesine neden olabilmektedir. Kişi suç davranışı ile birlikte anılmaya başlandıkça kendisini suça yönelmiş kişilerin yanında daha rahat hissetmeye başlamakta ve artık değişen sosyal çevresi ile birlikte suç üzerinden kariyer yapmanın ilk eşiğini geçmiş olmaktadır. Söz konusu etkileşim sonucu kişi ‘suçlu’luğu bir kimlik haline getirmektedir. Kendisi ile benzer özellikler taşıyan kişilerle beraber olmak bu kişilere toplumun eleştirel tavrından kaçma imkânı verecektir (Tannenbaum, 1951: 193).

Damgalanma yaklaşımının diğer teorisyenlerinden olan Lemert, olumsuz bir davranışın kişinin tüm davranışlarına genellenmesinin bireyi ‘suçlu’ olarak damgalanmasına yol açtığını belirtmektedir (Jacoby, 2012: 194-195). Bu yaklaşıma göre, kişinin hatalı olan davranışı birincil sapma olarak tanımlanmakla, bu davranış genellenmez ise Tannenbaum’un da söylediği gibi ‘dramatize’ edilmezse kişi tekrar suç döngüsüne girmeyecektir. Çünkü kişinin benlik algısını olumsuz yönde etkileyecek ve dönüştürecek bir yansıtma yapılmamış olacaktır. Birincil sapma sonrası devam eden sosyal tepkiler ve cezalar, kişi cezalandırana yoğunlaşarak, onlara karşı düşmanlık beslemeye başlayacak ve damgalanmasının ardından daha fazla sapkın davranışta bulunması ve sapkın statüyü benimsemesi söz konusu olabilecektir. Araştırma örnekleminde yer alan katılımcılardan mala karşı suçlardan ‘hırsızlık, gasp’ ve şiddet suçlarından ‘yaralama, basit yaralama’ suçlarını işleyen bireylerde mükerrer suç tekrarı ve ikincil sapma durumunu görmek mümkündür. Bu kişilerin art arda bir kaç kez cezaevine girip çıktıkları, sapkın statüyü benimsedikleri ve benlik algılarını bu yönde değiştirdikleri gözlemlenmiştir.

Damgalama teorisi içerisinde ‘utandırma’ negatif bir olgu olarak yorumlansa da Braithwaite utandırmaya farklı bir bakış açısı ile yaklaştığını görmek mümkündür. Utandırma toplumun belirli bir davranışı onaylamadığını gösteren açık bir sosyal tepkidir (Braithwaite, 2005: 100). Utandırma ile kişi davranışından pişmanlık duyarak hatasını

anlaması için toplum tarafından onaylanmadığını gösteren her türlü süreci kapsamaktadır (Braithwaite, 1995: 191). Braithwaite, resmi olmayan tepkilerin resmi tepkilere kıyasla daha etkili olduğu iddia etmiş olsa da bu çalışma da cezaevi öncesi uyarıların bir karşılık bulmazken, cezaevi ile yüzleşen katılımcıların ‘birleştirici utandırmaya’ konu telkin ve öğütleri daha fazla dikkate aldığı görülmektedir. Kişi resmi yollar üzerinden edindiği damgalanmanın üstüne bir de aile desteğini kaybetmemek için suç ve suçlu davranışından uzak durabilmektedir.

Bu bağlamda ilk suç deneyimini yaşayan ve ceza infaz kurumuna giren katılımcılarda, suç tekrarına yönelimden kaçınma isteği içeren ‘Allah korusun.’, ‘Bir daha böyle bir şey başıma gelsin istemem.’, ‘Tövbe. Bir daha yapmam.’, ‘Şeytana uydum’ vb. gibi söylemler gözlemlenirken, suç tekrarını yaşamış ve birden fazla kez ceza infaz kurumuna girmiş katılımcılar arasında durumu kabullenmiş, yaşam biçimini suçlu davranışı üzerine şekillendirmiş ve hatta bu durumu övünme kaynağı olarak gören bireyler kadar, mükerrer suç dosyalarına karşın ‘Bu ikinci dosyam bir tane de Yargıtay’dan gelecek var sonra Allah’ın izni ile bitiyor.’, ‘Bu son başka dosyam kalmadı.’ gibi söylemlere yer veren sürecin sonlanmasını hedefleyen yükümlü profiline de rastlanmaktadır.

3.8.1.4.3. Katılımcıların Yaşadıkları Yer ile Suç İlişkisi Hakkındaki Düşünceleri

Katılımcılara yaşadıkları yerdeki suç işleme oranının yüksek olup olmadığı sorulduğunda; katılımcıların %54,7’sine karşılık gelen 41 kişi yaşadıkları yerde suç işlenmediğini kesin bir dille ifade ederken, %25,3’üne karşılık gelen 19 kişi bu oranı düşük olarak belirtmiştir. Suç işleme oranın yüksek olarak belirten katılımcılar %10,7 oranla 8 kişi olup, katılımcıların %9,3’üne karşılık gelen 7 kişi bu suç işleme oranını orta olarak belirtmiştir. (Tablo 22.)

Tablo 22. Katılımcıların Yaşadıkları Yer ile Suç İlişkisi Hakkındaki Risk Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Düşük	19	25,3	25,3	25,3
Orta	7	9,3	9,3	34,7
Yüksek	8	10,7	10,7	45,3
Hayır, suç işlenmez.	41	54,7	54,7	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Suç işleme oranının yüksek olduğunu belirten katılımcılar özellikle semtlerinde belli başlı suçların çok işlendiğini hatta bu suçların o semt ile anıldığını belirtmişlerdir.

‘Denizli de kime Karşıyaka mahallesi desen sana uyuşturucu der. Bizim mahallede her türlü insan var. Kim ne satar mahalleli bilir. Polis de biliyor zaten. Bizim evin az aşağısında bir ev var köşede orası ben bildim bileli uyuşturucu satar. Kimler kimler ne arabalar geliyor bir görseniz. Bazen polis köşeye pusu kurar, evden uyuşturucu alanı köşede çevirir hoop paket.’(G 40)

‘Ben Kocabaş da oturuyorum. Biz Romen’iz. Yalan yok. Kocabaş da hırsızlıkta uyuşturucu da vardır. Her evde birinden birine rastlarsın. Torbacısı bohçacısı. Yabancıyı giremez mahalleye. Dolu girse boş çıkar. Birbirimizi kollarız.’ (G 51)

‘Oturduğum semtte her türlü insan vardır. Belirli bir saatten sonra sokaklar tekin olmaz. Şimdi küçücük çocukların elinde bonzai bile görmek mümkün. Kimse kimseyi tanımaz. Güpegündüz adam kesseler kimse gidip kardeş burada ne oluyor demez. Uyuşturucu içinde satanda boldur. Karşıyaka, Sevindik işte Denizli de meşhurdur.’ (G 10)

Bahsi geçen semtlerin çoğunlukla suç odaklarının bulunduğu, kenar mahalleler ve/veya yerleşim yerleri olduğu, heterojen bir kimlik dağılımını bünyesinde barındırdığını görmek mümkündür. Suç oranının yüksek olduğu bu bölgelerde farklı etnik ve kültürel gruplara ait insanların barındığı, çoğunlukla sanayi bölgesine yakın kesimler olduğu görülmektedir. Özellikle düşük sosyo-ekonomik yapıda olan, iç ve dış göçlerle hızlı demografik hareketlerin yaşandığı bu bölgelerdeki suç ve suçlu davranış sosyal ekoloji teorisi üzerinden açıklamak daha anlamlı olacaktır.

Bu teoride de ifade edildiği üzere, hızlı toplumsal değişimlerin gözlemlendiği, ekonomik ve sosyal dezavantajların olduğu, değer ve normların çatıştığı bu bölgelerde azalan toplumsal denetime paralel olarak suç oranlarında bir artış görmek mümkündür.

Ancak araştırma örneğinin yaşadığı çevrede genel anlamda suç işleme ve/veya suça yönelimin %60 gibi büyük bir oranla yok veya yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Yaşanılan çevre ile suçlu davranışa yönelim arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu gözlemlenmiştir.

Şekil 24. Sosyal Çevre Suç Risk Düzeyi Dağılımı Grafiği

3.8.1.4.4. Katılımcıların Arkadaş Çevresi ve Suç İlişkisi Hakkındaki Düşünceleri

Katılımcılara arkadaş çevresi ile suç arasındaki ilişki sorulduğunda; katılımcıların %28'sine karşılık gelen 21 kişi arkadaşları ile suç arasında bir ilişki kurarken, %72'sine karşılık gelen 54 kişi arkadaş çevresi ile suç arasında bir ilişki kurmadığı görülmektedir. (Tablo 23.)

Tablo 23. Arkadaş Çevresi ile Suç Arasındaki İlişki Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Evet	21	28,0	28,0	28,0
Hayır	54	72,0	72,0	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Arkadaş çevresi ile suç arasında ilişki kuran kesimin genellikle aynı mahallede büyüdüklerini ve/veya benzer suç ilişkilerine karıştıklarını görmek mümkündür.

'Arkadaş çevrem arıyor ama eskisi gibi görüşmüyorum. Hepsinin sabıkası var. Yüz versen astarını isterler. Hepsinin derdi adam kullanmak.' (G 4)

'Mahalleden arkadaşlarım. Hepsi benim kafadandır. Aslında iyi çocuklardır. Onlarında derdi uyuşturucu. Biz bu batağa kendiliğimizden düşmedik. Geçim derdi, yoksulluk, ana yok baba yok. Kimsesizlik zor.

İnsan unutmak istiyor. O zamanlar hep iyi geliyordu. Bir başladık arkası geldi.’ (G 10)

‘Hepsi pislik adamlardır arkadaşlarımın. Menfaati için karısını kızını satarlar. Hepsi en az bir kere mahpus yemiştir. Aralarında en normal ben diyebilirim size.’ (G 12)

‘Arkadaşlarım hep eski mahalleden ama bağımız kopmadı. Hepsine it kopuk derler ama bizi bizden başka bilen yok. İyi çocuklardır aslında.’ (G 19)

Katılımcılar suç davranışı gösteren arkadaş çevresinden kopmaları halinde yeni bir sosyal çevre edinmemektedirler. Bu noktada yaşadıkları özgüven eksikliği ve gerekli sosyal ortamı bulamamış olmaları da etkili olabilmektedir. Eğitim düzeyindeki düşüklüğe paralel olarak niteliksiz iş kollarında gününbirlik çalışmaları, yalnızlık ve belli bir kariyerdan yoksun hedefsiz geçen belli bir zamandan sonra eski arkadaş ortamı ve/veya suç geçmişi tekrar çekici bir seçenek olarak katılımcıların karşısına çıkabilmektedir. Bu durum da arkadaş çevresi ile suç arasındaki ilişkinin yüksek olmasındaki sebebi ortaya koymaktadır.

3.8.1.4.5. Katılımcıların Suçun Önlenmesine İlişkin Düşünceleri

Katılımcılara suçun önlenmesi hakkında ne düşündükleri sorulduğunda; katılımcıların %12’sine karşılık gelen 9 kişi ailenin çocuğu iyi yetiştirmesi gerektiğini söylerken, %16’sına karşılık gelen 12 kişi okul da verilen eğitimin önemine vurgu yapmış olup, %6,7’sine karşılık gelen 5 kişi arkadaş çevresinin doğru seçilmesi gerektiğini belirtmiş olup, %18,7’sine karşılık gelen 14 kişi ekonomik durumun suçun işlenmesi üzerinde etkili olduğunu ifade etmiştir. Ancak, katılımcıların yarısına yakın olan %46,7’sine karşılık gelen 35 kişinin her bir değişkenin etkili olduğu söyleyerek hepsini seçtiği görülmektedir. (Tablo 24.)

Tablo 24. Katılımcıların Suçun Önlenmesine İlişkin Düşüncelerinin Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Aile çocuğu iyi yetiştirmeli	9	12,0	12,0	12,0
Okul eğitimi iyi olmalı	12	16,0	16,0	28,0
Arkadaş çevresi doğru seçilmeli	5	6,7	6,7	34,7
Ekonomik durum yeterli olmalı	14	18,7	18,7	53,3
Hepsi	35	46,7	46,7	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Katılımcıların suçun önlenmesine ilişkin belli başlı görüşleri şu şekildedir:

‘Maddi imkânsızlıklar, yoksulluk insanları ister istemez geçim derdine sokuyor. Suç işlemek bir yerde kaçınılmaz oluyor. Çoğu işyeri ya sigortasız çalıştırıyor. Ya çalıştırıyor parasını vermiyor. Ya da işe almıyor. Devlet hangi birine yetişecekte bize çare olacak.’ (G 2)

‘Her şey ailede bitiyor. Anne babanın görevi büyük. Bir çocuk yetiştirmek kolay değil. Bakarsan bağ olur bakmazsan dağ.’ (G 11)

‘İnsanın başına ne gelirse arkadaş çevresinden gelir. Doğru arkadaş ile yol alırsın. Yanlış arkadaş çevresi ile yalpalar durusun suç batağında. Burnun boktan kurtulmaz.’ (G 14)

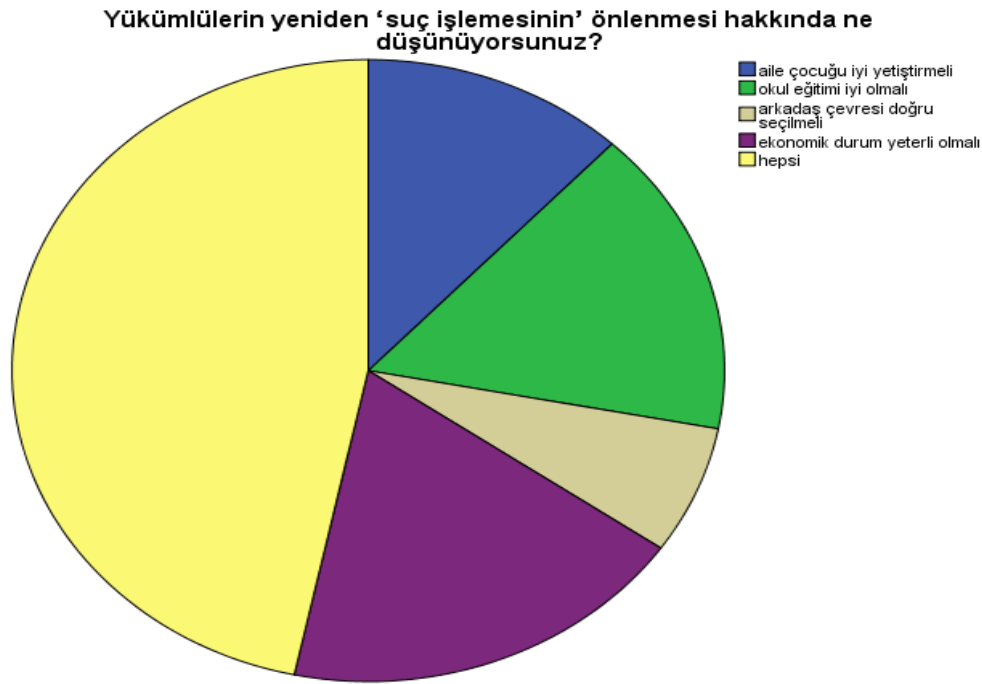
‘Suçun önlenmesinde aile önemli okul önemli ekonomik durum önemli arkadaş çevresi önemli. Bir de bana kalırsa cezalar caydırıcı olmalı. Adamın gözü korkmalı.’ (G 60)

‘Bence şariat gelmeli ama o da bu ülkede yanlış anlaşılır onun için tek çare ev içinde evladını doğru ve korunaklı yetiştirmek.’ (G 70)

‘Sen devlet olarak ekonomini doğru düzgün tutacaksın. Batmadan çıkmadan her vatandaşın geçinebilecek. Eğitimin kaliteli olacak. Aileni yeri gelecek eğiteceksin ki o da çocuğunu yetiştiresin. Memlekette ne okumuş cahiller var. Mesele büyük.’ (G 74)

Katılımcıların genel anlamda tavsiyede buldukları seçenekleri kendi yaşam şekilleri üzerinden örneklendirdikleri görülmekle, kendi suça yöneliminde engelleyici nitelik sayılabilecek çözümleri sunduklarına rastlanılmıştır.

Şekil 25. Suçun Önlenmesinde Olası Tedbirler Dağılımı Grafiği

3.8.1.5. Katılımcıların 'Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma' Yaptırımına İlişkin Bulguları

Katılımcıların 'Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma' yaptırımına ilişkin bulguları başlığı altında her bir katılımcının; 'Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma' yaptırımını yerine getirdiği gün ve saat bilgileri, iş kolu ve yaptırım hakkındaki düşünceleri ayrı başlıklar halinde incelenmiştir.

3.8.1.5.1. Katılımcıların 'Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma' Yaptırımını Yerine Getirdikleri Gün ve Saat Bilgileri

Yükümlü, denetimli serbestlik altında geçireceği toplam sürenin üçte birini kamuya yararlı bir işte ücretsiz olarak çalışarak tamamlar.

Bu kapsamda, çalışmaya katılan katılımcıların çalışmaları planlanan gün sayıları Tablo 25. de ayrıntılı olarak yer almaktadır. Bu gün hesaplamaları denetimli serbestliğe ayrıldıkları tarih itibari ile koşullu salıverilme tarihlerine kadar olan gün sayısının üçte bir alınarak her bir yükümlü için planlama bürosunca ayır ayrı hesaplanmaktadır.

Tablo 25. Katılımcıların ‘Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma’ Yaptırımını Yerine Getirdikleri Gün Sayısı Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	23	1	1,3	1,3	1,3
	30	1	1,3	1,3	2,7
	36	1	1,3	1,3	4,0
	42	1	1,3	1,3	5,3
	45	1	1,3	1,3	6,7
	49	3	4,0	4,0	10,7
	53	1	1,3	1,3	12,0
	60	1	1,3	1,3	13,3
	61	1	1,3	1,3	14,7
	63	1	1,3	1,3	16,0
	73	1	1,3	1,3	17,3
	74	1	1,3	1,3	18,7
	85	1	1,3	1,3	20,0
	90	1	1,3	1,3	21,3
	97	1	1,3	1,3	22,7
	99	1	1,3	1,3	24,0
	100	2	2,7	2,7	26,7
	107	1	1,3	1,3	28,0
	109	1	1,3	1,3	29,3
	117	1	1,3	1,3	30,7
	118	1	1,3	1,3	32,0
	120	3	4,0	4,0	36,0
	121	3	4,0	4,0	40,0
	122	8	10,7	10,7	50,7
	125	5	6,7	6,7	57,3
	131	1	1,3	1,3	58,7
	150	2	2,7	2,7	61,3
	151	1	1,3	1,3	62,7
	163	2	2,7	2,7	65,3
	164	1	1,3	1,3	66,7
165	1	1,3	1,3	68,0	
168	2	2,7	2,7	70,7	
171	1	1,3	1,3	72,0	
180	2	2,7	2,7	74,7	
186	1	1,3	1,3	76,0	
189	1	1,3	1,3	77,3	

196	1	1,3	1,3	78,7
201	1	1,3	1,3	80,0
224	1	1,3	1,3	81,3
236	1	1,3	1,3	82,7
243	13	17,3	17,3	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Şekil 26. Kamu Hizmetinde²¹ Çalışılan Gün Sayısı Dağılımı Grafiği

Her bir yükümlünün çalışacağı gün ile beraber çalışacakları saat aralığı ve günde kaç saat çalışacakları da bu kapsamda planlama sonucu belirlenmektedir. Bu kapsamda, çalışmaya katılan katılımcıların %1,3'üne karşılık gelen 1 kişinin günde 2 saat çalışması planlanırken, %98,7'sine karşılık gelen 74 kişinin gün de 4 saat çalışması planlanmıştır. Çalışma saatlerinin en az 2 saat en fazla 8 saat olup, genel itibari ile yükümlünün sosyo-ekonomik durumu, çalıştırılacağı kurum ve/veya kuruluşun çalışma prensipleri göz önünde bulundurularak çalışma saati belirlenmektedir. (Tablo 26.)

²¹ Kamu Hizmeti: 'Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma Yaptırımı' anlamına gelmektedir.

Tablo 26. Katılımcıların ‘Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma’ Yaptırımını Yerine Getirdikleri Günlük Çalışma Saati Dağılımı

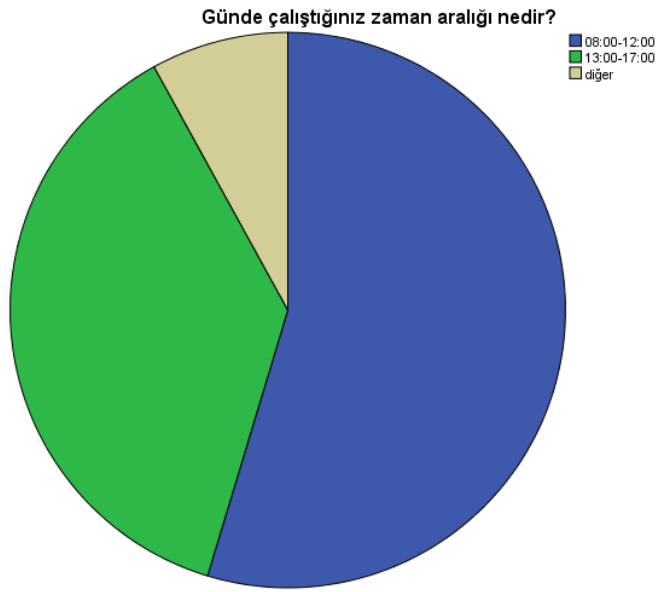
	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli 2 saat	1	1,3	1,3	1,3
4 saat	74	98,7	98,7	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Bu çerçevede, katılımcıların belirlenen çalışma saat aralıkları Tablo 27. de ayrıntılı olarak yer almaktadır. Bu kapsamda, katılımcıların %54,7 sine karşılık gelen 41 kişinin 08:00-12:00 saatler arasında çalıştığı görülmekle, %7,3’üne karşılık gelen 28 kişinin 13:00-17:00 saatler arasında çalıştığı görülmektedir. ‘diğer’ kategorisinde ise polis merkezi amirliği, jandarma, hastane gibi 7/24 çalışan kurumlarda çalışması planlanan yükümlülerin akşam ya da gece çalışmasına imkân veren çalışma saat aralığının planlandığı görülmektedir. Bu kategoride yer alan katılımcı sayısı 6 olup örneklemin %8’ine karşılık gelmektedir.

Tablo 27. Katılımcıların ‘Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma’ Yaptırımını Yerine Getirdikleri Günlük Çalışma Saati Zaman Aralığı Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli 08:00-12:00	41	54,7	54,7	54,7
13:00-17:00	28	37,3	37,3	92,0
Diğer	6	8,0	8,0	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Şekil 27. Kamu Hizmetinde Çalışma Saat Aralığı Dağılımı Grafiği

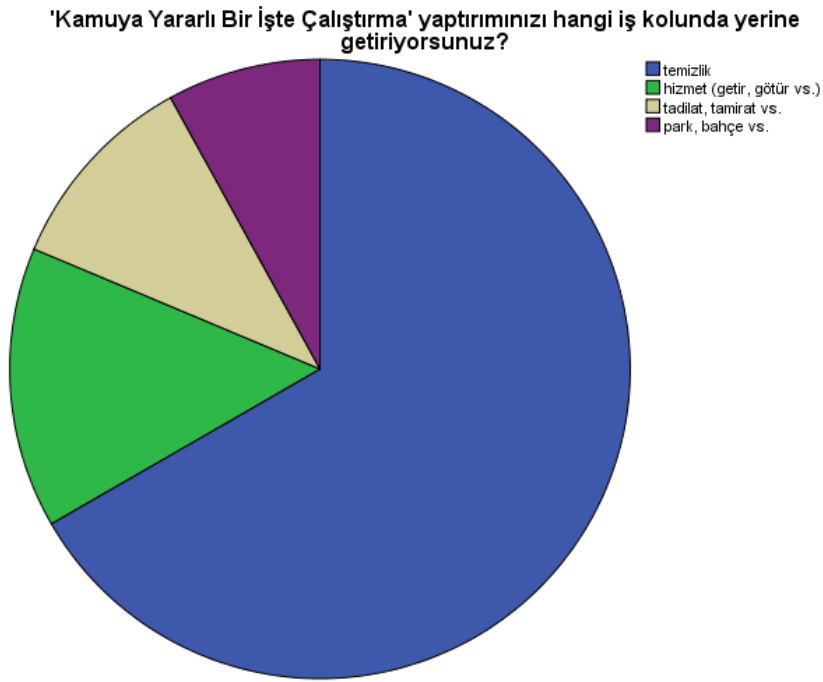
3.8.1.5.2. Katılımcıların ‘Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma’ Yaptırımını Yerine Getirdikleri İş Kolu

Çalışmada yer alan katılımcıların özellikle yatkın oldukları iş kolu düşünülerek daha verimli ve faydalı olacakları birimlerde çalıştırılmaları sağlanmaktadır. Bu bağlamda, katılımcıların %66,7’sine karşılık gelen 50 kişi temizlik iş kolunda, %14,7’sine karşılık gelen 11 kişi hizmet iş kolunda, %10,7’sine karşılık gelen 8 kişi tadilat, tamirat iş kolunda ve son olarak %8’ine karşılık gelen 6 kişi park, bahçe işlerinde çalıştırıldığı görülmektedir. (Tablo 28.)

Tablo 28. Katılımcıların ‘Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma’ Yaptırımını Yerine Getirdikleri İş Kolu Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Temizlik	50	66,7	66,7	66,7
Hizmet (getir, götür vs.)	11	14,7	14,7	81,3
Tadilat, Tamirat vs.	8	10,7	10,7	92,0
Park, Bahçe vs.	6	8,0	8,0	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Şekil 28. Kamu Hizmetinin Yerine Getirildiği İş Kolu Dağılımı Grafiği

3.8.1.5.3. Katılımcıların 'Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma' Yaptırımını Hakkındaki Düşünceleri

Kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımının uygulanmasını katılımcıların %72'sine karşılık gelen 54 kişi faydalı bulurken, %20'sine karşılık gelen 15 kişi gereksiz bulmaktadır. Yaptırıma ilişkin olarak katılımcıların %8'ine karşılık gelen 6 kişi ise bir fikir beyan etmekten kaçınmıştır. (Tablo 29.)

Tablo 29. Katılımcıların 'Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma' Yaptırımını Hakkındaki Düşüncelerinin Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Faydalı buluyorum	54	72,0	72,0	72,0
Gereksiz buluyorum	15	20,0	20,0	92,0
Bir fikrim yok	6	8,0	8,0	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Yaptırımını faydalı bulan ve/veya gereksiz bulan katılımcılar duruma ilişkin farklı farklı görüşlerde bulunmuşlardır.

'Faydalı buluyorum. Çünkü yaptığım iş takdir görüyor. Seviliyorsun. Bir zamanlar dışlanırken şimdi çalıştığım yerdeki insanların beklediği bir kişi

oluyorsun. Ben kendime, yaptığım işe değer verildiğini hissettim.’ (G 44)

‘Bence faydalı. İşi gücü olmayan, sokakta it kopuk gibi gezen adam en azından bir işe yarıyor. Cezaevinde yan gelip yatması değil.’ (G 56)

Faydalı. Mesela benim cezam bitince çalıştığım okul beni okul aile birliği vasıtası ile işe alacak. Çok çalıştım çabaladım. Devletin işi bedava çalışıyorum demedim. Bu ceza olmasa ben bu sabıka kaydı ile özel sektörde bile zor iş bulurdum.’ (G 63)

‘Faydalı ama benim bir isteğim var. En azında yol ve yemek masrafları verilebilir. Benim çalışacağım yere gitmem her gün ulaşım açısından zor. Bir de oradan karın tokluğuna kazanacak kadar işe gidiyorum. Sabah ne yersem o akşama kadar. Yoksa denetim iyi bence’ (G 26)

‘Bence gereksiz. Zaten iş bulamıyorsun. Bulsan adam seni ha deyince sigortalı yapmıyor. O arada denetim çalıştığına dair sigorta kâğıdı istiyor. Evrak mı çıkaracan, işe mi gitcen, cezayı mı çekecen’ (G 60)

‘Gereksiz buluyorum. İş bulup girmemize engel bence.’ (G 46)

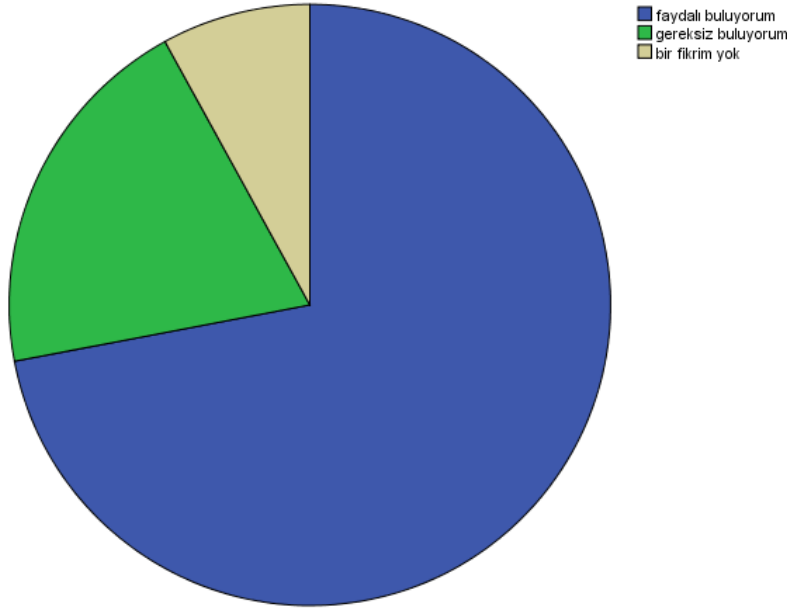
‘Bence gereksiz. Bir güvencen var mı? Yok. İş kazası olsa mesela? Bence çok açık yönleri var. Avrupa’yı örnek almışlar ama kesiği çok.’ (G 4)

‘Dışardan davulun sesi hoş gelir. Övmesi de sövmesi de kolay. Ama her şeyden önce ben özgürüm. Çoluğumun çocuğumun başındayım. Şurada çalışacağım kaç gün sanki cezaevinde olsam ailem daha mı iyi olacaktı. Faydalı tabi ki.’ (G 6)

Genel olarak kamuya yararlı bir işte ücretsiz çalıştırılan katılımcıların bir kısmı çalışma yaptırımı sebebi ile bir işte çalışamadıkları için ya da çalışma yaptırımı karşılığında bir ödeme yapılmadığı için geçim sıkıntısı çektiklerini belirtirken bir kısmı da ulaşım ve yemek noktasında sorun yaşadıklarını ifade etmiştir. Bu yaptırım türünden memnun olan kesim ise iş bulmaları, sorumluluk kazanmaları ve değerli hissetmeleri noktasında fayda gördüklerini ifade etmiştir.

Şekil 29. Katılımcıların Kamu Hizmetine İlişkin Görüş Dağılımı Grafiği

'Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma' kavramı hakkında ne düşünüyorsunuz?
Cezanızın tamamı veya bir kısmının bu şekilde bir yaptırıma tabi tutulması hakkında ne düşünüyorsunuz?

Kamuya yararlı bir işte ücretsiz çalıştırma yaptırımına tabi tutulan yükümlüler genel anlamıyla kamu düzenini bozmalarının bir sonucu olarak bu yaptırıma tabi tutulduklarını düşünmemektedirler. Bu yaptırımın içinde yer aldığı denetimli serbestlik tedbirini genel anlamda bir 'af' olduğu düşüncesinde olan katılımcılar, sözde bu 'af' içinde yüklenen bir takım yükümlülükler gibi bu yaptırımı da angarya, yük olarak görme eğilim izlemektedir.

'Denetimli serbestlik topluma kazandırmak değil mi? Neden çalışıyorum. Madem topluma kazandıracaklar maaş da versinler.' (G 46)

'Bu nasıl bir af anlamadım. Cezaevinde olsam daha iyi.' (G 18)

Bu sebeple, yaptırım ve diğer yükümlülükler hakkında tabi tutulacak hükümlülerin bilgilendirilmesi ve farkındalıklarının sağlanması sistemin felsefesi açısından daha doğru bir adım olacaktır. İşlediği suçun sorumluluğunu almayan yükümlünün üstüne kamu hizmeti cezasını da eziyet olarak gördüğü gözlemlenmektedir. Faydalı gören kesimin ise damgalanma profilinden sıyrılan bir çalışma ortamı edinmesi, işinin beğenilmesi, cezasını çektiği kurumdaki personelce takdir edilmesinin büyük önem taşıdığı görülmektedir.

3.8.1.6. Katılımcıların Meslek ve Sosyal Güvencelerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların meslek ve sosyal güvencelerine ilişkin bulgular başlığı altında her bir katılımcının; esas meslek bilgileri, en son çalıştıkları iş bilgileri, en son çalıştıkları iş kolunun iktisadi faaliyet alanındaki sektörel dağılımı, en son çalıştıkları işte ne kadar süre çalıştığı, çalıştığı zaman dilimi, aylık gelir bilgileri, sosyal güvence, mal varlığına ilişkin bilgiler, cezaevi öncesi ve sonrası çalışma durumuna ilişkin bilgileri ayrı başlıklar halinde incelenmiştir.

3.8.1.6.1. Katılımcıların Esas Meslek Bilgileri

Çalışma da yer alan katılımcıların esas mesleğinin ne olduğuna dair vermiş olduğu cevaplar Tablo 30. da ayrıntılı olarak yer almaktadır. Çoğunluğunu çiftçi, garson, tekstil işçisi ve inşaat işçisi oluşturmakla devamını pazarlamacı, şoför vb. meslek grupları takip etmektedir.

Tablo 30. Katılımcıların Esas Meslek Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Bekçi	1	1,3	1,3	1,3
	Bir mesleği yok	1	1,3	1,3	2,7
	Boyacı	2	2,7	2,7	5,3
	Çiftçi	10	13,3	13,3	18,7
	Ekmek ustası	2	2,7	2,7	21,3
	Elektrik tesisatçısı	1	1,3	1,3	22,7
	Esnaf	1	1,3	1,3	24,0
	Ev hanımı	2	2,7	2,7	26,7
	Forklift operatörü	1	1,3	1,3	28,0
	Garson	10	13,3	13,3	41,3
	Izgaracı	1	1,3	1,3	42,7
	İnşaat işçisi	7	9,3	9,3	52,0
	İş makinası operatörü	1	1,3	1,3	53,3
	İşletmeci	2	2,7	2,7	56,0
	Metal çatı işçisi	1	1,3	1,3	57,3
	Mobilyacı	2	2,7	2,7	60,0
	Nakliyeci	1	1,3	1,3	61,3
	Oto tamircisi	1	1,3	1,3	62,7
	Oto yıkama	1	1,3	1,3	64,0
	Pazarcı	2	2,7	2,7	66,7
Pazarlamacı	4	5,3	5,3	72,0	

Pide ustası	1	1,3	1,3	73,3
Satış danışmanı	2	2,7	2,7	76,0
Şoför	4	5,3	5,3	81,3
Teknisyen	1	1,3	1,3	82,7
Tekstil işçisi	8	10,7	10,7	93,3
Terzi	1	1,3	1,3	94,7
Tesisatçı	2	2,7	2,7	97,3
Torna-Tesviye	2	2,7	2,7	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

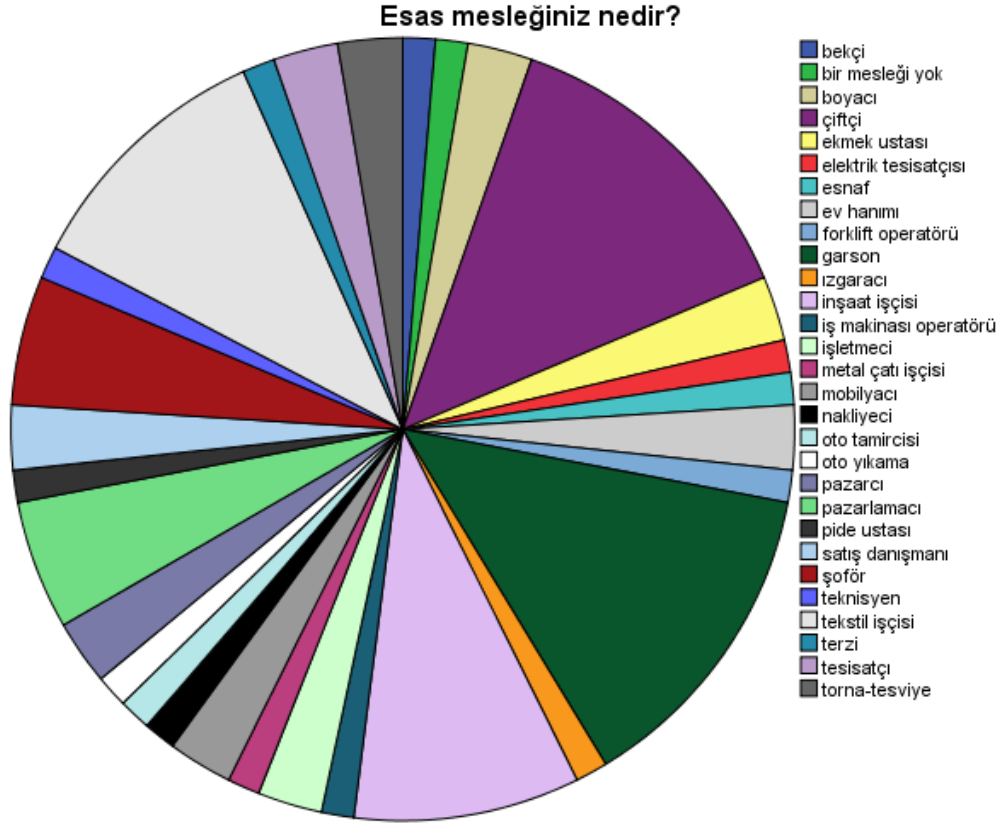
Esas meslek bilgilerini gösteren bu tablo, yükümlülerin büyük oranda nitelikli olmayan meslek ve/veya iş kollarında çalıştıklarını gözler önüne sermektedir. Çiftçilik, garsonluk, inşaat/tekstil işçisi gibi gündelik/yevmiyeci meslek biçimleri, niteliksiz meslek kolları içinde yer almaktadır. Bu noktada, yükümlülerin düşük öğrenim düzeylerine paralel olarak şekillenen meslek kollarını görmek mümkündür. Bu meslek türleri beraberinde bazı yaşam biçimlerini de getirmektedir. Örneğin, olası bazı sorunların çözümünde hukuk kurallarını ihlal edecek boyutta tekrarlanan davranış biçimleri gibi. Her ne kadar birçok katılımcının esas meslekleri dışında yer alan meslek kollarında çalıştığı gözükse de esas meslek kolları ile en son çalışılan iş kolu arasında nitelik açısından kayda değer bir farklılaşma gözükmemektedir.

Modern anlamda toplumun güven(ce)sizlik toprağı üzerinde inşa edildiğine vurgu yapan Castel (2004: 11)'e göre, 'bu toplumlar ne kendileri ne de yakın çevreleri sayesinde kendilerini güvence altına alabilen bireyler toplumu'dur. Castel, iki farklı güvencesizlik şeklinden bahsetmektedir. Bunlardan biri 'sivil güvencesizlik' durumu iken, diğeri ise insanların 'destekler'den yoksun bırakılmaları yani 'yarını kestiremeden/günü birlik' yaşamak zorunda kalma ile ilgili olan 'sosyal güvencesizlik' halidir (Castel, 2004: 36).

Bu meslek bilgileri çerçevesinde nitelik taşımayan iş kollarında çalışan katılımcıların emek gücünü sattıkları işverenle eşitsiz bir mübadele içinde oldukları görülmektedir. Katılımcılar emek güçlerini hiçbir düzenlemenin olmadığı, ihtiyaç duyulan askeri korumanın sağlanmadığı günü kurtarmak adına meslek ya da iş türü ayırt etmeksizin bir kazanç elde etmek için çalışmaktadırlar.

Bu bakımdan sosyal mülkiyet²² mülksüz çalışan bu kesim için tek mülkiyet anlamına gelmektedir.

Şekil 30. Esas Meslek Dağılımı Grafiği

Görülüyor ki katılımcıların bir mesleğe sahip olup olmamaları ya da nitelikli bir mesleklerinin olup olmaması güvencesizlik durumunu etkilemektedir. Genel anlamda mesleki dağılım ile o meslek grubuna dâhil katılımcı sayısına bakıldığında, büyük çoğunluğun nitelik gerektirmeyen meslekleri yaptığının görüldüğünü ifade etmiştik.

Katılımcılar ekseninde değinilmesi gereken bir diğer konu ise, Castells'in (2007: 493) iki temel kategoride izah ettiği ve zamanın çalışma anlayışında doğurduğu ayrışmayı ifade eden; jenerik emek (generic labor) ile kendi kendini programlayabilen emektir (self-programmable labor). Bu iki emek türü de, eğitim ve daha üst düzeyde eğitim seviyesine erişimi ön planda tutmaktadır. Jeneriklik durağanlığı, programlama ise değişime hızlı ayak uydurmayı gerektirir. Bu sebeple, kendini eğiten, bilgi ve teknolojiye yaralanan birey çağın tüm gerekleri ayak uydurabileceğine vurgu yapılmaktadır (Castells ve Ince,

²² Bu kavram Castel tarafından emek gücünü satan büyük nüfus kitlelerinin yaşadığı korunmasızlık problemine ilişkin olarak geliştirilen bir çözüm yolu olarak işlenmektedir. Bireylerin sosyal mülkiyet çatısı altında eşitlenme çabası olarak da ifade edilebilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Castel, R. (2003). From Manual Workers to Wage Workers: Transformation of The Social Question, (240-280).

2006: 166). Günümüzde ise çalışanların jeneriklikten ayrıştığı ve devamlı programlanma, formatlanma baskısına maruz kaldığı ve hatta kısa sürede ‘kullan-at’ grubunda yer aldığı söylenebilir.

Katılımcılar açısından da bu baskının bulunduğu gözlemlenmiştir. Gelişen teknoloji, iş gücünün ucuzlaşması, insan gücüne olan ihtiyacın azalması işsizlik ve/veya daha kötü şartlarda güvencesiz çalışma ortamlarında kalmaya yol açmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu asgari ücret veya daha altında istihdam edilmektedir. Bunu bir de yaşanan ekonomik krizler, yedek işgücünün beklenenden fazlalığı gibi unsurlarla birlikte sabıka kaydının yarattığı dışlanmanın doğurduğu güvencesiz çalışma ilişkilerinin yaygınlaşması izlemektedir. Meslekleri doğrultusunda günü ihtiyacına göre çalıştırılan katılımcıların iş bitince ya da daha vasıflı bir alternatifi bulununca işten çıkarıldıkları bu bağlamda gözlemlenen en büyük güvence sorunlarında biridir.

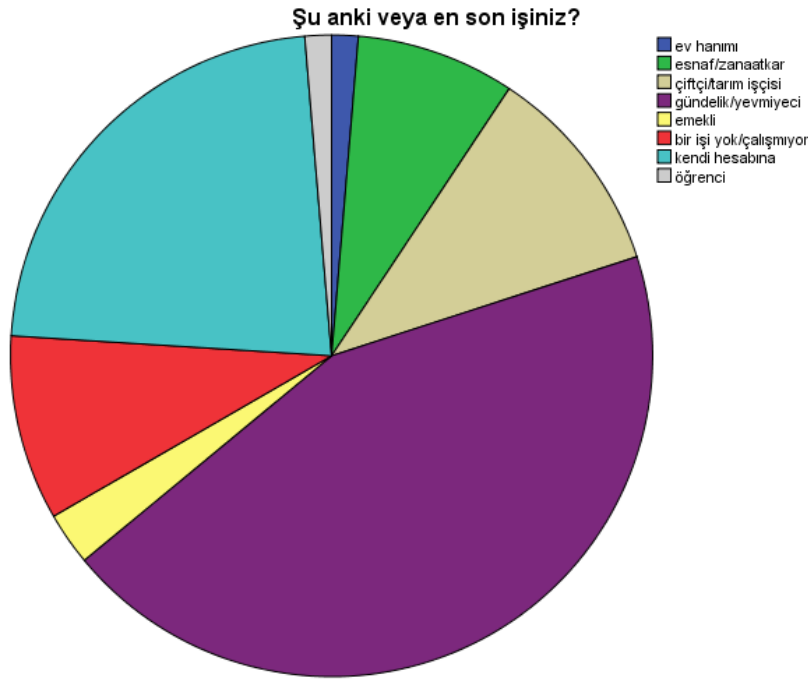
3.8.1.6.2. Katılımcıların En Son Çalıştıkları İş Bilgileri

Çalışmada yükümlülerin en son çalıştıkları iş verileri incelendiğinde; (Tablo 31.) katılımcıların%1,3’üne karşılık gelen 1 kişinin ev hanımı, %8’ine karşılık gelen 6 kişinin esnaf/zanaatkâr, %10,7’sine karşılık gelen 8 kişinin çiftçi/tarım işçisi, %44’üne karşılık gelen 33 kişinin gündelik/yevmiyeci, %2,7’sine karşılık gelen 2 kişinin emekli, %9,3’üne karşılık gelen 7 kişinin bir iş yok/çalışmadığı, %22,7’sine karşılık gelen 17 kişinin kendi hesabına çalıştığı, %1,3’üne karşılık gelen 1 kişinin öğrenci olduğu görülmektedir.

Tablo 31. Katılımcıların En Son Çalıştıkları İş Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Ev hanımı	1	1,3	1,3	1,3
Esnaf/Zanaatkâr	6	8,0	8,0	9,3
Çiftçi/Tarım işçisi	8	10,7	10,7	20,0
Gündelik/Yevmiyeci	33	44,0	44,0	64,0
Emekli	2	2,7	2,7	66,7
Bir işi yok/Çalışmıyor	7	9,3	9,3	76,0
Kendi hesabına	17	22,7	22,7	98,7
Öğrenci	1	1,3	1,3	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Şekil 31. Güncel Çalışılan İş Dağılımı Grafiği

‘Ne iş yapıyorsun dediklerinde dil alışkanlığı olmuş inşaat işçisiyim diyorum. Oysa ne iş olsa yapıyorum. Şu hayatta ne belli ki? İşim belli olsun’ (G 21) diyen katılımcının da ifade ettiği gibi genel iş tablosunda aslında bir belirsizlik hâkimdir.

Beck’in de risk toplumu kavramsallaştırmasında ifade ettiği gibi güvencesizliğin var ettiği bir belirsizlik ve bilinmezlik durumunu görmek mümkündür (Beck, 2014: 48). Güvencesizliğin en yaygın boyutlarından biri olan iş güvensizliği şekil 31.’de de görüldüğü üzere kendini göstermektedir. Öğrenci, ev hanımı, işsiz, gündelik yevmiyeci gibi büyük bir bölüm güvencesizliğin yarattığı kaygıyı yaşamaktadır. Üzerlerine yapışan ‘hükümlü’ damgasından bağımsız dahi düşünülse bir birey olarak kişinin kendi geleceğini kurgulayabilmesi için en azından şimdiki zamanında askerî bir güvenceye sahip olması gerekir. ‘Yarın ne olacak? Ne olacağımız belli değil. Bindik bir alamete, gidiyoruz kıyamete..’ (G 19) ifadesini kullanan katılımcının sorusundan yola çıkarsak ‘yarın’ endişesi hemen hemen her bir katılımcının gündemini belirleyen soru halini almıştır. Ancak toplumsal baz da işçi sınıfının temel söylemine dönüşen bu soru, adli sicil kaydı bulunan bir birey için iki kat daha fazla bir önem taşımaktadır. ‘Suçlu/hükümlü/sabıkalı’ damgasına ek olarak belli belirsiz zaman aralıkları ile çalıştığı niteliksiz iş kolları düşünüldüğünde, bu kesimin prekaryalaşan bir grubu temsil ettiği söylenebilir. Bu grup, güvencesiz bir yaşam içerisinde sürüklenen, baskılara maruz kalan ve legal bir kimlik ve gelişme hislerinden mahrum kalmaktadır (Standing, 2014: 36).

Standing'in yaklaşımından hareketle prekaryalaşan bu grubun durumunu proleterlik olarak da tanımlayabiliriz. Castel'e göre proleterlik; çalışma koşullarının ağırlığı, düşük ücret, akrabalık bağlarında zayıflık, ahlaki değerlerde yozlaşma, suça bulaşma oranının yükseklik gibi olayların yaygınlığı ile ayırt edilmektedir. Bu anlamda çalışmaya konu olan yükümlülerin her iki tanımlamada da yer bulduklarını görmek mümkündür.

3.8.1.6.3. Katılımcıların En Son Çalıştıkları İş Kolunun İktisadi Faaliyet Alanındaki Sektörel Dağılımı

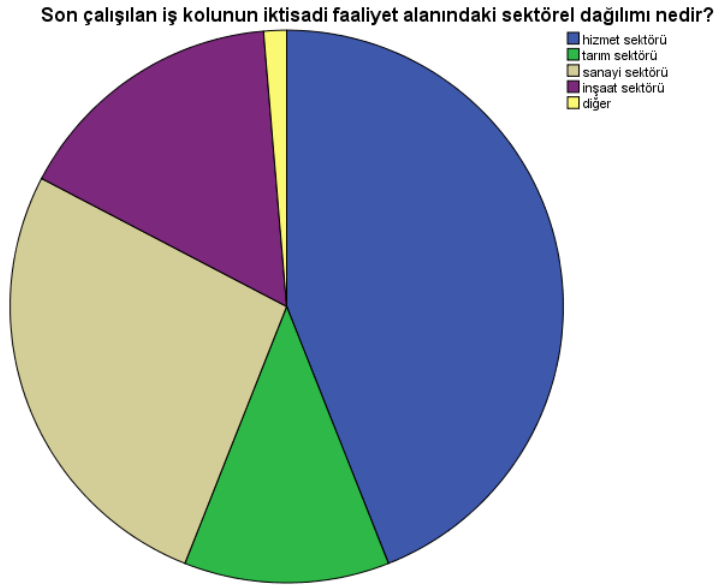
Çalışmaya katılan katılımcıların en son çalıştıkları iş kolunun iktisadi faaliyet alanındaki sektörel dağılımı şu şekildedir; %44'üne karşılık gelen 33 kişinin hizmet sektöründe, %12'sine karşılık gelen 9 kişinin tarım sektöründe, %26,72'sine karşılık gelen 20 kişinin sanayi sektöründe, %16'sına karşılık gelen 12 kişinin inşaat sektöründe ve %1,3'üne karşılık gelen 1 kişinin diğer bir sektörel kesimde çalıştığı görülmektedir. (Tablo 32.)

Tablo 32. Katılımcıların En Son Çalıştıkları İş Kolunun İktisadi Faaliyet Alanındaki Sektörel Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Hizmet Sektörü	33	44,0	44,0	44,0
Tarım Sektörü	9	12,0	12,0	56,0
Sanayi Sektörü	20	26,7	26,7	82,7
İnşaat Sektörü	12	16,0	16,0	98,7
Diğer	1	1,3	1,3	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Şekil 32. İktisadi Faaliyet Sektör Dağılımı Grafiği

3.8.1.6.4. Katılımcıların En Son Çalıştığı İşte Ne Kadar Süre Çalıştığına İlişkin Bilgiler

Çalışmaya katılan katılımcıların en son çalıştıkları işte ne kadar süre çalıştıkları sorulduğunda; %10,7'sine karşılık gelen 8 kişinin 1 aydan az, %12'sine karşılık gelen 9 kişinin 0-6 ay arası, %6,7'sine karşılık gelen 5 kişinin 6 ay-1 yıl arası, %12'sine karşılık gelen 9 kişinin 1-3 yıl arası %58,7'sine karşılık gelen 44 kişinin 3 yıldan fazla çalıştığı görülmektedir. (Tablo 33.)

Tablo 33. Katılımcıların En Son Çalıştığı İşte Çalıştıkları Süre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli 1 aydan az	8	10,7	10,7	10,7
0-6 ay	9	12,0	12,0	22,7
6 ay - 1 yıl	5	6,7	6,7	29,3
1-3 yıl	9	12,0	12,0	41,3
3 yıldan fazla	44	58,7	58,7	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Şekil 33. En Son Çalışılan İşte Çalışma Süresi Dağılımı Grafiği

Çalışmaya katılan katılımcıların en son çalıştıkları işte tam zamanlı yoksa yarı zamanlı mı çalıştıkları sorulduğunda ise; %69,3'üne karşılık gelen 52 kişi tam zamanlı, %28'ine karşılık gelen 21 kişi yarı zamanlı çalıştıklarını, %2,7'sine karşılık gelen 2 kişinin ise çalışmadıklarını ifade ettiği görülmektedir. (Tablo 34.)

Tablo 34. Katılımcıların En Son Çalıştığı İşte Çalıştıkları Zaman Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Tam zamanlı	52	69,3	69,3	69,3
Yarı zamanlı	21	28,0	28,0	97,3
Çalışmıyor	2	2,7	2,7	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Castel, işsizliğin bundan böyle daha öte bir anlam ifade ettiğini belirterek, işsizlik oranının konjonktürel ve hatta yapısal anlamda düşmeye yöneldiğini ifade etmiştir. Bu koşullarda ortaya çıkan tam istihdam veya tam zamanlı istihdam olmadığı, aksine 'atipik' yani eğreti, güvencesiz bir istihdam olduğunu söylemektedir. Yeni iş alımların %70'nin 'atipik' istihdam şekli olduğunu savunan Castel'e göre, istihdam dışı kalmanın sonucunda eğretileşme ve güvencesizlik daha fazla gelişme göstermektedir. Katılımcıların bu bağlamda %69,3'üne karşılık gelen kesimin atipik, %28'ine karşılık gelen kesimin ise eksik istihdam koşullarında çalıştığını söylemek mümkündür.

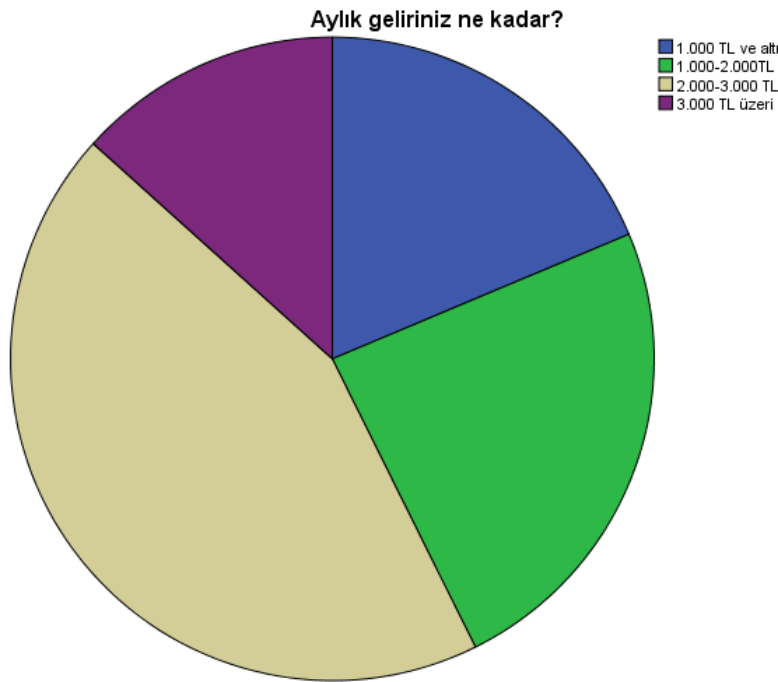
3.8.1.6.5. Katılımcının Aylık Gelirine İlişkin Bilgiler

Çalışmaya katılan katılımcıların aylık gelir dağılımı ise aralığı şu şekildedir; %18,7'sine karşılık gelen 14 kişinin 1.000,00 TL ve altı, %24'üne karşılık gelen 18 kişinin 1.000,00 TL - 2.000,00 TL aralığında, %44'üne karşılık gelen 33 kişinin 2.000,00 TL - 3.000,00 TL aralığında, %13,3'üne karşılık gelen 10 kişinin 3.000,00 TL ve üzeri gelir durumunun olduğu görülmektedir. (Tablo 35.)

Tablo 35. Katılımcının Aylık Gelir Durumu Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli 1.000 TL ve altı	14	18,7	18,7	18,7
1.000-2.000 TL	18	24,0	24,0	42,7
2.000-3.000 TL	33	44,0	44,0	86,7
3.000 TL üzeri	10	13,3	13,3	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Şekil 34. Aylık Gelir Dağılımı Grafiği

Aylık gelir durumu güvencesizliğin düzeyini belirleyen önemli parametrelerden biridir. Birey, gelir seviyesi oranında kendini çalışmaya güdülemektedir. Yaptıkları işin olası zorluklarına, ek iş yüküne, yoğunluğuna vb. durumlara elde ettiği ile orantılı olarak tepki gösterebilmektedir. Ortalama olarak aylık gelirin 1.000,00 TL ve altında olması

gelir güvencesizliği açısından oldukça önemli bir risk taşımaktadır. Asgari ücretin altında bir gelir elde etmek yaşam kalitesinin düşüklüğünü ortaya koymaktadır. Asgari ücret ile geçim noktasında bile ekonomik sıkıntılar, bireyleri birçok sosyo-psikolojik travmalara sokabilmektedir. Bu durum çalışmada isteksizlik, yetersiz motivasyon, adaleti kendin sağlama, illegal gelir elde etme çabasına itebilir. Katılımcıların aile veya yakın akrabalarından ya da memleketlerinden gelen herhangi bir maddi destek kalemleri bulunmamaktadır. Bakmakla yükümlü oldukları yakını bulunan, evli vb. durumda olan katılımcılar çalışmaktan başka çarelerinin olmadığı inancı ile güvencesiz çalışma şartlarına boyun eğmektedir.

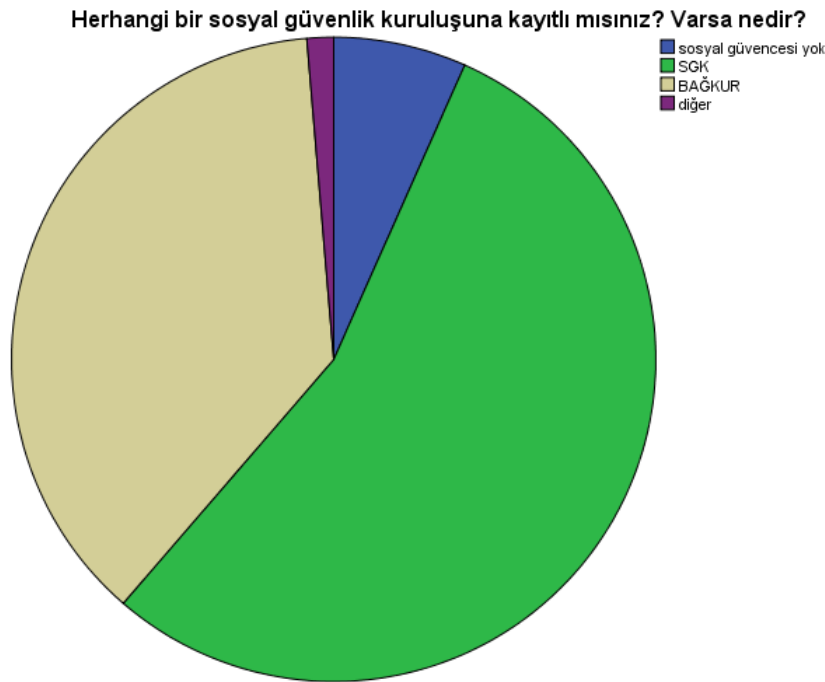
Katılımcılar ekseninde yaşanan gelir güvencesizlikleri Standing (2014: 26-27)'in prekarya olarak adlandırdığı kesimlerin karşı karşıya kaldığı durumlarla birebir örtüşmektedir. Örneğin, ücretlendirme şekli, gelir yetersizliği, pasif sosyal güvence katılımcılar bazında buna örnek verilebilir. Güvencesizliğin temel alanlarından biri olan gelir güvencesizliği prekaryanın başlıca özelliklerindedir. Bu bağlamda katılımcıların, maaşlarının belirsiz zamanda ödenmesi ya da ödenmemesi, sosyal güvence primlerinin yatırılmaması gibi yaşanan yoğun belirsizlikler güvencesiz bir yaşamın sürdürülmesinde önemli bir unsurdur. Resmi kayıtlarda aylık ücretlendirme uygulanırken gerçek uygulamada ödemeler belirsiz, kayıt dışı çalıştırma yaygın ve sosyal güvence primleri eksik yatırılmaktadır. Bu olumsuzluklar, zaten var olan dezavantajlı pozisyonlarını daha da çekilmez kılmakta ve katılımcıların hayatlarını zorlaştırmaktadır.

3.8.1.6.6. Katılımcıların Sosyal Güvencelerine İlişkin Bilgileri

Çalışmaya katılan katılımcılara sosyal güvencelerinin bulunup bulunmadığı sorulduğunda; %6,7'sine karşılık gelen 5 kişi herhangi bir sosyal güvence kayıtlarının olmadığını belirttiği, %54,7'sine karşılık gelen 41 kişi SGK kayıtlarının olduğunu, %37,3'üne karşılık gelen 28 kişinin BAĞKUR kayıtlarının olduğunu, %1,3'üne karşılık gelen 1 kişinin diğer kategorisi çerçevesinde yeşil kartının bulunduğu ifade ettiği görülmektedir. (Tablo 36.)

Tablo 36. Katılımcının Sosyal Güvence Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Sosyal güvencesi yok	5	6,7	6,7	6,7
SGK	41	54,7	54,7	61,3
BAĞKUR	28	37,3	37,3	98,7
Diğer	1	1,3	1,3	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Şekil 35. Sosyal Güvence Dağılımı Grafiği

Bir yükümlünün kamuya yararlı bir işte ücretsiz olarak çalışma yükümlülüğünden muaf olabilmesi için ‘bir iş sözleşmesine dayanarak çalışması ve/veya kendi işini kurup, işletmesi’ gerekmektedir. Bir iş sözleşmesine dayalı çalışma halinde SGK, kendi işini kurması ve/veya işletme halinde ise SGK ve/veya BAĞKUR kaydının açılarak ilgili mevzuat gereği sosyal güvencenin sağlanacağı iş ve işlemlerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Çoğu işveren deneme süresini geçirmeden sigortayı başlatmak istememektedir. Bunun yanı sıra başvuru, işe alım, iş kurma gibi süreçlerde bazı iş ve işlemler zaman da alabilmektedir. Görüldüğü üzere katılımcıların çoğunluğu SGK ve BAĞKUR kaydına sahiptir. BAĞKUR kayıtları çoğunluğu çiftçilik ve kahvehane işletmeciliği gibi işyerleri üzerine olup, denetimli serbestlik mevzuatında gerekli ayrıntılı açıklamanın yer almaması sebebi ile sadece bu kaydı ‘aktif’ olarak açık bulunduranlar

kamu hizmetinde muaf tutulmakta ve primlerini ödeyip ödemediği noktasında bir kontrol yapılmamaktadır. Yükümlülerin beyan ettikleri iş veya iş yerlerinde çalışıp çalışmadıklarını denetlemek ise kısıtlı araç, personel ve mevcut yükümlü sayısı sebebi ile de yeterli olamamaktadır. SGK kayıtlarında ise yükümlülerin en düşük gün üzerinden sigorta yaptırdıkları ve/veya işe alınmaları karşılığı sigorta primlerini kendileri ödediği görülmektedir.

Sonuç olarak yükümlülerin kayıtlı oldukları sosyal güvence kalemleri kamu hizmetinden muaf tutulmada bir araç özelliği taşıyarak güvence noktasında bir fayda doğurmamaktadır.

3.8.1.6.7. Katılımcıların Mal Varlığına İlişkin Bilgileri

Çalışmaya katılan katılımcıların üzerlerine kayıtlı herhangi bir taşınır/taşınmaz mal varlığının olup olmadığı sorulduğunda; %24'üne karşılık gelen 18 kişinin ev, ticari/binek araba, tarla/arsa vb. mülklerinin bulunduğunu beyan ettiği, %76'sına karşılık gelen 57 kişinin ise üzerlerine kayıtlı herhangi bir taşınır/taşınmaz mal varlığının bulunmadığını ifade ettiği görülmektedir. (Tablo 37.)

Tablo 37. Katılımcıların Mal Varlığı Bilgisine İlişkin Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Evet	18	24,0	24,0	24,0
Hayır	57	76,0	76,0	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Mal varlığına ilişkin bilgi paylaşımında katılımcıların çok açık olmadığı görülmekle sınırlı sayıda katılımcının ev, araba, aileden miras tarla ve/veya tarım aletleri gibi taşınır mal varlığı hakkında bilgi verdiği görülmüştür. Mevcut mülkiyetleri sınırlı ve geçim odaklı kısıtlı bir mal varlığını kapsamaktadır.

Mal varlığı insanlar için şimdiki zaman kadar ve gelecek zamanı kaplayan en önemli güvence unsurlarında biridir. Güvencenin en temel insani ihtiyaç olduğu düşünülürse, kapitalizm içinde buna sahip olmanın iki yolunun olduğu söylenilebilir. Bunlardan birincisi bahsettiğimiz üzere mülk iken ikincisi emek gücünü satmak yani ücretli olarak çalışabilmektedir. Bu anlamda çalışma bulguları bize katılımcıların mülk üzerinde güvence elde etme ihtimallerini nerdeyse imkânsız kılmaktadır. Bu sebeple,

ücretli çalışma noktasında iş ve işsizlik süreçlerini güvence ve güvencesizlik ekseninde analiz etmek daha doğru olacaktır.

3.8.1.6.8. Katılımcıların Cezaevi Öncesi ve Sonrası Çalışma Durumlarına İlişkin Bilgileri ve Düşünceleri

Çalışmaya katılan katılımcıların %70,7'sine karşılık gelen 53 kişinin ceza infaz kurumuna girmeden önce düzenli olarak bir işte çalıştığı görülmekle, %29,3'üne karşılık gelen 22 kişinin herhangi bir çalıştığı işinin olmadığı görülmektedir. (Tablo 38.)

Tablo 38. Katılımcıların Cezaevi Öncesi Bir İşte Çalışma Durumu Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Evet	53	70,7	70,7	70,7
Hayır	22	29,3	29,3	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Çalışmaya katılan katılımcılara iş başvuruları esnasında işverene suç geçmişinden ve/veya sabıka kaydından bahsedip etmediği sorulduğunda; katılımcıların %36'sına karşılık gelen 27 kişinin işverene suç geçmişi ve/veya sabıka kaydından bahsettiği, %25,3'üne karşılık gelen 19 kişinin bu konuda işverene herhangi bir bilgi vermediği, %38,7'üne karşılık gelen 29 kişinin ise kendi işini yapması, herhangi bir işte çalışmaması vb. gibi sebeplerle hiç iş başvurusunda bulunmadığı görülmektedir. (Tablo 39.)

Tablo 39. Katılımcıların İş Başvurularında Cezaevi Geçmişini/Sabıka Kaydını Söylemelerine İlişkin Tutumlarının Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Evet	27	36,0	36,0	36,0
Hayır	19	25,3	25,3	61,3
Hiç iş başvurusunda bulunmadım	29	38,7	38,7	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Çalışmaya katılan katılımcılara iş başvuruları esnasında işverene suç geçmişinden ve/veya sabıka kaydından bahsetmeleri durumunda işverenin tepkisi sorulduğunda; katılımcıların %29,3'üne karşılık gelen 22 kişinin işe alınmadığını, %38,7'sine karşılık gelen 29 kişinin işe alındığını, %21,32'üne karşılık gelen 16 kişinin suç türüne göre

işverence işe alınıp alınmayacağını karar verildiği, %10,7'sine karşılık gelen 8 kişinin ise deneme sürecine tabi tutulup herhangi bir sosyal güvencesi yapılmaksızın işten çıkarıldığı görülmektedir. (Tablo 40.)

Tablo 40. Cezaevi Geçmişini/Sabıka Kaydına İlişkin İşveren Tutumunun Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli İşe almıyor	22	29,3	29,3	29,3
İşe alıyor	29	38,7	38,7	68,0
Suç türüne göre işe alıp almayacağına karar veriyor	16	21,3	21,3	89,3
Deneme süresi içinde güvencesiz çalıştırıp çıkarıyor	8	10,7	10,7	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Oysa sabıkalı bir bireyin toplumsal yaşama tekrar dâhil olmasında birçok güçlükle yüz yüze kaldığı ortadadır. Suçlu olma damgasından dolayı önyargılara ve toplumsal anlamda dışlanmaya maruz kalan bireyler, bu negatif karşılama haline maruz kalmamak için çoğunlukla (%25,3) suç bilgisini ve/veya sabıka durumunu saklama eğilimi göstermektedir. Goffman, damgalamayı bir 'itibarsızlaştırma' süreci olarak da ele almakta ve bu süreç normlara dâhil edilmeyen suçlu bireyleri de kapsamaktadır. 'İtibarsızlaşma' benliğin örselenmesine ve bireyin kimliğinin dönüşmesine neden olmaktadır. Bireyin karşılaştığı tüm bu ön yargı ve olumsuz tutumlar toplumsal olduğu kadar bireysel bağlamda da ağır sonuçlar doğurmaktadır. 'Hükümlü' etiketi altında damgası görünür olan bu bireylerin iş bulamaması, işini kaybetmesi vb. durumlar damgalanmanın kendi başına sosyal dışlanma sürecini besleyen etkili ve önemli unsurlarından biridir.

Çalışmaya katılan katılımcılara iş başvuruları esnasında karşılaştıkları sorunların neler olabileceği sorulduğunda; katılımcıların %48'ine karşılık gelen 36 kişinin mahkûmiyet durumu sebebi ile işverence işe alınmadığını ifade ettiği, %2,7'sine karşılık gelen 2 kişinin çalışma hayatından uzun süre ayrı kalması dolayısıyla bir işe giremediğini ifade ettiği, %4'üne karşılık gelen 3 kişinin ise çevresinde iş bulması noktasında kendisine yardım edecek bir yakınının bulunmadığını ifade ettiği, %28'ine karşılık gelen 21 kişinin Denetimli Serbestlik yükümlülüklerinin yoğunluğundan dolayı bir işe

giremediğinin ya da mevcut işinde tutunamadığını ifade ettiği ve son olarak %17,3'üne karşılık gelen 13 kişinin farklı gerekçeler ile bir işe giremediğinin ya da mevcut işinde tutunamadığını ifade ettiği görülmektedir. (Tablo 41.)

Tablo 41. Katılımcıların İş Bulmada Karşılaşılan Zorluklara İlişkin Dağılım

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Mahkûmiyet durumundan dolayı işverenler işe almak istemiyor.	36	48,0	48,0	48,0
Çalışma hayatından uzun süre ayrı kaldığım için zorluk çekiyorum.	2	2,7	2,7	50,7
Çevremde bana iş bulma konusunda yardım edecek kişiler olmadığı için zorluk çekiyorum.	3	4,0	4,0	54,7
DS'in getirdiği yükümlülüklerin yoğunluğundan dolayı zorluk çekiyorum.	21	28,0	28,0	82,7
Diğer	13	17,3	17,3	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Görüldüğü üzere katılımcıların mahkûmiyet durumlarından dolayı ve denetimli serbestlik hizmetinin yükümlülük programı sebebi ile işe alınmamaları en çok göze çarpan iki veridir.

Suçlu olarak damgalanan bu kişilerin dışlanması, iş bulabilme olanağını son derece etkilemektedir. Bu durum bu bireylerin toplumsal normlardan sapma motivasyonlarını artırabilir. Kızmaz'ın bir çalışmasında hükümlünün verdiği cevap aynen şöyledir: 'Suçlu olarak damgalandım. Bu da, cezaevinden çıktıktan sonra iş bulmamı ciddi olarak engellendi.' (Kızmaz, 2006: 286). Aynı çalışmada görülmüştür ki, hükümlüleri tahliye sonrası en çok tedirgin eden konu iş bulamamak, çevre tarafında dışlanmak. Bu bağlamda, hükümlülerin tahliye sonrası dışlanma önyargılarından dolayı iş bulma imkânlarının çok zor olduğu ve sabıka bilgilerini gizleme eğilimi gösterdikleri görülmektedir.

Genel kanı, iş arama sürecinde olan katılımcıların birçok damgalama süreci ile yüzleşmeleri sonucu cesaretlerinin kırılması ve iş aramaktan vazgeçmeleridir.

‘Bireysel görüşmemizde X’e de söyledim. Artık bir işe girip de emekli olacağımı sanmıyorum. Bir şey çalınsa direk gözler bana çevriliyor. Ya da bir sorun olsa ilk gözden çıkarılan ben oluyorum.’ (G 38)

‘Y ile görüşmemizde beni İş kurumuna yönlendirmişti. O zaman ona da söyledim. Benim sabıkam başıma bela hocam dedim.’ (G 52)

Katılımcılar için damgalanma deneyimini en can yakıcı şekilde yaşadıkları sürecin iş arama süreci olduğunu söyleyebiliriz. Katılımcıların suç tekrarı ve suç döngüsüne dönmedeki kırılma noktası bu süreç içinde gözlemlenmektedir. İşverenlerin katılımcıların suç geçmişini öğrendikten sonra karar verdiklerini, özellikle bazı suçlarda çok kalifiye eleman olsa dahi direk kişiyi kovma ya da tam tersi kişinin durumundan istifade etme gibi eylemlerin yaşandığını söylemek Tablo 40.’daki verilen ışığında mümkündür.

Katılımcıların kamuya yararlı bir işte ücretsiz çalışma yükümlülüğünden muaf olması için ihtiyaç duyduğu sigorta işlemlerini yapmak karşılığında işverenlerin ücretsiz ve/veya beyan edilen maaşın altında elden ödemenin teklif edildiği çalışma anlayışını benimsediklerini görmek mümkündür. İşverenin bu tutumunun katılımcılar üzerinde suça yeniden yönelim noktasında pozitif etkisi bulunmakla, kişilere de suç davranışını haklı gösterecek argümanlar sunmaktadır. 5763 sayılı İş Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’la yapılan düzenleme sonucu eski hükümlü çalıştırma zorunluluğunun kalkması da katılımcıların yaşadıkları mağduriyette etkili olduğu düşünülmektedir.

Bu insanlar iki açıdan mensubiyet yitimi²³ne uğramışlardır. Castel’in de ifade ettiği gibi ‘bunlar bireydirler ama olmak istedikleri bireyler olamama çelişmesini yaşayan bireyler’ (Gajac, 2014: 97-99). Bu bağlamda güvencesizlik şiddetlenirken sosyal yaşamda güvensizlik daha da yaygınlaşmaktadır.

²³ Bu ifade Castel tarafından dışlanmaya alternatif olarak sunulan bir kavramdır. Ayrıntılı bil için bkz. Gajac, O. (2014). ‘Robert Castel’de Mensubiyet Yitimi Kavramı’ *Toplum ve Bilim*, Sayı:129, ss: 82-104.

3.8.1.7. Katılımcıların Araştırma ve Değerlendirme Formuna (ARDEF) Göre Risk Düzeylerine İlişkin Bilgiler

ARDEF, yarı yapılandırılmış bir Risk-İhtiyaç-Uygunluk değerlendirme aracıdır. ARDEF formu ile yükümlünün; riskleri, bireysel ve krimonojenik²⁴ ihtiyaçları saptanır ve ihtiyaçlarının giderilmesi için gerekli yönlendirmeler yapılır. Ayrıca yönlendirmelerin uygunluğu belirlenerek gerekli izleme ve değerlendirmeler gerçekleştirilir. ARDEF formu yükümlülere ilk görüşmede uygulanır. Formda belirtilen yanıtlar risk puanlarına çevrilir ve risk puanlarından indeksler oluşturulur. Böylelikle ihtiyaçlar, risk indeksleri ve diğer sorulardan elde edilen bilgilere göre belirlenir. Risk indeksleri sırası ile şu şekildedir:

- BASRİ (Bağımlılık sorunları riski indeksi): Kişinin bağımlılık düzeyini, tekrar madde kullanma riskini gösteren indeks türüdür.
- RUHSAR (Ruhsal sorunlar riski indeksi): Kişinin ruhsal sorunlarının şiddetini ve çeşitliliğini gösteren indeks türüdür.
- SEKİ (Sosyoekonomik riskler indeksi): Ekonomik durum, eğitim, yaşadığı yer vb. gibi sosyoekonomik sorunların büyüklüğünü gösteren indeks türüdür.
- RİKİ (Riskli kişilik indeksi): Kişinin anti sosyal kişilik özelliklerinin olup olmadığını gösteren indeks türüdür.
- ZAVİ (Zarar verme riski indeksi): Şiddet eğilimi, öfke kontrolü gibi çevreye ve kendisine zarar verme riskini gösteren indeks türüdür.
- SUDAR (Suç davranışıyla ilgili riskler indeksi): Daha önce işlenen suçlar, suçların çeşitliliği, işlenen suçların şiddeti gibi etkenleri gösteren indeks türüdür.
- SUFİ (Suça iten faktörler indeksi): Yukarıda sayılan risklerin toplamından oluşur ancak her bir riskin ağırlıklı ortalamasını gösteren indeks türüdür.
- DESİR (Denetimli Serbestlik ihlal riski): Kişinin belirlenen denetimli serbestlik kurallarına uymama riskini gösteren indeks türüdür.
- TESİR (Tekrar suç işleme riski indeksi): Kişinin tekrar suç işleme riskini gösteren indeks türüdür.

²⁴ Bireyin suçlu davranışa yönelmesine sebep olan veya zemin hazırlayan çeşitli faktörler.

Her bir risk indeksi düşük, orta ve yüksek olmak üzere 3 kategori çerçevesinde risk düzeylerini belirler. Bu risk düzeyleri ve ihtiyaçlar dikkate alınarak denetimli serbestliğe tabi tutulan kişilerin topluma kazandırılmalarına yönelik müdahale çalışmaları, denetim ve kontrole ilişkin hususlar, uyulması gereken kural ve yükümlülükler denetim planı çerçevesinde belirlenerek, yükümlünün toplum içindeki denetim ve takibi gerçekleştirilir.

Bu bağlamda çalışmada yer alan katılımcıların yukarıda sayılan risk indekslerine ilişkin risk düzeyleri aşağıda yer alan tablolarda (Tablo 42.,43.,44.,45.,46.,47.,48.,49.,50.) sırası ile verilmiştir.

Tablo 42. TESİR Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Yüksek risk	8	10,7	10,7	10,7
Orta risk	54	72,0	72,0	82,7
Düşük risk	13	17,3	17,3	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Tablo 43. BASRİ Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Orta risk	17	22,7	22,7	22,7
Düşük risk	58	77,3	77,3	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Tablo 44. RUHSAR Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Orta risk	5	6,7	6,7	6,7
Düşük risk	70	93,3	93,3	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Tablo 45. SEKİ Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Orta risk	7	9,3	9,3	9,3
	Düşük risk	68	90,7	90,7	100,0
Toplam		75	100,0	100,0	

Tablo 46. RİKİ Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Orta risk	2	2,7	2,7	2,7
	Düşük risk	73	97,3	97,3	100,0
Toplam		75	100,0	100,0	

Tablo 47. ZAVİ Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Orta risk	13	17,3	17,3	17,3
	Düşük risk	62	82,7	82,7	100,0
Toplam		75	100,0	100,0	

Tablo 48. SUDAR Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Yüksek risk	9	12,0	12,0	12,0
	Orta risk	36	48,0	48,0	60,0
	Düşük risk	30	40,0	40,0	100,0
Toplam		75	100,0	100,0	

Tablo 49. SUFİ Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Orta risk	11	14,7	14,7	14,7
	Düşük risk	64	85,3	85,3	100,0
Toplam		75	100,0	100,0	

Tablo 50. DESİR Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Yüksek risk	8	10,7	10,7	10,7
Orta risk	31	41,3	41,3	52,0
Düşük risk	36	48,0	48,0	100,0
Toplam	75	100,0	100,0	

Hükümlüler ceza infaz kurumundan çıktıktan sonra ceza infaz kurumunda beyan ettikleri adres doğrultusunda bağlı buldukları denetimli serbestlik müdürlüğüne müracaat ederek, kayıt işlemlerine müteakiben ilgili büroda yüz yüze yapılan görüşmeler eşliğinde ARDEF formunda yer alan sorulara cevap vermektedir. Yükümlülerin bu formda yer alan sorulara verdiği cevaplara göre düşük, orta ya da yüksek riskli bir takım indeksler belirlenmektedir (Tablo 42.,43.,44.,45.,46.,47.,48.,49.,50.). Her risk grubu için ayrı ayrı belirlenen yükümlülükler çerçevesinde yükümlülere denetimli serbestlik tedbiri uygulanmaktadır. Ancak, yükümlülerin gerek sosyal medya, gerek ceza infaz kurumu veya sosyal çevredeki etkileşimleri gerekse denetimli serbestlik müdürlüğünde beklerken yüz yüze karşılaşmaları sonucu yaptıkları paylaşımlarla formu manipüle edecekleri bölümler hakkında bilgi sahibi oldukları ve cevaplamalarında risk faktörünü ayarlamaya çalıştıkları gözlemlenmektedir.

‘Burada benim suçumun risk yüksek çıktı ev hapsi verdiniz. Aynı suçtan içeri giren arkadaş Antalya da düşük çıkmış nasıl oluyor valla anlamadım.’ (G45)

‘Ya hocam millet testi çözmüş.’ (G 41)

‘Benim bu dosyadan Konya da riskim düşük çıktı buraya geldim yüksek. Dalga geçiyorlar.’ (G 10)

‘Ben sorulara samimi cevap verdim ama çoğu kişi planlı cevaplıyor hocam. Ezber edenler var.’ (G 28)

Bu anlamda formun güvenilirliği noktasının tartışmalı olduğu düşünülmektedir. Bu durum suç tekrarındaki sıklık durumu ile düşük riskli çıkma arasındaki uyumsuzluğu bir noktada açıklamaktadır.

Ancak mevcut form verileri yükümlülerin kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımına tabi tutulmaları noktasında yerleştirilecekleri kurum hakkında da fikir

vermesi açısından büyük önemde arz etmektedir. Risk düzeylerine göre, çalıştırıldıkları kamu kurum ve/veya kuruluşların belirlenmesinde suç türleri ve risk düzeyleri büyük önem taşımaktadır. Örneğin, uyuşturucu suçu işleyen ve/veya BASRİ risk düzeyi yüksek çıkan bir bireyin kamu hizmeti kapsamında bir eğitim kurumuna yerleştirilmemesi gibi önemli hassasiyetleri de içinde barındırmaktadır.

3.8.2. Verilerin Çift Yönlü (İlişkisel) Analizi

Çalışmada çift yönlü analizi yapılması planlanan medeni durum, güncel ikamet edilen yer, eğitim durumu, en son çalışılan iş, esas meslek, gelir durumu ve sosyal güvence verileri sütunlara, denetimli serbestliğe tabi olunan suç türü satırlara dizilerek öncelikli olarak çapraz tablolar düzenlenerek mütekabiliyet analizine uygun hale getirilmiştir. Mütekabiliyet analizinin okunaklı ve anlaşılır olması adına çapraz tablolardaki satır ve sütunlarda yedi ve on aralığını aşan verilerde düzenlemeye gidilerek aralıktaki uyumun korunması sağlanmış ve bazı verilerde sınıflama yapılmıştır.

Bu bağlamda, öncelikle yukarıda sayılan her bir veri seti ile analizi yapılacak olan suç türleri:

- Mala karşı başlığı altında: hırsızlık, gasp, yağma, dolandırıcılık, evrakta sahtecilik vb.
- Uyuşturucu başlığı altında: kullanmak, ticaretini yapmak vb.
- Şiddet başlığı altında: hakaret, tehdit, yaralama, cinayet vb.
- Cinsel suçlar
- Diğer başlığı altında: terör, insan kaçakçılığı, içtimai suçlar, izinsiz silah/bıçak satma/bulundurma vb.

suçları olarak 5 sınıfa indirgenmiştir. Medeni durum, güncel ikamet edilen yer, eğitim durumu, en son çalışılan iş, gelir durumu ve sosyal güvence veri setinde herhangi bir sınıflamaya tabi olmaksızın aynen korunurken, esas meslek bilgilerine ilişkin veriler de benzer ve yakınlıklarına göre sınıflandırılmıştır. Bu bağlamda esas meslek grupları ise şu şekildedir:

- Pazarlama, pazarcılık, satış elemanı.
- Çiftçi, tarım işçisi.

- İşletmeci (turizm, mekân vb.), garson.
- Tekstil (dokuma, terzi vb.).
- Tesisatçı (elektrik, su vb.), Tamirci.
- İnşaat işçisi (sıva, boya, oluk ustası vb.).
- Mutfak işçisi (aşçı, ızgaracı ekmek ustası vb.).
- Diğer (tornacı, iş makinesi operatörü, şoför, nakliyecisi vb.).
- İş olmayanlar.

Bir sonraki başlıklarda sırası ile sınıflandırılmış olan kategorik verilere ilişkin bulgular, mütakabiliyet analizleri ve yorumlamalarına yer verilmiştir.

3.8.2.1. Suç ve Medeni Durum Arasındaki İlişkinin Mütakabiliyet Analizi Üzerinden İncelenmesi

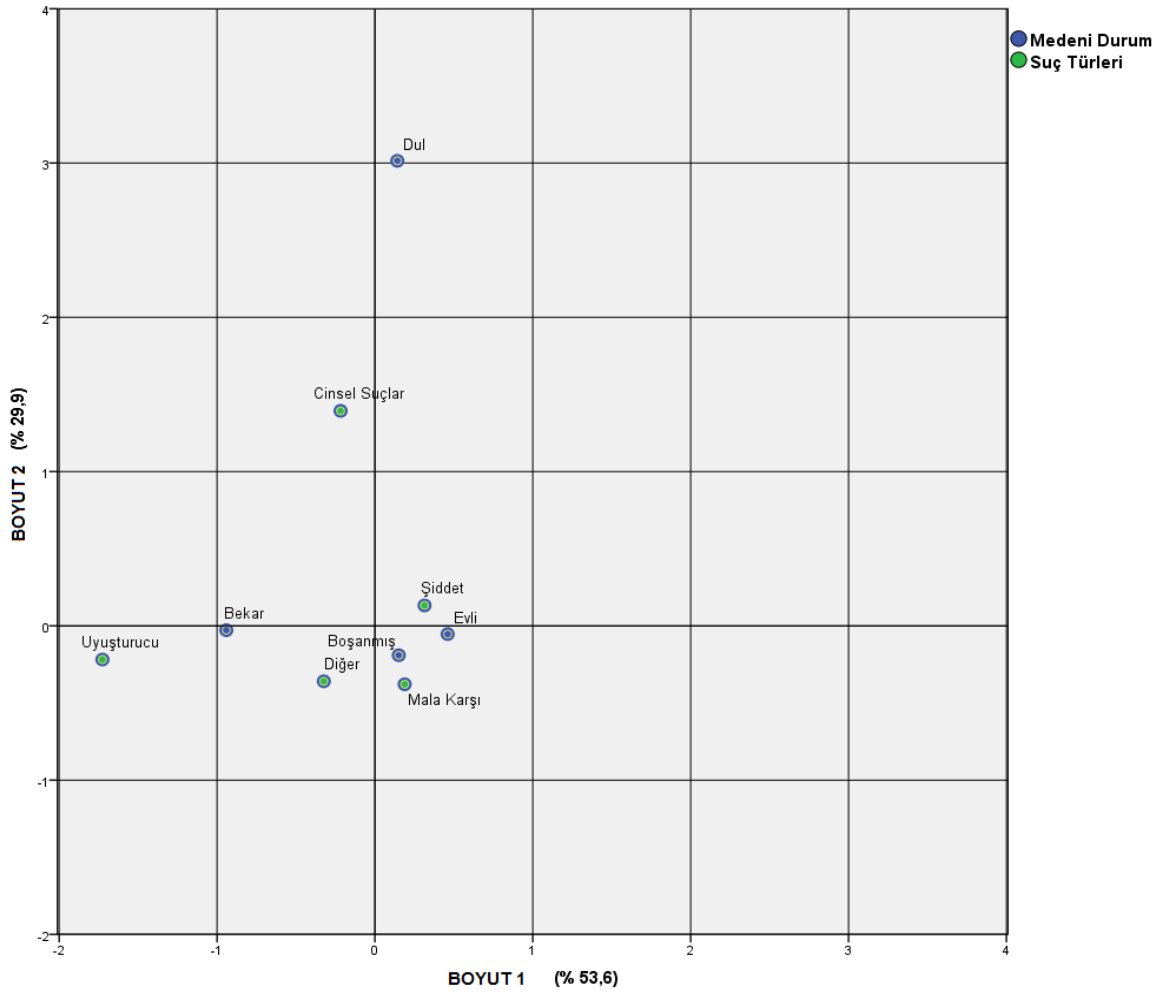
Medeni durum değişkeninde toplam 34 evli kişi bulunmakla, evlilerin; %38,2'ine karşılık gelen 13 kişinin mala karşı, %2,9'una karşılık gelen 1 kişinin uyuşturucu, %50'sine karşılık gelen 17 kişinin şiddet, %5,9'una karşılık gelen 2 kişinin cinsel suçlar ve son olarak %2,9'una karşılık gelen 1 kişinin diğer suç türlerini işlediği görülmektedir. Katılımcıların 20'si bekâr olup, bekârların; %30'una karşılık gelen 6 kişinin mala karşı, %25'ine karşılık gelen 5 kişinin uyuşturucu, %30'una karşılık gelen 6 kişinin şiddet, %10'una karşılık gelen 2 kişinin cinsel suçlar, %5'ine karşılık gelen 1 kişinin ise diğer suç türlerinin işlediği görülmektedir. Toplam boşanmış birey sayısı 19 olup, boşanmışların; %52,6'sına karşılık gelen 10 kişinin mala karşı, %5,3'üne karşılık gelen 1 kişinin uyuşturucu, %26,3'üne karşılık gelen 5 kişinin şiddet, %10,5'ine karşılık gelen 2 kişinin cinsel suçlar ve son olarak %5,3'üne karşılık gelen 1 kişinin diğer suç türlerinin işlediği görülmektedir. Çalışmada yer alan 2 dul bulunmakla, dul bireylerin; %50'sine karşılık gelen 1 kişi şiddet, diğer %50'sine karşılık gelen 1 kişinin ise cinsel suçlar işlediği görülmektedir. (Tablo 51.)

Tablo 51. Suç ve Medeni Durum Arasındaki İlişkinin Çapraz Tablosu

Suç Türleri	Medeni Durum				Toplam
	Evli	Bekâr	Boşanmış	Dul	
Mala Karşı	13	6	10	0	29
Uyuşturucu	1	5	1	0	7
Şiddet	17	6	5	1	29
Cinsel Suçlar	2	2	2	1	7
Diğer	1	1	1	0	3
Toplam	34	20	19	2	75

Katılımcıların denetimli serbestlik tedbirine ayrılmalarına konu suç türleri ile medeni durumları arasındaki ilişkiselliği mütakabiliyet analizi vasıtası ile mütakabiliyet haritası (Tablo 52.) üzerinden incelediğimizde; evli katılımcıların şiddet ve mala karşı suçlara uyuşturucu, cinsel suç ve diğer suçlara görece daha yakın olduğu görülmektedir. Bekâr katılımcıların cinsel suçlara nazaran mala karşı, şiddet, uyuşturucu suçlarına görece daha yakın olmakla, diğer suç türlerine de kayda değer bir uzaklığı bulunmamaktadır. Boşanmış katılımcıların mala karşı suçlara çok yakın olduğu görülmekle bu yakınlığı şiddet ve diğer suç türleri takip etmektedir. Uyuşturucu ve cinsel suçlar, mala karşı, şiddet ve diğer suç türlerine görece boşanmış katılımcılara daha uzaktır. Dul katılımcı profilinin ise cinsel suçlara daha yakın olduğu görülmekle, mala karşı, şiddet, uyuşturucu ve diğer suç türlerine görece daha uzak bir konumda yer almaktadır. Mala karşı ve şiddet suçlarının daha ziyadesiyle boşanmış ve evli katılımcılara yakınlığı dikkat çekmekle, uyuşturucu suçlarının bekâr profile daha yakın bir seyir izlediği görülmektedir. Genel olarak şiddet, mala karşı ve diğer suç türleri birbirine daha yakın ve işlenme yoğunluğu daha fazla olan suç türleri olmakla, bunları uyuşturucu ve cinsel suç türleri aynı oransallıkta takip etmektedir.

Tablo 52. Suç ve Medeni Durum Arasındaki İlişki Alanı (Mütakabiliyet Haritası)

Bu tez çalışmasında katılımcıların medeni durumlarına bakıldığında; 34 kişinin evli ve 41 kişinin ise evli olmadığı (bekâr, boşanmış, dul) görülmektedir. Genel olarak evli olmayan kişilerin evlilere nazaran daha fazla suç davranışı gerçekleştirdikleri birçok çalışma tarafından desteklenmektedir.

Dönmezer (1994: 264), evliliğin sosyal eğilimleri güçlendirerek suçluluğu önlemede etkili olduğuna değinmiştir. Hirschi'nin kontrol teorisi üzerinden değerlendirirsek bireyin topluma bağlılığı üzerinden yola çıkarsak bireyin ailesine olan bağlılığı onu yasa ve normlara bağlı kılmaktadır. Elbette ki evliliğin tek başına suçu engelleyici bir rolü olduğu söylenemez ancak uzak tutucu bir işlevi olduğundan bahsedilebilir.

Literatür taraması²⁵ yapıldığında denetimli serbestliğe tabi tutulan kişilerin çoğunluğunun evli olmayan kişiler olduğunu görmek mümkündür. Bu bağlamda, üzerinde çalıştığımız bu araştırmada yer yalan yükümlülerinde medeni durumu ile ilgili bulguların konu üzerine yapılmış diğer birçok çalışma ile benzerlik teşkil etmektedir.

Medeni durum olgusunu güven(ce)sizlik açısından değerlendirecek olursak, bekâr ve evli çalışanların çalışma hayatına olan algıları, bakış açıları ve tepkileri birbirinden farklı olabilmektedir. Örneğin, evli bir çalışan bekâr bir çalışana göre kendini çalışmaya daha fazla mecbur hissetmekte ve bu durum onları güvencesiz koşullarda çalışmaya daha fazla razı kılmaktadır. Evli bir birey kendisi ve ailesinin geleceğini güven altına almak için ücret getiren düzenli bir işte çalışmaya muhtaç olmaktadır. Bu bakımdan evli olmak güvencesizlik açısından önemli bir değişkendir. Evli çalışanlar, evli olmayanlara göre daha güvencesiz olanaklara katlanmak durumunda kalabilir. Evlilerin ev geçindirme sorumluluğu baskıcı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bekâr, boşanmış veya dul olanlarda güvencesizlik algısı belirli seviyelerde olsa da evli olanlar kadar daha yoğun değildir. Bu durumda güven(ce)sizlik algısının yarattığı psiko-sosyal baskının evli olan ile olmayan arasındaki suça eğilim oranlarını etkilemektedir.

Güvencesizlik ekseninde değerlendirilirse katılımcıların yarısından fazlası evli olmayan kesim olup, güvencesiz çalışma koşullarına evli olanların daha tepkisel yaklaşabilmeleri ve bu durumun şiddet ve mala karşı suçların evli olan bireylerdeki artışını açıklamakta anlamlı olduğu düşünülmektedir.

3.8.2.2. Suç ve İkamet Edilen Yer Arasındaki İlişkinin Mütakabiliyet Analizi Üzerinden İncelenmesi

Güncel ikamet edilen yer istatistikî verilerinde Denizli il sınırları içerisinde yer alan ilçeler baz alınmakla, Acıpayam ilçesinde oturan 2 katılımcıdan 1'nin mala karşı, 1'inin ise şiddet suçu işlediği görülmektedir. Beyağaç ilçesinde oturan 1 katılımcının mala karşı suç işlediği görülmekle, Bozkurt ilçesinde oturan 1 katılımcının mala karşı suç işlediği, Buldan ilçesinde oturan 1 katılımcının cinsel suç işlediği, Çameli ilçesinde oturan 2 katılımcının şiddet suçunu işlediği, Çardak ilçesinde oturan 1 katılımcının mala karşı suç işlediği, Çivril ilçesinde oturan 5 katılımcıdan 2'sinin mala karşı, 3'ünün ise

²⁵Ayrıntılı bilgi için Bkz.:

Berk, G. (2010). *Denetimli Serbestlik Tedbiri ve Tedavi Kararlarında Uygulanacak Bağımlılık Programının Etkililiğinin Değerlendirilmesi*, (Tıpta Uzmanlık Tezi), Ege Üniversitesi. İzmir.

Çubuk, Y. Ç. (2011). *Madde kullanımı Deneyimi Yaşamış Kişilerde Benlik Saygısı ve Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir.

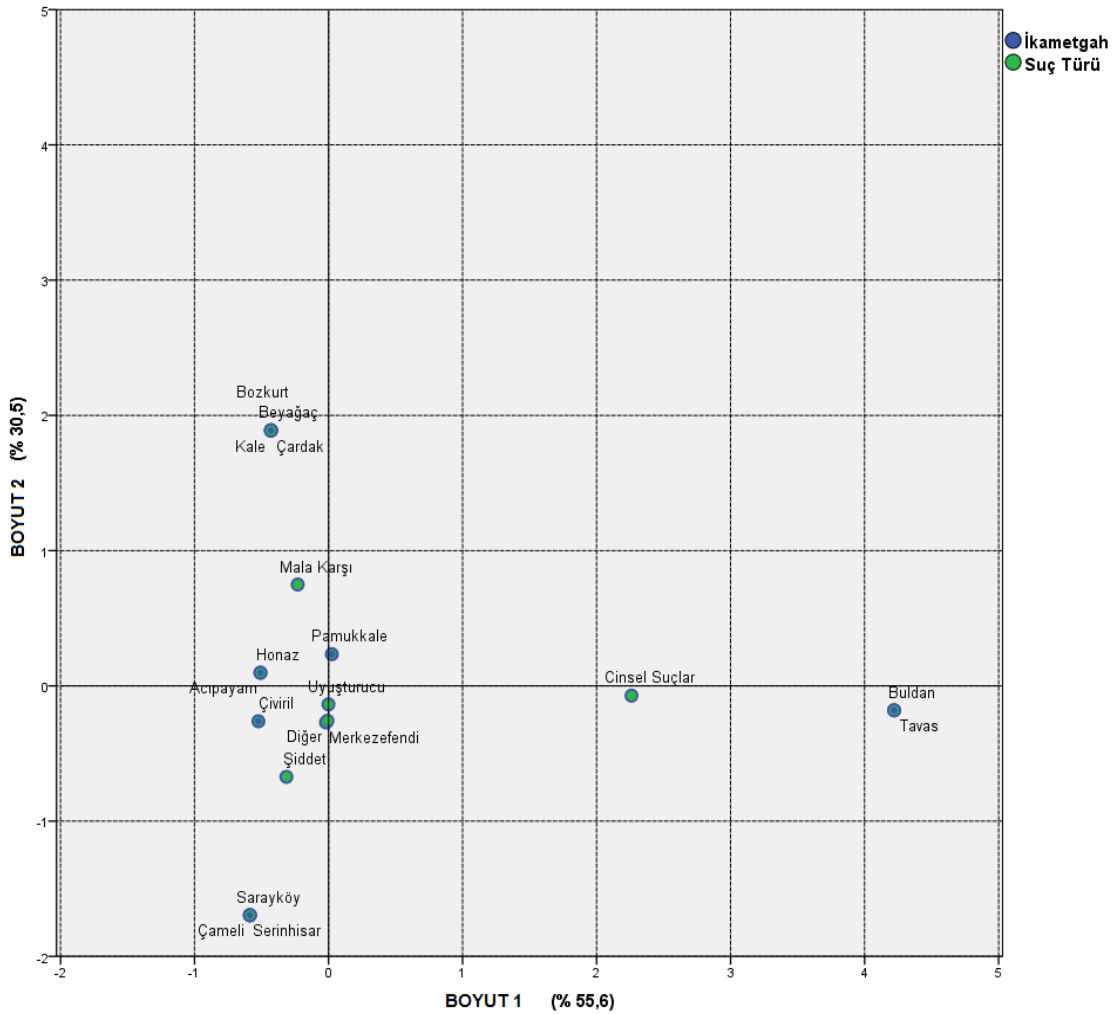
şiddet suçu işlediği, Honaz ilçesinde oturan 2 katılımcıdan 1'inin mala karşı, 1'inin ise şiddet suçu işlediği, Kale ilçesinde oturan 1 katılımcının mala karşı suç işlediği, Denizli merkez ilçelerinden olan Merkezefendi ilçesinde oturan 25 katılımcıdan 7'sinin mala karşı, 4'ünün uyuşturucu, 10'unun şiddet, 2'sinin cinsel suç ve son 2'sinin diğer suç türlerini işlediği, diğer bir merkez ilçesi olan Pamukkale ilçesindeki 31 katılımcıdan 14'ünün mala karşı, 3'ünün uyuşturucu, 10'unun şiddet, 3'ünün cinsel suç ve son 1'inin diğer suç türlerinin işlediği görülmektedir. Bunun dışında, Sarayköy ilçesindeki 1 katılımcının şiddet suçu, Serinhisar ilçesindeki 1 katılımcının şiddet suçu ve son olarak Tavas ilçesindeki 1 katılımcının cinsel suç işlediği görülmektedir. (Tablo 53.)

Tablo 53. Suç ve İkamet Edilen Yer Arasındaki İlişkinin Çapraz Tablosu

Suç Türü	İkametgâh Adresi													Toplam	
	Acıpayam	Beyağaç	Bozkurt	Buldan	Çameli	Çardak	Çivril	Honaz	Kale	Merkezefendi	Pamukkale	Sarayköy	Serinhisar		Tavas
Mala Karşı	1	1	1	0	0	1	2	1	1	7	14	0	0	0	29
Uyuşturucu	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	3	0	0	0	7
Şiddet	1	0	0	0	2	0	3	1	0	10	10	1	1	0	29
Cinsel Suçlar	0	0	0	1	0	0	0	0	0	2	3	0	0	1	7
Diğer	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	1	0	0	0	3
Toplam	2	1	1	1	2	1	5	2	1	25	31	1	1	1	75

Katılımcıların denetimli serbestlik tedbirine ayrılmalarına konu suç türleri ile güncel ikamet adresleri (ilçe bazında) arasındaki ilişkiselliği mütekabiliyet analizi vasıtası ile mütekabiliyet haritası (Tablo 54.) üzerinden incelediğimizde; Beyağaç, Bozkurt, Çardak ve Kale ilçelerinin, Çameli, Sarayköy ve Serinhisar ilçelerinin, Buldan, Tavas ilçelerinin ve son olarak Acıpayam, Çivril ve Honaz ilçelerinin suç türlerine yakınlık ve uzaklıkları noktasında kendi içlerinde kümelenedikleri görülmekle, merkez ilçe olan Merkezefendi ve Pamukkale harita da ayrı olarak yer almıştır. Buldan ve Tavas ilçesi görece cinsel suçlara daha yakınken bu yakınlığı diğer ilçelere nazaran Merkezefendi ve Pamukkale ilçeleri takip etmektedir. Nüfus yoğunluğu baz alındığında Denizli'nin kırsal kesiminde yer alan Beyağaç, Bozkurt, Çardak ve Kale ilçelerinde mala karşı suç türünün daha yakın olduğu görülmekle, Çameli, Serinhisar ve Sarayköy ilçelerinin şiddet suç türüne görece daha yakın olduğu görülmektedir. Merkezefendi ilçesi

Pamukkale, Acıpayam, Honaz ve Çivril ilçesine oranla şiddet suçlarına daha yakinken Pamukkale, Acıpayam, Honaz ve Çivril ilçelerinin de mala karşı suçlara daha yakın olduğu gözlemlenmektedir. Merkezefendi ve Pamukkale ilçeleri Acıpayam, Honaz ve Çivril ilçelerine görece uyuşturucu ve diğer suç türlerine daha yakın bir konum izlemektedir. Genel anlamda uyuşturucu, diğer ve şiddet suçlarının merkez ilçeleri olan Pamukkale, Merkezefendi ve hem nüfus yoğunluğu (Çivril) hem de il merkezine yakınlığı bağlamında (Acıpayam, Honaz) Denizli'nin büyük ilçelerine olan yakınlık diğer ilçelere görece daha yakındır. Şehirlerarası yol güzergâhı dikkate alındığında uyuşturucu ve diğer suç türlerinin bu yol güzergâhına ev sahipliği yapan ilçelerde yoğun olması dikkate değer bir ayrıntı olarak göze çarpmaktadır. Kırsal kesim ilçelerde (Beyağaç, Bozkurt, Çardak, Kale) geçimin ziyadesi ile tarım ve hayvancılığa dayanması mal ve mülk üzerine bir gelir ve geçim kaynağının olması mala karşı suçların işlenme oranındaki yakınlığına bir açıklama getirebilmektedir. Keza birçok iş potansiyelini ve nüfus yoğunluğunu barındıran merkez ilçelerde ve büyük ilçelerde ise şiddet suçlarının yaygınlığı da önemli bir nokta olarak harita üzerinde karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 54. Suç ve İkamet Edilen Yer Arasındaki İlişki Alanı (Mütakabiliyet Haritası)

Bu tez çalışmasında suça eğilimin özellikle merkez ilçe ve görece Denizli'nin merkeze yakın ve/veya nüfusça büyük gelişmiş ilçelerinde olduğunu görmek mümkündür.

Kentleşmenin suç olgusu üzerindeki etkilerini inceleyen birçok araştırmaya göre bir şekilde kentsel yaşam içindeki dinamiklere tutunamayan ve uyum sağlayamayan insanların davranışlarının suçu doğurduğu yönündedir. Çünkü sosyal ve etnik yapısı gereği homojen olmayan ve kalabalık bir nüfus popülasyonunu bünyesinde barındıran kentlerde yaşayan insanlar arasında, kırsal kesimlere nazaran komşuluk ilişkileri ve/veya akrabalık bağları daha zayıftır. Böyle yerlerde birincil ilişkilerin yerini ikincil ilişkiler almaktadır (Altay, 2007: 30). Toplumsal denetim mekanizmaların zayıflamasına paralel olarak suç oranı da artmaktadır (Centel, 2000: 63-64). Ayrıca kırsal kesimlerde ve/veya küçük yerleşim bölgelerinde toplum baskısının fazla olmasının suç işlenmesinin önlenmesinde etkili olduğu düşünülebilir. Günümüz de kentlerdeki plansız büyüme,

sosyo-kültürel değişimler, işsizlik ve sosyal denetim mekanizmalarının ortadan kalkmaya başlaması sonucunda hırsızlık ve dolandırıcılık suçlarının giderek arttığı görülmektedir (Centel, 2000: 67). Bu çalışmaya katılan katılımcıların, buldukları ilçelerin genellikle dezavantajlı sayılabilecek mahallelerinde oturduklarını görmek mümkündür.

‘Denizli de Karşıyaka desen herkes bilir.’ (G 40)

‘Karşıyaka da uyuşturucu çok yaygındır. Ufacık çocuk bile esrar çeker.’
(G 10)

‘Kocabaş da oturuyorum. Hırsızlık, yaralama, uyuşturucu ne arasan var hangi birinden kaçayım. Birinden birine bulaşıyorsun.’ (G 51)

Bu bulgudan yola çıkarak suç ve ikamet edilen yer arasındaki ilişkiyi sosyal ekoloji (sosyal düzensizlik/organizasyonluk) teorisi üzerinden hareketle açıklamak mümkündür. Suç ve sapma davranışı bağlamında her kentte risk teşkil eden mahalle ve semtlerin varlığına vurgu yapan sosyal ekoloji teorisi, şehir merkezine yakın olan gecekondulu mahallelerinde suç oranının artış gösterdiğini, sanayi ve ticaret bölgeleri dışında olmak üzere şehir merkezinden uzaklaştıkça ise suç oranının düştüğünü ortaya koyar. Bu bağlamda çalışmada yer alan katılımcılar, sosyal ve ekonomik bağlamda düşük düzeyde olan, suç ve sapma davranışı noktasında risk teşkil eden bölgelerde oturan bireyler olduğu söylenebilir.

3.8.2.3. Suç ve Eğitim Durumu Arasındaki İlişkinin Mütakabiliyet Analizi Üzerinden İncelenmesi

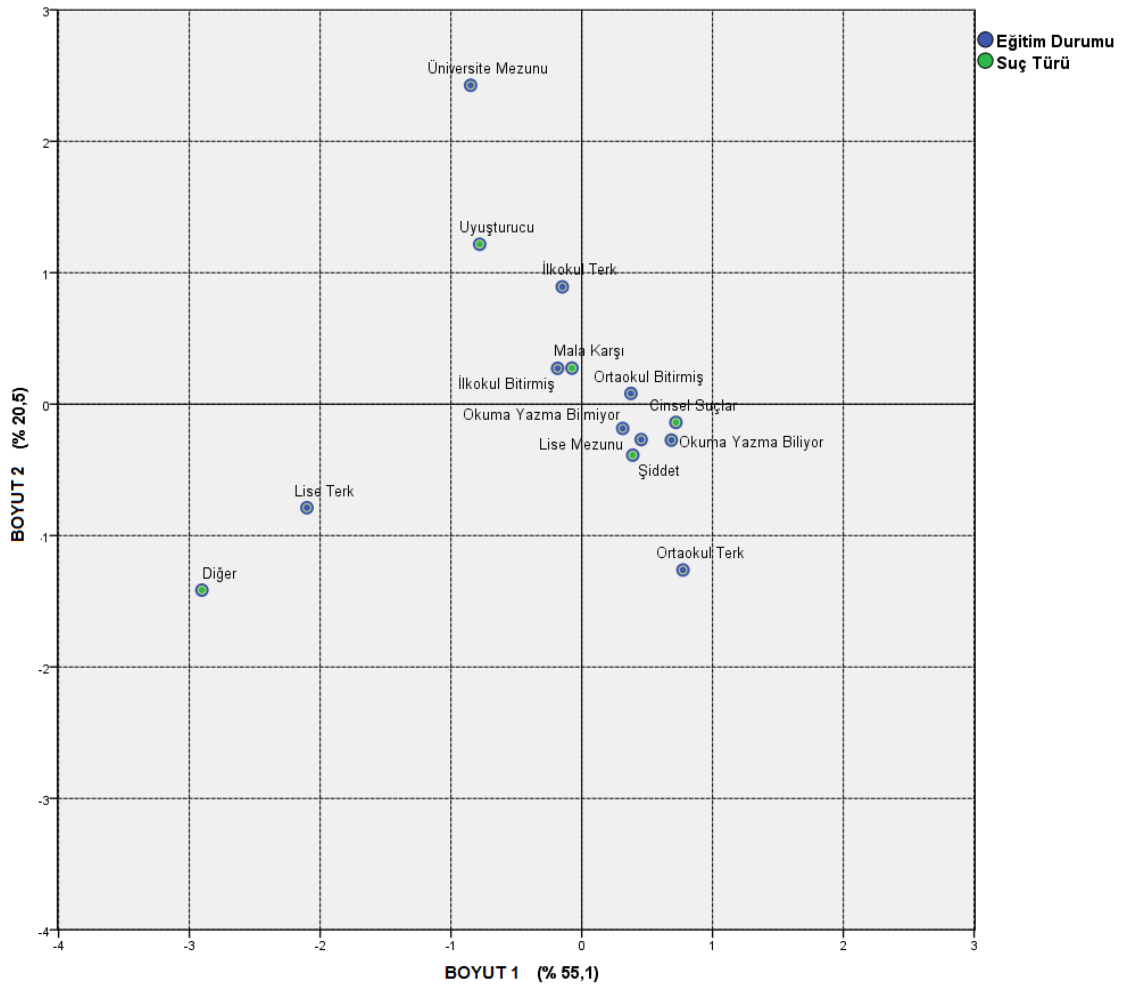
Eğitim durumu değişkeni kapsamında; okuma yazma bilmeyen 2 katılımcıdan 1’inin mala karşı, 1’inin ise şiddet suçu işlediği, okul bitirmemiş ama okuma yazma bilen 3 katılımcıdan 1’inin mala karşı, 1’inin şiddet, 1’inin ise cinsel suç işlediği, ilkokul terk olan 1 katılımcının mala karşı suç işlediği, ilkokul bitirmiş 24 katılımcıdan 11’inin mala karşı, 3’ünün uyuşturucu, 8’inin şiddet, 1’inin cinsel suç ve son olarak 1’inin diğer suç türünü işlediği, ortaokul terk olan 2 katılımcının 2’sinin de şiddet suçu işlediği, ortaokul bitirmiş 16 katılımcıdan 4’ünün mala karşı, 2’sinin uyuşturucu, 7’sinin şiddet, 3’ünün ise cinsel suç işlediği, lise terk olan 6 katılımcıdan 2’sinin mala karşı, 1’inin uyuşturucu, 1’inin şiddet, 2’sinin ise diğer suç türünü işlediği, lise mezunu 19 katılımcının 8’inin mala karşı, 9’unun şiddet, 2’sinin ise cinsel suç işlediği, üniversite mezununun 2 katılımcıdan 1’inin mala karşı, 1’inin ise uyuşturucu suçu işlediği görülmektedir. (Tablo 55.)

Tablo 55. Suç ve Eğitim Durumu Arasındaki İlişkinin Çapraz Tablosu

Suç Türü	Eğitim Durumu									Toplam
	Okuma Yazma Bilmiyor	Okuma Yazma Biliyor	İlkokul Terk	İlkokul Bitirmiş	Ortaokul Terk	Ortaokul Bitirmiş	Lise Terk	Lise Mezunu	Üniversite Mezunu	
Mala Karşı	1	1	1	11	0	4	2	8	1	29
Uyuşturucu	0	0	0	3	0	2	1	0	1	7
Şiddet	1	1	0	8	2	7	1	9	0	29
Cinsel Suçlar	0	1	0	1	0	3	0	2	0	7
Diğer	0	0	0	1	0	0	2	0	0	3
Toplam	2	3	1	24	2	16	6	19	2	75

Katılımcıların denetimli serbestlik tedbirine ayrılmalarına konu suç türleri ile eğitim durumları arasındaki ilişkiselliği mütakabiliyet analizi vasıtası ile mütakabiliyet haritası (Tablo 56.) üzerinden incelediğimizde; lise terk olan katılımcıların diğer suç türlerine görece daha yakın olduğu, üniversite mezunlarının ise uyuşturucu suçuna görece daha yakın olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, mala karşı suçlara en yakın eğitim profilinin ilkokul bitirmiş katılımcılar olduğu görülmekle bunu hemen hemen birbirine yakın bir oranla sırası ile okuma yazma bilmeyen, ilkokul terk, ortaokul bitirmiş, lise mezunu ve okuma yazma bilen katılımcılar takip etmektedir. Şiddet suçu üzerinden bir inceleme yaptığımızda lise mezunu, okuma yazma bilen ve okuma yazma bilmeyenlerin diğer eğitim profillerine görece daha yakın olduğu izlenimlenmektedir. Okuma yazma bilenlerin cinsel suçlara görece yakın olduğu gözlemlense de lise mezunu, okuma yazma bilmeyenlerin ve ortaokul mezunlarının da görece yakın olduğu görülmektedir. Lise terk ve üniversite mezunlarının ise mala karşı, şiddet ve cinsel suçlara görece diğer eğitim profillerine göre daha uzak olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 56. Suç ve Eğitim Durumu Arasındaki İlişki Alanı (Mütekabiliyet Haritası)

Bu araştırma bulgularından yola çıkarsak: öğrenim ve eğitim düzeyi ile suç değişkenleri arasında önemli bir ilişkinin olduğunu söyleyebiliriz. Bu alandaki araştırma bulguları ve istatistikler de, suç işleyen kişilerin önemli bir oranının düşük eğitimli bireyler olduğunu ortaya koymaktadır.

Eğitim, bireyin toplumsallaşmasında önemli bir sosyalleştirme aracı olmakla, ilişki ve davranış şeklinin gelişiminde önemli bir işleve sahiptir. Eğitim ve öğrenim olgusunun, bireylerin sorunları çözmeye rasyonel ve hukuki anlamda adil bir tutum sergilemelerine imkân veren etkili bir unsur olduğu söylenebilir. Ancak, suçluluğu sadece düşük öğrenim düzeyi ile ilintili bir fenomen olarak da görmemek gerekmektedir. Bazı beyaz yakalı suçların (yolsuzluk, zimmete para geçirme vb.) yüksek öğrenim düzeyine sahip oldukları unutulmamalıdır. Bu nedenle, yüksek öğrenim düzeyi tümüyle suçu engelleyici bir unsur değildir. Ancak, öğrenim düzeyinin yükselmesi birlikte iş

bulma/kurma ve/veya meslek sahibi olma olasılığı artacağı için suç oranlarında azalmanın görülmesi de olasıdır.

Suç ve eğitim durumu arasındaki ilişki, sosyolojik suç kuramlarından kontrol, gerilim ve etiketleme/damgalama teorileri üzerinden çözümlenebilir.

Kontrol teorisi, suçluluğu bireyin toplumsal yapıya olan bağlılığını güçlü ve zayıf yönleri üzerinden tartışmaktadır. Bu bağlamda, birey aile, akran grubu, eğitim, inanç gibi kurumlar sayesinde toplumda uyum içinde yaşamaktadır. Bu çerçevede bireyin bu kurumlara olan bağlılık düzeyi ile sapkın ve/veya suçlu davranış sergilemesi arasında ters bir orantı söz konusudur. Bu teori, suçlu davranışı, bireyin toplumsal bir takım değer ve normlara olan bağlılığındaki azalma/gevşeme ile açıklamaktadır. Eğitim faktörü de, bireyin toplumsal kurumlara olan bağlılığını ve uyum sürecini arttıran ve sosyalleşmesini sağlayan önemli bir unsurdur. Bireyin eğitiminden kaçması onu suça ve suçlu davranışa daha açık bir hale getirmektedir.

Gerilim teorisi bağlamında ise, Cloward ve Ohlin 1960 yılındaki bir çalışması ile alt sınıf gençler arasındaki artan suçluluk oranında ‘eğitim sisteminin’ öncül bir rol oynadığını ifade etmiştir. Onlara göre, mevcut eğitim sistemi, bireylerin meşru yollardan başarılı olmalarını imkânsız kılmakta ve bu sebeple bireylerin meşru görülen birçok toplumsal amaca, illegal yollarla sahip olma eğilimi içine sürüklemektedir (Gottfredson ve Hirschi, 1990: 162).

Etiketleme (Damgalama) teorisinde, akademik anlamda başarı düzeyinde yaşanan çeşitliliğin bireyler arasında yarattığı farklılaştırma durumuna dikkat çekmektedir. Bu ötekileştirme eylemi, bireyde suçluluğa yol açabilmektedir (Gottfredson ve Hirschi, 1990: 161). Çalışmada ki katılımcılar için düşük bir ihtimal içerse de, örneğin, düşük bir başarı performansı karşısında okul yönetiminin veya diğer sınıf arkadaşlarının sergileyeceği olası bir olumsuz davranışın söz konusu kişi üzerinde negatif sonuçlar yaratarak okula karşı ilgisiz kılabilir. Bu nedenle okula karşı yabancılaşan çocukların, eğitim hayatlarını noktaladıkları veya okulu terk etmeye yöneldikleri görülebilir.

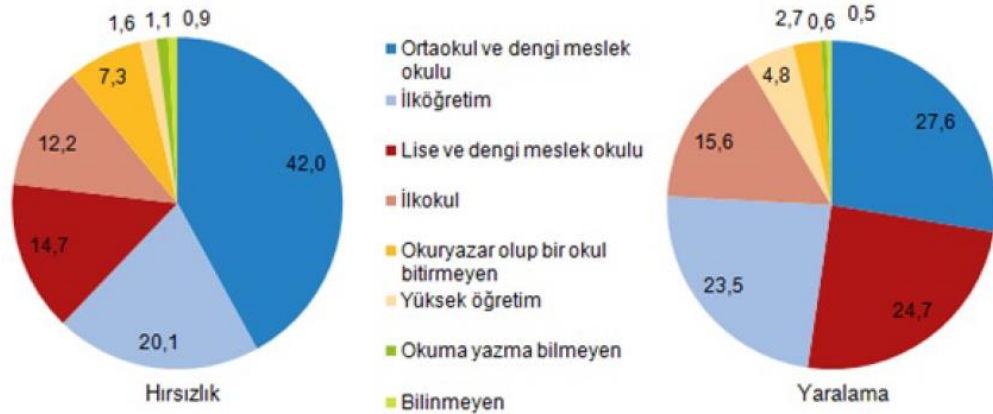
Öğrenim faktörünün önemi gereği bireye hem yasal anlamda hem de mesleki anlamda pozitif imkân sunması, bireyin hukuk kuralları ile çelişen bir eyleme girişmesi noktasında, geleceğe yönelik beklentileri gereği engel olmaktadır. Bu sebeple, bireyler gelecek kaygısı gibi birçok endişe doğrultusunda suç eyleminden görece uzak durmaktadır.

Bu bağlamda, TÜİK'in 2019 yılı Ceza İnfaz Kurumu İstatistiklerine baktığımızda ise 1 Ocak-31 Aralık 2019 tarihleri arasında ceza infaz kurumuna giren hükümlülerin eğitim durumu işlenen suça göre değerlendirildiğinde hırsızlık suçu işleyenlerin %42,0'ı ortaokul ve dengi meslek okulu mezunu, %20,1'i ilköğretim, %14,7'si lise veya dengi okul mezunu kişilerden, yaralama suçu işleyenlerin ise %27,6'sı ortaokul ve dengi meslek okulu mezunu, %24,7'si lise ve dengi meslek okulu, %23,5'i ilköğretim mezunu kişilerden oluştuğu görülmektedir. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu işleyenlerin %33,5'ini ortaokul ve dengi meslek okulu, %21,8'ini lise ve dengi meslek okulu, %17,5'ini ilköğretim mezunu hükümlülerden oluştuğu görülmektedir. Öldürme suçu işleyenlerin ise %30,3'ünü ortaokul ve dengi meslek okulu, %28,7'si lise ve dengi meslek okulu, %15,8'i ilköğretim mezunuyken, cinsel suçları işleyenlerin %30,7'si ortaokul ve dengi meslek okulu, %23,5'i lise ve dengi meslek okulu, %19,5'i ilköğretim mezunu hükümlüler olduğu görülmektedir.

Genel itibariyle, okuryazar olup bir okul bitirmeyenlerde %29,7, okuma yazma bilmeyenlerde %24,1, ortaokul ve dengi meslek okulu mezunlarında %21,2 ve ilköğretim mezunlarında %15,6 ile hırsızlık suçu; lise veya dengi okul mezunlarında %13,5, ilköğretim mezunlarında %13,0 ve yükseköğretim mezunlarında %8,1 ile yaralama suçu ilk sırada yer alan suçlar olmuştur.

Şekil 36. 2019 yılı TÜİK Suç-Eğitim Durumu İlişkisi Grafiği

Ceza infaz kurumuna giren hükümlülerin işlediği suça göre eğitim durumu (%), 2019

Buradan hareketle Kızmaz'ın da (2004: 192-295) ifade ettiği gibi, bireyin eğitim düzeyi arttıkça iş bulma imkânının da artacağı ve bu doğrultuda hırsızlık, gasp, yağma ve dolandırıcılık gibi mala karşı işlenecek suçlarda azalmanın söz konusu olacağını görülmektedir.

Bu itibarla, eğitim seviyesinin artmasına müteakiben beyaz yakalı suçlar kapsamı dışında yer alan suç türlerinin işlenmesinde azalma yaşanacağı görece söylenebilir.

Ayrıca eğitim durumunun çalışma hayatı açısından temel bir değişken olması gerek mesleki nitelik noktasında gerekse gelir düzeyi açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda eğitim durumunun güvencesizlik algısını yönetmede önemli bir unsur olduğu söylenebilir. Sen (2004: 131), eğitimsizliğin çalışanlar için güvencesizlikten kurtulmalarına ve/veya güvencesiz koşulları yönetecek kişisel gelişim becerilerine engel olduğunu ifade etmiştir. Bu itibarla, eğitimsizliğin ya da düşük eğitim seviyesinin birey açısından gelir edinme kapasitesini düşüreceği ve hayat standartlarını sınırlandıracağı ortadadır. Hal böyle olunca suça eğilimin artacağı söylenebilir. Bora (2012: 30) ve arkadaşları yaptıkları bir çalışmada eğitilmiş insanların prekarizasyon sürecini incelemiş ve bu insanların yaşadıkları mahcubiyeti, öz benlik kayıplarını, karakterlerinin aşınmasını derinlemesine analiz etmişler ve eğitilmişlik-eğitimsizlik açısından güvencesizlik, işsizlik ve yoksulluğun dışlama, damgalama vb. süreçlerle iç içe girdiğini ifade etmişlerdir. Dışlanmış, damgalanmış, öz benliğini kaybetmiş vb. birçok olumsuz süreci deneyimlemiş bireyin bu durumda suça yönelimi beklenen bir durum olmaktadır.

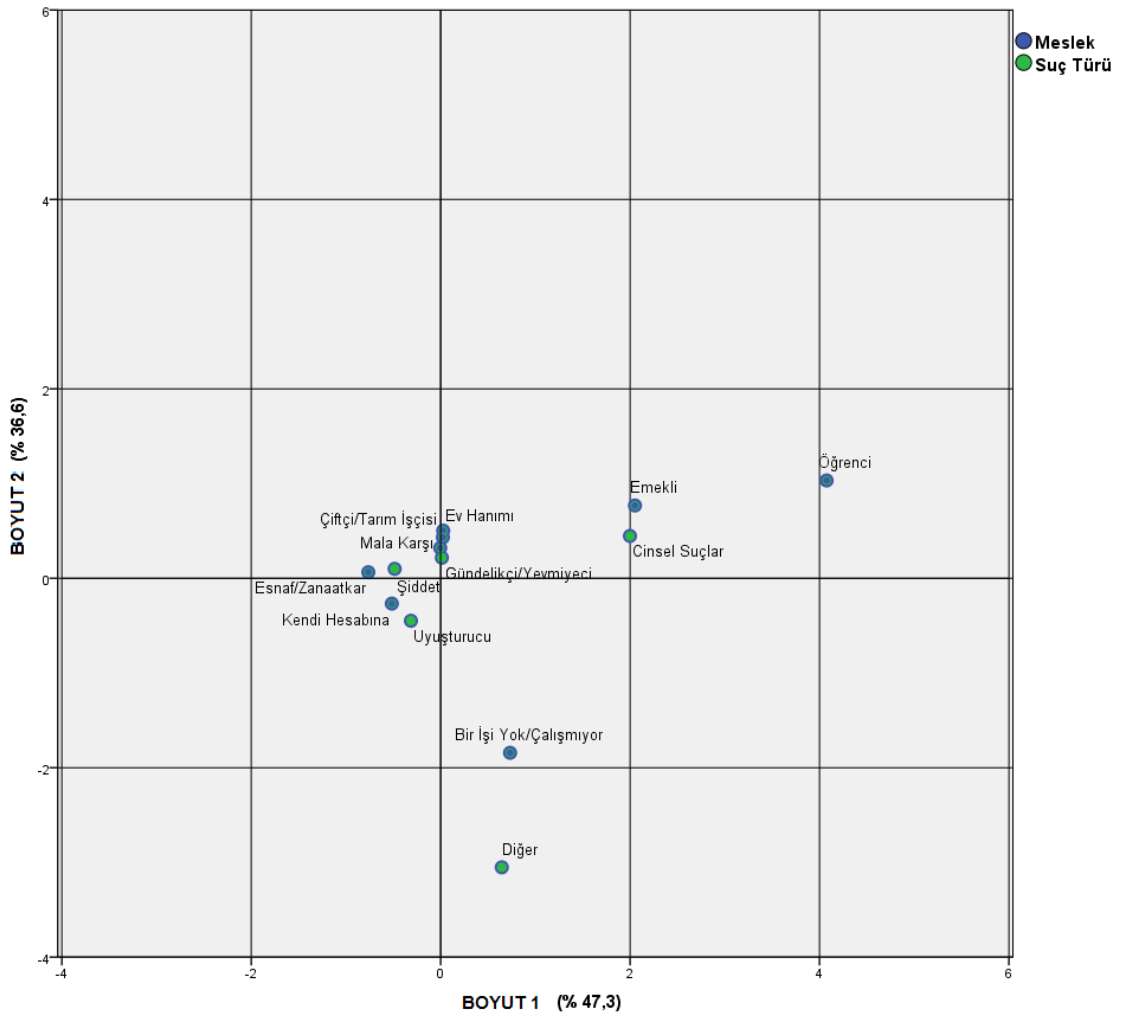
3.8.2.4. Suç ve En Son Çalışılan İş Arasındaki İlişkinin Mütekabiliyet Analizi Üzerinden İncelenmesi

Katılımcıların en son çalıştıkları iş kolu kapsamında; ev hanımı olan 1 kişinin mala karşı suç işlediği, esnaf ve zanaatkâr olan 6 kişiden 1 kişinin mala karşı, 1 kişinin uyuşturucu, 4 kişinin ise şiddet suçu işlediği, çiftçi ve tarım işçisi olan 8 kişiden 3 kişinin mala karşı, 4 kişinin şiddet, 1 kişinin ise cinsel suç işlediği, gündelik ve yevmiyeci olan 33 kişiden 16 kişinin mala karşı, 3 kişinin uyuşturucu, 11 kişinin şiddet, 3 kişinin ise cinsel suç işlediği, emekli olan 2 kişiden 1 kişinin mala karşı 1 kişinin ise cinsel suç işlediği, herhangi bir işi olmayan, çalışmayan 7 kişiden 2 kişinin mala karşı, 1 kişinin uyuşturucu, 1 kişinin şiddet, 1 kişinin cinsel suç ve son olarak 2 kişinin diğer suç türlerini işlediği, kendi hesabına çalışan 17 kişiden 5 kişinin mala karşı, 2 kişinin uyuşturucu, 9 kişinin şiddet, 1 kişinin ise diğer suç türünü işlediği ve son olarak öğrenci olan 1 katılımcının ise cinsel suç işlediği görülmektedir. (Tablo 57.)

Tablo 57. Suç ve En Son Çalışılan İş Arasındaki İlişkinin Çapraz Tablosu

Suç Türü	En Son Çalışılan İş								Toplam
	Ev Hanımı	Zanaatkâr Esnaf/	Tarım İşçisi Çiftçi/	Günderlikçi/ Yevmiyeci	Emekli	Bir İş Yok/ Çalışmıyor	Kendi Hesabına	Öğrenci	
Mala Karşı	1	1	3	16	1	2	5	0	29
Uyuşturucu	0	1	0	3	0	1	2	0	7
Şiddet	0	4	4	11	0	1	9	0	29
Cinsel Suçlar	0	0	1	3	1	1	0	1	7
Diğer	0	0	0	0	0	2	1	0	3
Toplam	1	6	8	33	2	7	17	1	75

Katılımcıların denetimli serbestlik tedbirine ayrılmalarına konu suç türleri ile en son çalıştıkları iş kolu arasındaki ilişkiselliği mütakabiliyet analizi vasıtası ile mütakabiliyet haritası (Tablo 58.) üzerinden incelediğimizde; diğer suç türlerine bir işi olamayan, çalışmayanların diğer iş kollarına görece daha yakın olduğu görülmektedir. Diğer suç türlerinin içeriğine bakıldığında terör, kaçakçılık, birden fazla suç tekrarını içeren içtimai ceza türünün oluşu neden herhangi bir işi olmayan kişilerin bu suç türüne yakın olduğunu açıklayabilmektedir. Yine görece uyuşturucu suçuna baktığımızda gerek kullanımı gerekse ticareti bağlamında kendi hesabına çalışan katılımcı profilinin daha yakın olduğunu görmek mümkündür. Bu yakınlığı sırası ile esnaf/zanaatkâr, gündelik/yevmiyeci, çiftçi/tarım işçisi ve ev hanımı seyretmektedir. Şiddet suç türüne esnaf/zanaatkâr, kendi hesabına çalışanların daha yakın olduğu bu yakınlığı ise sırası ile gündelik/yevmiyeci, çiftçi/tarım işçisi ve ev hanımının izlediğini görmek mümkündür. Şiddet suçu içerisinde yer alan hakaret, tehdit ve yaralama gibi suçların esnaf kavgaları, pazarcı kavgalarında çok rastlanması ile paralellik izleyen haritadaki yakınlıkta oldukça büyük bir önem taşımaktadır. Özellikle mala karşı suçların düzenli bir kazancı olmayan görece diğer iş kollarına göre az kazanç elde eden gündelik/yevmiyeci ve ev hanımlarına yakın olduğu, yine çalıştığı iş gereği mal ve mülkü üzerinden işleyerek gelir elde eden çiftçi ve tarım işçilerinin de mala karşı suça en az gündelik/yevmiyeci ve ev hanımları kadar yakın olduğu görülmektedir. Cinsel suçların ise görece emekli profile yakın olmakla, öğrenci ve gündelik/yevmiyeci, çiftçi/tarım işçisi ve ev hanımına yakın uzaklıkta olduğu görülmektedir.

Tablo 58. Suç ve En Son Çalışılan İş Arasındaki İlişki Alanı (Mütekabiliyet Haritası)

En son çalışılan iş ile esas meslek arasında maalesef spesifik bir fark bulunmamaktadır. Örneğin, esas mesleği mühendis, tekniker, öğretmen vb. olup suç geçmişi ya da iş bulamama gibi sebeplerle niteliksiz işlerde çalışan katılımcıya rastlanılmamıştır. Esas mesleği örneğin bekçi olup tarım işçisi olan ve/veya esas mesleği şoför olup garsonluk yapan, yükümlü profiline daha çok rastlanılmaktadır.

Araştırmaya katılan katılımcılar incelendiğinde; 7 kişinin bir işi yokken, ev hanımı ve öğrenci olanlarında bir kazanç elde etmediği ortadadır. Ayrıca, gündelik ve yevmiye işinde çalışan 33 kişinin de düzenli bir kazancı ve işi bulunmamaktadır. Bu itibarla, geçici, günlük, ufak çapta işlerde çalışan ve çoğunluğunu işsiz geçiren 33 kişi bulunmakla, toplamda 42 kişinin düzenli işi olmayan ya da işsiz kategorisinde düşünülmesi kaçınılmazdır.

Suç ve düzenli bir işi olmayan kişilerin iş/işsizlik durumları arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok çalışmada düzenli bir işin olmayışı ve/veya işsizliğin birey üzerinde psikolojik sorunlara neden olabileceği gibi maddi gereksinimlerini karşılayamayan bireyin hırsızlık, gasp, yağma ve dolandırıcılık suçlarını işleyebileceği ortadadır (Demirbaş, 2005: 184). Bu durumun yansımaları mütekabiliyet haritası (Tablo 58.) üzerinde görmemizde mümkün olup bu tespiti destekler niteliktedir.

Yine, M. Harvey Brenner'ın 1976 yılında yaptığı bir çalışmada %1 artan işsizlik oranının hırsızlık ve adam öldürme suçlarını %4 arttırdığını ortaya koymuştur. Cook ve Zarkin ise benzer bir çalışmada düzensiz iş veya işsizliğin %1 artması ile hırsızlığın %2,3 ve soygunun %1,6 oranında arttığını ortaya koymuştur (Burkay, 2008a: 115).

Suç ve işsizlik arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkinin var olduğu söylenebilir. Yani işsizlik ve/veya düzensiz iş oranlarındaki artışın suç oranlarında da bir artışa neden olacağı kanaati yaygın bir görüştür. Özellikle anomi ve gerilim teorileri perspektifinden bakıldığında, işsizliğin ve/veya düzensiz çalışma koşullarının suç üzerinde önemli bir etkisi olacağı görülmektedir (Dolu, 2010: 336).

Yamak ve Topbaş (2005), işsizlik ve suç ilişkisi üzerine yaptıkları çalışmada, Türkiye İş Kurumu istatistiklerini kullanarak 1995-2002 yıllarına ait 67 il için panel veri nedensellik analizi yapmış ve Granger Nedensellik testi sonuçlarına göre, işsizlik oranlarındaki artış ile suç sayısındaki artış arasında anlamlı bir oran tespit etmiştir. Suçtan elde edilecek olası kazancın artmasının özellikle ekonomik nitelikli (mala karşı suçlar) suç türünde artışa neden olacağı ortaya konulmuştur (Yamak ve Topbaş, 2005: 714).

Bu anlamda araştırma bulguları ışığında iş ve işsizlik ile suç türleri arasındaki ilişkinin pozitif yönlü bir ilişki seyrettiği görülmektedir.

3.8.2.5. Suç ve Esas Meslek Arasındaki İlişkinin Mütekabiliyet Analizi Üzerinden İncelenmesi

Katılımcıların en son çalıştıkları iş kolu ile esas meslekleri arasında niteliksel farklılık bulunmasa da icra edilen iş kolu bağlamında farklılıklar gözlemlenmekle, esas mesleğini icra edemeyen katılımcıların geçim sıkıntısı vb. sebeplerle meslek dışı iş kollarında çalıştıkları görülmüştür.

Bu bağlamda katılımcıların esas meslekleri kapsamında; pazarlamacı/pazarcı/satış elemanı olan 10 kişiden 3'ünün mala karşı, 1'inin uyuşturucu,

5'inin şiddet, 1'inin ise diğer suç türlerini işlediği, çiftçi/tarım işçisi olan 11 kişiden 6'sının mala karşı, 4'ünün şiddet, 1'inin ise cinsel suç işlediği, işletmeci/garson olan 13 kişiden 6'sının mala karşı, 5'inin şiddet, 2'sinin ise cinsel suç işlediği, tekstil işçisi olan 9 kişiden 3'ünün mala karşı, 2'sinin uyuşturucu, 2'sinin şiddet, 2'sinin ise cinsel suç işlediği, tesisatçı/tamirci olan 4 kişiden 2'sinin mala karşı, 1'inin uyuşturucu, 1'inin ise şiddet suçu işlediği, inşaat işçisi olan 11 kişiden 4'ünün mala karşı, 1'inin uyuşturucu, 5'inin şiddet, 1'inin ise cinsel suç işlediği, mutfak işçisi olan 4 kişiden 1'inin mala karşı, 2'sinin şiddet, 1'inin ise diğer suç türünü işlediği, diğer meslek gruplarında yer alan 10 kişiden 2'sinin mala karşı, 1'inin uyuşturucu, 5'inin şiddet, 1'inin cinsel suç, 1'inin ise diğer suç türünü işlediği ve herhangi bir mesleği olmayan 3 kişiden 2'sinin mala karşı, 1'inin ise uyuşturucu suçu işlediği görülmektedir. (Tablo 59.)

Tablo 59. Suç ve Esas Meslek Arasındaki İlişkinin Çapraz Tablosu

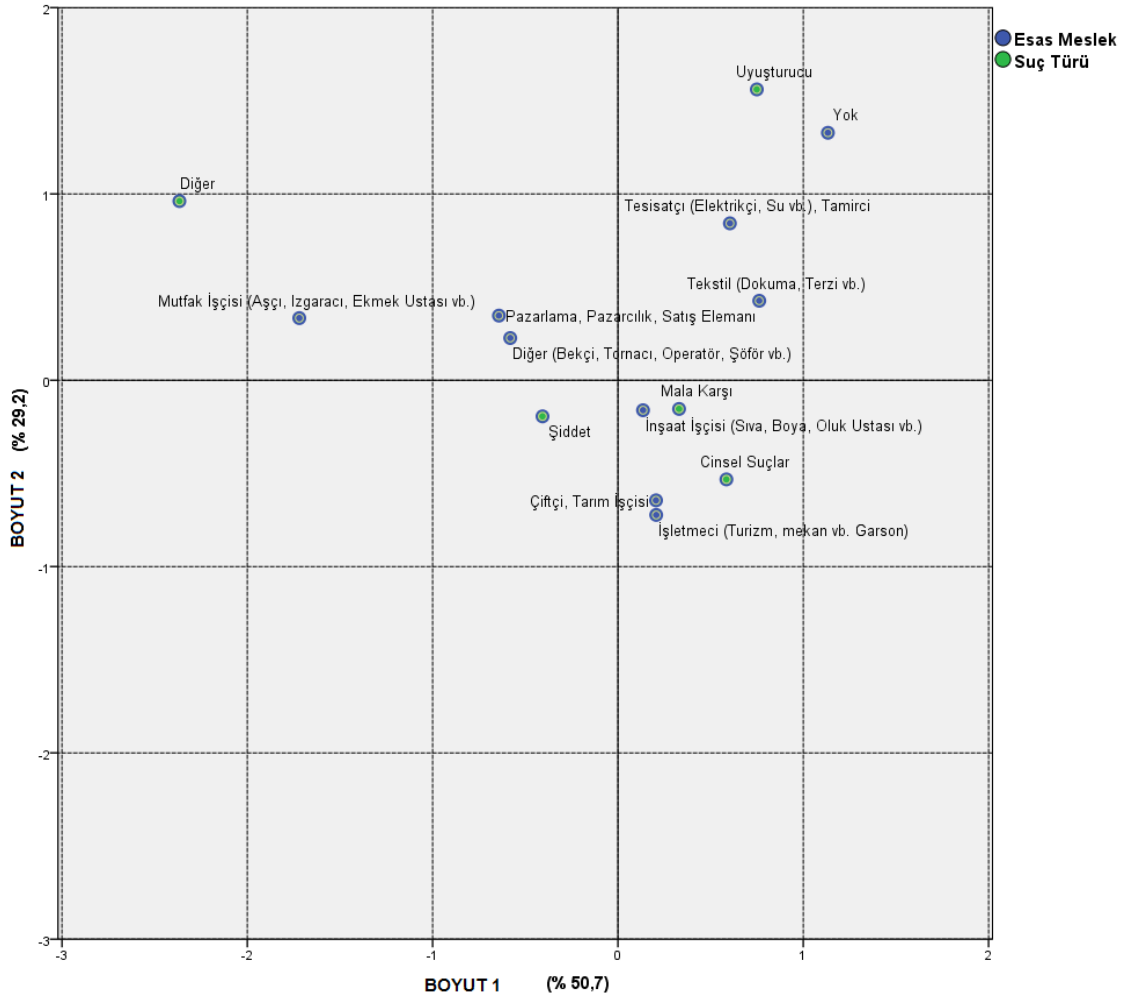
Suç Türü	Esas Meslek									Toplam
	Pazarlama, Pazarcılık, Satış Elemanı	Çiftçi, Tarım İşçisi	İşletmeci (Turizm, Mekan vb.), Garson	Tekstil (Dokuma, Terzi vb.)	Tesisatçı (Elektrikçi, Su vb.), Tamirci	İnşaat İşçisi (Sıva, Boya, Oluk Ustası vb.)	Mutfak İşçisi (Aşçı, Izgaracı, Ekmeç Ustası vb.)	Diğer (Bekçi, Tornacı, Operatör, Şoför vb.)	Yok	
Mala Karşı	3	6	6	3	2	4	1	2	2	29
Uyuşturucu	1	0	0	2	1	1	0	1	1	7
Şiddet	5	4	5	2	1	5	2	5	0	29
Cinsel Suçlar	0	1	2	2	0	1	0	1	0	7
Diğer	1	0	0	0	0	0	1	1	0	3
Toplam	10	11	13	9	4	11	4	10	3	75

Katılımcıların denetimli serbestlik tedbirine ayrılımlarına konu suç türleri ile esas meslekleri arasındaki ilişkiselliği mütakabiliyet analizi vasıtası ile mütakabiliyet haritası (Tablo 60.) üzerinden incelediğimizde; bir mesleği olmayanların görece diğer meslek gruplarına nazaran uyuşturucu suçuna daha yakın olduğu görülmekle, bu yakınlığı tesisatçı/tamirci ve tekstil meslek grubu takip etmektedir. Mala karşı suçlara görece inşaat işçileri, daha yakın olmakla, bu yakınlığı çiftçi/tarım işçisi ve işletmeci/garson meslek grubu izlemektedir. Çiftçi/tarım işçilerinin ve işletmeci/garson meslek grubunun cinsel suçlara görece daha yakın olduğu gözlemlenmekle, şiddet suçlarına inşaat işçisi,

çiftçi/tarım işçisi, işletmeci/garson, diğer meslek grubu ve pazarlama/pazarcı/satış elemanları görece daha yakındır. Diğer suç türlerine ise mutfak işçileri görece daha yakın olmakla bu yakınlığı pazarlama/pazarcı/satış elemanı ve diğer meslek grupları izlemektedir. Diğer suç türleri görece mesleği olmayanlara, tesisatçı/tamirci, tekstil işçisi, çiftçi/tarım işçisi ve işletmeci/garson meslek grubuna daha uzak olduğu görülmektedir.

Tablo 60. Suç ve Esas Meslek Arasındaki İlişki Alanı (Mütekabiliyet Haritası)

Düzenli bir mesleğin ve/veya işin olmaması, belli bir sosyal güvence içerisinde düzenli periyodik dönemlerde maaş gibi ödemelerin yapılmadığı ve kayıtlı olduğu sosyal güvence primlerinin yatırılmadığı bir çalışma ortamının bulunması, daha çok karın tokluğu olarak tabir edilen gündelik yevmiyeci, günü kurtarıcı işlerde çalışmanın ya da çiftçi, tarım işçisi gibi koşulların ne getireceği ve ne denli bir kazanç elde edileceğinin belirsiz olduğu iş kollarında çalışıldığı bir katılımcı profilimiz bulunmaktadır. Bu katılımcı grubunun yönelimde bulunduğu belli başlı suç türleri yakınlık ve uzaklıkları bağlamında haritalandırılmıştır (Tablo 58. ve 60.).

Bir suç nedeni olarak işsizlik, düzensiz çalışma, niteliksiz meslek gruplarını, bu çalışma bağlamında incelediğimiz de bu ilişkiselliği sosyolojik suç teorilerinden gerilim teorisi üzerinden açıklamak mümkündür.

Merton tarafından geliştirilen gerilim teorisinde bir takım toplumsal engellemelerin ve fırsatların bloke edilmesinin sonuçlarının önemine dikkat çekilmektedir. Toplumsal amaçlara gidilen yolda yaşanacak olası uyuşmazlıklar bireyi hukuksal olmayan yollara itebilmektedir. Katılımcıların esas meslek gruplarına ve/veya en son çalıştıkları iş kollarına baktığımızda gelir durumu düşük olan bu iş alanların da mala karşı işlenen suç türüne rastlamaktayız. Tüm toplum bireylerine imkân ve fırsatların eşit dağıtılmaması, yasal yollarla zengin olmanın bir şekilde bloke edilmiş olması, ekonomik krizler, iş bulma/kurma sürecindeki yoğun prosedür ve masraflar bireyleri hukuk dışı bir yönelime itmiştir. Ekonomik küçülmenin bir getirisi olarak yoksulluk ve işsizliğin artması ile kolay yoldan mal ve/veya para temini noktasında hırsızlık, dolandırıcılık, gasp ve yağma gibi mala karşı suçlar, alacak verecek kavgaları, yine benzer sebeplere konu gelir elde etme kaygısı ile yaralama, tehdit ve hakaret gibi şiddet suçlarına yoğunlukla rastlamak mümkündür.

Gelirim teorisinin geliştiricisi olan Agnew, esasında suç davranışına neden olan durumun bireyin sosyal ve ekonomik statüsünün düşük olmasına değil, bireyin zaten hali hazırda var olan bu düşük statüye ek olarak bu statüden kaynaklı, iş kolunun kazanç elde etmedeki yetersizliği, faturaları ödeyememe, yaşamsal edimleri gerçekleştirememesi gibi türlü sorun gerilimleri olduğunu ifade etmektedir (Agnew vd., 2008: 160). Yani, günlük yaşamsal aktivitelerini sürdürmeye yetecek geliri sağlayan bir işe sahip olmayan birey suç eğilimine sahip olabilir. Ekonomi temelli değişkenler ile suç arasındaki ilişkinin incelenmesi durumunda suç türü büyük önem taşımaktadır. Mala karşı suçların yoksulluk, gelir eşitsizliği gibi değişkenler üzerinden açıklamak mümkündür.

Verilen işte maaşın yeterli olmaması, çalışma koşullarının kötü olması, çalışma süresinin uzun veya belirsiz olması gibi unsurların bireyin suça yönelmesinde etkili olabilmektedir. Suçun cezasını çekip hapisten çıkan bireylerin iş bulma konusunda zorluk çekmesi, cezaevinde kaldığı dönem boyunca sosyal becerilerini kaybetmesi istihdam edilebilme yeteneklerini azaltmakta ve bu durum bireyin gelir yoksunluğunu kapatamaması sonucu tekrar suç işlemeye yönelmesine neden olabilmektedir. Bu durum,

mala karşı suç ve şiddet suçuna yönelimdeki ekonomik etkenleri açıklamada yol gösterici olmaktadır.

3.8.2.6. Suç ve Gelir Durumu Arasındaki İlişkinin Mütakabiliyet Analizi Üzerinden İncelenmesi

Gelir durumu kapsamında; 1.000,00 TL ve altı gelir elde eden 14 katılımcıdan 5'inin mala karşı, 1'inin uyuşturucu, 3'ünün şiddet, 3'ünün cinsel suç ve 2'sinin ise diğer suç türlerini işlediği, 1.000,00 TL ile 2.000,00 TL arasında gelir elde eden 18 katılımcıdan 7'sinin mala karşı, 2'sinin uyuşturucu, 7'sinin şiddet ve 2'sinin ise cinsel suç işlediği, 2.000,00 TL ile 3.000,00 TL arasında gelir elde eden 33 katılımcıdan 14'ünün mala karşı, 2'sinin uyuşturucu, 14'ünün şiddet, 2'sinin cinsel suç ve 1'inin ise diğer suç türlerini işlediği, 3.000,00 TL ve üzeri gelir elde eden 10 katılımcıdan 3'ünün mala karşı, 2'sinin uyuşturucu ve 5'inin ise şiddet suçu işlediği görülmektedir. (Tablo 61.)

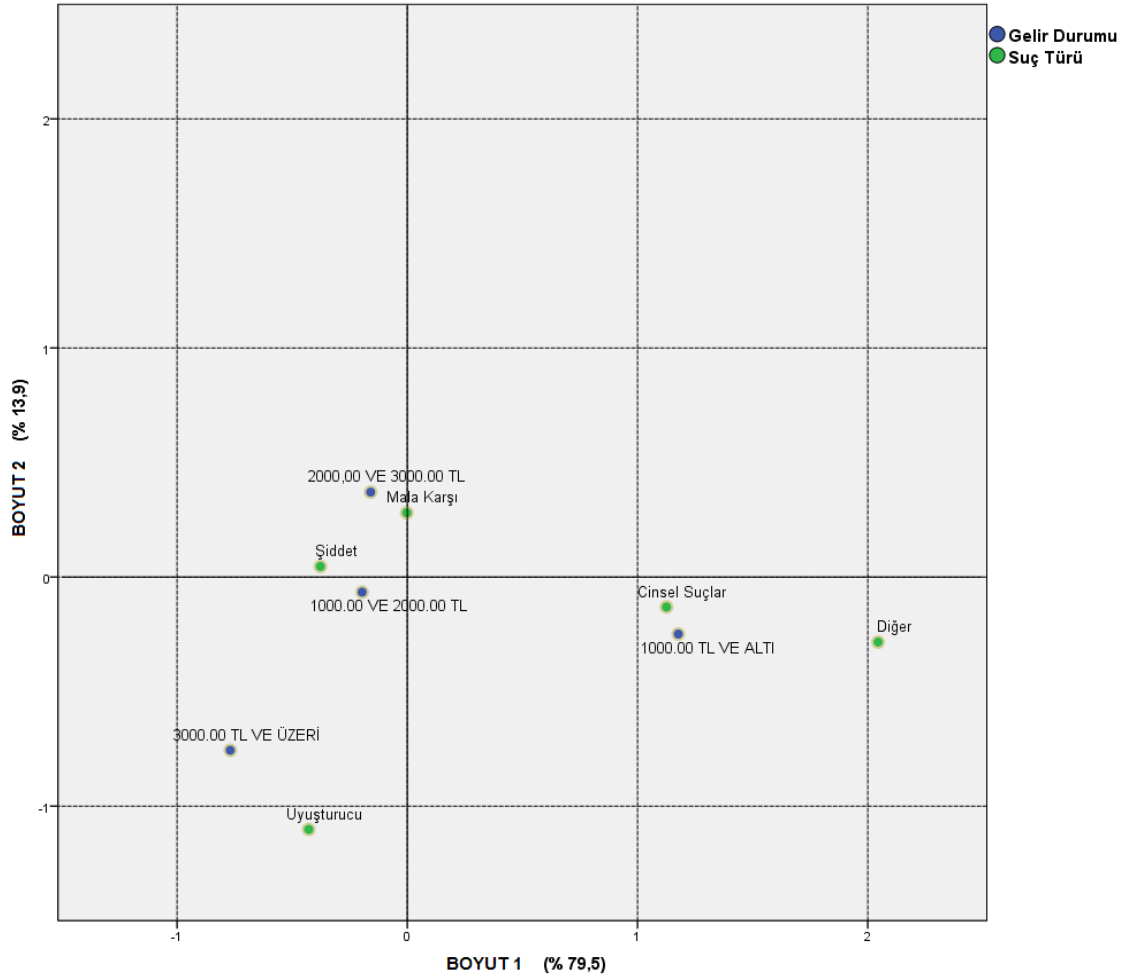
Tablo 61. Suç ve Gelir Durumu Arasındaki İlişkinin Çapraz Tablosu

Suç Türü	Gelir Durumu				Toplam
	1.000,00 TL ve altı	1.000,00 TL – 2.000,00 TL	2.000,00 TL - 3.000,00 TL	3.000,00 TL ve üzeri	
Mala Karşı	5	7	14	3	29
Uyuşturucu	1	2	2	2	7
Şiddet	3	7	14	5	29
Cinsel Suçlar	3	2	2	0	7
Diğer	2	0	1	0	3
Toplam	14	18	33	10	75

Katılımcıların denetimli serbestlik tedbirine ayrılmalarına konu suç türleri ile gelir durumu arasındaki ilişkiselliği mütakabiliyet analizi vasıtası ile mütakabiliyet haritası (Tablo 62.) üzerinden incelediğimizde; mala karşı suçlara görece 2.000,00 TL ile 3.000,00 TL arasında gelir elde eden katılımcıların daha yakın olduğu görülmekle, şiddet suçlarına da görece 1.000,00 TL ile 2.000,00 TL arasında gelir elde eden katılımcıların daha yakın olduğu görülmektedir. Cinsel suçlara görece 1.000,00 TL ve altı gelir elde eden katılımcılar daha yakın olmakla, bu gelir grubuna sahip katılımcıların diğer suç türlerine yakınlığı da diğer gelir gruplarına göre daha fazladır. Uyuşturucu suç türüne ise görece 3.000,00 TL ve üzeri gelir elde eden katılımcıların daha yakın olduğu görülmektedir. Mala karşı ve şiddet suçları ekseninde ziyadesiyle 1.000,00 TL ile

3.000,00 TL arasında gelir dağılımı olan katılımcıların yakınlığının bulunduğunu görmek mümkündür. Üst gelir düzeyine sahip katılımcılarda uyuşturucu kullanımı ve ticareti yapma eğilimi izlenirken alt gelir düzeyine sahip katılımcı grubun diğer ve cinsel suçlara olan yatkınlığı göze çarpmaktadır. Orta düzeyde seyreden gelir düzeyine sahip katılımcı grubu ise mala karşı ve şiddet suçlarını işledikleri görülmektedir.

Tablo 62. Suç ve Gelir Durumu Arasındaki İlişki Alanı (Mütakabiliyet Haritası)

Suçun ekonomik anlamda belirleyicilerden birinin de gelir olduğunu söylemek yerinde bir değerlendirme olacaktır. Fleisher'in 1966 yılında 'Gelirin Çocuk Suçluluğu Üzerine Etkisi' üzerine yaptığı çalışma bireyin suç işleme kararı üzerindeki öncü rolünü gözler önüne sermektedir. Fleisher'e (1966: 120) göre, 'düşük gelirin suç aktivitesinde bulunma eğilimini yükselttiğine inanmayı sağlayan temel teorik neden, yakalanmanın olası alternatif maliyetinin düşük olmasıdır. Çünkü düşük gelirli kişiler kendi yasal yaşam boyu kazançlarını az bulmakta ve suç aktivitesinde bulunmaları halinde karşılaşılabilecekleri muhtemel kayıplarının nispi olarak çok düşük olacağını

öngörmektedir. Dahası, eğer yaşam boyu kazanç düşükse, suç aktivitesinde harcanan veya hapiste geçen sürenin alternatif maliyeti de çok düşük olacaktır'. Diğer taraftan ekonomik gelişmeye paralel olarak refah düzeyi artan kesimin cazibesi suçtan beklenen potansiyel faydanın artması yönünde bir kanıda oluşturabilir. Gelir eşitsizliğini illegal yolla düzene sokmak isteyen adaleti kendince sağlayacak bir kesim de oluşabilir.

Bununla beraber bireyin artan geliri onu uyuşturucu ve diğer yasadışı mal ve hizmetlerin kullanımını yönünde bir suç türüne de yönlendirebilir.

Fleisher, Amerika Birleşik Devletlerinde yaptığı ekonometrik analiz sonucunda, gelirin suç üzerindeki negatif etkisini tespit etmiştir. Özellikle suç oranlarının çok yüksek olduğu yerlerde, gelirdeki % 1'lik bir artışın, suç miktarında % 2.5'lik bir azalmaya neden olduğunu ortaya koymuştur. Regresyon analiz sonuçlarına göre, yüksek gelirli genç erkeklerin mahkemeye çıkma oranı ve gasp, hırsızlık gibi nedenlerle tutuklanma oranları, düşük gelirli genç erkeklere göre daha düşük olduğunu tespit etmiştir (Fleisher, 1966: 128-135).

Becker'in 1968 yılında ortaya koyduğu 'Suç ve Ceza: Ekonomik Bir Yaklaşım' adlı çalışmasında gelir ve suç arasındaki ilişkiyi negatif yönlü olarak değerlendirmiştir (Becker,1968: 177). Yine aynı şekilde Ehrlich 1973 yılında suç ile gelir arasındaki ilişki üzerine yaptığı 'Yasal Olmayan Faaliyetlere Katılım: Teorik ve Ampirik Bir Araştırma' adlı çalışmasında özellikle mala karşı işlenen suçların getirisinin, suç mağdurunun toplumdaki ortalama gelir düzeyine bağlı olduğunu ifade etmektedir (Ehrlich, 1973: 538).

Genel anlamda bu çalışmalardan yola çıkarsak gelir düzeyinin, hem mala karşı işlenen suçlarla hem de şiddet suçlarıyla negatif yönlü bir ilişkisinin olduğu söylenebilir. Kişinin ücreti (maaşı) tatmin edici düzeyde değilse kişi bu düzeye ulaşmak için ya yasal ya da yasal olmayan yolla gelirini artırıcı faaliyette bulunacaktır. Örneğin Grogger (1998), Amerika Birleşik Devletlerinde gençlerin suça katılım eğilimlerini yaş, ırk ve ücret değişkenleri üzerinden incelemiş ve ücret düzeylerindeki değişmeler ile suç arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur (Grogger, 1998: 787).

Gelir dağılımı, bir ülkenin belirli bir dönemde ürettiği mal ve hizmetin; vatandaş, toplumsal grup ve üretim faktörü sahipleri arasında nasıl bölüştüğünü ifade eden bir kavramdır. Bu bölüşüm; vatandaş temel alınarak oluşturulabileceği gibi, sektör ve üretim faktörleri esas alınarak da tanımlanabilir (Türk, 2004: 313-317). Bu bağlamda, bir ülkede gelir dağılımının eşitsiz olması halinde (Pinar, 2006: 287), bu sorunun ortadan

kaldırılması veya iyileştirilmesi noktasında oluşturulacak politikalar büyük önem arz etmektedir. Zira problemin tespit edilememesi, gerekli önlemlerin alınamaması ve müdahalelerin yapılamaması eşitsizliği daha da arttıracaktır. Bu ise, yetersiz gelir (askeri ücret), doyumsuzluk, hoşnutsuzluk, kin ve nefret duygularının toplumsal düzeyde çoğalması ve suçlu davranışta artış gibi ciddi sosyoekonomik toplumsal sorunlara yol açabilecektir.

Bu bağlamda çalışmada yer alan katılımcıların gelir düzeyleri ile yönelimde oldukları suç türü arasında negatif bir ilişki bulunduğu görülmekle, düşük gelir grubunun mala karşı ve şiddet suçlarına yöneldiği gözlemlenmektedir.

3.8.2.7. Suç ve Sosyal Güvence Arasındaki İlişkinin Mütakabiliyet Analizi Üzerinden İncelenmesi

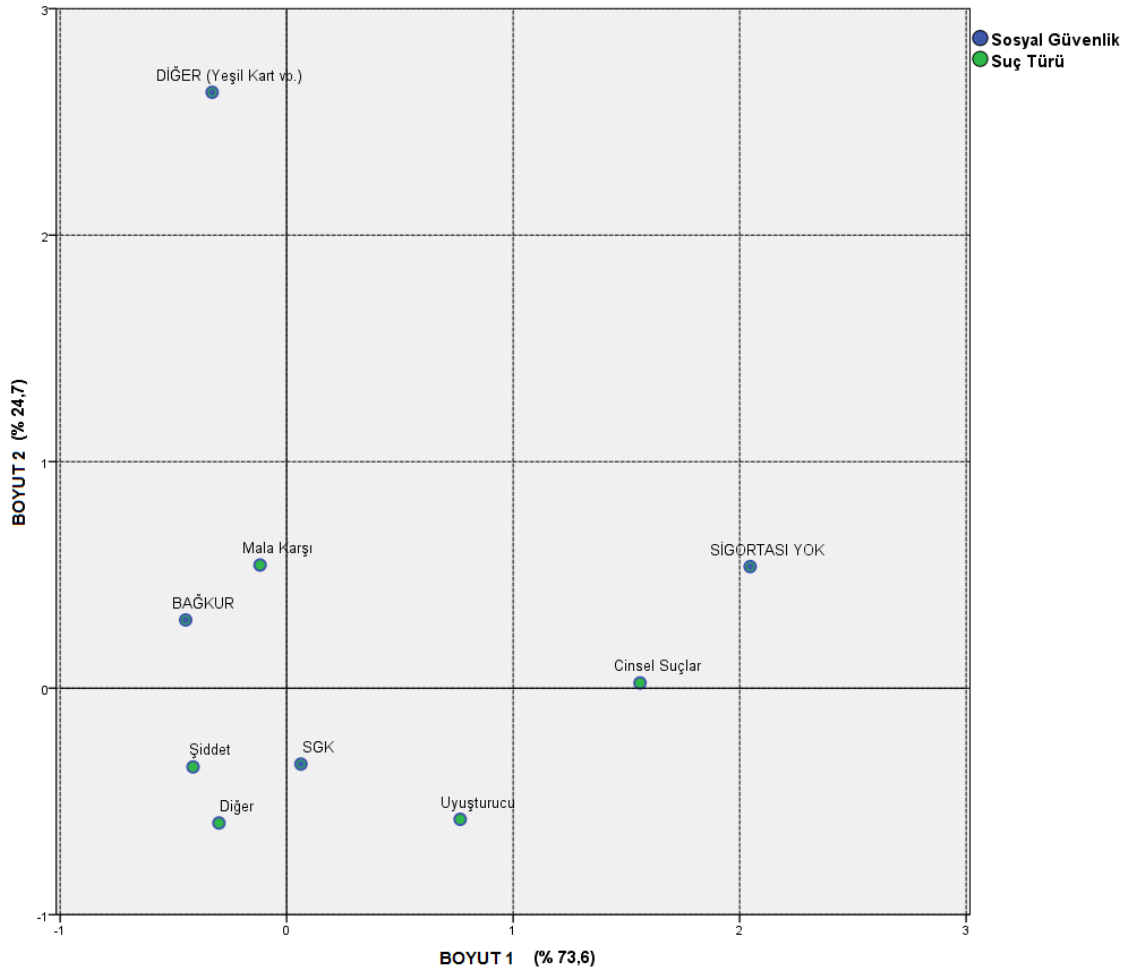
Sosyal güvence kapsamında; SGK kaydı bulunan 41 katılımcıdan 13'ünün mala karşı, 5'inin uyuşturucu, 17'sinin şiddet, 4'ünün cinsel ve 2'sini ise diğer suç türünü işlediği, BAĞKUR kaydı bulunan 28 katılımcıdan 13'ünün mala karşı, 1'inin uyuşturucu, 12'sinin şiddet, 1'inin cinsel suç ve 1'inin ise diğer suç türünü işlediği, diğer güvence kategorisinde yeşil kartı bulunan 1 katılımcının ise mala karşı suç işlediği ve son olarak herhangi bir sosyal güvence kaydı bulunmayan 5 katılımcıdan 2'sinin mala karşı, 1'inin uyuşturucu ve 2'sinin ise cinsel suç işlediği görülmektedir. (Tablo 63.)

Tablo 63. Suç ve Sosyal Güvence Arasındaki İlişkinin Çapraz Tablosu

Suç Türü	Sosyal Güvence				Toplam
	SGK	BAĞKUR	Diğer (Yeşil Kart vb.)	Sigortası Yok	
Mala Karşı	13	13	1	2	29
Uyuşturucu	5	1	0	1	7
Şiddet	17	12	0	0	29
Cinsel Suçlar	4	1	0	2	7
Diğer	2	1	0	0	3
Toplam	41	28	1	5	75

Katılımcıların denetimli serbestlik tedbirine ayrılmalarına konu suç türleri ile gelir durumu arasındaki ilişkiselliği mütakabiliyet analizi vasıtası ile mütakabiliyet haritası (Tablo 64.) üzerinden incelediğimizde; SGK kaydı bulunan katılımcıların görece şiddet, diğer suç türleri ve uyuşturucu suçlarına daha yakın olduğu görülmekle, BAĞKUR kaydı

bulunan katılımcıların görece mala karşı suçlara daha yakın olduğu görülmektedir. Herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kaydı bulunmayan katılımcıların görece cinsel suçlara daha yakın olduğu anlaşılmakla, yeşil kartı bulunan katılımcıların görece mala karşı suçlara yakınken, şiddet, uyuşturucu, diğer suç türlerine görece daha uzak bulunmaktadır. SGK kaydı bulunan katılımcıların görece mala karşı suçlara ve cinsel suçlara eşit uzaklıkta olduğu görülmekle, BAĞKUR kaydı bulunan katılımcılarında görece en uzak olduğu suç türü cinsel suçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel bağlam da SGK ve BAĞKUR kaydı bulunan katılımcıların mala karşı, şiddet, uyuşturucu ve diğer suç türleri ekseninde yer aldığını söylemek mümkündür. BAĞKUR kaydı bulunan katılımcıların çoğunluğunu çiftçi/tarım BAĞKUR kaydı oluşturmakla, mala karşı işlenen suçlara yakınlığı bu manada anlamlılık kazanmaktadır. Aynı şekilde SGK kaydı bulunan katılımcıların çoğunlukla işçi olmaları ve askeri ücret ve altı ile geçinmeleri noktasında şiddet ve diğer suç türlerine yakınlığı önem arz eden bir husus olarak görülebilmektedir.

Tablo 64. Suç ve Sosyal Güvence Arasındaki İlişki Alanı (Mütekabiliyet Haritası)

Hastalık, kaza, yaşlılık gibi durumlarda hayatı idame ettirebilmeyi olanaklı kılan sosyal güvence durumu, insanlar için hayati öneme sahiptir. Katılımcıların sosyal güvence durumlarına ilişkin dağılım grafiğine (Şekil 35.) baktığımızda hemen hemen tamamının sosyal güvence kapsamında olduğunu görebiliriz. Ancak, sosyal güvenlik sigortasının primlerinin yatırılmasındaki belli başlı esnekliklerin işverence kötü niyetli kullanılması veya daha fazla maaş almak için katılımcıların prim günlerinin düşük girilmesine razı olması gibi birçok örnek ile güvencesizlik bakımından SGK'ya bağlı olmanın önemi nerdeyse azalmıştır.

Katılımcıların, primlerinin düzenli yatırılıp yatırılmadığını takip ettiklerini ifade etmesi ya da primlerin ağır iş hükmü gibi durumlar dışında asgari ücret üzerinden yatırılması gibi gerçek dışı işlemler bu kuruma olan güveni yıpratmıştır. Ayrıca çalıştıkları gün sayısı ile yatırılan sigorta prim gün sayısının uyuşmadığını hemen hemen her katılımcı dile getirmiş, buna itiraz edip etmedikleri sorulduğunda 'zaten sabıkalıyım işten mi çıkarsın? İş, veren mi var.' gibi söylemlere rastlanılmıştır. Hatta bazı katılımcılar

yıllarca çalıştığı iş yerinin cezası gelince cezaevine girip çıkması sonucu aynı iş yerinde işe başladığında sigorta işlemlerini yeniden yaparken primlerinin düzenli ödenmediğini yıllar sonra öğrendiğini ifade etmektedir.

Taşeron, gündelik ve yevmiye usulü çalışanlar içinse günlük, haftalık hatta aylık sigorta giriş-çıkışları artık normalleşmiş, çalışma hayatının rutinine dönüşmüştür. BAĞKUR kaydı olan çoğu katılımcı ise tarım üzerine kayıt açtırmış ve uzun süredir primlerini ödemediklerini ifade etmiştir. Keza kendi hesabına çalışan ve esnaf kesimi de aynı şekilde primlerini neredeyse hiç ödememektedir.

Sonuç olarak, neredeyse her bir katılımcının bir sosyal güvence kaydı bulunsa da ne bir işlerliği ne bir getirisi vardır. Şu hali ile katılımcıların güvencesizliğine herhangi bir güvence sunmamaktadır. SGK ve BAĞKUR kayıtlarının bir kısmı yukarıda bahsedilen usulsüzlüklere maruz kalmakla bir kısmı ise pasif durumdadır.

Genel anlamda güvence işlemlerinin yoğun olarak kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımından muaf tutulmak için seçilen bir yol olduğu, asıl prensibi yönünde kullanılmadı görülmektedir. Yapılan kayıtların, çalışan iş kolu ile hemen hemen paralel olması da en son çalışılan iş ile suç türü arasında gözlemlenen ilişkiselliğin, sosyal güvence kaydı ile suç türü arasındaki ilişkinin benzerliğini de ortaya koymaktadır.

Bu bölümde, araştırma amacı doğrultusunda toplanan veriler analiz edilerek analiz sonucunda elde edilen bulgular yerli ve yabancı literatürdeki ilgili çalışmalar ile beraber kavramsal ve kuramsal çerçeveye ışığında yorumlanmış ve tartışılmıştır.

Türkiye tarihinde kısa bir geçmişi olan ve her geçen yıl içerisinde etkinliğini arttıran denetimli serbestlik sistemi, akademik çevre içerisinde birçok açıdan farklı araştırmalara ve çalışmalara konu olmaktadır. Ancak, Denetimli serbestlik hizmetleri kapsamında koşullu salıverilme tarihine kadar kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımına tabi yükümlülerin demografik, sosyo-ekonomik, iş, meslek, suç ve infaz süreci gibi çeşitli değişkenler üzerinden iş bulma/kurma, işsizlik, meslek ve sosyal güvence arasındaki ilişkinin suç sosyolojisi kuramları ve güven(ce)sizlik/prekarite kavramı merkezli çeşitli sosyolojik açıklamalar üzerinden incelenmesi konu olabilecek bir araştırma ve/veya çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle, araştırma bulguları tartışılırken yerli ve yabancı literatürdeki suç sosyolojisi ve güven(ce)sizlik/prekarite kavramı merkezli çeşitli sosyolojik açıklamaların yer aldığı araştırma bulguları dikkate alınmaya çalışılmıştır.

Araştırma verileri, çalışmanın genel amacı ve genel amaca hizmet eden temel sorular ışığında belirli kategoriler altında analiz edilmekle, her bir alt başlık altında yapılan tartışma ve yorum ile bu bölüm tamamlanmış olup, takip eden başlık altında çalışmanın sonuç ve değerlendirmesi yapılarak, olası problemlerin çözümü noktasında neler yapılabileceğine ilişkin önerilere yer verilmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yapılan çalışmanın amacı, denetimli serbestlik hizmetleri kapsamında koşullu salıverilme tarihine kadar kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımına tabi yükümlülerin demografik, sosyo-ekonomik, iş, meslek, suç ve infaz süreci gibi çeşitli değişkenler üzerinden iş bulma/kurma, işsizlik, meslek ve sosyal güvence arasındaki etkileşimini sosyolojik suç kuramları ve güven(ce)sizlik/prekarite kavramı merkezli çeşitli sosyolojik açıklamalar üzerinden ilişkilendirerek değerlendirmek ve bu ana amaç doğrultusunda hem sisteme hem de gelecekteki çalışmalara katkı sağlamaktır.

Tez çalışması, hem nicel hem de nitel araştırma yöntemi kullanılarak, Denizli Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'nde, 2020 yılı içerisinde 03 Şubat - 03 Ağustos tarihleri arasında denetimli serbestlik süreci devam eden 75 yükümlü ile gerçekleştirilmiştir. Örneklem grubuna, demografik, aile, suça dair, kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımı hakkında ve meslek ve sosyal güvence bilgileri üzerinden sorular sorularak, araştırma konusuna uygun bilgilerinin belirlenmesi amacıyla Anket Formu (Bkz. EK-2) uygulanmıştır.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre, örneklem grubunun büyük bir kısmını erkek (%90,7), orta yaş (%67,4) (genç yetişkinlik) döneminde olan, düşük eğitim seviyesine (okuma yazma bilmiyor/okuryazar/ilkokul ve/veya ortaokul terk/mezun) sahip ve görece birbirine yakın oranda evli (%45,3) ve evli olmayan (%54,7) yükümlülerden oluştuğu görülmektedir. Katılımcıların %84'dü anne ve babaları ile birlikte büyüdüklerini ifade etmekle, genel söylemler aile içinde yaşanan maddi ve manevi problemlerin çocukluk dönemlerini etkiledikleri yönündedir. Genel anlamda katılımcıların, anne ve babalarının eğitim düzeylerinin düşük olduğu görülmekle, annelerinin yarısından fazlası ev hanımı iken, babalarının vasıfsız iş kolları başta olmak üzere çiftçi, tarım işçisi ve inşaat işçisi gibi meslek gruplarında çalıştığı tespit edilmiştir. Evli olan yükümlülerin çekirdek aile yapısına sahip oldukları, eşlerinin yarısından fazlasının ev hanımı olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların çoğunluğu gelir getiren bir işte çalışmakta olup, yarısından fazlası askeri ücret ve askeri ücretin de altında gelir elde ettikleri gözlemlenmiştir. Ayrıca, katılımcıların büyük kısmının SGK ve BAĞKUR üzerinde sosyal güvencesi bulunmakla, araştırma örneklemini, daha çok sosyo-ekonomik açıdan düşük düzeyde olan semt/ilçelerde doğmuş ve halen bu tarz semt/ilçelerde ikamet etmeye devam eden katılımcılardan oluşmaktadır. Suç türüne göre dağılımları açısından katılımcılar, en fazla mala karşı ve şiddet suçlarını işlediklerini görmek mümkündür.

Katılımcıların başta mala karşı ve şiddet suçlarının yanı sıra, sırası ile uyuşturucu, cinsel suçlar ve diğer suç kategorisinde değerlendirdiğimiz suç türleri sebebi ile denetimli serbestliğe tabi olduklarını görmek mümkündür. Örneklem grubunun yarıya yakınının denetimli serbestliğe tabi oldukları suç öncesinde başkaca suç türleri sebebi ile hüküm aldıkları cezaları bulunmakla, aynı oranda bu katılımcıların ceza infaz kurumu geçmiş de bulunmaktadır. Bu anlamda birden fazla suç işleyen bu yükümlülerin aynı suç türlerine ilişkin suç tekrarları da gözlemlenmiştir. Bu anlamda, suç tekrarına düşenlerin suçlu sosyal çevre ile ilişkisini kesmediği, yasal yollarla geçimini sağlayacağına inanmadığı görülmektedir. Damgalanmanın en çok hissedildiği noktanın iş arama sürecinde yaşandığı, bu bağlamda kovulma, aşağılanma ya da mevcut dezavantajlı durumunun istismar edildiği yükümlülerin suç tekrarına yöneldiği görülmektedir. İş bulanların ise sabıklarının aleyhlerine kullanılması sonucu topluma olan inançlarını sorguladıkları davranış biçimlerini sergiledikleri görülmektedir. Bu öfke patlamalarının suç tekrarı bağlamında bireyin suça yönelimini tetiklediğini söylemek mümkündür. İşverenlerin ücretlerini ödememe, eksik ödeme, sosyal güvence primlerini ödememe, eksik ödeme ya da yükümlülere ödetme yolları ile ya da kamuya yararlı bir işte ücretsiz çalışma yükümlülüğü olan yükümlünün, sigortanın kendisi için önemini anlatmasına müteakiben ‘sigortanı yapayım ama ücret (maaş) vermemeyim’ gibi benzeri tekliflerde bulunmasının yükümlülere yıldırıldığı görülmektedir. İş arama süreci ve bu dönemde yaşanan maddi sıkıntılar kişinin mücadele etmek zorunda olduğu stres düzeyini de oldukça yükseltmektedir.

Özet olarak edinilen araştırma bulguları neticesinde, katılımcıların suçlu davranışa yönelimini ve suç tekrarının sebeplerini ortaya çıkarmada sosyolojik suç teorilerinden; gerilim, sosyal ekoloji, etiketleme (damgalama) ve kontrol teorisinin açıklama kabiliyetinin yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda; suç ile yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum, işsizlik, doğum yeri, ikamet edilen yer, sosyal çevre gibi unsurlar arasında ilişki olduğu görülmekle, bu ilişki sosyolojik suç kuramlarından kontrol, gerilim, sosyal ekoloji ve etiketleme/damgalama teorileri üzerinden çözümlenebilmektedir. Gerilim teorisi ekseninde, katılımcıyı suç işlemeye yönelten gerilimin temelinde, bireylerin olumlu değer yükledikleri amaçlarına ulaşımının engellenmesi, olumlu değer yüklenen uyaranların yok edilmesi ve bireye olumsuz tesir eden uyaranlar sunularak suçlu davranışa yönlendirilmesi örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca, katılımcıların statülerini yükseltecek hedeflere yasal yollarla ulaşımının engellenmesi de gerilim teorisi kapsamında analiz edilen diğer bir unsurdur. Bu anlamda,

katılımcıların eğitim düzeyleri ve ekonomik durumları ile suç arasındaki ilişki gerilim teorisi üzerinden açıklanabilmektedir. Sosyal ekoloji teorisi ekseninde, düşük sosyo-ekonomik yapıya sahip, hızlı demografik hareketliliğin yaşandığı mahalle ve bölgelerdeki suç eğilimini açıklamak mümkünken, katılımcıların doğum yeri, ikamet ettikleri yer ve sosyal çevreleri ile suç arasındaki ilişki sosyal ekoloji teorisi üzerinden açıklama bulmaktadır. Kontrol teorisi ekseninde, suçluluğu bireyin toplumsal yapıya olan bağlılığı ve bu bağın güçlü ve zayıf yönleri üzerinden tartışmak mümkünken, aile, sosyal çevre ve eğitim kurumuna olan bağlılık düzeyi noktasında, bu bağ ile suçlu davranış arasındaki ilişkiyi kontrol teorisi üzerinden açıklamak mümkündür. Son olarak, mevcut dezavantajlı konumu sebebi ile 'hükümlü/sabıkalı' damgası yiyen katılımcının hayatının her alanında dışlanma deneyimi yaşadığı ve özellikle iş bulma ve/veya iş kurma sürecinde bu etiketlenmenin sosyo-psikolojik baskısına maruz kaldığı görülmektedir. Bu bağlamda, suçlu davranışa yönelim ve suç tekrarının nedenlerini özellikle sosyal çevre ve ekonomik eksenli olarak etiketleme/damgalama teorisi üzerinden açıklamak mümkündür.

Öte yandan katılımcıların suç türleri incelendiğinde, mala karşı ve şiddet suçlarının en fazla işlenen suç türü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu suç türünü uyuşturucu, cinsel ve diğer suç türleri takip etmektedir. Mala karşı suç türlerinde ve dolaylı olarak şiddet suçlarına yönelimde ekonomi kökenli sorunların, düzensiz çalışma ortamının, işsizlik, eğitimsizlik, güven(ce)sizlik gibi sosyo-ekonomik koşulların pozitif yönlü bir etkisinin olduğu görülmektedir.

Güvenceler bakımından yaşanan belli başlı aşınmalara bağlı olarak yükümlülerin iş bulma kaygısı ve mevcut işi olanlarında işini kaybetme endişesi yüksektir. Ücretlendirilme biçimleri, ödemelerdeki düzensizlik, işe son verilebilmenin kolaylığı gibi unsurlar katılımcıları işveren karşısında zayıflatmakta ve güvencesizliklerini arttırmaktadır. Güvencesizlik, katılımcıların çalışma ilişkilerini ve şartlarını temelden sarsmaktadır. Katılımcılar neredeyse tamamen işveren kararlarına ve hareketlerine bağımlı durumdadır. Bu noktada kamu hizmetinden muaf olma koşulunun da büyük etkisi bulunmaktadır. Ücretlendirme şekli, ücretin ödenme biçimi, istihdam süresi gibi konularda işveren tümüyle belirleyici konumda bulunmaktadır. Zaten hali hazırda istihdam piyasasının akışkan zemininden kaynaklanan geçici, part-time, esnek çalışma biçimleri katılımcılarda iş güvencesi algısını iyice zayıflatmaktadır. Bu nedenle katılımcıların büyük çoğunluğu iş bulamama ve/veya her an işini kaybedebilme kaygısı taşımaktadır. Katılımcılar sosyal çevrenin kendilerini önemsemediğini ve sosyal ve ekonomik birçok imkândan dışlanmakta oldukları görülmektedir. Bu bağlamda maddi

getirileri yüksek olmayan ve düşük prestijli geçici işlerde çalışıyor olmaları bu durumun esas nedeni olarak gösterilebilir. Güvencesizliğin katılımcıların benlik algıları üzerinde olumsuz etkiler bıraktığı söylenebilir.

Güvencesizlik ekseninde gözlemlenen en önemli kaynaklarından birinin de devlet ekseninde teşvik, mevzuat düzenlemesi gibi toplumsal destek ağlarının aşınması ya da tamamen ortadan kaybolması olarak değerlendirilebilir.

Bu bağlamda çalışmanın bulgu ve sonuçları dikkate alındığında ‘Denetimli serbestlik sisteminin bireyi topluma kazandırma sürecinde hapis cezasına göre daha etkili olduğu’ yönündeki hipotezimiz katılımcıların söylemleri ile de desteklenmekle, aile birliği ve sosyal hayata katılım sürecinde sistemin hapis cezasına nazaran pozitif yönde etki gösterdiği görülmektedir. ‘Denetimli serbestlik sistemi kapsamında kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımını bireye farklı mesleki beceri ve deneyim kazandırdığı’ yönündeki hipotezimiz elde edilen verilerle tutarlı bir ilişki kurmamakla, mesleki ve iş anlamında farklı deneyim ve beceri kazandırılacak iş kollarında çalışmanın söz konusu olmadığı açık bir şekilde görülmektedir. Tablo 28.’de görüleceği üzere çalıştırılan iş kolları bir nitelik taşımayan temizlik, hizmet, park bahçe düzenlemesine ilişkin iş kollarıdır. Diğer bir hipotez olan ‘Denetimli serbestlik sistemi kapsamında kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımının infazı toplum içerisinde gerçekleştiği için bireyin topluma uyum sağlaması ve toplumun suçluya karşı oluşturduğu önyargıların değişmesinde etkili olduğu’ kısmen de olsa tutarlı olup, katılımcılarla yapılan görüşmelerde alınan geri dönüşlerde bu tarz söylem ve ifadelerle çoğunlukla rastlanılmıştır. Son olarak ‘Denetimli serbestlik sistemi kapsamında kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımının ara verme koşullarından biri olan iş bulma/kurma süreci yükümlülere düzenli çalışmaya sevk ettiği’ yönündeki hipotez ile ‘Denetimli serbestlik sistemi kapsamında kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımının ara verme koşullarından biri olan iş bulma/kurma sürecine bağlı SGK/BAĞKUR vb. kaydı yükümlülere sağlık, eğitim, sosyo-ekonomik açıdan fayda ve güvence sağladığı’ yönündeki hipotez araştırmadan elde edilen verilerle tutarlı bir ilişki izlememektedir. Güvencesizliğin katılımcılar üzerinde olumsuz yansımaları olduğu açık bir şekilde görülmektedir.

Günümüz toplumlarında, çalışanlar üzerindeki güvencesizliğin çok yönlü etkileri, politikacıların üzerinde durması gereken önemli konulardan biridir. Çalışma yaşamını değiştiren ve dönüştüren politikaların uygulanması sırasında güvencesizliğin olası

yansımalarını göz ardı etmemek gerekmektedir. Bu politikalarda şüphesiz ki ülke şartlarını dikkate almak elzem bir konudur.

Bu husus herhangi bir adli sicil kaydı olmayan vatandaş için bile hayati öneme sahipken, ceza infaz kurumlarından salıverilerek koşullu salıverilme tarihlerine kadar denetimli serbestlik altına alınan ve kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımına tabi tutulan yükümlüler bağlamında değerlendirilecek olursa birçok sosyo-psikolojik/ekonomik/kültürel problemin yaşanması olasıdır. Damgalanarak marjinalleştirilen bu grup (yükümlüler) kapitalist sistemin dayattığı post-Fordist çalışma anlayışı ile şekillenen neo-liberal uygulamaların (geçici, belirsiz, güvencesiz) tüm olumsuzluklarına rağmen çalışarak, toplumsal yaşamlarına tutunmaya çalışan dezavantajlı bir kitleyi oluşturmaktadır. Tüm bu güven(ce)sizlik sarmalı içerisinde, hayatlarını idame ettirebilmek adına kayıt dışı çalışma, fazla çalışma, kötü çalışma şartları, ucuza çalışma, iş güvenliği olmadan çalışma gibi sorunlarla sosyolojik bir travma içerisine giren bu yükümlüler olası bir suç tekrarına karşı da sınav vermeye devam ettiği açık bir şekilde gözlemlenmektedir.

Bu araştırma sonucunda ‘güvenceli istihdamın’ denetimli serbestlik hizmetleri kapsamında kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımına tabi yükümlülerin topluma yeniden kazandırılması ve suç tekrarının önüne geçilmesi noktasında en önemli ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Birçok hükümlü ceza infaz kurumuna girmesi sonucunda mevcut işini kaybederken ceza infaz kurumundan salıverilmelerine müteakiben ise iş bulamamanın soğuk yüzüyle karşılaşmaktadır. ‘Hükümlü, sabıkalı ve suçlu’ olmanın bir getirisi olarak yaşadıkları damgalanma deneyimi iş bulma ve/veya iş kurma süreçlerini sosyal ve ekonomik anlamda zorlamaktadır.

Neo-liberal uygulamaların neredeyse hemen hemen tüm yerleşik yapıları tasfiye etmesi ve devlet etrafında oluşturulan korunaklı alanların aşınması ve bu bağlamda enformel ilişki ağlarının ve eş zamanlı olarak sosyal dayanışma bağlarının zayıflatılması bu dezavantajlı grubu derinden etkilemektedir. Yaşamlarını idame ettirme noktasında çalışmaktan başka çareleri olmayan bu grup esnek çalışma anlayışı ile baş etmek zorunda kalmaktadır. Sanayi bölgesinin cazibesi sonucu yaşanan göç, artarak çoğalan işsizlik, yedek iş gücünde görülen artış, siyasi-ekonomik dalgalanmalar ve neo-liberal politikalarda gözlemlenen etkin uygulamalar özellikle iş odaklı sorunlar noktasında başta ülkemiz olmak üzere Denizli ili için de en temel sosyo-ekonomik problemler arasında yer

almaktadır. Temelinde işsizlik olmak üzere çalışmak ve iş bağlamında ortaya çıkan her türlü güvencesiz, belirsiz, eğreti ve geçici istihdam anlayışı katılımcıların başa çıkamadıkları en büyük problemdir. Katılımcıların hemen hemen hepsi kötü çalışma şartları, düşük maaş, sosyal hak ve güvencelerden faydalandırılmama gibi unsurlar çerçevesinde çalıştırılmakta ya da bu tüm güvencesizlik ortamını kabul etmelerine rağmen iş bulamamaktadır. Bu bakımdan, istihdamın kötü şartlar altında gerçekleştirildiği ve katılımcıların özel durumlarına (hükümlü, sabıkalı, suçlu) binaen istismarın söz konusu olduğu bu süreçte; katılımcıların, tüm bu yaşadıklarına karşı başvurabilecekleri hukuki hiçbir koruyucu düzenlemenin olmadığı söylemek de yanlış olmayacaktır. Dört bir yanından kuşatılmış bu güvencesizlik sarmalında çalışan ya da çalışmayan işsiz katılımcıların sosyal ve ekonomik hayatında yaşadıkları bu sorunlar onları tekrar suça (özellikle mala karşı ve şiddet suçları) yönelime itebilmektedir.

İşe alımların %70'nin 'atipik' istihdam şekilleri olduğunu söyleyen Castel'in tanımlaması ışığında mensubiyet yitimine uğradıkları söylenebilecek bu katılımcıların maddi olanaklardan olduğu kadar kolektif aidiyetlerden de yoksun 'yitik bireyler (individu par défaut)' olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır (Gajac, 2014: 97-99). Bu bağlamda, güvencesizliği öfke, dışlanma, kaygı ve yabancılaşma ile nitelendiren Standing, prekarya'nın yapmak istediğinden veya kapasitesi çerçevesinde yapabileceklerinden yoksun bırakılması halinde öfke ile gelişen bir protesto hareketine girişeceği ve bu işsiz kesimlerin toplumsal kitleyi tehdit edebileceğine vurgu yapmaktadır. (Standing, 2014: 19-20). Prekarya'nın 'yeni tehlikeli bir sınıf' oluşturma potansiyeli noktasında günümüz modern toplumu için önemli bir sosyal problem olduğu ise açık ortadadır.

Öyleyse, dışlanmanın (damgalanma) en yalın halini yaşayan yükümlüler için ceza infaz kurumlarının 'prekarya yaşam' için; herhangi bir suç kaydı bulunmayan bireyler açısından ise güvencesiz istihdam koşullarının 'sabıkalı (suçlu) yaşam' için ön hazırlık kursları olduğu söylemek yanlış olmayacaktır. Tüm bu açıklamalar ışığında modern toplumun güvencesiz istihdam koşullarında toplumsal bütünleşme noktasında dışlanan yükümlülerin hem prekaryalaşması hem de suçlu bireyler haline gelmesinin birbiri ile bağlantılı olduğu sonucuna varılmıştır.

Tez araştırması kapsamında yürütülen saha çalışması ekseninde elde edilen bulgular ve sonuç dikkate alındığında denetimli serbestlik sistemine ve ilişkili olduğu kurumlar noktasında bazı düzenlemeler getirilmesi yönünde birtakım önerilere yer

vermek mümkündür. Bu önerilerin sistemin işlerliğine katkısı olacağı düşünülmele, şu şekilde sıralanmaktadır.

- Denetimli Serbestlik Müdürlükleri ve Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlükleri özelinde imzalanacak protokollerle yükümlülerin Müdürlük içerisindeki ‘eğitim ve iyileştirme’ çalışmaları içerisinde ‘iş ve meslek’ edinmeleri noktasında danışmanlık hizmeti verilerek, uygulanacak test ve gözlemler ışığında yükümlülerin yönelim ve becerilerine uygun istihdam seçeneklerine yönlendirilmelerinin sağlanmasının yerinde olacağı düşünülmektedir.
- Denetimli serbestlik personellerinin öncelikli olarak sosyal yardımlar hakkında bilgilendirilmesi ve bu bağlamda gerek vaka sorumlusu ile görüşme gerekse eğitim ve iyileştirme faaliyetleri kapsamında ihtiyacı tespit edilen yükümlünün ilgili kurumlara yönlendirilmesinin zamanında sağlanması gerekmektedir. Örneğin, kamuya yararlı bir işte ücretsiz çalıştırma yaptırımını yerine getirecek yükümlünün çalışacağı kuruma gidecek yol parasına ilişkin sıkıntı çektiği ve/veya yemek noktasında sorun yaşadığı gözlemlenmektedir. En basit anlamda bu ihtiyacın dahi karşılanabiliyor olması yükümlüler için önemli bir yardım olacaktır.
- Yükümlülerin meslek edindirme kurslarına yönlendirilmesi, hatta büyük firmaların ihtiyaç duyduğu iş kollarında bu firmalarla karşılıklı imzalanabilecek protokollerle istihdam garantili iş ve meslek kurslarının sağlanması, yükümlülerin suç tekrarının önüne geçilmesi, mesleki vasıf kazanmaları ve topluma kazandırılmaları noktasında faydalı olacağı düşünülmektedir.
- Mevcut araştırmada, örneklem grubunun büyük oranının düzenli bir işe sahip olmadıkları görülmektedir. Bu kapsamda, gerek kamu kurumlarında gerekse özel sektörde yükümlülerin çalıştırılması ve/veya tekrar eski hükümlü çalıştırma zorunluluğunun düzenlenmesi noktasında yasal anlamda düzenlemelerin tekrar gündeme getirilmesi ve/veya gözden geçirilmesi büyük önem taşımaktadır.
- Yükümlülerinde iş piyasasında yer alabilmeleri için toplumsal bilinç ve sorumluluğu geliştirmek adına işveren temsilciliklerine, sivil toplum kuruluşlarına ve istihdam alanında faaliyet yürüten önemli firma yöneticilerine seminer verilmesi, çalıştayların yapılmasını sağlamak önemli derece etki sağlayacağı düşünülmektedir. Böylelikle iş piyasalarında bu dezavantajlı grubun görünür olması sağlanabilir.
- Son dönemlerde her ne kadar yükümlülerin kendi işini kurmalarına yönelik girişimcilik kurslarının (KOSGEB) verildiği görülse de bu kursları tamamlayıcısı

niteliği taşıyan bilgilendirme ve proje hazırlama sürecine ilişkin yükümlülerin bilgilendirilmesi, eğitilmesi ve proje yazma kabiliyetinin geliştirilmesine yardımcı olacak önceliklerin tanınması hususunda işbirliklerinin yapılması önem taşımaktadır.

- Ceza infaz kurumunda ve/veya özel hayatında aldığı mesleki eğitim kurslarını tamamlayan yükümlülerin, İŞKUR ve diğer sivil toplum kurumları aracılığıyla istihdama yönelik yönlendirmelerin yapılmasının sağlanması ve bu anlamda pozitif yönlü mevzuat düzenlemelerinin yapılmasının etkili olacağı düşünülmektedir.
- Kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımını kapsamında SGK ve/veya BAĞKUR beyanında bulunanların belli bir mağduriyet yaşadığı ortadadır. Bu noktada gerekli mevzuat düzenlemesi ve denetim ve takip sisteminin yeniden yapılandırılmasının güvencesizlik sorununa kısmi de olsa fayda sağlayacağı düşünülmektedir. İşverenin bu anlamda yasal bir denetimden geçmesi, yükümlülerin olası mağduriyetlerini ciddi oranda azaltılacağı düşünülmektedir.
- Her geçen yıl içerisinde gerek ceza infaz kurumlarındaki gerekse denetimli serbestlikteki hükümlü sayısının artışı ortadadır. Çoğu yükümlü denetimli serbestlik sistemini ‘af’ olarak görmektedir. Bu durumu engellemek için ceza infaz kurumundan ‘otomatik’ olarak denetimli serbestliğe ayrılmanın önüne geçilmesi gerekmektedir. Denetimli serbestliğe ayrılma noktasında yapılan iş ve işlemlerin birer prosedürden ibaret olduğu algısının önüne geçilerek iyi hal durumunun derinlemesine incelenmesi ve denetimli serbestliğe ayrılan kişilere bu tedbirin bir af olmadığı ve sistemin Türk hukukuna hizmet ettiği noktanın hükümlülere anlaşılır bir şekilde aktarılması gerekmektedir. Yükümlüler denetimli serbestlik sistemi kapsamında tabi tutulacağı yükümlülükler hakkında bilgilendirilmeli ve kişinin kendisinin denetimli serbestlik yükümlüsü olmayı talep etmesi özellikle beklenmelidir.
- Kamuya yararlı bir işte ücretsiz çalıştırma yaptırımından muaf olabilmesi için yükümlünün sigortalı bir iş bulması ve/veya kendi işini kurması ya da işletmesi gerekmektedir. Sabıka kaydı ile iş bulması ve bu anlamda işvereni sigorta yapmaya ikna etmesi oldukça güç olmaktadır. Evrak tesliminde verilen sürenin kısıtlı olması, özellikle deneme süresini tabi olanların vakit bulamaması gibi sebeplerle işverenlerin yükümlülerin durumunu istismar ettiği görülmektedir. İş bulma ve/veya kurma sürecinde yükümlünün karşılaştığı dışlanma ve

damgalanma süreçleri göz önünde bulundurularak, verilen izin zaman diliminde esneklik sağlanması, iş bulma ve kurma becerilerinin geliştirilmesi noktasında sosyo-ekonomik desteklere yönlendirme ve bu yönlendirmelerin akıbetine ilişkin takibin yapılmasının etkili olacağı düşünülmektedir.

- Sistemi istismar eden birçok yükümlünün defaten denetimli serbestlik sisteminde faydalandığı görülmektedir. Bu yükümlülerin ihlale konu dosyaları kapandığı zaman tekrar denetimli serbestlik sisteminden faydalanma yolu da kapatılmalıdır. İhlal etsem de tekrar denetimli serbestlikten faydalanırım rahatlığı yükümlünün sistemi ciddiye almamasını doğurmaktadır. Bu durum da sistemin yükümlülerce ciddiye alınması, denetimli serbestlik personelinin daha etkin çalışması ve suç tekrarının önüne geçilmesi öngörülmektedir.

KAYNAKLAR

- Adler, F., Mualler, G., Loufer, W. (1991). *Criminology*, Mcgraw Hill Company, New York.
- Agnew, R., Matthews, S. K., Bucher, J., Welcher, A.N., Keyes, C. (2008). *Socioeconomic Status, Economic Problems, and Delinquency*. *Youth&Society*, 40 (2), 159-181.
- Alıcı, B. (2011). ‘Belçika Ceza Hukukunda Çalışma Cezası’, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: XV/3, 131-164.
- Altay, A. (2007). *Türkiye’de Mala Karşı Suçlar ve Bu Suçları İşleyenlerin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Özellikleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Polis Akademisi, Ankara.
- Arrigo, B. A. (2006). *Criminal Behavior*, Pearson Prentice Hall, New Jersey.
- Bailleau, F. (2014). ‘Angaje Bir Sosyolog: Robert Castel’, (çev. B. Demir), *Toplum ve Bilim*, Sayı:129, s: 26-42.
- Bal, H. (2008). *Hukuk Sosyolojisi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, Isparta.
- Bal, H. (2014). *Sosyolojide Yöntem ve Araştırma Teknikleri*, Sentez Yayıncılık, Ankara.
- Barbier, J. (2004). ‘A Comparative Analysis of ‘Employment Precariousness’ in Europe, Presentation to the Seminar ‘Learning from Employment and Welfare Policies in Europe’ ESRC – CEE Paris, Mart 15, 1-16.
- Barlow, H. (ed.), (1995). *Crime and Public Policy: Putting Theory to Work*, John Braithwaite, Boulder.
- Başbüyük, O., Karakuş, Ö. (2012). *Sosyal Çevre ve Suç: Sosyal Yapı Teorileri*, Anadolu Üniversitesi, Web-Ofset Tesisleri, Eskişehir.
- Baştürk, Ş. (2013). ‘Değer Dönüşümünün Paradoksları: Post Materyalist Çalışma Yönelimlerinin Eleştirisi’, *İş Ahlakı Dergisi*, 6/2, 9-53.
- Baumeister, R.F., Leary, M.R. (1995). ‘The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation’, *Psychological Bulletin*, 497-529.
- Baumeister, R.F., Dwall, C.N., Ciarocco, N.J., Twenge, J.M. (2005). *Social exclusion impairs self-regulation*. *Journal of Personality and Social Psychology*.
- Bayrak, A. (2013). *Denetimli Serbestlik Kapsamındaki Seçenek Yaptırımlar*, (Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale.
- Beck, U. (2000). *The Brave New World of Work*, (çev. P. Camiller), Polity press, UK.
- Beck, U. (2011). *Risk Toplumu, Başka Bir Modernliğe Doğru*, (çev. K. Özdoğan, B. Doğan), İthaki Yayınları, İstanbul.
- Becker, G. S. (1968). ‘Crime and Punishment: An Economic Approach’, *The Journal of Political Economy*, Vol.76, No.2, pp.169-217.
- Becker, H. S. (2014). *Mesleğin İncelikleri (Sosyal Bilimlerde Araştırma Nasıl Yürütülür)*, (çev. L. Ünsaldı, B. Öztürk, H. E. Mescioğlu, Ş. Geniş ve G. Metin), Heretik Yayınları, Ankara.
- Becker, H. S. (2015). *Hariciler (Outsiders)*, (çev. Ş. Geniş ve L. Ünsaldı), Heretik Yayınları, Ankara.
- Beirne, P., Messerschmidt, J. W. (2006). *Criminology*. LosAngeles.Roxbury, California.
- Belek, İ. (2010). *Esnek Üretim Derin Sömürü*, Yazılama Yayınevi, İstanbul.
- Bilgiç, Ş. (2012). *Hapsedilme, İyileştirme ve Yeniden Suç İşleme*, Vadi Yayınları, Ankara.
- Bora, T. (2012). *Herkes İşsiz Ama Seninki Farklı: Türkiye’de Beyaz Yakalı İşsizliğine Genel Bir Bakış, Boşuna mı Okuduk?: Türkiye’de Beyaz Yakalı İşsizliği*, İletişim Yayınları, İstanbul.

- Bourdieu, P. (1998). 'Acts of Resistance: Against the Tyranny of the Market, Trans. from French by Richard Nice', *The New Press*, New York.
- Bozkurt, O. (2015). *Madde Bağımlısı Bireylerin Bağımlılık Süreçlerinde Ailenin Etkisi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Braithwaite, J. (1995). Reintegrative Shaming, Republicanism, and Policy. H. D. Barlow (Ed.). *Crime a Public Policy: Putting Theory to Work (191-205)*. Boulder: Westview Press.
- Braithwaite, J. (2005). *Crime, Shame and Reintegration*. 15th Edition. New York, NY: Cambridge University Press.
- Burkay, S. (2008a). *Suç Teorileri Ve Suç Olgusu: Antalya Örneği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Burkay S. (2008b). 'Teorik Çerçeve ve Suç', *Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar Dergisi*, Sayı: 2/4, 13-14.
- Castel, R. (2004). *Sosyal Güvensizlik*, (çev. Işık Ergüden), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Castel, R. (2017). *Ücretli Çalışmanın Tarihçesi Sosyal Sorunun Dönüşümü*, (çev. I. Ergüden), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Castells, M. (2007). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, III. Cilt, Binyılın Sonu*, (çev. E. Kılıç), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul.
- Castells, M., Ince M. (2006). *Manuel Castells'le Söyleşiler*, (çev. E. Kılıç), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Centel, N. (2000). *Mala Karşı Suçlarda Artışın Kriminolojik Bakımdan Açıklanması ve Nedenleri*, Mala Karşı İşlenen Suçlarla Mücadele Semineri, (24 Mayıs 2000), EGM, Asayiş Dairesi Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 56-67.
- Ceza Muhakemesi Kanunu, (17.12.2004). T.C. R.G. Sayı.25673. Erişim tarihi 10.01.2020, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5271.pdf>
- Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, (29.12.2004). T.C. R.G. Sayı.25685. Erişim Tarihi: 10.01.2020, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5275.pdf>
- Chomsky, N. (2013). *İşgal Et (Occupy)*, (çev. O. Akınhay), Agora, İstanbul.
- Cin, H., Akyılmaz G. (2009). *Türk Hukuk Tarihi*, Sayram Yayınları, Konya.
- Çocuk Koruma Kanunu, (15.07.2005). T.C. R.G. Sayı.25879. Erişim Tarihi 10.01.2020, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf>
- Demirbaş, T. (2005). *Kriminoloji*, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanunu, (20.07.2005). T.C. R.G. Sayı.25881. Erişim Tarihi 10.01.2020, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5402.pdf>
- Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği, (20 Aralık 2005). T.C. R.G. Sayı.26029.
- Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği. (18 Nisan 2007). T.C. R.G. Sayı.26497.
- Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği. (5 Mart 2013). T.C. R.G. Sayı.28578. Erişim Tarihi:12.11.2019 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/03/20130305-7.htm>
- Dolores, V. (2002). 'Community Sanctions and Measures in Spain and Catalonia', Freiburg.
- Dolu, O. (2010). *Suç Teorileri (Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji)*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Dönmezer S. (1994). *Kriminoloji*, Beta Basım, İstanbul.
- Dönmezer S., Erman S. (1994). *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, Beta Basım Yayım Dağıtım, Cilt: III, İstanbul.
- Durkheim, E. (2006). *Toplumsal İş Bölümü*, (çev. Ö. Ozankaya) Cem Yayınevi, İstanbul.

- Durkheim, E. (2014). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*, (çev. Ö. Doğan), Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Ehrlich, I. (1973). '*Participation in Illegitimate Activities; A Theoretical and Emprical Investigation*', Journal of Political Economy, Vol.81, No.3, pp. 521-565
- Erbaş, C. (1996). 'Tarihi Gelişim İçinde Gözetimle Erteleme (Denetimli Serbestlik-Sursis Avec Mise A Lepreuve) ve Fransa'daki Uygulaması ile Konuya İlişkin Türk Ceza Kanunu ve Öntasarı Metinleri', *Yargıtay Dergisi*, Sayı:1-2, 13.
- Fleisher, B. M. (1966). '*The Effect of Income on Delinquency*', The American Economic Review, Vol. 56, No.1/2, pp. 118-137.
- Foucault, M. (2011). *Büyük Kapatılma*, (çev. F. Keskin ve I. Ergüden), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Gajac, O. (2014), 'Robert Castel'de Mensubiyet Yitimi Kavramı', (çev. C. Özatalay), *Toplum ve Bilim*, Sayı:129, s: 82-104.
- Gayretli, M. (Tarih Yok). '1858 Osmanlı Ceza Kanununun Kaynağı Üzerindeki Tartışmalar ve Bu Kanuna Ait Bir Taslak Metnin Bir Kısmıyla ilgili Değerlendirmeler', Erişim Tarihi: 12/11/2019
<http://www.e-akademi.org/makaleler/mgayretli-2.pdf>
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*, (çev. C. Güzel), Ayraç Yayınevi, Ankara.
- Goffman, E. (2014). *Damga*, (çev. Ş. Geniş, L. Ünsaldı ve S. N. Ağırnaslı), Heretik Yayıncılık, Ankara.
- Gorz, A. ((2011). *Maddesiz Bilgi, Değer ve Sermaye*, (çev. I. Ergüden), Ayrıntı Yayınevi, İstanbul.
- Gottfredson, M.R., Hirschi, T. (1990). *A General The Theory Of Crime*, Stansford Universty. Pres, Stanford.
- Grogger, J. (1998). '*Market Wages and Youth Crime*', Journal Labor Market, Vol.16, No.4, pp.756-791.
- Güçlü, İ., Akbaş H. (2016). *Suç Sosyolojisi Kavram-Teori-Uygulama*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Güzel, S. (2018). *Suç Sosyolojisi Ders Notları*, Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi.
- Harvey, D. (2013). *Asi Şehirler*, (çev. A. D. Temiz), Metis, İstanbul.
- Heyd, U. (2002). 'Eski Osmanlı Ceza Hukukunda Kanun ve Şeriat (Kanun ve Şeriat)', (çev: S. Eroğlu), *Türk Hukuk ve Kültür Tarihi Üzerine Makaleler*, Ankara. 633-652.
- İçel, K., Sokullu Akıncı F., Özgenç İ., Sözüer A., Mahmutoğlu F., Ünver Y. (2000). *Yaptırım Teorisi (3. Kitap)*, Beta Basım Yayın, İstanbul.
- İçli, T.G. (1992). *Türkiye'de Suçlular Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Özellikleri*, Bizim Büro Basımevi, Ankara.
- İçli, T. G. (2013). *Kriminoloji*, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- İlgün, C. (2010). *Türk Hukukunda Denetimli Serbestlik ve Uygulamaları*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 7.
- İnce, H. (2007). *Türk Ceza Hukukunda Kısa Süreli Hürriyeti Bağlayıcı Cezalara Seçenek Yaptırımlar (Seçenek Yaptırımlar)*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- İrtiş, V., Özatalay, C. (2014). 'Robert Castel'in Ardından', *Toplum ve Bilim*, Sayı: 129, s: 3-25.
- Işık, E. (2014). '*Türkiye'de Denetimli Serbestlik ve Kamu Hizmeti. İçinde: Türkiye'de adalet sistemi ve adli sosyal hizmet*', Başkent Üniversitesi Sosyal Hizmet Sempozyumu 20-22 Kasım 2014, Ankara. 153-157.
- Jacoby, J.E. vd., (ed.), *Classics of Criminology*, Edwin Lemert, Long Grove.

- Junger, T. J. (1994). *Alternatives To Prison Sentences Experiences And Developments (Alternatives)*, Amsterdam.
- Kale, M. (2009). *Türkiye’de Denetimli Serbestlik Sistemi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Kamer, S. (2012). ‘*Denetimli Serbestlik Sistemi içinde Kamu Yararına Çalışma*’, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Kamer, V. (2007). *Denetimli Serbestlik Kararlarının İnfazı*, Adalet Yayınevi. Ankara.
- Kalmhout, A. M. (2002). ‘*Community Sanctions in the Netherlands: Recent Developments*’, Freiburg.
- Kensey, A. (2002). ‘*Community Sanctions in the the France*’, Freiburg.
- Kızmaz, Z. (2004). Öğrenim Düzeyi ve Suç: Suç-Okul İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 14, 291-319.
- Kızmaz, Z. (2005). ‘Sosyolojik Suç Kuramlarının Suç Olgusunu Açıklama Potansiyelleri Üzerine Bir Değerlendirme’, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 29, 154-165.
- Kızmaz, Z. (2006). ‘Kriminolojide Yeni Yönelimler: Bütünleşik Suç Kuramları-2’ *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 16, 305-335.
- Kızmaz, Z. (2007). ‘Cezaevinin ve Hapsetmenin Suçu Engellemedeki Etkisi’, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 44-68.
- Lordoğlu, K., Özkaplan, N., Törüner, M. (1999). *Çalışma İktisadı*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Merton, R. (1938). *Social Structure and Anomie*, American Sociological Review, Vol 3, Issue 5 (Oct., 1938), (pp. 672-682).
- Merton, R. (1968). *Social Theory and Social Structure*, The Free Press, New York.
- Merton, R. (1973). *The Sociology of Science. Theoretical and Empirical Investigation*, The University of Chicago, Chicago.
- Morris N., Tonry M. (1990). *Between Prison and Probation; Intermediate Punishments in a Rational Sentencing System (Prison and Probation)*, Oxford University Press, Oxford.
- Muş, E. (drl.). (2016). *Kriminoloji. Suç Teorileri ve Uygulamaları*, Karınca Yayınevi, Ankara.
- Neuman, W.L. (2017a). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, (çev. S. Özge), Yayınodası Yayıncılık, Cilt:1, Ankara.
- Neuman, W.L. (2017b). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, (çev. S. Özge), Yayınodası Yayıncılık, Cilt:2, Ankara.
- Nursal, N., Ataç, S. (2006). *Denetimli Serbestlik Ve Yardım Sistemi (Probation)*, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Oğuz, Ş. (2012). *Sınıf Mücadelesinde Özne Sorunu Proleterya mı, Prekarya mı?*, Notabene Yayın, Ankara.
- Özatalay, C. (2014). ‘Türkiye’de Ücretliler Toplumunun Başkalaşmaları’, *Toplum ve Bilim*, Sayı: 129, 130-151.
- Özbay, Ö. (2004). ‘Yaş, Adolesan Suçları ve Sosyal Bağ Teorisi’, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 1, 55-56.
- Özbek, N. (1999). ‘İkinci Meşrutiyet İstanbul’unda Serseriler ve Dilenciler (Serseriler ve Dilenciler)’, *Toplumsal Tarih Dergisi*, Sayı: 64, 34-43.
- Özgenç, İ. (2014). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler (Genel Hükümler)*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Özsever, A. (2012). *Güvencesizliğe Karşı Birleşik Mücadele*, Notabene Yayın, Ankara.
- Pınar, A. (2006). *Maliye Politikası*, Naturel Yayıncılık, Ankara.

- Rex, S. (2002). *'The Development And Use Of Community Sanctions In England And Wales'*, Freiburg.
- Ritzer, G. (2011) *Sosyoloji Kuramları*, (çev. H. Hülür), Deki Basım Yayın, Ankara.
- Saltık, D. (2011). *Ankara Sincan çocuk eğitimevinde kalan çocuk hükümlülerin aile ilişkileri, aile yapısı ve etkisinin suça etkisi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dalı, Ankara.
- Savul, Güven (2012). 'Standart Dışının Standartlaşması: Güvencesiz İstihdam' Özyay Göztepe (ed.), Güvencesizleştirme Süreç, Yanılgı, Olanak, Notabene Yay. Ankara, Mayıs 2012, s: 117-142.
- Schmallegger, F. (2006). *Criminology Today*, Pearson Prentice Hall, New Jersey.
- Sen, A. (2004). *Özgürlükle Kalkınma*, (çev. Y. Alogan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Sencer, M. (1989). *Toplumbilimlerinde Yöntem*, Beta Basım, İstanbul.
- Sieh, E.W. (2006). *Community Corrections And Human Dignity*, Jones and Barlett Publishers, Canada.
- Sokullu, F. (2012). *Kriminoloji*. Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Standing, G. (2014). *Prekarya, Yeni Tehlikeli Sınıf*, (çev. E. Bulut), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Standing, G. (2017). *Prekarya Bildirgesi: Hakların Kısılmasından Yurttaşlığa*, (çev. S. Çınar ve S. Demiralp), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Standing, G. (2018). The-precariat-today's transformative class?, *Great Transition Initiative*, <https://www.greattransition.org/publication/precariat-transformative-class>.
- Sümer, O. (2006). *Sosyal Değişme ve Suç*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Şahinli, K. (2012). *Çocuk Suçluluğuna Sebep Olan Ailesel Faktörler: Ankara Çocuk Ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda Bulunan Tutuklu Ve Hükümlü Çocuklar Üzerine Bir Çalışma*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tannenbaum, F. (1951). *Crime and the Community*. Columbia University Press, Newyork.
- Timurturkan M., Demez G., Kart E., Ertan C., Cankurtaran S., Aktin S. (2007). 'Hükümlü' olmanın sosyal tezahürleri: Sosyal dışlanma, damga ve suç' *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 20, 138-157.
- Tınar, M.Y. (1996). *Çalışma Psikolojisi*, Necdet Bükey, İstanbul.
- Topçuoğlu, T. (2015). *Türkiye'de Denetimli Serbestlik Hizmetlerinin Etkinliğinin Bilimsel Olarak Değerlendirilmesi İçinde: Türkiye'de denetimli serbestlik 10. yıl uluslararası sempozyumu bildiri kitabı uluslararası yaklaşımlar*, Atalay Matbaacılık, Ankara.
- Turhan F., Altıkat A. (2012). 'Yeni bir ceza infaz usulü olarak denetimli serbestlik ve bu usulden yararlanma şartları', *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2, 537.
- Türk, İ. (2004). *Maliye Politikası*, Turhan Kitabevi. Ankara.
- Türk Ceza Kanunu, (12.10.2004). T.C. R.G. Sayı: 25611. Erişim tarihi 10.01.2020, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf>
- Türkiye İstatistik Kurumu (2019). Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri, Erişim Tarihi:09.12.2020, <https://tuikweb.tuik.gov.tr/HbPrint.do?id=33625>
- Üçok, C., Mumcu, A., Bozkurt, G. (2008). *Türk Hukuk Tarihi*, Turhan Kitabevi, Ankara.

- Ünal A., Çelik T. (2010). 'Çalışma Ahlakı Kavramına Kültürel Bir Bakış ve Türkiye'de Çalışma Ahlakı' *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8/1, 223-225.
- Yamak, N., Topbaş, F. (2005). 'Suç ve İşsizlik Arasındaki Nedensellik İlişkisi', 14. İstatistik Araştırma Sempozyumu Bildirileri, 5-6 Mayıs, Ankara.
- Yavuz, H. A. (2011). *Ceza Adalet Sisteminde Denetimli Serbestlik Sistemi*, (Doktora Tezi), Ankara.
- Yavuz, H. A. (2012). 'Denetimli Serbestliğin Türk Ceza Adalet Sistemindeki Tarihsel Gelişim Süreci', *TBB Dergisi*, Sayı: 100, 317-342.
- Yavuzer, H. (2001). *Çocuk ve Suç*, Remzi Kitapevi, İstanbul.

EKLER

EK-1 Adalet Bakanlığı İzin Yazısı

T.C.
ADALET BAKANLIĞI
Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü

Sayı : 46985942/45/12584
Konu : Anket İzin Talebi

22/01/2020

DENİZLİ CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞINA

İlgi :17.01.2020 tarihli ve 2020/79 Muh sayılı yazı.

İlgi (a) yazı ve eki ile; Denizli Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde infaz ve koruma memuru, aynı zamanda Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında tezli yüksek lisans öğrencisi Rabia KIVRAK'ın Dr. Öğretim Üyesi Mustafa GÜLTEKİN'in danışmanlığında yürüttüğü "Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kapsamında Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma Yaptırımının Sosyo-Ekonomik Açıdan İncelenmesi: Denizli İli Örneği" konulu yüksek lisans tez çalışması kapsamında 03 Şubat-03 Ağustos 2020 tarihleri arasında Denizli Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde "kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımına" tabi kişilerden 75 (yetmişbeş)'ine anket formunu uygulayabilmesi için izin talebinde bulunduğu bildirilmiştir.

Bu kapsamda ilgi yazı ve eki incelenmiş olup Rabia KIVRAK'ın Dr. Öğretim Üyesi Mustafa GÜLTEKİN'in danışmanlığında, yükümlülerin yazılı rızalarının alınması, ses kaydı ve görüntü alınmaması, kimlik bilgilerinin gizli tutulması ve bilgilerin basınla paylaşılmaması, çalışma esnasında müdürlüğün işlerinin aksatılmaması, tez çalışmasının jüriye sunulmadan Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'ne gönderilmesi ve Genel Müdürlükten onay alınmadan çalışmanın hiçbir şekilde kullanılmaması ve yayınlanmaması koşullarıyla Denizli Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde bulunan yükümlülere, belirtilen tarihler arasında söz konusu anket formunun uygulanması uygun bulunmuştur.

Uygulama süresince adı geçen öğrenciye yardım ve kolaylık gösterilerek, gerekli tedbirlerin alınması hususunda;

Bilgi ve gereğini rica ederim.

Namık Kemal VAROL
Hâkim
Bakan a.
Genel Müdür Yardımcısı

*Buevrak elektronik imza ile imzalanarak DYS üzerinden gönderilmiş olup, ayrıca fiziki olarak gönderilmeyecektir.

Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı
Koruma Kurulları ve Mağdur Destek Hizmetleri Şube Müdürlüğü
Hacı Bayram Mah. Ağah Efendi Sok., No:70/1 06050 Altındağ-ANKARA   Ayrıntılı bilgi için irtibat: Zübeyde CANLI
Telefon: (0312) 507 04 54   Faks: (0312) 223 97 44   e-posta: ds.kkmdhsm@adalet.gov.tr   Elektronik Ağ: www.cte.adalet.gov.tr

EK-2 Anket Formu**ANKET FORMU****Görüşme Yeri:** Denizli Denetimli Serbestlik Müdürlüğü**Tarih:** ...../...../2020

Sayın Katılımcı;

Bu araştırma Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Genel Sosyoloji ve Metodoloji Yüksek Lisans Programı kapsamında bilimsel bir araştırmaya (Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kapsamında Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma Yaptırımının Sosyo-Ekonomik Açıdan İncelenmesi: Denizli İli Örneği) ışık tutması amacıyla hazırlanmıştır.

Sorulan soruların doğru veya yanlış cevabı yoktur. Bu sebeple lütfen anket formunda tarafınıza sorulan sorulara sizin için en uygun cevabı veriniz ve yanıtız soru bırakmayınız. Anket sorularına vereceğiniz cevaplar ve kişisel (demografik) bilgiler sadece araştırma amacıyla kullanılacak ve kesinlikle gizli tutulacaktır. Bu nedenle adınız ve soyadınız anket formunda yer almayacaktır.

Bu çalışmaya olan katılımınız ve desteğiniz için teşekkür ederiz.

Rabia KIVRAK
Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı

DEMOGRAFİK BİLGİLER**1- Cinsiyetiniz?**

- ( ) Kadın
- ( ) Erkek

2- Kaç yaşındasınız?

- ( ) 18 yaşından küçük (.....)
- ( ) 19-24 (.....)
- ( ) 25-35 (.....)
- ( ) 35-45 (.....)
- ( ) 45-60 (.....)
- ( ) 60 + (.....)

3-Medeni durumunuz?

- ( ) Evli
- ( ) Bekar
- ( ) Boşanmış
- ( ) Dul

4- Nerede doğdunuz? (il/ilçe/köy/mahalle vs.)

.....

5- Şu an da nerede oturuyorsunuz? (il/ilçe/köy/mahalle vs.)

.....

6- Kiminle yaşıyorsunuz?

- ( ) Ailemle (ebeveyn)
- ( ) Eşim ve çocuklarımla
- ( ) Yakın akrabalarımla
- ( ) Arkadaşlarımla
- ( ) Tek başına
- ( ) Diğer .....

7- En son tamamlamış olduğunuz eğitim düzeyi nedir?

- ( ) Okuma yazma bilmiyor
- ( ) Okuma yazma biliyor
- ( ) İlkokul terk
- ( ) İlkokul bitirmiş
- ( ) Ortaokul terk
- ( ) Ortaokul bitirmiş
- ( ) Ortaöğretim (lise) terk
- ( ) Ortaöğretimi (lise) bitirmiş
- ( ) Üniversite terk
- ( ) Üniversite bitirmiş
- ( ) Yüksek lisans veya doktora yapmış
- ( ) Diğer .....

AİLE BİLGİLERİ**8- Babanızın eğitim düzeyi nedir?**

- ( ) Okuma yazma bilmiyor
- ( ) Okuma yazma biliyor
- ( ) İlkokul terk
- ( ) İlkokul bitirmiş
- ( ) Ortaokul terk
- ( ) Ortaokul bitirmiş
- ( ) Ortaöğretim (lise) terk
- ( ) Ortaöğretimi (lise) bitirmiş
- ( ) Üniversite terk
- ( ) Üniversite bitirmiş
- ( ) Yüksek lisans veya doktora yapmış
- ( ) Diğer .....

9- Annenizin eğitim düzeyi nedir?

- ( ) Okuma yazma bilmiyor
- ( ) Okuma yazma biliyor
- ( ) İlkokul terk
- ( ) İlkokul bitirmiş
- ( ) Ortaokul terk
- ( ) Ortaokul bitirmiş
- ( ) Ortaöğretim (lise) terk
- ( ) Ortaöğretimi (lise) bitirmiş

- ( ) Üniversite terk
- ( ) Üniversite bitirmiş
- ( ) Yüksek lisans veya doktora yapmış
- ( ) Diğer .....

10- Babanız ne işi yapıyor?

- ( ) Kamu sektörü işçisi
- ( ) Esnaf/zanaatkâr
- ( ) Memur
- ( ) Çiftçi/tarım işçisi
- ( ) Gündelik/yevmiyeci
- ( ) Emekli
- ( ) Bir işi yok/çalışmıyor
- ( ) Kendi hesabına
- ( ) Ücretsiz aile işçisi
- ( ) İşveren
- ( ) Öğrenci
- ( ) İş arıyor
- ( ) Yaşlı, engelli veya çalışmaz halde
- ( ) Ev işleri ile meşgul
- ( ) Diğer .....

11- Anneniz ne işi yapıyor?

- ( ) Ev hanımı
- ( ) Kamu sektörü işçisi
- ( ) Esnaf/zanaatkâr
- ( ) Memur
- ( ) Çiftçi/tarım işçisi
- ( ) Gündelik/yevmiyeci
- ( ) Emekli
- ( ) Bir işi yok/çalışmıyor
- ( ) Kendi hesabına
- ( ) Ücretsiz aile işçisi
- ( ) İşveren
- ( ) Öğrenci
- ( ) İş arıyor
- ( ) Yaşlı, engelli veya çalışmaz halde
- ( ) Ev işleri ile meşgul
- ( ) Diğer .....

12- Kaç kardeşiniz var?

- ( ) 1-3 (.....)
- ( ) 4-6 (.....)
- ( ) 7-9 (.....)
- ( ) 10 ve üzeri (.....)
- ( ) Yok

13- Evli iseniz eşiniz ne işi yapıyor?

- ( ) Ev kadını
- ( ) Kamu sektörü işçisi
- ( ) Esnaf/zanaatkâr
- ( ) Memur
- ( ) Çiftçi/tarım işçisi
- ( ) Gündelik/yevmiyeci
- ( ) Emekli
- ( ) Bir işi yok/çalışmıyor
- ( ) Kendi hesabına
- ( ) Ücretsiz aile işçisi
- ( ) İşveren
- ( ) Öğrenci
- ( ) İş arıyor
- ( ) Yaşlı, engelli veya çalışmaz halde
- ( ) Ev işleri ile meşgul
- ( ) Diğer .....

14- Çocuğunuz var mı? Varsa kaç tane?

- ( ) Evet (.....)
- ( ) Hayır

15- Şu anda sizinle yaşayan ve bakmakla yükümlü olduğunuz çocuğunuz var mı?

- ( ) Evet (.....)
- ( ) Hayır

16- Sizi kim büyüttü?

- ( ) Annem/babam
- ( ) Annem veya babam tek başına
- ( ) Annem veya babamdan biri ve büyükanne/büyükbaba
- ( ) Akrabalarım
- ( ) Anne veya babadan biri öz, biri üvey
- ( ) Yurt, kurum vb.
- ( ) Diğer .....

SUÇA DAİR BİLGİLER**17- Hangi suç nedeniyle “denetimli serbestlik tedbirine” tabi tutulduunuz ve/veya ceza infaz kurumundan çıktınız?**

- ( ) Hırsızlık
- ( ) Uyuşturucu kullanmak veya bulundurmak
- ( ) Uyuşturucu ticareti
- ( ) Cinayet
- ( ) Yaralama
- ( ) Gasp ve yağma
- ( ) Cinsel suçlar
- ( ) Evrakta sahtecilik

- ( ) Dolandırıcılık
- ( ) Terör
- ( ) İnsan kaçakçılığı
- ( ) İltima ceza
- ( ) Diğer .....

18- Daha önce işlediğiniz bir suç nedeniyle hüküm giydiniz mi?

- ( ) Evet
- ( ) Hayır

19- Hangi suç veya suçlar nedeni ile hüküm giydiniz? (Bir önceki sorunun yanıtı evet ise)

- ( ) Hırsızlık
- ( ) Uyuşturucu kullanmak veya bulundurmak
- ( ) Uyuşturucu ticareti
- ( ) Cinayet
- ( ) Yaralama
- ( ) Gasp ve yağma
- ( ) Cinsel suçlar
- ( ) Evrakta sahtecilik
- ( ) Dolandırıcılık
- ( ) Terör
- ( ) İnsan kaçakçılığı
- ( ) İltima ceza
- ( ) Diğer .....

20- Daha önce cezaevine girdiniz mi? Toplam ne kadar süre cezaevinde kaldınız?

- ( ) Evet .....
- ( ) Hayır

21- Oturduğunuz mahalle veya çevrede suç işleme oranı yüksek mi?

.....
 .....
 .....

22- Arkadaşlarınız arasında suç işlemiş olan, polisle veya kanunlarla başı derde giren var mı?

- ( ) Evet
- ( ) Hayır

23-Yükümlülerin yeniden 'suç işlemesinin' önlenmesi hakkında ne düşünüyorsunuz?

.....
 .....
 .....

KAMUYA YARARLI BİR İŞTE ÇALIŞTIRMA YAPTIRIMI HAKKINDA

24-Hangi mevzuat kapsamında çalışma tedbirini infaz ediyorsunuz?

- ( ) CGTİHK 106/3
- ( ) CGTİHK 107/7
- ( ) CGTİHK 105/4
- ( ) TCK 50/1f
- ( ) TCK 51/4b
- ( ) CMK 231/8b

25- Toplam çalışılması gereken gün ve günde çalışma saatiniz ne kadar?

.....

26- Günde çalıştığınız zaman aralığı nedir?

- ( ) 08:00-12:00
- ( ) 13:00-17:00
- ( ) 08:00-12:00/13:00-17:00
- ( ) Diğer .....

27- Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma Yaptırımınızı hangi iş kolunda yerine getiriyorsunuz?

.....
 .....

28- “Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma” kavramı hakkında ne düşünüyorsunuz? Cezanızın tamamı veya bir kısmının bu şekilde bir yaptırıma tabi tutulması hakkında ne düşünüyorsunuz?

.....
 .....
 .....
 .....
 .....

MESLEK VE SOSYAL GÜVENCE BİLGİLERİ

29- Esas mesleğiniz nedir?

.....

30-Şu anki veya en son işiniz?

- ( ) Ev hanımı
- ( ) Kamu sektörü işçisi
- ( ) Esnaf/zanaatkâr
- ( ) Memur
- ( ) Çiftçi/tarım işçisi
- ( ) Gündelik/yevmiyeci
- ( ) Emekli
- ( ) Bir işi yok/çalışmıyor
- ( ) Kendi hesabına

- ( ) Ücretsiz aile işçisi
- ( ) İşveren
- ( ) Öğrenci
- ( ) İş arıyor
- ( ) Yaşlı, engelli veya çalışmaz halde
- ( ) Ev işleri ile meşgul
- ( ) Diğer .....

31- Son çalışılan iş kolunun iktisadi faaliyet alanındaki sektörel dağılımı nedir?

- ( ) Hizmet Sektörü
- ( ) Tarım Sektörü
- ( ) Sanayi Sektörü
- ( ) İnşaat Sektörü
- ( ) Diğer .....

32-Bugüne kadar hangi işleri yaptınız? Ne kadar süre çalıştınız?

.....
 .....
 .....

33-En son çalıştığınız işte ne kadar süre çalıştınız?

- ( ) 1 aydan az
- ( ) 0-6 ay
- ( ) 6 ay -1 yıl
- ( ) 1-3 yıl
- ( ) 3 yıldan uzun

34-Aylık geliriniz ne kadar?

- ( ) 1.000TL ve altı (.....)
- ( ) 1.000 – 2.000TL (.....)
- ( ) 2.000 – 3.000TL (.....)
- ( ) 3.000 üzeri (.....)

35-Ücretli çalışıyor iseniz ‘tam zamanlı’ mı, ‘yarı zamanlı’ mı çalışıyorsunuz?

- ( ) Tam zamanlı
- ( ) Yarı Zamanlı

36- Herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı mısınız? Cevabınız evet ise kayıtlı olduğunuz güvence nedir?

- ( ) Evet .....
- ( ) Hayır

37- Cezaevine girmeden önce düzeli olarak çalıştığınız bir işiniz var mıydı?

- ( ) Evet .....
- ( ) Hayır

38- Üzerinize kayıtlı taşınır taşınmaz mal varlığınız var mı? Var ise nelerdir?

- ( ) Evet .....
- ( ) Hayır

39-Bir iş başvurusunda bulunduğunuzda cezaevi geçmişinizin olduğunu işverene belirtiyor musunuz?

- ( ) Evet
- ( ) Hayır
- ( ) Hiç iş başvurusunda bulunmadım.

40-Bir iş başvurusunda bulunduğunuzda cezaevi geçmişinizin/sabıka kaydınızın olduğunu öğrenen işverenin tepkisi ne oluyor?

.....

.....

.....

41- Hangisi iş bulmada karşılaştığınız zorlukları en iyi tanımlar?

- ( ) Mahkûmiyet durumumdan dolayı işverenler işe almak istemiyor.
- ( ) Çalışma hayatından uzun süre ayrı kaldığım için zorluk çekiyorum.
- ( ) Çevremde bana iş bulma konusunda yardım edecek kişiler olmadığı için zorluk çekiyorum.
- ( ) Denetimli serbestliğin getirdiği yükümlülüklerin yoğunluğundan dolayı (imza yükümlülüğü, seminer, grup çalışmaları, vb.) zorluk çekiyorum.
- ( ) Diğer .....

42-Hakkında Araştırma ve Değerlendirme Formu (ARDEF) hazırlanan yükümlünün ARDEF Sonuç Raporu kapsamında tekrar suç işleme risk düzeyi nedir?

- ( ) Yüksek Risk
- ( ) Orta Risk
- ( ) Düşük Risk
- ( ) Bu yükümlülük kapsamında ARDEF hazırlanmamaktadır.

43- Hakkında Araştırma ve Değerlendirme Formu (ARDEF) hazırlanan yükümlülerin ARDEF Sonuç Raporu kapsamında aşağıda belirtilen indekslere ilişkin risk düzeyleri nelerdir?

	Yüksek	Orta	Düşük
Bağımlılık Risk İndeksi (BASRİ)			
Ruh Sağlığı Sorunları İndeksi (RUHSAR)			
Sosyo-Ekonomik Riskler İndeksi (SEKİ)			
Riskli Kişilik İndeksi (RİKİ)			
Zarar Verme Riski İndeksi (ZAVİ)			
Suç Davranışıyla İlgili Risk İndeksi (SUDAR)			
Suçta İten Faktörler İndeksi (SUFİ)			
Denetimli Serbestlik İhlal Riski İndeksi (DESİR)			
Tekrar Suç İşleme Riski İndeksi (TESİR)			

EK-3 Bilgilendirilmiş Onam Formu

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

Sayın Katılımcı,

Bu araştırma, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Genel Sosyoloji ve Metodoloji Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tez Çalışması kapsamında yürütülmektedir.

Bu araştırmaya katılmanız sadece sizin gönüllü olmanıza bağlıdır ve bu konuda hiçbir zorunluluğunuz bulunmamaktadır. Araştırmada yer almayı reddedebilirsiniz ya da başladıktan sonra çalışmanın herhangi bir aşamasında ayrılabilirsiniz. Çalışmaya katılmanız, reddetmeniz ya da çalışmanın yarısında ayrılmanız denetimli serbestlik sürecinizi hiçbir şekilde etkilemeyecektir. Araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz takdirde, araştırmacı tarafından yaklaşık 15 dakikanızı alacak bir "Anket Formu" uygulanacaktır. Bunun dışında başka bir çalışma yapılmayacaktır.

Araştırma uygulaması sonucunda sizden alınan bilgiler tez çalışması/bilimsel araştırma amaçları dışında kesinlikle kullanılmayacaktır. Çalışmanın değerlendirilmesi sırasında ad ve soyadınız kaydedilmeyecek, hiçbir şekilde anılmayacak ya da başka bir yerde belirtilmeyecektir. Verdiğiniz bilgiler kesinlikle gizli kalacaktır. Çalışmada ses ve görüntü kaydı alınmayacaktır. Araştırma ile ilgili sonuçlar araştırmacı ile iletişime geçtiğiniz takdirde sizinle paylaşılacaktır. Çalışmada yer alan tüm sorulara gerçeğe uygun olarak cevap verilmesi araştırma sonuçlarının bilimsel ve güvenilir olması açısından önem arz etmektedir.

Bu sebeple, aşağıdaki bilgileri lütfen dikkatlice okuyunuz, sorularınız olursa sorunuz ve açık yanıtlar isteyiniz.

Araştırmayla İlgili Bilgiler:

- Araştırmanın Adı:Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kapsamında Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma Yaptırımının Sosyo-Ekonomik Açından İncelenmesi: Denizli İli Örneği
- Araştırmanın Amacı: Çalışma Denizli ilinde Denetimli Serbestlik Hizmetleri kapsamında Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma Yaptırımına tabi yükümlülerin demografik, ailevi, sosyal, ekonomik, suç profili, meslek/sosyal güvence ve infaz sürecine dair kimi özelliklerinin incelenmesini amaçlamaktadır.
- Araştırmanın Öngörülen Süresi ve Katılımcı/Gönüllü Sayısı: 6 ay / 75 kişi
- Araştırmanın Yapılacağı Yer: Denizli Denetimli Serbestlik Müdürlüğü

Yukarıda yer alan ve araştırmaya başlamadan önce gönüllülere verilmesi gereken bilgileri içeren metni okudum ve sözlü olarak dinledim. Aklıma gelen tüm soruları araştırmacıya sordum. Bu kapsamda, yazılı ve sözlü olarak bana yapılan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anlamış bulunmaktayım. Bu koşullar altında bana ait sonuçların bilimsel amaçlı kullanılması konusunda araştırma yürütücüsüne yetki veriyor ve söz konusu araştırmaya ilişkin bana yapılan katılım davetini hiçbir zorlama ve baskı olmaksızın gönüllü olarak kabul ediyorum. Bu formu imzalamakla yerel yasaların bana sağladığı hakları kaybetmeyeceğimi biliyorum. Bu bağlamda, çalışmaya katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının İmzası:

Tarih: ...../...../2020

Bu araştırma ile ilgili yukarıda yer alan ve istenen diğer bilgiler katılımcıya tarafımda açıklanmış ve yazılı onam verilmiştir.

Araştırmacının İmzası:

Tarih: ...../...../2020

Rabia KIVRAK

EK-4 Etik Kurul Kararı

Evrak Tarih ve Sayısı: 11/06/2020-E.34572

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLERİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU

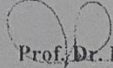
SAYI: 68282350/2018/G04

Toplantı Tarihi : 03.06.2020
Toplantı Sayısı : 04
Toplantı Saati : 14:00

S.N	Adı Soyadı	İmza
1	Prof. Dr. Ersan ÖZ	
2	Prof. Dr. Ertuğrul İŞLER	
3	Prof. Dr. Asım ÇİVİTÇİ	
4	Prof. Dr. Abdurrahman TANRIÖĞEN	
5	Prof. Dr. Fatih YAYLA	
6	Prof. Dr. İsmet PARLAK	
7	Prof. Dr. Selçuk B. HAŞILOĞLU	

KARAR 11- Üniversitemiz Sosyal Bilimleri Enstitüsü Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı tezli yüksek lisans öğrencisi Rabia KIVRAK'ın yaptığı "**Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kapsamında Bir İşte Çalışma Yaptırımının Sosyo- Ekonomik Açısından İncelenmesi Denizli İli Örneği**" başlıklı tezine yönelik başvuru formunun usul ve etik açıdan incelenmesi talebiyle verdiği beyan ve ekler tetkik edilmiş olup; proje sahibinin, başvurusunda yer alan bilgi, belge ve taahhütnamelere uygun bilimsel davranışlar sergileyeceği kanaati oluşmuştur. İş bu karar oy birliği ile alınmıştır.

ASLI GİBİDİR
03.06.2020

Prof. Dr. Ersan ÖZ
Başkan

ÖZGEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı : Rabia KIVRAK
Doğum Yeri : Sincanlı
Doğum Tarihi : 1985
E-posta : rkivrak04@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise : Denizli Kazım Kaynak Yabancı Dil Ağırlıklı Lisesi
Lisans : Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi, İşletme Bölümü
Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi,
Sosyoloji Bölümü
Yüksek Lisans : Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Genel Sosyoloji ve Metodoloji A.B.D.
Yabancı Dil : İngilizce